שו״ת · ראשונים · רמב״ם

איגרות הרמב"ם

רבנו משה בן מימון [הרמב"ם]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

איגרות הרמב"ם

רבנו משה בן מימון [הרמב"ם]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/איגרות-הרמבם/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

חידושי הרמב"ם 4
איגרת תימן 52
מאמר תחיית המתים 75
מאמר קידוש השם 90
תשובת הרמב"ם 102
מאמר העבור 107
מאמר נגד גאלינוס 118
תשובת שאלות 126
פרקי ההצלחה 155
מכתב המיוחס למרן הרמב"ם 165
איגרת קנאות 199

חידושי הרמב"ם

חדושי הרמב"ם

חדושים מרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל שחבר החסיד הרב אברהם בנו ז"ל ומשאר גאונים קדמונים נעתקו מספר מעשה רקח וז"ל זימן השי"ת לידי בספר כתיבת יד קדמון אחר שהתחלתי להדפיס אשר קצתם כבר באו במקומם הראוי וכדי לזכות את הרבים אשימם דוברות במקום זה למופת ולאות והיו למאורות מפנינים הם יקרות:

בח"א מהחלק הג' העתיקו מפי אבא מארי דבר שלא כתב בחבורו והוא שהסבה באמרם ז"ל באלו המדות המגונות שהעושה אותם אין לו חלק לעה"ב הוא שהנפש שיהיו מדותיה אחת מאלו המדות המגונות לא תקוה שיגיע לה דבר שתזכה בו לחיי העה"ב ולא תבטח שתנצל מעבירות יטרידוה מחיי העה"ב ותפול בענשו יתעלה המותמד לעה"ב ע"כ:

ע"ש בח"א מהמאמר הב' וז"ל מועתק ונשות בני ישראל גם כי רובם נצולות מזה העון ר"ל לאו לא יהיה כלי גבר וגו' הנה קצתם הם נכשלות בו מצד פתיותם וזה שבחופותהם יתדמו לגוים ותצנוף האשה מצנפת או כובע ותקח בידה סייף ותצא במחול לפני האנשים והנשים בתועבה הזו ולא יעלה בדעת שמפני היותה כלה הותר לה איסור תורה אא"כ יתנצלו בזה בהיותם סומכים על המנהג לאמר כך נהגו כמו שיתנצלו בזולתו וכבר היה זה נעשה במצרים והיו נכשלים בו גדולים עד שבטלנו אותו ומחינו זכרו וכן היה החתן יוצא לאשה המקשטת תקשט אותו וזה מכלל עדי האשה ואסור לעשותו וראוי להזהר מזה ולא יסמכו בו על הנשים שאין להם דעת ולא תבונה ומי שיש בו יראת שמים ידקדק הוא בעצמו בפרטים הללו כדי שלא יכשלו בעון זה ויהיה הוא נתפס בעונם וכן התינוקות לפעמים יקשטו אותם בקישוטי הנשים ויצבעו ידיהם בצבע שצובעות בו הנשים ידיהם וזה בהפך ממה שצוו עליו מעתיקי השמועה ז"ל וממה שצוה עליו הנביא שהחכמים הזהירו לאדם שידריך בניו בדרך ישרה והנביא אמר למען תלך בדרך טובים וזו הדרך עקומה ודרך חטאים תעשה בפרהסיא בבית כנסיות בתוך קהל ועדה מישראל במועדי ה' ואין איש שם על לב ואולי יתנצלו בזה שהם סומכים על מאמרם ז"ל קטן אוכל נבלות און ב"ד מצווין להפרישו ואין הראיה דומה לנדון שזהו באוכל לתאות נפשו אמנם זה העני הם מאכילים אותו וגם הם אמרו אין בית דין מצווין וזה אביו מחנכו עכ"ל ז"ל:

ע"ש שהנשים הצובעות ידיהם במין צבע הנקרא בערבי חנ"ה אינו חוצץ בטבילה אמנם המין הנקרא בערבי כצא"ב להיות שיש לו גשם ועביו נשאר על העור לכן הוא חוצץ ע"כ:

ע"ש הרבה מן החכמים חשבו שקדושת היוצר וקדושת סדר יומא הוא דבר מיוחד לצבור ואינם ראוים ליחיד לאמרם ז"ל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה ואבא מארי ז"ל פי' זה בקדושת היוצר ואמר בספר אהבה ומדלג היחיד הקדושה וחזר בו מזה הלכה למעשה ושמעתי מפיו וראיתי תשובה בכתב ידו למי ששאל אותו כזה הענין שבקדושה יוצר היא ספור איך מקדישין המלאכים וקדושת סדר יומא היא קריאת פסוקים כמי שקורא בספר ישעיה וס' יחזקאל ואין הכוונה באמרם שהקדושה לא תהא בפחות מעשרה אלא אם נקדיש אנחנו בקדושת התפלה שאנו אומרים בה נקדישך ונעריצך כקדושת המלאכים ואחר כך אנו מזכירין קדושת המלאכים ואומרים ככתוב וכו' לא שנהיה מספרים איך יקדישו המלאכים כך הורה ז"ל ועליו אנו סומכין ע"כ:

ע"ש בענין הקדיש וזה השבח פירשו הגאונים ז"ל שיש בו עשרה מיני שבח שבתחלה הוא אומר יתגדל ויתקדש ובאמצע הוא אומר יתברך ובסוף הוא אומר ישתבח יתפאר יתרומם יתנשא יתעלה יתהדר ויתהלל שמיה דקב"ה הרי כאן עשר ומנין זה השבח מועיל לפי שאין ראוי להוסיף בשבחו יתברך במה שנכתב ולא במה שנתקן ע"כ ראוי לזכור המנין כדי שלא יבא כל אחר להוסיף מה שאינו ראוי כמו שהוסיפו החזנים ויתקלס והוא טעות שמעתי אבא מארי ז"ל מונע אותו לשתי סבות הא' מפני התוספת עצמו שראוי למנוע אותו והדומה לו והב' שהיא מלה משותפת בין העלוי והפכו אמר הכתוב והוא במלכים יתקלס וזה יובן ממנו העלוי ואמר ויתקלסו בו נערים וזה הפך העלוי ואפשר לפרש והוא במלכים יתקלס שחוזר אליו ויהיה פירשו יתעלה או יתפאר או יהיה חוזר אל המלכים ויהיה פירושו והוא ישחק במלכים דומה לכוונת סוף הפסוק ורוזנים משחק לו ולפארו ית' בזה הלשון הוא טעות ולסבה זו ודומה לה כעס רבי חנינא על מי שהרבה בתארים ותארי גדולתו יתעלה אין תכלית להם אמר הנביא מי ימלל וגו' ואמרו ז"ל למי נאה למלל גבורות ה' למי שיוכל להשמיע כל תהלתו ע"כ:

ע"ש בחלק התפלות וכבר נודע ונתפרסם מה שתקן אבא מארי ז"ל והסכימו עמו חכמי דורו העומדים עמו וזה שהוא ראה שכשיחזור הש"צ התפלה בקול רם אחר הלחש לא יתנו אזן כל העם לשמוע ממנו באימה ולעמוד במוסר כעמידתם בתפלה אלא יעמדו כעומד בעל כרחו ויתעסקו להשיח זה עם זה שיחה בטלה וכיוצא בה אלא שהם כשיגיעו לקדושה יענו קדוש ושאר הפרקים וכשיגיע למודים יאמרו התלמידים המדקדקים מודים דרבנן וראה ז"ל שיש בזה מכשול עון גדול לפי ששיחת האנשים בעוד ש"צ מתפלל והם אינן מכוונין לשמוע מבלי היות להם מוסר בעמדם יש בו מן הזלזול בכבוד שמים מה שהוא גלוי ואין הסבה בזה כ"א להיות שהם כבר יצאו י"ח בתפלת

הלחש ובלתי עסוקים באמירת תפלה ולפיכך תיקן ז"ל שיגביה קולו ש"צ מתחלה וינהוג המנהג בתפלה כמו שנוהג בפריסה על שמע שש"צ יגביה קולו מבראשונה להוציא מי שאינו יודע והנמשכים אחריו יתפללו בלחש או בקול נמוך מקולו להוציא עצמן ויאמר הקדושה בברכה שלישית והעם יענו הפרקים שראוי לענותם ויברכו הכהנים ב"כ אחר ההודאה והעם יענו אמן אחר כל ברכה וברכה ויסיים ש"צ והצבור תפלתם כאחד ויפסעו כולן ג"פ בבת אחת ונתפרסם זה התיקון בארץ מצרים כל ימי חייו ואחר פטירתו ז"ל וניצולו העם מהמכשול שהיו נכשלים בו ולא חלק עליו אחד מחכמי דורו בזה ולא יחסו אותו לחולק על דברי חז"ל בדבר זה עם היותו הפך סדר התלמוד להיות שלא היה ביניהם אז מחלקת ולא קנטור ולא היה אז מי שיקשה על המורים מקצרי הידיעה ובעלי דמיונות כמו שקרה בזמנינו זה מהחולקים על מה שסדרנו אותו מהתועלות הגדולות ומהחיובים העצומים אבל צריך אתה לדעת שראינו רוב האנשים בזה התיקון האחרון סומכין על ענין יש לדקדק בו והם מדמין שהם מדקקקים בו וזה שכשמגיע ש"צ לעבודה ויעלו הכהנים לדוכן ימהרו כולם בתפלה עד שישלימו תפלתן קודם ברכת כהנים כדי שלא ימנעו מעניית אמן על ברכת כהנים או שמא יענו ותהיה הפסקה ואמרו בעיונם התלמודי כפי מחשבתם שהתלמוד ביאר שאין המתפלל יכול להפסיק תפלתו בעניית אמן וכיוצא בה לא בקדיש ולא בקדושה ולא בכיוצא בהן וקצת מהם ממהר יותר עד שישלים תפלתו קודם שיגיע ש"צ למודים כדי שלא יגרע ממודים דרבנן וזה הדקדוק עזיבתו דקדוק להיותו בעצמו טעות ואין בו דקדוק תוריי כ"א הפכו והוא מביא לידי עון גדול אמנם היותו מביא לידי עון גדול זה להיותו מחייב המהירות באמירת התפלה ושבוש הכוונה ותליית המחשבה כדי להקדים לש"צ ותהיה אז צורת התפלה קבע ולא תחנונים ואמנם היותו טעות בעצמו ואין בו דקדוק תוריי הוא מפני שהתפלה תהיה בזו הצורה לא תפלת צבור ולא תפלת יחיד לפי שתפלת יחיד כל אחד וא' מתפלל לעצמו ותפלת צבור כלם אחר ש"צ וזו הצורה תחלתה תפלת צבור וסופה תפלת יחיד וזה בלבול ורוע סדר ומה שנתלה הנתלה בזה במודים דרבנן הוא טעות שטעה בעיקר הדין לפי שמודים דרבנן אין באמירתו חובה עכ"פ אבל מי ששמע ש"צ אומר מודים והוא כבר התפלל לא ישתוק אצל שבחו ית' מלשבחו אבל יאמר מודים דרבנן כמו שביארו בתלמוד בזמן שש"צ אומר מודים העם מה הם עונים אחריו מודים אנחנו לך וכו' כמו שתמצא מפורש בהלכות הר"ר יצחק ז"ל אבל אם היה מתפלל ואומר מודים העיקרי עם ש"צ קם ליה בדרבה מיניה ועניית אמן בברכת כהנים אינם הפסקה לפי שההפסקה באמן וכיוצא בה שהזהירו ממנה היא בשיהיה עונה אמן או קדוש וכיוצא בהן בלתי היותו מתפלל עם

ש"צ וכבר העתיק זה הענין האמתי ר' יצחק ז"ל משם ר' האיי ז"ל וקיים אותו בהלכות דמנהגא דרבנן כד עייל אניש לבי כנישתא ואשכח צבורא דמצלו בלחשא דמעכב עד דמסיימי וכדפתח שליחא דצבורא ומתחיל ה' שפתי תפתח אומר בהדי שליחא דצבורא מלתא מלתא ועני קדושתא בהדי צבורא ושפיר דמי למעבד הכי דלית בה הפסקה והא דאמור רבנן אם יכול להתחיל ולגמור היכא דאתחיל מקמי ש"צ אבל בדאתחיל בהדי ש"צ שפיר דמי וכמו שיענה קדושה בברכה שלישית ואין זו הפסקה כמ"ש זה הגאון ז"ל כך יענה אמן בברכת כהנים בין הודאה ושים שלום ואין זו הפסקה ההקש אחד והנכון בזה הסגנון המתוקן שהוא גדול התיקון באלו הזמנים שיתפללו כל העם עם ש"צ מלה במלה מתחלת התפלה ועד סופה ואמרם ז"ל אסור למתפלל בצבור להקדים תפלתו להם ואף על פי שאינו בזו הכוונה יש בו חיזוק לזה המנהג עכ"ל:

פ"ב מה' תפלה דברי רבינו והמחבר בתשובה בל' ערבי וז"ל מועתק נוסח הברכה האחת עשרה בא"י אוהב צדקה ומשפט ואמנם יתחייב זכירת מלך בי' ימי תשובה ע"כ:

שייך להלכות תפלה פ"ו רבינו המחבר כתב בתשובה וז"ל מועתק מלשון ערבי (* התשובה נעתק לעיל סי' קל"ט ע"ש:)

פ"ג בא"י נותן התורה ז"ל רבינו המחבר בתשובה היות החתימה נותן התורה הוא כוונת הברכה שר"ל מי שציונו בקריאתה וזו היא כוונת נתינתה והיא כוונת הברכה בקשת העזר על לימודה אמנם החותם המלמד תורה טועה לפי שאין השי"ת מלמדה לנו אלא צוה אותנו ללומדה וללמדה וזה נמשך על עקר דתנו והוא שמעשה המצות הם בידינו לא בהכרח מאתו ית' על עשייתן גם לא על עזיבתם ע"כ:(*עיין לעיל סימן צ"ז:)

שייך לפ"ט רבינו המחבר כתב בתשובה וז"ל מועתק מלשון ערבי לא יאמר קדיש בשום אופן כי אם במקומות ידועות מהתפלות שהם חובה או אחר קריאת דבר מדברי תורה כלומר דיני התורה או ביאורה ואפי' דרש פסוק אחד יאמר אחריו קדיש דרבנן אמנם אלו התפלות שיסדם ר' סעדיא הגאון ז"ל וכן אלו העניינים הנקראים רחמים הנאמרים בימי התשובה לא אדע טעם לאמירת קדוש אחריהם ע"כ: (* עיין לעיל סימן קכ"ח:)

ע"ש רבינו המחבר נשאל במי שהגיע משנותיו למעלה מעשרים קרוב לארבעים ולא צמחה בזקנו אפילו שערה אחת אבל לחייו עד תשלום הזקן כבן עשר או פחות אם ראוי למנותו ש"צ אם לאו וז"ל מועתק מלשון ערבי: (* התשובה נעתק לעיל סימן קי"ב ע"ש:)

שייך לדין ב"ה רבינו המחבר ז"ל נשאל במי שקנה מן השוללין ספר קדש: (* התשובה נעתק לעיל סימן קכ"ט ע"ש:)

ע"ש בענין ברכת כהנים והשמר פן תטעה במה ששמענו בשם חכמי צרפת שקצתם מחייבים לכהן העומד בתפלה ליטול ידיו בשעת עליותו לדוכן עד ששמענו שקצתם אומרים שצריך שיהיו המים מוכנים אצל פתח הדוכן וירחצו הכהנים את ידיהם בשעה שעולים לדוכן עם היות שכבר נטלו ידיהם לתפלה וזה יורה אם על מיעוט ידיעה אם על היותם מזלזלים בנ"י לתפלה והעיקר שמי שנטל ידיו לתפלה א"צ נטילה אחרת לב"כ לפי שבשעת התפלה אינו עושה צרכיו ולא יגע בערותו וכזה ראיתי הלכה למעשה במעמד אבא מארי ז"ל וזולתו ממורי הוראה שכל כהן שנמצא בשעת התפלה יברך ב"כ וסומך על נטילת ידיו לק"ש ולתפלה ולפי דעתם יתחייב ליטול ידיו לק"ש וכשיגיע לגאל ישראל יטול ידיו לתפלה לפי שהוא כבר הסיח דעתו בק"ש וזה טעות ואין הכוונה בהיותם ז"ל מחייבים כהן הנושא את כפיו בנ"י קודם שישא את כפיו שלא יברך בלתי נ"י כלל אלא המשל אם נמצא בין צבור המתפלל והוא כבר התפלל קודם להם והלך לעסקיו או הסיח דעתו אחר תפלתו קודם שבא לפני הצבור או שאיחר תפלתו לאחר תפלתם לאיזו כוונה או הכרח וע"כ לא נטל ידיו לתפלה שאז אין ראוי לו לישא את כפיו עד שיטול ידיו וביארתי זה עם היותו פשוט לפי שטעו בו עכ"ל:

ע"ש ויגביהו ידיהם נגד כתפיהם ויפשטו כפיהם באופן יהיו כפיהם נגד הקרקע וגבי ידיהם נגד השמים הפך פרישת הכפים בשעת התפלה זו היא הצורה המדוייקת בנשיאות כפים מקצת כהנים ישאו כפיהם באופנים שונים ויסמכו בזה למאמרים יעתיקו אותם אין להם שורש וענף ע"כ:

ע"ש ונראה מכוונת אבא מארי ז"ל בהלכות תפלה שג' ברכות של גוי ועבד ואשה ראוי לברך אותם בכל יום עכ"פ בין ראה אותם בין לא ראה וכ"נ מהלכות הר"ר יצחק ז"ל בעל ההלכות ואמר לי מי שראה נוסחא ישנה מהתלמוד והיה כתוב בה כד חזי אניש גוי מברך וכן בעבד ואשה ונראה שזו הנסחא מדוייקת שההקש יאמת אותה וכן נמצא בסדור לרבינו עמרם בן ששנא ז"ל ע"כ:

ע"ש בענין ברכת הגומל ואומר משה אבא מארי ז"ל שראוי שיהיו השומעים יושבים והמברך עומד לפי שאמר הכתוב ובמושב זקנים וגו' והלכה למעשה נושיב התלמידים כשנברך זאת הברכה כמו שהיה הוא ז"ל סובר ועושה:

ע"ש ולפי שהקידושין הן עיקר הנישואים ע"כ חייבו על הקודושין ברכה כמו כל מ"ע וזה שיברך המקדש או שלוחו בא"י אק"ב והבדילנו מן העריות וכך עד בא"י מקדש ישראל יברך זאת הברכה ואח"כ יתן הקידושין ואם קידש ולא בירך הרי היא מקודשת ולא תאמר זאת הברכה אחר הקדושין לפי שאז היא ברכה לבטלה ואין ראוי שיברך אותה כי אם

המקדש או שלוחו שמקדש לו לא דיין ולא זולתו וקצת מהמונים טועים ומברכים אותה על צד ההקש מז' ברכות של נישואין והוא טעות לפי שז' ברכות הם שבח לשי"ת ותפלה בעד החתן והכלה וישראל ולכן הראוי שיברך אותה הגדול שבנמצאים שם אמנם זאת הברכה היא ברכה על המצוה ואין ראוי שיברך אותה אלא עושה המצוה ע"כ:

ע"ש בענין ז' ברכות וכבר פשט המנהג שאחר שיטעום המברך היין ישקה לחתן מאותו הכוס מעט גם ישתה החתן לכלה מעט ממנו ואין זה אלא מנהג נאות ואין ראוי לצאת ממנו עם היות שהתלמוד לא יחייבנו והמנהג הפשוט שיברך אלו הז' ברכות הגדול שבנמצאים שם כמו שזכרנו ואין ראוי שיברך אותם החתן לפי שהם ברכה לו ואין ראוי שיברך אדם ברכה כזו לעצמו וכזה הועתק משם אבא מארי ז"ל שכעס על החתן שבירך ברכות אלו לעצמו וזכר סיבת כעסו מה שזכרתי ע"כ:

ע"ש בח"א וז"ל מועתק ואעתיק משם אבא מארי ז"ל שהיה מונע מלכתוב תורה נביאים וכתובים בקובץ אחד כמו שכותבים עתה קצת אנשים והיה אומר ז"ל שאם היו מחברין אותה בכרך א' על הגויל כמו שהיו כותבים בזמן הקדום לא היה בזה איסור אבל בקובץ א' כאלו הספרים שכותבים בזמנינו זה ממה שראוי למונעו לפי שכשפותחים הספר הכולל תנ"ך לקרות בו בנביאים או בכתובים יהיו הנביאים והכתובים למעלה מה' חומשי תורה ואין ראוי לעשות כן וזה דקדוק גדול ממנו ז"ל וכן היה מונע מלכתוב התרגום או הפי' עם התורה בקובץ א' לסבה זו לפי שהתרגום או הפי' אינו ל' התורה ע"כ:

ע"ש שהבדנג"אן מברך עליו בפה"א ע"כ:

ע"ש וי"א שברכת להכניסו ראוי לברך אותה לאחר המילה וישען בזה על המנהג בטענות גלויי הסתירה למי שיש לו קצת ידיעה ואיני רואה להאריך בזכירתם ולר' האיי גאון ז"ל תשובה שאין בזה קפידה בין שתהיה קודם המילה בין שתהיה לאחר המילה ואבא מארי ז"ל דעתו שתהיה קודם המילה וכזה הורה ונעשה הלכה למעשה לפניו וראייתו על זה גלויה ממובן לשונם ז"ל ומלשון הברכה עצמה ומההקש והנה מובן לשונם ז"ל הוא שמאמרם ז"ל המל מברך על המילה אבי הבן מברך להכניסו יובן שהב' ברכות הם קודם המילה מחולקות בין המל ובין אבי הבן ואין ספק שברכת המל היא קודם המילה ואמנם הראיה מלשון הברכה עצמה הוא באמת להכניסו שכוונתן על פועל מעשה להבא לא על מעשה שכבר נעשה ולשונם ז"ל בתלמוד בלבער כ"ע ל"פ דלהבא משמע וכו' ואמנם ההקש הוא מפני שזו הברכה היא על המצות ונוסחתה אק"ב וכלל גדול כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן חוץ מטבילת הגר ומי שלא יודה בזה וירצה להעמיד מנהגו ומביא ראיה שמורה על חסרון ידיעתו אין משגיחין בו ע"כ:

ע"ש בנוסח ברכה ראשונה שלאחר ק"ש של ערבית כי שמרנו ומצילנו אתה ובצל כנפיך תסתירנו כדבר שנא' הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל והיה זה סוף הברכה ולזה אמר שומר את עמו ישראל לעד ואין ראוי שיהיה זה בשם ומלכות כמו שאומרים קצת אנשים טועים כדי שלא תהיה חתימה ושאריתה ברכה אחרת ויהיה מברך בערב שלש ברכות אחריה וזה בהפך ממ"ש המשנה בערב שתים לפניה ושתים לאחריה ומה שביארתי פה לבלתי חתום בברכה זו הוא מועתק מאבא מארי ז"ל ע"כ:

פ"י דה' ס"ת ז"ל רבינו המחבר בתשובה על ס"ת שנמצא בו השם כתוב קצתו בסוף השטה וקצתו חוץ לשטה וז"ל מועתק מלשון ערבי (* הובאה לעיל סי' ע"ז ע"ש):

גליון רבינו המחבר ז"ל השיב בתשובה בל' ערבי שאין ראוי לפתוח חומש על דרך גורלות לגויים וש"צ שעשה כן אין לבטל אותו ממינויו גם לא להכותו על זה:

פ"א דהלכות שבת ההפרש שיש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישיה ולא ימות הוא דגבי פסיק רישיה אינו מתכוין למלאכה כל עיקר אלא שהיא תעשה בהכרח כגון מי שסגר פתח ביתו והיה שם צבי שהוא לא כיון לצידת צבי אלא שהצידה נעשית בהכרח אבל מלאכה שאצ"ל הוא מתכוין לגוף המלאכה אלא שאינו מתכוין לתכליתה (מיסוד הר"א החסיד ז"ל בשם אביו הרמב"ם ז"ל):

ע"ש בהלכות שבת וראיתי לעורר אותך על מה שיכשלו בו תמיד וזה שנתפרסם איסור סחיטת הכלי השרוי פרסום לא יפלא משום אדם והרבה מהפתאים כשיפול על מלבוש וכיוצא בו טינוף ירחצו אותו באופן יעברו עליו המים או ינענעו אותו במים עד שיסור אותו טינוף ולא יסחטו אותו אבל יניחו אותו עד שייבש וידמו שאין בזה איסור הואיל ולא יסחט אותו המלבוש או אותו הבגד וזה כמו שיאמרו בדומה לו הקדמונים יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא הסחיטה לבגד השרוי נאסרה להיותה חלק מהכבוס ואיך יצוייר שיותר עצם הכבוס מפני שלא יסחט הכלי או הבגד המכובס וזה טעות מפורסם ועשיית מלאכה אלא שהעושים הדבר הזה שוגגים וראוי להשמר מזה ע"כ:

ע"ש בענין שביתת העבדים ומי שיבין כוונת התורה וירדוף אותה לא ירבה לשעבד אותם ואפילו בדבר שהוא מותר כשאיבת המים הרבים והעבודה הגדולה שבה טורח וקושי או לעורר אותם משנתם וכיוצא בזה לפי שהוא יתברך אמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך והבן מלת כמוך שהיא בענין המנוחה אמנם הכאת העבד או האמה ולייסרם בשבת הוא מעשה הפתאים שלא יבינו מכוונת התורה אלא מה שהוא גלוי ממנה מאד והוא איסור גדול אצל מי שמבין כוונת התורה:

פ"י דה' שבת והפותח בית הצואר וכו' כתב הר' אברהם בנו של רבינו המחבר ז"ל וז"ל האי מלתא פירשה אבא מארי ז"ל פי' דמסתבר והדין הוא פירושא דשמעית מיניה בה מסתברא דהאי פותח צואר אינו שיחתוך מן הבגד מקום שיכנס בו הצואר במספרים או בסכין כדרך שעושים החייטין דהא משנה ערוכה היא כל המקלקל ע"מ לתקן שיעורו כמתקן וחייב ומאי אתא רב ללמדנו אלא ודאי פי' הדבר כך הוא שהיה דרך החייטין כשגומרין הבגד ומתקנין בית הצואר שלו עד שיהיה ראוי ללבישה היה משיב המטלית שחתכה ממקום בית הצואר על בית הצואר ותופרה תפירה עראי כדי שיהא היכר שזה הבגד חדש ובעת שירצה בעל הבגד ללבוש אותו מסיר אותן החוטין שתפר בהן אותה המטלית ולובשו סד"א שאותה התפירה שהיא עראי יהא פטור עליה קמ"ל וע"ז הקשה רב כהנא מה בין זה למגופת החבית פי' מסיר כסוי פי החבית שהיא מחוברת לה בטיט או בגבסיס שמותר ופריק רבא זה חיבור וכו' כלומר תפירת מטלית זו עם בית הצואר חבור יפה הוא שכן דרך כל החייטין ואפילו היתה אותה התפירה דרך עראי ואינה מתוקנת כ"כ שלא תתן דבריך לשיעורין אבל חיבור המגופה לחבית אינו חיבור כלל שאין חיבור החרס חיבור אלא א"כ נשרף ונהיה כולו גוף שוה ע"כ (מפי' מסכת שבת להר"ר פרחיה בר נסים ז"ל שחבר שנת ה' ז' ליצירה):

פ"י עוד כתב הרב הנ"ל וז"ל ואומר הרמב"ם ז"ל בפי' למסכת שבת יש להקשות אמאי המסתת את האבן אינו חייב משום מחתך ותירץ משם רבו הרא"ם ז"ל דלא מחייב משום מחתך אלא היכא דלא קעביד מלאכה בגוף אותו דבר שצריך לו כגון מחתך בעור דלא קעביד מלאכה בגוף העור שצריך לו אלא קוצץ ממנו חתיכות ומרחיקן מעל העור שצרך לו אבל בגוף העור שהוא צריך לו לא קעביד מעשה לאפוקי מסתת באבן שהוא עושה מלאכה בגוף האבן וחופר בה ומשוה פניה כדי שתהא נכונה לעשות עליה אבנים אחרות בבנין שאינו חייב אלא משום מכה בפטיש ונ"מ שאם היתה האבן נכונה ופניה שוות ויש לה קרנות יוצאה לכאן ולכאן וסיתת אותה בשבת שהוא חייב משום מחתך דדמי למחתך העור כמו שאמרנו ועל דרך זה מפרש המגרד ראשי כלונסאות של ארז שחתך ראשיהן והרחיקן ולא עשה מלאכה בכלונסאות גופן ע"כ:

פי"ב עוד כתב הרב הנ"ל משה הרמב"ם ז"ל והטעם דחייב על כבוי גחלת של עץ ופטור על של מתכת עיקר טעם דבר זה כי כל דבר שתחלתו אש וכשיכבה ישתנה להעשות פחם זהו הכבוי האסור מדאורייתא אבל גחלת של מתכת שתחלתה מתכת וכשתכבה עוד היא מתכת אין כבויה מן התורה לפי שאין זה כבוי שאין גוף האש נתלית בברזל אלא הברזל חם היה ועכשיו אחר הכבוי הוא ברזל צונן ע"כ:

ע"ש וזה הקידוש שאומרים בבית הכנסת על היין בשלא יהיה שם אורחים שאוכלים בליל שבת בב"ה ואין שם אדם אוכל בב"ה אז היא ברכה לבטלה ע"כ:
הל' ש"ע פ"ב היה שבע וכו' גליון בגמרא האוכל אכילה גסה בי"ה פטור ופי' רש"י ז"ל כגון שאכל בליל י"ה סמוך לתחלת הלילה שעדין היה שבע וכו' ופי' כן שאילו בי"ה עצמו אכל אותה אכילה גסה ליחייב משום ככותבת קמייתא והרמב"ם ז"ל פי' אפילו ביום וכגון שאכל תחלה הרבה מאוכלים שאינן ראוין ולא היה לו חיוב עליהם דתנן האוכל אוכלים שאינן ראוין לאכילה פטור וקאמר דאם אכל אחריהן מאוכלים הראוין לאכילה אותה אכילה היא גסה מפני שהיה שבע מאותם אוכלים שאינן ראוין ואינו נהנה באכילה זו כלל ולפיכך פטור אפי' מאכילת אותם המאכלים הראוין כיון שהם לו אכילה גסה ואין בה הנאה כלל וזה הוא לשון הרמב"ם ז"ל היה שבע מאכילה גסה שאכל אוכלין שאינן ראוין ואח"כ אכל אוכלים ראוין פטור שאעפ"י שזה היה ראוי לרעב לא היה ראוי למי ששבע כזה וזאת השמועה היא בטעות סופר ברוב ספרי הזמנים ואני כך קבלתי אותה מרבינו ז"ל ע"כ (משיטה ליומא) וכ"כ הר"ם המאירי ז"ל בספר משיב נפש שחבר שזו היא גירסתו בספרי רבינו ככתוב לעיל:
הל' שי"ט פ"ז אבל שחל שביעי שלו וכו' רבינו ז"ל חזר וצוה לתקן ולכתוב שמיני שלו להיות בי"ט (כך מצאתי בחידושי משקין להר"ר חיים בר דוד ז"ל תלמיד הרשב"א ז"ל)
(* כאן חסר תשובה אחת ותמצאנה לעיל סי' רמ"ט ע"ש):
עוד כתב ז"ל בח"ב מן הספר הב' ואמנם הכוסמת אינה אותה שקורן בערבי אל כרסנ"ה והיא אותה שאובסין בה הבקר אבל הוא גרגיר דומה לחטה זכרוהו הרופאים ואמרו שהוא למטה ממדרגת החטה ולמעלה מהשעורים ואמרו ששמו בלשון בבלי כני"ת וכן תרגם אונקלוס ע"ה והחטה והכסמת וחטיא וכנתיא ושמו בערבי אל על"ס ושיפון הוא המקרא בערבי אל דוס"ר זכרוהו הרופאים ואמרו שהוא דומה לשעורים ושבולת שועל נקרא בערבי סנב"ל אל תעל"ב איני זוכר מי זכרו מהרופאים ממה שהגיע לידי אך זולתם יזכור זה המין ויאמר שראה אותו עד כאן לשונו:
עוד כתב בהלכות פסח שהתק"ך דרהם שאמר אביו זלה"ה בפ"ו מהלכות חלה שהוא שיעור חלה ושיעור עיסת הפסח שהוא קד"ח וחצי מצרי בקירוב מהמדות של מצרים שבכל ויב"ה מהם י"ו קד"ח ע"כ:
ע"ש העיד על אביו ז"ל שהיה מעמיד עצמו מלהתיר התענית ביום ר"ה לפי שהוא יום טוב ממ"ש עזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים וכו':

פ"ו מהלכות סוכה ואם הוסיף או גרע פסול גליון הר"ר אברהם החסיד בן המחבר ז"ל כתב בתשובה בלשון הזה תקנו הספרים שלכם שכבר חזר בו ז"ל ותקן הספר שלו בידו כך ואם הוסיף או גרע לא פסל ושמענו מפיו ז"ל ראיה חזקה להאי סברא בתרא מגמרא דסנהדרין פ' הנחנקין דגרסינן התם הא איכא לולב שעקרו מדברי תורה ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף וכו' ואין מפרשין לחכם עכ"ל:

פ"ד דהלכות ת"ת או בשתי תשובות וכו' הרב לא הזכיר בתחלה תשובות ויראה לי שחסר מן הספרים ולשון ההלכה א' שואל ואחד אומר שלא לשאול נזקקין לשואל והשואל מעשה צריך שיאמר מעשה אני שואל ויראה לי שזה שאומר שלא לשאול [אין] רצונו שלא ישאלו אלא רצונו להשיב במה שהם עסוקים ועל זה כתב הרב שתי תשובות: ספר הבתים

פ"ו ועמ"ש הר"מ ז"ל המנדה מי שאינו חייב נדוי כתב הראב"ד ז"ל שזה איננו כשאר דברים שמנדין עליהם שאין ב"ד מנדין על דבר זה אלא זה שנדוהו שלא הדין יכול לנדות מכבודו ושלו נדוי נראה דעת הרב שנדוי זה מפני כבוד המנודה שלא כדין וכ"כ א' מן הגדולים שאם לא היה המנודה שנדוהו שלא כדין ת"ח אין נדויו נדוי אבל חכם מנדה מפני כבודו משא"כ באחר ויש מי שאמר שאעפ"י שאינו ת"ח והוא שלא יהיה ע"ה ויראה לי שאין נדוי זה מפני כבוד המנודה אלא מפני שזה המנדה עושה דבר שלא כהוגן שמעניש מי שאינו בן עונש והרי הוא כשאר הדברים שמודה עליהם אפי' קטן מישראל ומפני זה מנה אותו הרמב"ם ז"ל בכלל שאר הדברים: ספר הבתים

פ"ו דהלכות ע"ז ועליהם צורת חמה רבינו כתב בפי' המשנה שלא אסרו צורת חמה ולבנה אלא כשעושיה בצורות ידועות לעובדיה אבל אם נמצא עניהם צורת חמה בעיגול ולבנה בחצי עיגול אינו אסור ובהלכותיו לא ביאר מזה דבר ויראה לי הואיל והקשו בתלמוד מר"ג שעשה צורת לבנה וודאי לא עשה אותה כדמות עובדיה אלא כדרך שמציירים אותה על הלוח שמענו שאפילו בדרך זה אסור ואפשר שכן דעת הרב ז"ל בהלכותיו:ספר הבתים

ע"ש בלשון ושאר הככרות מותרים לפי המובן מלשון הרב נראה שמותרים כולם אפי' באכילה אחר שהוליך הנאת אותו הפת לים המלח: ספר הבתים

פ"י דהלכות ס"ת אעפ"י שהוא כרוך במטפחת ראיה לדבר שהרי במלך אמרו שלא יכנס עמה לבית המרחץ ולא לב"ה וודאי כשהמלך היה מביאה כרוכה במטפחת ותיק הוה מביאה: הר' המאירי בקרית ספר

הל' ציצית פ"א מתחיל מזוית של טלית גליון מלשון הר"ם שמענו שא"צ להרחיק אלא לאורך הבגד לא לרחבו ויש מי שכתב שצריך להרחיק מלא גודל ברוחב הבגד ובאורכו וכן המנהג ע"כ: מספר הבתים

ע"ש היה החוט כפול מח' חוטין וכו' גליון שמעתי מפי' ר' עודד התמני שדקדק רבינו בלשונו לומר כפול מח' חוטין שכן המצוה מן המובחר כדי שיהיו כל חוטי הד' כנפות רנ"ו רמז לכנפי החיות וכשר הדבר לעשות כן הואיל ויצא מפיו ז"ל:

שייך ללשון הראב"ד ואני אומר מה שזכרתי וכו' גליון וז"ל הראב"ד ז"ל בתשובה דע כי הגאונים פרשוה וסדרוה על ה' קשרים וג' חוליות ושיעור חוליא ז' כריכות בין הלבן והתכלת שמאריכין החוט הא' כשיעור ג' הקפות של גודל וממנו כורכין ועושין ד' כריכות ומניחין חלק בין כריכה לכריכה ואותו חלק הוא מקום התכלת בזמן שהיה נמצאו ד' כריכות וג' חלקים ביניהם וזהו שיעור חוליא וע"כ אמרו במנחות כמה שיעור חוליא כדי שיכרוך וישנה פי' בתכלת וכשמתחיל לכרוך מתחיל בלבן ומסיים בלבן נמצאו ז' כריכות ד' בלבן וג' בתכלת וע"ז אמרו הפוחת לא יפחות מז' והמוסיף לא יוסיף על י"ג ומאי ז' ומאי י"ג כריכות והם חוליא א' ועושין ה' קשרים ג' למעלה וב' למטה ובין הג' לב' כורך דק דק ואין מניח חלק בין הכריכות ההם לפי שאינן בחשבון חוליא ואין חוליא אלא מה שכורך בין קשר לקשר הנה סדרתי לך מה שראיתי לגאון ז"ל ועשיתי לפני הרב אדוני חמי ז"ל ושמח מאד עליו וחורי הארץ אשר אמרת בני חורין יצאו מן השמועה ולא ידעו תוכן אופנה עכ"ל (והרב חמיו ז"ל שזכר הוא הר' אברהם אב בית דין ז"ל):

ע"ש המשתחוה לבהמה וכו' נראה דעת רבינו שהמשתחוה לבהמה צמרה פסול בין ללבן בין לתכלת ויש מי שפסק שלתכלת כשר שהרי נשתנה בצבעו ויש מי שפי' שאפילו ללבן כשר שהרי נשתנה בטוייה ופסק הרב נראה לנו עיקר: מספר הבתים

שייך להלכות מילה פ"א מי שנולד בחדש הח' וכו' עד אינו נפל פסק בבן ח' בשהה ונגמרו סימניו כר' ורשב"ג דהוי ולד גמור ובשלא שהה ולא גמרו סימניו שהוא נפל ואסור לטלטלו אף לר' ורשב"ג ואין מלין אותו בשבת כדכתיבנא לעיל מיהו לא מיבריר לן מדבריו אם סובר דרבי ורשב"ג פליגי ופוסק כר' או אם סובר דלא פליגי כלל ומודו אהדדיה מיהו הא ליכא למימר דודאי ר' ורשב"ג פליגי בשלא שהה וגמרו סימניו וכדכתיבנא לעיל דאילו רשב"ג ודאי בשנגמרו סימניו אמר דהוי ספקא ולאו בשלא שהה ולא גמרו סימניו ור' מתיר בנגמרו סימניו בהדיא והיינו סברא בתרייתא דכתיבנא לעיל מיהו משמע מסוגיא דשמעתא דפ' מילה דרשב"ג כללא קאמר דכל ששהה ל' יום הוא

דאינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי אף על פי שגמרו סימניו ואפילו לא נולד לח' ודאי אלא שהוא ספק בן שמונה או בן שבעה או בן תשעה: הריטב"א ביבמות
שבת פ"ב מכה בחלל גופו וכו' גליון חולי השינים נסתפק לחכמים אם הוא כמכה של חלל ויש מי שפוסק בזה להקל מפני שספק נפשות להקל ויש מי שמחמיר בזה והראשון נראה וכן דעת הרמב"ם ז"ל במ"ש בין בפיו: מספר הבתים
ע"ש וכן כל חולי שהרופאים וכו' גליון מכת חרב בכל מקום שהיא מחללים עליה את השבת ויש מן הגדולים שכתב שכן הדין בכל פצע מכת אבן או דבר אחר שהדם יוצא ממנו שהסכנה היא מפני הדם וכן אבעבועות כמין ענבה אדומה או שחורה שליח המת הוא ומחללין עליו את השבת וכן שחין הנקרא סמט"א הכל בע"ז פ"ב ורבינו לא ביאר מאלו כלום ויראה לי שלא ביאר אלא הדברים שנאמר בהם בביאור שא"צ אומד ושאר הדברים כלל במ"ש וכן כל חולי שהרופאים וכו' ע"כ: מספר הבתים
פ"ב דשבת לאכול ממנו בשר חי וכו' הוא אומצא הנאמר בגמרא ויש מי שביאר בלא מליחה ואומר שכן דעת רבינו שאם ימלחנו הרי הוא כמתקן ומכאן הם מוכיחין שאין בשר לצלי צריך מליחה: ספר הבתים
אין עושין מדורה לחולה וכו' מדברי רבינו נראה שאין עושין מדורה לחולה אפילו יש בו סכנה ויראה לי שדעתו כי שאני להחם לו חמין שהוא לצורך גוף החולה להשקותו או להרחיצו ודברים אלו הם רפואה לחולה אבל המדורה אינה רפואה אלא לחיה או למקיז דם וכן נראה מן הגמרא מ"מ יראה לי שאם יאמר רופא שצריך לעשות לו מדורה כדי לרפאותו עושין לו: ספר הבתים
פ"ג מותר להתחיל וכו' לא ביאר רבינו אם מותר לתת החטים לתוך הריחים של מים מע"ש וי"א שמותר שאין לנו איסור שביתת כלים ויש אוסרים מפני שהריחים משמיעים קול בשבת ואעפ"י שלא נאסר השמעת קול אלא בקול של שיר דבר זה הוא אסור מפני שהוא פרסום גדול והשומע סובר שהתחיל בשבת ויש מחכמי הדור שאומרים שרבינו מתיר דבר זה והכל נכלל במ"ש מותר להתחיל ונ"ל כדעת האוסרים: ספר הבתים
פ"ג אין נותנין את הפת לתנור עם חשיכה יש מי שכתב שלא התירו מזון ג' סעודות אא"כ קרמו פניה מבע"י אבל לא קרמו פניה הרי הוא כתבשיל שלא בשל כל צרכו שאם שכחו אסור עד מ"ש וי"א אעפ"י שלא קרמן פניה מבע"י מותר לרדות למזון ג"ס מפני כבוד השבת ושאני תבשיל שאפשר לו בלא תבשיל וא"א לו בלא פת אבל אם קרמו פניה מותר לרדות כולו שאין ברדיית הפת איסור שהרי אינה מלאכה ובאפיית הפת לא נעשה איסור אחר שקרמו פניה מבע"י והאומרים זה דעתם שכן דעת רבינו ולא מצאתי מבואר

בדברו רבינו שיהיה מותר לרדות אם קרמו פניה כי מ"ש מותר בא להשמיענו שהפת מותר מפני שלא נעשה בו איסור בישול ויש מי שכתב שברדיית הפת יש בו קצת איסור אף על פי שאינה מלאכה ולא מצינו להתירו אלא למזון ג"ס לפיכך אפילו קרמו פניה אין מתירין לרדות אלא למזון ג"ס וטוב להחמיר: ספר הבתים

פ"ה אבל שמש קבוע וכו' גליון רבינו לא הביא מ"ש בגמרא ואם היה אדם חשוב מותר ולא ירדנו לסוף דעתו ונראה מפני שמצאנו בא' מן החכמים שאמר אני אקרא ולא אטה וקרא והטה מפני זה לא כתב אדם חשוב מותר: ספר הבתים

שייך למ"מ פ"ו בל' ועוד אני מוסיף להקשות ע"ד רבינו וכו' גליון ויראה לי לפי שיטתו בשני הפסקים האלו כי מ"ש בה' שי"ט הוא כשהוציאן אחר חוץ לתחום של בעל הפירות אבל אם הוציאם בעל הפירות חוץ לתחום אם הוציאן במזיד וחזרו אסורים לו עד מוצאי י"ט שהרי עשה בהן עבירה: ספר הבתים

פ"ה המקבץ דבלה וכו' עד וכן כל כיוצא בזה יש מן הגדולים שכתבו שאין עמור אלא בשדה אבל מעמר עומרים בבית פטור וי"א כשאין מכוון לעמר כדרך המעמרים אלא שמעמר ערמה בלא כיוון פטור ורבינו לא ביאר דבר מזה ויראה לי שדעתו שכל מעמר ערמה בשבת חייב וכן נראה: ספר הבתים

פ"י יוני שובך וכו' ומן ההלכה נראה דהצד יוני שובך ויוני עליה וכו' חייב ואפשר שמ"ש רבינו ביוני שובך ויוני עליה באותם שברשותו ומ"ש בהלכה ביוני שובך ויוני עליה באותן שמחוסרין צידה: ספר הבתים

פ"י הצד צבי וכו' גליון מן ההלכה נראה שאם היה חולה מחמת עייפות חייב רבינו לא ביאר זה ואפשר שדעתו שאין זה נקרא חולה אלא יגע: ספר הבתים

פי"ד וכן חצר ודיר וסהר שהוקפו לדירה וכו' גליון לפי שאם לא הוקפו לדירה אעפ"י שדינן כרה"י לענין חיוב שבת אין דינן כרה"י לענין טלטול כמו שיתבאר: ספר הבתים

פט"ו מפני שלא נחו המים גליון וכתב הרשב"א ז"ל ע"ד רבינו ויפה כתב דגרסינן בפ"ק דשבת הכניס ידו לחצר וקבל מי גשמים והוציא חייב ואסיקנא אימא קלט ואקשינן והא בעינן עקירה וכו' עד מיא מי עבידי דנייחי ולא אשכח לה פטורי אלא בקולט מן הגומא דמים ע"ג מים היינו הנחתן עכ"ל:

ע"ש אם נשאר מצד הפרצה פס וכו' גליון מלשון רבינו נראה שהוא מבאר גדודי הנאמר בהלכה פס מכאן ופס מכאן ופס ד' שאמר מפני שבלשון ים לא הצריכו אלא פס א' ומה שיש מן התימה בפסק הרב ז"ל כי לפי לשונו נראה שהגדודין מתירין אפילו בפרצה יותר מי' וגדודין הם משהו מכאן ומשהו מכאן ומה יועיל משהו מכאן ומשהו מכאן

לפרצה יותר מי' גם פס ד' לא יועיל אם לא תתמעט הפרצה עד י' ואין לומר שבחצר אפי' בפרצה יותר מי' די בזה שא"כ מצינו פרצת חצר יותר מי' ובכמה מקומות אמרו שאין פרצת חצר אלא בי' ואם דעתך לומר שפרצת חצר היא עד י' כשאין בו לחיים אבל בלחיים משהו מכאן ומשהו מכאן אפילו ביותר מי' אינו אוסר א"ל כן לפי עניין ההלכה סוף דבר לא מצאנו בזה דבר שתתיישב בו דעתנו: ספר הבתים

ע"ש כצוצרה שהיא למעלה מן הים וכו' גליון כתב הרשב"א ז"ל והרב משה פסק בכצוצרה דלא בעינן למעלה מן המים אלא אפילו למעלה ממש סמוך לכצוצרה אע"פ שבפ"ג דהל' עירובין פסק בבור שבין ב' חצירות כר"י דצריך לתקע ראשי הקנים טפח במים ויש לי לומר לפי דבריו דלא הצריך ר"י שקוע אלא בבור וכיוצא בו שמן המחיצה ולהלן לאיש א' ומן המחיצה ולכאן לאיש אחר וכדי שלא ידלה משל חברו ממש להדיא אבל כצוצרה שעל הים שאפילו חוץ לכצוצרה יש לבעל הכצוצרה רשות בו כל היכא דאיכא היכר מחיצה שרי ואפילו לר"י: בת"ה ושם האריך

ע"ש במ"מ ורבינו ז"ל כבר ביאר זה וכו' גליון אבל בס' הבתים כתב שנראה מדברי רבינו שא"צ חקק בזיז ולא מחיצה ונ"ל שאין זה דומה לגזוזטרא שהגזוזטרא היא רה"י וכל מה שתחת הגזוזטרא עד י"ט התחתונים הוא רה"י וי"ט התחתונים הוא כרמלית ונמצא מוציא מכרמלית לרה"י לפיכך צריך לעשות מחיצה י' שיראה כאילו המחיצות מגיעות עד המים וכאילו המים מובדלים מן הים והן תוך רה"י אבל בספינה כל מה שבאויר הים עד שפת דופן הספינה הוא כרמלית ואסור להכניס מן האור ההוא תוך הספינה לפיכך צריך לעשות דף ד' יוצא מן הספינה ופחות מד' בחודי הספינה אבל כשהוא ד' חולק רשות לעצמו ונבדל מן הספינה ואינו רה"י שהרי אין לו מחיצות ולא כרמלית ג"כ שאין לו מחיצות אלא מקום שמבדיל בין הספינה והים וכשהוא מוציא מאויר הספינה על הדף אינו מוציא מכרמלית לרה"י אלא למקום נבדל מן הספינה שהוא תוך אויר כרמלית וכשמכניס מן הדף לספינה אינו מכניס מכרמלית לרה"י שאין הדף כרמלית וצא מאויר כרמלית שהדף מבדיל האויר ע"כ:

פי"ו נתמלא מים אפילו וכו' גליון דרש הרב הוא על מה שנאמר בגמ' אפי' יש בעמקו יותר מב"ס ונר' לפי דעת הרב ז"ל שאפי' כלו מלא מים והם עמוקים הרבה אם ראוים לתשמיש מותר לטלטל בכלו והראב"ד ז"ל ביאר יש בעמקן במקומן ולפי שאין המים עומדים אלא בעומק קרא עמקן שם מקומן ונתמלא מים שאמר לא שיהא כלו מלא מים אלא שרובו מים וראוים לתשמיש שאמרו ביאר הר"ש שראויין לשתיה שאין לך דירה מעולה מזו וכתב הרשב"א ז"ל ביש בעמקן י"ט וכל ככתוב במגיד ויראה לי שאין הנדון

דומה לראיה שאם אמרו בר"ה שתשמישו בהילוך וכשהוא פחות מי' מהלכין בו ואעפ"י שמהלכין בו ע"י הדחק שמו הילוך לא נאמר כן בקרפף שתשמישו לדירה אם יש בו רקק מים אפי' אינן עמוקין י' אם אינן ראויין לתשמיש נתבטל שם דירה ממנו: ספר הבתים ע"ש על לשון מ"מ בל' וצורת פתח שאמרו וכו' גליון ז"ל הרשב"א והרב משה פסק כר"ח דלא בעי אלא בריאה לקבל דלת של קשין סבור הרב ז"ל דרב אויא בריה דרבא ציר שאל ופשט מברייתא דא"צ היכר ציר ע"כ:

ע"ש בל' אבל הרשב"א ז"ל וכו' גליון ז"ל הרשב"א בת"ה והריא"ף ז"ל פי' מן הצד שעשה הפתח לצד הכותל ממש ולא באמצע המחיצה ומשום דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי וכן פי' הר' משה ז"ל ואין פירושם מחוור מכמה טעמים דכי דייקת התם בפ"ק דערובין גבי נעץ ד' קונדיסין ומתח זמורה ע"ג לא אזלא כהאי פירושא כלל ועוד דאם איתא עשה צורת פתח בקרן זוית הו"לל כלישנא דאמרי בכלא מכילתין דערובין ועוד דפתח מצד הכותל עבדי ועבדי אינשי ועוד דהו"לל בה טעמא משום דלא עבדי לה אינשי כדאמרינן לעולם בכל מקום שהזכירו פתח בקרן זוית אלא הנכון ודאי מ"ש רש"י ז"ל ע"כ וגם דחה שם פר"ח ז"ל ע"ש:

ומבוי שאין בתים וכו' גי' כ' הרשב"א בת"ה הארוך וז"ל והתימה מהרמב"ם שכתב מבוי שאין בתים וחצרות וכו' עד או חצר א' ומשמע מדבריו שהוא מפרש בתים או חצרות וליתא דשמואל הוא דאמר הכין בפ' הדר דאפילו בית א' וחצר א' ולית הלכתא כוותיה במקום רב ועוד דהא אסיקנא התם דהדר ביה וגם הוא ז"ל כתב בהפך מזה בפ"ה מה' ערובין גבי מבוי שלא נשתתפו בו אם ערבו חצרות עם הבתים עכ"ל: בס' א' מב' נתיבות:

ע"ש במ"ש בסוף ל' ב' כותלים בר"ה וכו' גליון וז"ל הרשב"א בת"ה הארוך וכ"פ הרב משה ז"ל כחנניה דמצריך ראויות לינעל אעפ"י שאינן ננעלות אלא שאני תמה במקצת דבריו שכתב שצריך ב' דלתות וז"ל שכתב וכו' ודלתות מכאן ודלתות מכאן נ"ל כשגגה דדלת מכאן ודלת מכאן חנניה אליבא דב"ש היא אבל לב"ה בדלת מכאן וצ"פ מכאן סגי מ"מ שמענו מדבריו שהלכה כחנניה וזה נ"ל עיקר עוד כתב וז"ל עוד יש לדקדק מדבריו במקום זה שהוא פסק כר' יוחנן במחיצות דבקיעת הרבים מבטלתן ואין מדינה נעשית רה"י אא"כ יש לה דלתות וננעלות בלילה וכמ"ש בפ"א מהלכות ערובין ובהלכות שבת כתב דאין בקיעת הרבים מבטלת שכך כתב הזורק לבין הפסים חייב ואפילו היו הרבים בוקעים ועוברים לבין הפסים לא בטלו המחיצות והרי כן כחצר שהרבים בוקעים בו וזה תימה שזה כר"א דאמר כאן הודיעוך וס"ל והרי הרב ז"ל מזכה שטרא לבי תרי לר' יוחנן דירושלים ולר"א דהזורק לבין הפסים ואולי הרב ז"ל סגור דר"י ור"א תרווייהו בחדא

שיטתא קיימי ותרוייהו כאן הודיעוך וס"ל גם קצת ספרים מצאתי כתוב בהם גרסא זו כאן הודיעוך ולא ס"ל והא' ר"י ירושלם וכו' אלא כאן הודיעוך וס"ל וא"א להלום גירסא זו ע"כ:

פי"ז כתב הרב המאירי ז"ל בחדושיו וז"ל ועיקר הדברים כפסק הרמב"ם ז"ל דלחי של אשרה כשר וקורה של אשרה לא וטעם הדבר ומה שהכל תלוי עליו הוא בפי' כתותי מכתת שאינו כמו שהבין הראב"ד ז"ל ושאר המפרשים שיהא כמו שאינו אלא כנפרך ולא דבר שלם וא"כ בלחי הגע עצמך שיהא תל עפר הואיל וגבוה י"ט ה"ז מועיל אבל בקורה דבעינן שתהא חזקה לקבל אריח אילו חשבת ליה כנפרכת לא הויא חזקה ופי' נכון הוא וכן באתרוג ולולב אילו נחשבים כנפרכים היו חסרים ודאי נפסלים ומזה הפי' הוציא הרב שמואל שמותר לסכך הסוכה באיסורי הנאה דאע"ג דהוי הסיכוך כאילו נפרך מעלים דקים מ"מ צילתה מרובה מחמתה היא ולא משוינן ביה חילוק אי הוי מדבר שלם או נפרך לחתיכות דקות כעפר הואיל וממין הראוי לסכך הוא ואין לחוש במה שנהנה מאיסורי הנאה בסוכה דמצות לאו ליהנות ניתנו והמ' יצ"ו הק' שהרי מצות לאו ליהנות ניתנו פירושו שאנו מחוייבים לעשותם בע"כ ולא להנאת עצמנו הלכך בסכה בשעת עשיית המצוה שהיא הישיבה יש הנאה לגוף מאיסורי הנאה דהיינו צל וכדאמרינן במס' ע"ז שלא ישב תחת צל האשרה מפני שגופו הוא מתהנה ומיהו יש פי' אחר במצות לאו ליהנות ניתנו שאעפ"י שבשעת קיום המצוה איכא הנאה לגוף אין בכך כלום ובלבד שלא יהנה אחר עשיית המצוה כגון המודר הנאה ממעיין א' בימות החמה אסור לטבול בו מפני שאחר שנטהר הוא נהנה אחר עשיית המצוה ולפ"ז מותר לסכך באיסורי הנאה אבל לאחר החג אסור ודברים אלו נכונים ומחודשים עכ"ל:

פי"ח קולמוס המגיע לראשי אצבעותיו גליון מ"ש הרב לראשי אצבעותיו הוא קשר העליון הסמוך ליד ומן ההלכה נר' שהמוציא קולמוס המגיע לקשר התחתון והוא קשר ראשון שבראשי אצבעותיו שהוא בספק חיוב חטאת ע"כ: מספר הבתים

ע"ש היה בקסת וכו' רוב ספרי היד כתוב בהן כך היה בקסת כדי אות א' ובקולמוס כדי אות א' ובדיו הנשאר כדי אות א' ה"ז ספק ע"כ וכן היא גירסת בעל ספר הבתים בספרי רבינו גם כתב עוד נראה מדברי רבינו שאם הוציא על הקולמוס ועל הקסת פחות מכשיעור פטור אף על הקולמוס ועל הקסת כדרך שאמרנו המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי מפני שעיקר הוצאתו מפני האוכלין ע"כ:

פכ"א שאין טחינה בפירות גליון י"ל שדעתו לומר שאין טחינה בדבר הנפרד אוכל מאוכל לשון זה נגזר מאוכלא דאפרת ואינו דומה למחתך ירק שזה צריך לו כדי לבשל

ולא לרסוק השבת והחרובין מפני שאינן נאכלין בלא ריסוק אבל הדלועין והנבלה נאכלין בלא חיתוך ובלא ריסוק: ספר הבתים

פכ"ה אבל כלי המוקצה מחמת מיאוס וכו' עד אם הוצרך להם מלשון הרב שמענו שאינו ניתר אלא לצורך גופו ולצורך מקומו אבל לא לצורך עצמו של כלי וכ"כ הרב בעל השלמה: מספר הבתים

פכ"ה שאין עושין גרף ש"ר לכתחילה גליון מ"ש שאין עושין וכו' שב עמ"ש למעלה אבל אין ראוי לרחיצה אין נותנין: ספר הבתים

ע"ש וכופין את הסל וכו' גליון לפי דעת רבינו נראה שאעפ"י שעודן עליו בין השמשות מותר לטלטלו כשירדו מעליו ורוב הפוסקים כתבו שאם היו התרנגולים על הסל ע"ש ב"ה אעפ"י שאינן עליו עתה אסור לטלטל הסל שהרי הוקצה לב"ה ופסק רבינו נראה לנו עיקר: ספר הבתים

ע"ש היו בה חדקין וכו' גליון דברי רבינו סתומים במ"ש אסור לטלטלה מפני כבדה כי אם האיסור הוא מפני הכובד מה לנו ולחדקין ומה שי"ל בזה כי עיקר האיסור בגדולה מפני הכובד ולא נקט חדקין אלא להשמיענו שקטנה אעפ"י שיש בה חדקין מותר והר"ב השלמה פסק שמנורה שיש לה חדקין אפי' היא קטנה אסור לטלטלה ואם אין לה חדקין אפילו ניטלת בי' בני אדם מותר לטלטלה ופסק רבינו נ"ל: מספר הבתים

פכ"ט יש לו לאדם לקדש על הכוס וכו' גליון נר' מדברי הרב שזה יהיה סמוך לחשכה וי"א שמאחר י"א שעות חסר רביע ולמעלה יכול לקדש ולהבדיל אבל לא קודם לכן: ספר הבתים

פכ"ט אור של בה"מ וכו' גליון בגמרא ת"ר היו יושבין בבה"מ והביאו אור לפניהם בש"א כל א' וא' מברך לעצמו ובה"א א' מברך לכולן רבינו לא הביא זה הפסק ואפשר שדעתו הואיל ונהגו להדר הכל על הכוס אין מברכי' על האור לבדו בבה"מ: ספר הבתים

הל' ערובין פ"א וחומץ ומורייס וכו' גליון לשון הרב קצר בענין חומץ כי מן ההלכה נר' ששיעורו כדי לטבל בו ירק הנאכל בשתי סעודות אלא שהדבר מובן מעצמן שכן דרך לטבל ירק בחומץ: ספר הבתים

במ"מ בל' וראיתי לרשב"א ז"ל שהביא הגירסא וכו' גליון וז"ל הרשב"א ז"ל והרב משה ז"ל פסק בנותן את הערוב בבית שער דיחיד דאינו ערוב כרב ובההיא די' בתים פסק כר"י ולכאורה נראין דבריו כסותרין זה את זה אלא שאפשר דההיא דנותן את ערובו בבית שער מיירי בבית שער שבחצר ומ"מ היה לו לר' ז"ל לפרש ולא לסתום דבריו ע"ש:

פ"ג היו זו בצד זו וכו' גליון לפי ביאור הרב ז"ל נר' שכל שתי גזוזטראות שהן זו למעלה מזו אין נסר ד' מועיל בהן שיהיו מערבין א' עד שיהיה בין זו לזו פחות מג' וכתב זה הרב בב' גזוזטראות שהן זו בצד זו וה"ה בב' גזוזטראות שהן זו כנגד זו אלא שאינן בשוה שאין נסר מועיל בהן: ספר הבתים

במ"מ בל' וכן היא הנסחא האמתית וכו' גליון וכ"כ בעל ס' הבתיס וז"ל ויר' לי שראוי להיות שם אם יש באורך המיעוט ד"ט כי כשמעט גובה הכותל מי' ויש באותו מיעוט רחב ד' הרי הוא כסולם ע"כ:

ע"ש פ"ג באר שבאמצע השביל וכו' מלשון הרב לא נתברר שביל זה אם הוא רה"י או הוא כמבוי או הוא כר"ה ונר' ששביל זה הוא כעין מבוי קטן ואילו היו החצרות פתוחות לתוכו היה אוסר זה על זה אבל כאן שאין תשמישן אלא ע"י אויר אין אוסרים זה על זה: ספר הבתים

במ"מ אבל ראיתי לרש"י וכו' גליון וז"ל הרשב"א ז"ל והרב רבינו משה ז"ל כתב דלטלטל מספינה לספינה אסור אם חזרו וקשרום במזיד ואינו מותר אלא כשחזרו ונקשרו בשוגג ודברי תימה הם דא"כ מאי חזרו להתירן הראשון דקתני בברייתא ע"כ:

פ"ד חמשה שגבו וכו' גליון לא נתברר לנו מ"ש הרב א"צ להוליך ע"י חמשתן אלא ככר א' אם ר"ל שה' שערבו יחד בחצר א' ורצו לערב עם חצר אחרת א"צ להוליך ע"י חמשתן אלא א' ובא להשמיענו שא' נעשה שליח לכלן: ספר הבתים

פ"ה א' מבני מבוי שרגיל להשתתף וכו' גליון לפי מ"ש רבינו בזאת הפסקא ומ"ש להלן בענין אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו נר' שזאת היא שיטתו שמי שרגיל לערב עם בני המבוי כבר הכניס עצמו בשיתוף עמהן ושוב אינו יכול לערב על ידן אלא נוטלין אותו בע"כ וא"צ ליטול רשות מב"ד כאדם שנוטל נכסיו כשמוצאן ברשות אחר וא"צ רשות אבל אם אינו רגיל אין כח בידם ליטלו ע"כ בלא ב"ד אלא כופין אותו בב"ד כדרך שעושין בשאר תביעות שבין אדם לחברו ואין אשתו של אדם מערבת לו בדרך זה כיון שגלה בדעתו שאינו רוצה לערב עמהן אבל בסתם אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו אעפ"י שאינו רגיל וברגיל אין ספק שאשתו מערבת לו אעפ"י שאמר איני מערב עמכם הר הן עצמן יכולין ליכולו ע"כ: ספר הבתים

ע"ש במ"מ בל' אבל רש"י ז"ל פי' וכו' גליון וז"ל הרשב"א ז"ל זמנין דבעו לה ולא אפשר למיתבא ניהלייהו וי"ג זמנין דבעו לה מאתמול ולא אפשר וכו' וכן נראה גירסתו של ה"ר משה ז"ל ואינו מחוור דאפילו מקפידין על ערובו הוי ערוב וכדר"י ב"ח ועוד דאין לך לעולם ערוב ושתוף דכמה פעמים מבקשים איש מחברו בחול יין ושמן ואין נותן לו

ועוד דמה לנו אם בחול מקפידין כיון שעכשיו ערבו ולא הקפידו והר"א ז"ל גורס בעו לה מינאי מאתמול אלא שפי' כיון דאי בעו לה מינאי מאתמול ולא יהבי להו השתא נמי אין הזכוי זכוי גמור עכ"ל בת"ה והוא ז"ל פי' זמנין דבעו לה לומר פעמים תירצו ממני שהפת שאקנה להם שיאכלוה ולא אפשר לי ליתנה להם מפני שאין היד משגת ליתן להם משלי וכיון שכן אין הזכוי זכוי גמור ולא הוי שתוף:

ע"ש חצר שיש לה שני פתחים וכו' גליון נר' שדעת רבינו שמפני זה צריך להודיע בחצר של ב' מבואות שחובה הוא לו שאינו רוצה לגלות דעתו להן שאינו חפץ בשיתוף שנשתתפו בשבילו שמא מתוך כך יבאו לידי תגר והתורה כלה דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום: ספר הבתים

הל' פ"ג לא ימלא וכו' גליון מ"ש הרב לא ימלא וכו' אינו נראה כן לפי ההלכה וכו' ואולי מ"ש ימלא אינו מילוי דוקא אלא כל נתינת מים בכלי כל מקום המים נקרא מילוי ע"כ:

הל' שי"ט פ"א בני החיל וכו' במ"מ וכ"פ רש"י ז"ל ועל כן הק' ע"ד רבינו וכו' גליון יש מתרצין אליביה דההיא דעיסת כלבים קאי דבזמן שהרועים אוכלין ממנה נאפית בי"ט והתם ודאי אדעתא דכלבים קא אפי לה ומותר כיון דחזו לרועים והכלבים אפשר לפייסם בנבלה כ"ש הכא גבי הזמנה לגוי שיהא מותר דודאי מה שיבשל לגוי חזי ליה ולא קאי שפיר מתרי אנשי חדא דאי קאי אעיסת כלבים הל"ל האי ופליגא מקמי הך מלתא דבני בגא ועוד דהא חזינן ליה לר"מ ז"ל שהוא פסק ג"כ ההיא דעיסת כלבים ואי קאי האי ופליגא עלה היכי פסיק לתרוייהו והפירוש הנכון מ"ש הרב ההשלמה דהאי ופליגא קאי אהא דשמעון התימני דחזינן דשחט העגל לבולשת ולמה שחט אותו להם ויתנוהו להם במתנה כשהוא חי והם ימיתוהו נמצא שעשו מלאכה בשביל הגוים והיינו ופליגא דריב"ל דאמר אסור להזמין גזרה שמא ירבה בשבילו לפי שאסור לעשות מלאכה בשביל גוי ומדגרסינן ת"ר קאי שפיר האי ופליגא אההיא דשמעון התימני דאי קאי אההיא דבני בגא הל"ל האי ופליגא מקמי הך ברייתא דשמעון התימני גם אפילו כי גרסי' מתיבי אית לן לפרש האי ופליגי אהא דשמעון המימני אך לגירסא אחרת הוא יותר מבואר ע"כ: ממפרש

ע"ש השוחט את התרנגולת וכו' גליון הא דתניא השוחט את התרנגולת ומצא בה בצים גמורות מותרים לאכלם בי"ט פירשה רבינו אפרים בי"ט דעלמא אבל בי"ט דאחר השבת אסורות דדילמא מאתמול גמרו ואין שבת מכינה לי"ט ומאי דאקשי' ואם איתי' נגזור משום הנך דמתילדן ביומיה פי' הכי כלומר כי היכי דגזרינן בביצה שנולדה בי"ט שהיה לנו לומר שהיא מותרת דמאתמול נגמרה שהוא חול וחול מכין לי"ט ואפ"ה אסרינן לה

משום שבת אחר י"ט ה"נ בבצים במעי אמן בי"ט דעלמא נגזר אטו י"ט שאחר השבת שהן אסורים שמאתמל נגמרה וכן דעת בעל ההשלמה כי כן קיבל מהרב אביו והב"ה כתב דאפי' אחר השבת שרי דהו"ל כאחד מאיבריה ופי' הכי ואם איתא וכו' כלומר סתמא קתני ואפי' בי"ט אחר השבת ואם איתא בי"ט אחר השבת ביצים גמורות במעי אמן אמאי הם מותרות נגזור במעי אמן אטו דמתילדן ביומיה והשתא ליכא גזרה לגזרה דאי לא מפרשינן הכי הוי גזרה לגזרה והרמב"ם ז"ל כתבה סתם משמע דס"ל שאפי' בי"ט אחר השבת מותרות וכ"כ דליכא למימר דאית בהו משום הכנה כיון שלא נולדה שהלידה היא ההכנה ולא גרעא מגוף התרנגולת שהיא מותרת וראיה לזה מאי דאמרינן בגמרא ע"כ ל"פ אלא בנולדה אבל במעי אמן ד"ה מותרות משמע דכל זמן שהיא במעי התרנגולת מותרת וליכא למגזר משום הנך דמתילדן ביומיה דמלתא דלא שכיחא היא ע"כ: ממפרש

ע"ש במ"מ וכשם שאסור לאכלה וכו' בסופ' בל' וכ"נ מדברי רבינו וכו' גליון מל' רבינו משמע דאוודאה קאי שכתב ואפי' נתערבה באלף ור"ל ההיא שנולדה בי"ט שהרב לא הזכיר ספקא כלל וכ"נ מהירושלמי דאוודאה קאי דקתני אפילו למ"ד ספק הכן מותר מודה בנתערבה שאסור דספק הכן הוא כגון ספק היום נשרו ספק מאתמול ברם הכא שאחת אסורה והיא מוכחת על כלן משמע שיש שם אחת שהיא אסורה בודאי גם משמע מהירושלמי דספקה הוא ספק הכן ע"כ: ממפרש

ע"ש יתעסקו בקבורתו הגוים וכו' גליון כתב הר' אשר דדוקא בקבורתו וכל דבר שיש בו מלאכה אבל לטלטלו ולהוציאו מן הבית עושים ע"י ישראל מפני כבוד הבריות שדוחה ל"ת וי"א שכן דעת רבינו שכתב בקבורתו ולא מצאתי לזה ראיה מבוארת שהטלטול וההוצאה הכל מצורך קבורה הם והראב"ד ז"ל כתב שאסור לישראל לטלטלו ולהוציאו וכ"ד הרמב"ן וכתב שאין כבוד הבריות הואיל וסופו להקבר ע"י עממין ואפי' ע"י ככר ותינוק אסור לטלטלו שלא התירו זה אלא במוטל בחמה: ספר הבתים

פ"א שני י"ט אלו של גליות וכו' גליון וא"ת נימא ג"כ בכל מוקצה שאסור בראשון שיהא מותר בשני כגון תמרי דעסקא וי"ל שר' יהודה לא אמר אלא גבי ביצה שא"צ הכנה לפי שהלידה היא ההכנה שבתחלה קודם שתלד אית בה מוקצה ועכשיו כשתלד הוכנה ואסורה בא' שנולד אסור בראשון וה"נ בכל מוקצה אם הוכן בראשון מותר בשני וכן דעת רבינו שכתב לפיכך דבר שהיה מוקצה וכו' אם הכין אותו לב' ה"ז מותר ומ"ש אם הכין אותו שב אל המוקצה לפי שהלידה היא ההכנה כמו שכתבנו וזהו שכתב אח"כ מצה שנולדה בראשון תאכל בשני ולא אמר שיכין אותה למחר משמע שא"צ הכנה עוד כתב

חיה או עוף וכו' דבר המחובר וכו' גם בזה לא הצריך הכנה משמע שהרב ז"ל הפריש בין מוקצה למוקצה דכל מוקצה שלא נודע לאיש הקצאתו עד י"ט מדמה ליה לנולד וא"צ הכנה כגון חיה או עוף שניצודו בי"ט שזה המוקצה נולד בי"ט כגון ביצה והצידה היא ההכנה וכן דבר מחובר הקרקע שנעקר בראשון א"צ הכנה כיון שמאמש לא אתקצאי והיום נולד לו המוקצה והוא כשנעקר כי בתחלת לא היה אסור קודם עקירה משום מוקצה כגון תמרי דעסקא אלא מפני שאסור לעקור דבר המחובר ועכשיו כשנעקר אסור משום נולד שהעקירה היא הלידה והלידה היא ההכנה וא"צ הכנה אחרת לאכול למחר אבל תמרי דעסקא שמעי"ט צריך הכנה אם ירצה לאכול יום א' כיון שעומדים לסחורה ולא לאכילה צריך נמי הכנה יום א' אם ירצה לאכול מהם יום ב' ובלא הכנה אסור וכגון זה המוקצה אמר הרב אם הכין אותו לב' מותר אבל ביצה וחיה ועוף שניצודו בא' או דבר שנעקר מן הקרקע א"צ הכנה כמ"ש דכל אלו נולדו בי"ט וגבי נולד לא בעינן הכנה כך נר' דעת הרב ז"ל וכך אנו נוהגים בביצה ובדורון מן הגר בדבר שנעקר ביום א' מן המחובר שאנו אוכלים אותו ביום ב' בלא הכנה ע"כ:

ע"ש וכן כל כיוצא בביצה פי' כגון עצים שנשרו בשבת דאילו נשרו בי"ט אסורים הלכך אם נשרו בשבת אסורים נמי בי"ט אבל עגל שנולד בשבת מותר בי"ט דשבת וי"ט ב' קדושות הם שאילו היו קדושה א' דין הוא שיהיה אסור בי"ט שלא יתכן שיהא מקצת היום אסור ומקצתו מותר ומשום הכנה ליכא למשרי דבשלמא ביצה שנולדה בשבת אסורה בי"ט שאילו לא נולדה בשבת ונולדה בי"ט אסורה עכשיו מי גרם לה שתהא מותרת לידת שבת ואין שבת מכינה לי"ט אבל עגל שאם נולד בי"ט מותר אין כאן הכנה כלל ע"כ:

פ"ב אלו ואלו אני נוטל וכו' גליון במשנה ובה"א עומד מעי"ט ואומר זה וזה אני נוטל ופירשו עופות של חלון זה ושל חלון זה ואין כן דעת רבינו אלא זה וזה אאפרוחין קאי שאם כפרושם מזה ומזה הוי ליה למימר: הרב ישמעאל בן חכמון ז"ל

פ"ב ממפרש בכ"י וז"ל ע"ש בר' הריא"ף ז"ל הא דאמר רב מרי בריה דרב כהנא בדק בקינה של תרנגולת מעי"ט ולמחר השכים וכו' והשמועה ההיא דעד כמה וכו' והרמב"ם ז"ל לא הביא מזה כלום נראה שהוא סומך על הכלל הידוע לפסוק הלכה כאיכא דאמרי ועל הא דר' יוחנן אמרינן אליבא דרב א"ד מאי עם יציאתה נגמרה עם יציאת כולה אין עם יציאת רובה לא לאפוקי מדר"י וכו' משמע דהא דרב מרי ליתא והך ברייתא דכל שתשמישו ביום וכו' כיון דלא אישתכח אלא כדאוקמא רב מרי לדעת ר"י נראה דלא דייקא היא והויא דלא כהלכתא ואולי הרב ז"ל ידע זה מדרך הטבע ע"כ:

והבא בשביל ישראל זה וכו' י"א שבתחום ג' פרסאות שהוא מן התורה כיון שהוא מוקצה מחמת איסור תורה אסור אפילו לישראל אחר ואחר שהרב לא חילק נראה שאפילו בתחום של ג' פרסאות והטעם שאין מוקצה אלא כשהאיסור בגוף הדבר עצמו אבל כאן כיון שאילו היה שם הישראל היה מותר לאכול מאותם פירות אינו אסור אלא משום שמא יאמר לו לך והבא לי לפיכך מותר לישראל אחר: ספר הבתים

ע"ש מי שהיה לו דקר נעוץ וכו' דע שדקר נעוץ מותר לנתקו לכתחלה בי"ט ואע"ג דלגבי שבת אסור לכתחלה כדאמר רבא וכו' שאני הכא דאי לא שרית ליה אתי לאמטעי משמחת י"ט והיינו דאמרינן בגמרא גבי כוי ולכסיי בדקר נעוץ אלמא דבדקר נעוץ שוחטין לכתחלה וכ"נ דעת הרמב"ם ז"ל שכתב ה"ז מכסה בו ומטלטלו מדקאמר ומטלטלו משמע לעשות בו כל צרכיו וכ"ש כיסוי שמותר לכתחלה לשחוט ולכסות בו ומ"ש הרב ז"ל ונתקו משמע בדיעבד ל"ד דאפילו לכתחלה נמי מותר שהרי הוא ז"ל כתב בפ"א כל שאסור בשבת בין שהוא דומה וכו' עד אא"כ היה בו צורך אכילה ואין לך צורך אכילה גדול מזה שהוא אינו יכול לשחוט אא"כ כסה את דמו וכיון דבשבת פטור וכדאמרן בי"ט מותר לכתחלה לצורך אכילה ואין

הכרח מלשון ונתקו דקאמר רבינו דה"נ כתב למעלה וכן אפר שהוסק דמשמע בדיעבד וכן המכניס עפר מבע"י שכתב רבינו וגרסינן בגמרא אמר רבא הכניס עפר לכסות בו צואה מותר לכסות בו דם צפור דם צפור אסור לכסות בו צואה נהרבלאי אמרי אפי' לכסות בו ד"צ מותר לכסות בו צואה והר"ב ההשלמה פסק כרבא ואע"ג דבמסקנא לא אסרי כוי אלא משום התרת חלבו דמשמע דאפר כירה מוכן לספק התם ה"ק אעפ"י שהכניס עפר לכוי אסור לכסות את דמו משום התרת חלבו אבל לעולם מסתמא בין עפר בין אפר כירה דעתו לודאי ולא לספק ולפיכך אסור לכסות בו צואה מסתמא משום דהרי ספק אם תארע במקום המיאוס לו או לא והרמב"ם ז"ל נראה שפסק כנהרבלאי אעפ"י שלא הביא זה בביאור שהוא ז"ל [וכתב] בפ"ב גבי המכניס עפר ה"ז מוכן וכו' משמע דלכל דבר הוי מוכן ואפילו לכסות בו צואה שהוא ספק וכ"נ מההיא דרמי בר חמא דאסיק דאיסורא דכוי לא הוי אלא משום התרת חלבו דמשמע דמוכן הוא אפי' לספק והאיסור לא הוי אלא משום התרת חלבו ורבא הוא דס"ל דאיכא איסורא אחרינא בכוי והוא שאינו מוכן לספק ולית הלכתא כותיה ע"כ:

פ"ג וכן אין גוזזין וכו' גליון הרב משה כתב שמתקנין אותן בתספורת ולפי דבריו הכי קתני אין גוזזין את הירק בתספורת שלו אבל מתקנין את הקורנס וכו' בתספורצ ואינו

מחוור בעיני שאילו כן היה לו לשנות אבל מתקנין את הקורנס ואת העכביות כלו' בירק אסור אבל בקורנס מותר ועוד דהו"ל למתני וגוזזין את הקורנס ודברי ר"ש ז"ל נ"ל עיקר: פ"ג אין מלבנין האבנים וכו' הי"ל לרבינו ז"ל לכתוב החדשים כי הישנים מותר ללבון ואין מי שיחלוק בזה ואפשר שזה נקשר עם תנור וכירים חדשים שהזכיר למעלה ור"ל וכן נמי אין מלבנין את האבנים החדשים ור"ל האבנים הרעפים שהם כמו אבנים ע"כ עוד שם גליון שנינו שם אין מלבנים את הרעפים וכו' ואוקימ' בחדשים ואר"י מפנו שצריך לבדקן וא"נ מפני שצריך לחסמן כלומר שצריכים היסק ראשון כדי שיתקשו ובזה הם נעשים כלי ואסור לעשות כלי בי"ט ואפילו לצורך אוכל נפש שהרי אפשר לו מעי"ט והרב משה ז"ל פסק כלשון זה האחרון ונראה שפסק כן מפני ששאל ר"י מר"ז הא דתנן דרסה או טרפה לכותל וכו' אפילו שהתה מע"ל צריכה בדיקה מהו לשחטה בי"ט וכו' והדר ליה תנינא וכו' וא"ל ר"י אנן מפני שצריך לחסמן מתנינן לה ושתיק ליה ר"ז אלמא קבלה מיניה ויש מי שפסק כל"ק ומחזיקינן ריעותא בין ברעפים בין בבהמה שדרסה או טרפה בכותל ומסתברא לי כדברי הרב ז"ל דהא משמע דר"ל נסיב ההוא טעמא דגרסינן התם ת"ר א' מביא את האור וכו' עד אר"ל הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום ליבון רעפים נגעו בה אלמא ליבון רעפים מפני שמחסמן הוא דאי משום טורח שלא לצורך בשבת לא שייך ההוא טעמא כלל דאין הפרש בין מטלטל הבדוקות למטלטל שאינן בדוקות ואי משום שבודקן באור אין כאן חיוב חטאת וכל המנויים כאן חייבים חטאת ואדרבא כל שלא יכלה לקבל ליבונה פטור עליה וכל שקבלה ליבונה חייב עליה משום מכה בפטיש שהרי גמרה להיות כלי אלמא ליבון רעפים משום שצריך לחסמן הוא כן נראה לי וכפי' רש"י ז"ל: הרשב"א ז"ל בת"ה

פ"ג אבל דכין את התבלין וכו' אבל מלח וכו' גרסינן בגמרא דכ"ע מיהת מלח בעי שינוי מ"ט וכו' איכא בינייהו וכו' א"נ במוריקא ע"כ הב"ה פסק לחומרא ואם ידע מאתמול מאי קדרה בעי בשולי אפי' לתבלין בעי נמי שינוי ובמוריקא אפי' לא ידע צריך שינוי והרמב"ם פסק כמ"ד כל התבלין כולן מפיגין טעמן ומשמע אפי' מוריקא נראה שהרב ז"ל דייק מהא דרב שהיה מצוה להטות למלח ולא לתבלין משמע משום דתבלין לא בעי אצלויי ואפי' מוריקא וכן משמע מהריא"ף ז"ל הריא"ף ז"ל משמע דלא גריס בההיא דשמואל ואפילו מלח עמהם אלא אפילו מלח דמשמע דמלח לא בעי שינוי שאפילו במדוך של אבן נידוך כדרכו מיהו הטייה בעי ותבלין נידוכין בלא הטייה והרמב"ם ז"ל לא הביא הא דשמואל משמע דס"ל דפליג אדרב דכל היכא דאיכא מלח אפילו עם תבלין בעי הטייה או נוכל לומר שהרב ז"ל כתב דין מלח כשהוא בפ"ע אבל אם היה עם תבלין

שא"צ שינוי ולא הטייה גם בשביל המלח שהוא עמהם לא בעינן הטייה והוא הנכון עוד כתב הר' הנזכר וז"ל קי"ל כרבינא דאמר דשפוד שצלו בו בשר מותר לטלטו טלטול גמור מידי דהוי אקוץ בר"ה וכ"פ הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל לא ביאר ואולי סמך כיון שהביא ההיא דקוץ בר"ה בה' שבת בפט"ו ע"כ

פ"ד אין מוציאין את האש וכו' גליון וז"ל הרשב"א ז"ל אין מוציאין את האור וכך בגמרא פירש משום דקא מוליד והרב משה ז"ל כתב בו טעם אחר מפני שאפשר לו להוציאו מעי"ט ואפילו לר"י לא התיר מכשירין שאפשר לעשות מעי"ט ואפשר שדעת הרב ז"ל לומר שכל עצמן לא אסרו מוליד כזה אלא שאפשר לו מעי"ט הא לאו הכי הוו שרו דלא עדיף מוליד ממבעיר ואופה דמלאכות גמורות נינהו דאורייתא ומותרות משום אוכל נפש ע"כ:

ע"ש אין משחיזין וכו' עד שמא יבא וכו' כתב הרשב"א ז"ל אין דבר זה מחוור בעיני דא"כ אין לך מקום שנדרוש כר"י דאמר לכם לכל צרככם וכדאמר בגמ' מאן תנא בהשחזה אסור דלא כר"י וכו' ור"ח אמר דמילי מעלייתא נינהו למדרשינהו בפרקא ורב יוסף נמי דאמר סכין שעמדה וכו' משמע דהוה דרש להו מדלא אמרי' התם ופליגא דר"ח וכתב סברתו להתיר בשנפגמה בי"ט ובסוף דבריו כתב שראוי להחמיר למעשה כדברי רבינו ז"ל: עיין בת"ה

ע"ש ז"ל הר"י בן חכמון ז"ל בחדושיו כתב הרמב"ם ז"ל אסור להראות סכין לע"ה בי"ט שמא תהיה פגומה וכו' יצא לרבינו זה מסוף השמועה שאמרו ת"ח רואה סכין לעצמו ומשאילה לאחרים כלומר לע"ה שאין לחוש שמא ילך ויחדדנה שכבר היא מושחזת וכיון שיודע הל' שחיטה אעפ"י שאינו חכם ילך וישחוט ע"כ:

ע"ש כלי שנטמא בי"ט גליון כלי טמא וכו' מלשון הרב שמענו שהכלים שנאסרו משום גיעולי גוים בי"ט מותר להטבילן בי"ט כדרך שאמרו בכלי שנטמא בי"ט ואעפ"י שצריך מלאכה להגעלה הבערה הותרה לכל דבר שיש בו צורך י"ט שהרי מותר להחם חמין להדיח כלים הצרכים לו וכן שמענו מלשון הרב ז"ל שמי שלקח כלים מן הגוים מעי"ט וצריך להטבילן מטבילין אותן בי"ט שאין הטבילה בהם מן התורה לפי פסק הרב והגאונים: ספר הבתים

ע"ש הלוואת י"ט וכו' גליון הרב משה ז"ל פסק כרבה דניתנה ליתבע ונראה טעמו משום דהלכה כרבה בר משדה קנין ומחצה ואעפ"י שי"ל שאין אותו כלל אלא במה שנחלקו בבבא בתרא מ"מ כל היכא דליכא ראיה טפי לחד מחבריה מסתמא כרבה נקטינן וי"ס שגורסים רבא ואפ"ה יש פוסקים כרבא משום דבתרא הוא עכ"ל הרשב"א ז"ל:

פ"ה וכן משואות וכו' גליון מדברי רבינו נראה שגורס הני דדרו בדוהקא בה"א ולא דוחקא וכמ"ש בעל הערוך ויראה שהוא מין ממיני המוטות שהרי לא תלה השינוי במנהגו של נושא אלא בדרכו של משא: הר"י ז' חכמון ז"ל

פ"ה בד"א בנושא על האדם וכו' אבל ע"ג בהמה וכו' עד כדרך שהוא עושה בחול תימא דהא שרינן לאדם היכא דלא אפשר שיעשה כדרך שהוא עושה בחול ומ"ש בהמה מאדם אם לא מפני חשש שמא יחתוך זמורה ושמא ינהיגוה במקל ונוכל לומר דגזרה שמא יחתוך זמורה לא הוי אלא ברוכב ואם יש עליה משאוי חייב משום מחמר וזה רצה לומר רבינו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שיהיה מחמר ומש"ה שרי באדם כי לא אפשר בשינוי ובבהמה אסור ע"כ:

פ"ה ואין יוצאים בכסא וכו' הרב ז"ל לא הזכיר משום דבעיתי דס"ל דשנויא דחיקא הוא ור"ן פליג עם ר' אמי דאמר ובלבד שלא יכתף דר"ן התיר לכתף אם רבים צריכין לו וכן התיר לאשתו מחמת שרבים צריכים לה והא דמרי ומר זוטרא שהיו מכתפים ומפרש טעמא משום דבעיתי או משום דוחקא דצבורא למאן דס"ל שאסור לכתף קאמר אבל אנן כר"ן קי"ל שמתיר לכתף כשרבים צ"ל ומלת יוצאין בכסא שב אל הנושאים ר"ל יוצאים בכסא לצאת עליו איש הצריך לרבים כ"נ מלשון הרב ז"ל ע"כ:

פ"ה אין מוליכין את הסולם וכו' רבינו פסק כב"ה וכלישנא בתרא וכתב גבי שבת אבל לא גבי י"ט משום שמחת י"ט ויש תמהין עליו איך פסק כן וכפי מה שראיתי מפירושו בפירוש המשנה אין לתמוה עליו לפי שהוא ז"ל פסק כא"ד דברה"י מותר דקי"ל בכל דוכתא כא"ד וס"ל כרב גבי שבת אבל לא גבי י"ט דהך ל"ב נמי לא ס"ל כרב גבי י"ט משום שמחת י"ט והיינו דקשקיל וטרי האי ל"ב דמשמע דב"ה סברי כהאי תנא דאמר שוטחן בחמה ומשום שמחת י"ט שדבר מועט הוא להתיר ברה"י גבי שמחת י"ט אבל בר"ה אסור מפני מראית העין שהרואה אומר להטיח גגו הוא צריך וראיה לזה דברה"י לא חיישינן למראית העין משום שמחת י"ט מדאקשינן בגמ' גבי ב"ה מתירין אלמא גבי שמחת י"ט ב"ש לחומרא וב"ה לקולא וכו' משמע דב"ה מקילין בדבר שיש בו איסור משום שמחת י"ט וזה ודאי כהאי לישנא דאסר בר"ה מפני הרואים והתיר ברה"י דלא חיישינן לזה משום שמחת י"ט ולזה אמר אלמא גבי שמחת י"ט ב"ה לקולא דאי ס"ל כל"ק דשרו אפילו בר"ה איך הק' דמשום שמחת י"ט ב"ה לקולא דאנא אמינא דלא שרו ב"ה בר"ה משום שמחת י"ט אך מפני דאמרינן טעמא דמסתבר והוא דשובכו מוכיח עליו אלא לאו ש"מ מדקאמר דמשום שמחת י"ט ב"ה מקילין ר"ל דאפי' בדבר שיש לחוש כגון ברה"י כרב אפ"ה מותר משום שמחת י"ט וכיון דקי"ל דב"ה מקילין משום שמחת

י"ט דהכי אסיקנא דמוחלפת השיטה ור"ל הא דדקר נעוץ ש"מ האי לישנא דא"ד הוי הלכה דבר"ה חיישינן להא דרב שהרואה אומר להטית גגו הוא צריך אבל ברה"י לא חיישינן להא דרב משום שי"ט ועיין בדברי רבינו בפירוש המשנה ותמצא שהלך בזה הדרך רבינו לא ביאר אם חזרת הסולם מותרת או לאו ולפי ההלכה משמע שאסור וכיון שהביא דין הולכה לבד משמע ולהחזירה אסור כדין ההולכה ע"כ:

פ"ה מי שהיו לו פירות על גגו וכו' בגמרא שקלי וטרו אי דוקא ד' וה' קופות או לאו ולא אסיקו בה כלום רבינו ז"ל לא חילק וכן עיקר להקל בשל דבריהם ובעו בגמרא בי"ט מי הוי מותר לפנות כל האוצר כיון דקיל או לא כמו שבת תו בעי התם אם בשבת מותר להעתיקם מגג אל גג ואפילו בשגגותיהם שוים א"נ לשלשלם בחבל דרך חלונות וכו' או אם הוא אסור כמו גבי י"ט ועלו בתיקו ומשמע דפשיטא להו דכשם שמותר להשיל פירות דרך ארובה מפני גשמים בי"ט כך מותר בשבת מפני האורחים או מפני ביטול בה"מ והאי דקתני במתניתין אבל לא בשבת דוקא מפני גשמים אבל לדבר מצוה אחרת מפנין ופסק בעל ההשלמה בשתיהם לחומרא דמה שמותר בי"ט לבד מותר בשבת גם מאי דבעי אם מותר לפנות כל האוצר בי"ט פסק לחומרא כיון דלא איפשיטו ויראה לי שהרמב"ם ז"ל ס"ל דמאי דבעו גבי י"ט אם מותר או לאו דמקילינן לפנות הכל מפני הפסד ממונו ולא אמרינן דילמא אתי לאשוויי גומות דדבר שאין מתכוין הוא הואיל ולא אפשיטא ונראה זה ממ"ש וצריך לפנותן כלו' הכל ומאי דבעו גבי שבת אם יהיה מותר בו מה שאסור בי"ט דהיינו מגג אל גג ואפילו בשגגותיהם שוים א"נ הא דלא ישלשל בחבל וכו' כיון דלא אפשיטא אזלינן לחומרא שלא יהיה שבת קל מי"ט ע"כ:

פ"ה אבל משילן דרך ארובה וכו' גליון ממ"ש הרב נראה שאסור להורידן בחבל דרך ארובה שבגג או דרך סולמות אלא שמשילן מן הגג למטה בלא חבל ובלא סולם: ספר הבתים

פ"ה כל שנאותין בו אפילו בחול וכו' בגמרא אמר אביי סנדל המסומר אסור לנעלו ומותר לטלטלו וכו' לדעת אביי משמע שמותר לשלחו בי"ט דהא קי"ל כרב ששת וכל וא"כ פליג אמתניתין שאסרה לשלוח סנדל המסומר ולא הוי הלכה כוותיה וכי גזרו על סנדל מסומר אפילו אטלטול גזרו וי"א דהלכה כוותיה שמותר לטלטלו ומש"ה אין שולחין אותו בי"ט שלא התירו אלא דבר שנאותים בו בחול למצוה אבל דבר שאין בו מצוה בהנאתו לא התירו והראשון נראה עיקר לפי דעת הרמב"ם ז"ל שהוא לא כתב בהלכות שבת פי"ט גבי דין סנדל המסומר שיהיה מותר לטלטלו ולגבי תבואה כתב לפי שאין נאותין בה בחול משמע שאין איסורה מפני שנאותין בה בחול שלא לשם מצוה וכתב

הר"ב ההשלמה ז"ל דהא דהתירו לשלוח תפילין דוקא להתלמד קשר של תפילין ואין נראה כן דעת רבינו שכתב אעפ"י שאין נאותין בו בי"ט כגון תפילין וכו' משמע דתפילין שולחים אעפ"י שאינן להתלמד דאי להתלמד אין לך הנאה גדולה מזו ע"כ:

ע"ש אבל משלחין קטניות וכו' גליון וראיתי להר"ר משה ז"ל שהתיר בעדשים שכך כתב אבל משלחין קטניות וכו' וא"כ למה לא פסק בהם לאיסור אם נחלקו ב"ה בכל אותם המנויים בברייתא דתניא ר"ש מותיר וכו' עד עדשים לעשות מהם רסיסין ואולי דעתו ז"ל דכיון דלא קתני במתניתין אלא תבואה סתם ש"מ דלא נחלקו ב"ה אלא בתבואה בלבד ואין בכלל תבואה אלא חמשת המינין בלבד וכדאסיקנא בנדרים בר"פ הנודר מן הדגן: הרשב"א ז"ל בת"ה

פ"ו א' שכר תמרים וכו' להשגת הראב"ד יש לתרץ לדעת רבינו שבפרק תולין אקשי' ההיא דמטילין שכר לרב אשי דקתני אעפ"י וכו' ולא שני ליה רב אשי ההיא אליבא דיחידאה היא אבל שני התם לא מונחא מלתא וכו' כלומר התם אינה נכרת ההערמה אבל הכא נכרת משמע דר"א ס"ל כר"י כיון שאינה נכרת ההערמה ונראה דהכי ס"ל לרבינו ממ"ש שאין הערמה זו נכרת וכו' וזה הל' ודאי הוציא מההוא שינויא דרב אשי ע"כ:

שייך לפ"ז גרסי' בגמרא בעי ר"א אבדה לו אבדה ערב הרגל מהו וכו' מר בר ר"א מתני הכי וכו' ורבינו לא הביא מזה כלום ואם דעתו בכל תיקו דרבנן לקולא ומותר לגלח היה מבאר זה עם הנך דמתניתין שהביא וכתב הר"י לדעת הרב ז"ל אעפ"י שברוב המקומות בעיא דלא אפשיטא בדרבנן לקולא הנא פסקינן לחומרא אחר שבמשנה ביאר המותרים ממילא נתמעטו כל האחרים ע"כ:

פ"ח ומושכין את המים וכו' גליון לא נתברר מדברי רבינו אם שדה זו של בית הבעל היא או בית השלחין וכן לא נתברר מלשונו מ"ש מאילן לאילן באי זה מטה אמרו ולפי מה שדקדקו בירושלמי בענין שביעית נראה שאם הם רצופין שיש בבית סאה יותר מעשר אילנות מותר להשקות את כל השדה ואולי דעתו שלא התירו להשקות את כל השדה אפי' ברצופין מפני שיש טורח יותר וכן מ"ש בשדה לחה אין נראה כן לפי הנוסחאות שלנו כי לא נאמר זה אלא בזרעים שלא שתו מלפני המועד: ספר הבתים

שייך לפ"ח עכברים שהם מפסידין את האילנות כתב הר' חיים בר' דוד ז"ל בחידושיו למסכת משקין וז"ל וקי"ל כת"ק הלכך צדין את האישות ואת העכברין בשדה האילן ובשדה הלבן הסמוכה לשדה האילן כדרכו ובשדה הלבן לחודיה שלא כדרכו כך פשטן של דברים והרמב"ם ז"ל כתב עכברין שהם מפסידין וכו' עד ויחריבוה אלו דבריו ז"ל אלמא דבשדה לבן הסמוכה לאילנות נמי שלא כדרכו וכתב הרמב"ם ז"ל וכן מצאתי

במקצת ספרים במשנתינו צדין את האישות ואת העכברים בשדה האילן ובשדה הלבן כדרכו דברי ר"מ ריא"א וכו' ולא כמו שכתבתי במשנה דאית ספרים דגרסי ברישא סתמא ובסיפא וחכמים וכו' ורשב"א פירש בברייתא כשאמר ר"מ במשנה בשדה הלבן כדרכו לא אמר אלא בשדה הסמוכה לאילנות אבל בשדה לבן שאינה סמונה לאילנות אין צדין אלא שלא כדרכו ומדר"מ נשמע לר"י דכשאמר ר"י במשנה בשדה הלבן שלא כדרכו לא אמר אלא בשדה לבן הסמוכה לאילנות במאי דאיירי ר"מ אבל בשאינה סמוכה לאילנות אין צדין כלל וקי"ל ר"מ ור"י הלכה כר"י ובזה סמך הרמב"ם ז"ל עכ"ל

זה שייך למג"ע שם בל' כתב הראב"ד ז"ל וכו' גליון מצאתי בפי' בתרא להר' יוסף הלוי ז"ל אבן מיגש שעל ההלכות בפרק לא יחפור שכתב וז"ל מחמצן פי' מקום יש לכובסים כמו בקיע ששם שורין את היריעות במים כדי שיתלבנו ופי' מנדיאן האבן שחובטין עליה את היריעות ואת הבגדים בשעה שכובסין אותן וגם בפרק משקין בית השלחין בענין ועושין נברכת במועד אמרינן מאי נברכת אמר רב בקיע והתניא והנברכת והבקיע אמר אביי ואיתימא רב כהנא גוריא ובר גוריא והן הן המחמצן והמנדיאן ע"כ:

הל' חו"מ פ"ו אין אדם יוצא י"ח באכילת מצה וכו' או שגזלה וכו' גליון קשה דמצה לעסה קנאה והוי כזוזי ועשאן נסכא ואפשר שחברו תחבה לו בבית הבליעה ע"ק דהא לא כתיב מצתכם כדאמרינן בגמרא בשלמא גבי אתרוג כתיב לכם וכו' ואע"ג דאמרינן בגמרא אתיא לחם לחם ההיא דחייה בעלמא היא ומצאתי ראיה לדעת רבינו בירושלמי דשבת פר"א גבי הקורע בחמתו בשבת אעפ"י שחלל את השבת יצא ידי קריעה ואקשי' בעון קומי רבי יוסי לא כן א"ר יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק מצה גזולה אינו יוצא בה י"ח בפסח פירוש משום מצוה הבאה בעבירה הנה משמע דאפילו דיעבד לא יצא: תלמיד הרשב"א ז"ל

ע"ש ומי שאכל מצה בע"פ מכין אותו מ"מ עד שתצא נפשו גליון כך היא הנוסחא האמתית בדברי רבינו עד שתצא נפשו ועיין בהר"ן על ההלכות בכתובות דף תפ"ה בפ' נערה וכן מצאתי בספרי כתיבת יד וז"ל הריטב"א ז"ל בחידושין בכתובות פ' נערה פירוש בעל הערוך דמכת מרדות מכין אותו עד שתצא נפשו וכ"כ הרמב"ם ז"ל בה' פסחים ובפירוש המשנה למסכת נזיר פירוש שמכין אותו לפי אומר ב"ד וכ"כ הרמ"ה ז"ל שמכין אותו באומד ולהקל ממלקות של תורה ונראה דבכל מ"מ שהיא על עבירה נמשכת ויש בו לחוש להבא מכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקבל עליו כראוי דברי חכמים וכל שהיא על עבירה שאינה נמשכת אלא לייסרו לשעבר דנין אותו לפי אומד ב"ד ולפחות ממלקות של תורה ובמפרש א' ע"ד רבינו מצאתי וז"ל ודוקא כשאומרים לו שלא יאכל

מצה והוא אוכל שאינו שומע לדברי חכמים אבל כל זמן שמקיים מצות חכמים ונמנע מלאכול מכין אותו מ"מ לבד פחות מ"מ לפום מאי דחזי בי דינא ע"כ:

הל' שופר פ"א התוקע בתוך הבור וכו' וכן התוקע לתוך החבית וכו' יש תמהים ע"ד רבינו למה חלקן בשתי בבות דנראה מדבריו דבפטס אין חילוק אלא אפילו אותם העומדים בתוכו אם קול הברה שמעו לא יצאו וי"א לדעתו ז"ל דשאני פטם דהברתו גדולה ונראה דרבינו דבר בהוה שבור ודות הם גדולים ופיהם רחב ודרך התוקע ליכנס לתוכן ולפיכך חלק בהם אבל פטם אעפ"י שהיא חבית גדולה אין דרך התוקע ליכנס לתוכה אלא עומד בחוץ ומכניס ראש השופר ותוקע ולפי שהוא עומד בחוץ ודאי יש לו דין העומדים בחוץ תדע דגבי בור ודות כתב ז"ל התוקע בתוך הבור או בתוך וכו' בבי"ת דמשמע שהתוקע נכנס בתוכם ובתוקע בפטם כתב התוקע לתוך החבית הגדולה בלמ"ד דמשמע שהתוקע הוא בחוץ ותוקע לתוכה כנ"ל (משטה לא נודע שם מחברה) ואין זה דבר של טעם בעיני שהרי גם בבור אין דרך ליכנס שאמרו הגאונים ז"ל דבשעת שמד נשנו אלו המשניות שהיו מחביאים עצמן לתקוע וכך היו מחביאים עצמן בחבית ויותר הוא מצוי שהיו יוצאים בקל מבבור ויש סוברין עוד דעת הרב ז"ל כי בחבית מתוך שהברתה מרובה אפילו העומדים בתוכה שומעים קול הברה לא יצאו ואלו דברים בטלים שהרי השוום בגמרא ואפשר שכן מצא גירסת הספרים הרב ז"ל שחלקן כמ"ש בספרים שלנו וכן היה עובר אחורי בית הכנסת ומה שלא הזכיר בפטם עומדים בפנים ובחוץ הזכירן כדרך שהזכירו בגמרא לרב הונא בבור לבד וה"ה אשארא וזה נ"ל לדעתו כדי שלא נעשה הרב ז"ל חולק עם התלמוד ערוך שלנו שעשאן שוין: תלמיד הרשב"א ז"ל

פ"ג אבל היחיד בין ששמע וכו' נראה מדברי רבינו שהיחיד שהיה מתפלל ואחד משמיע לו התקיעות על סדר הברכות שמותר וי"א שהיחיד אפילו היה שופר בידו אסור לתקוע באמצע תפלתו וגם ע"י אחר אינו שומע שמא יטעה בתפלתו ונ"ל שהיחיד שיש בידו שופר ורצה לתקוע על סדר הברכות שתוקע ואין חוששין שמא יטעה כיון שאין שם דיבור כלל כי אם השמעת קול ובפירוש אמרו כהן שהוא ש"צ אם הבטחתו וכו' ואעפ"י שיש שם דיבור כ"ש כשאין שם דיבור וכ"ש שרשאי לשמוע התקיעות ע"י אחר: הרב ישמעאל בן חכמון ז"ל בחדושיו

פ"ד ובלבד שיהיו הדפנות וכו' אפשר לומר שדעתו שאם לא היו מכוונות כנגד שפת הגג אפילו לא היו רחוקות מכנגדו אלא פחות מג"ט פסולה משום דהשתא צריכינן למימר בה גוד אסיק ולבוד דכיון שאין שם דופן ממש כנגד שפת הגג אין לומר שם לבוד ע"כ:ממפרש

פ"ה וצריך ליזהר שלא יהיו הוצין וכו' גליון מלשון רבינו נראה שאין זה פיסול אלא שאין ראוי לישב בה לכתחלה ורבים מגדולי הפוסקים פסקו שאם הוצין יורדין לתוך עשרה אף על פי שחמתן מרובה מצלתן פסולה לפי שהיא דירה סרוחה: ספר הבתים

מביאור על הרמב"ם נמצא במצרים מהלכות שבת

פ"א אם עשה ברצונו בזדון וכו' שאפשר שיהיה ברצונו ולא יהיה בזדון כגון שיעשה מלאכה ברצונו אבל לא ידע שהיום שבת או ידע שהוא שבת ולא ידע שזו המלאכה אסורה ואפשר שיהיה בזדון ולא יהיה ברצונו כגון שידע שהיום שבת ושזו המלאכה אסורה ואנס אותו מלך גוי או אנס לעשות זו המלאכה בשבת:

ושיעור א' לשניהם כגון שנכנס לבית צבי ואין א' לבדו יכול לנעול הדלת כדי לצוד אותו ונעלוהו שניהם חייבים ואין אומרים לא יתחייבו עד שיצוד כל א' צבי לבדו אלא אעפ"י שלא צדו אלא צבי אחד הואיל ואין א' מהם יכול לצודו שניהם חייבים וזהו ענין שיעור א' לכולן:

פ"ג במדורת בית המוקד לשכה היתה בב"ה נקראת לשכת בה"מ שהיתה בה מדורה דולקת תמיד כדי שיתחממו בה הכהנים כשיעלו מן הטבילה ומ"ש בפירוש המשנה שאותה מדורה היתה לקיום האש כבר חור בו וביאר זה היטב בפירוש התלמוד ואמר שזו היתה דעת רבותיו ז"ל:

פ"ד מה שלא זכר רבינו תבן האמור במשנה אפשר שלא רצה לזכור הכל וע"כ אמר כגון הגפת וכו' ואפשר שלא זכר התבן הלח מחמת עצמו מפני שהוא עשב וכו' נכלל תחת מאמרו עשבים בזמן שהן לחים מחמת עצמן:

פ"ה והעושה מלאכה בין השמשות בע"ש ובמ"ש וכו' כגון שיעשה מלאכה גמורה ב"ה ע"ש ויחזור ויעשה מלאכה אחרת גמורה ב"ה של מ"ש חייב חטאת מ"מ שאם נאמר שהמלאכה הראשונה נעשית מקצתה ביום ומקצתה בלילה הנה המלאכה השניה נעשית מקצתה ביום ומקצתה בלילה והרי נעשית מלאכה גמורה ביום השבת מ"מ אבל אם עשה חצי מלאכה בזו וחצי מלאכה בזו לא יתחייב מפני שלא נעשית מלאכה גמורה בשבת ומ"ש חייב חטאת ולא אמר חייב התם כשאר המקומות מפני שא"א שיתחייב זה מיתה מפני שאין מיתה בלא התראה והיא התראת ספק שזמן ב"ה עצמו ספק הילכך לא יהיה זה המעשה אלא בשוגג ואין בו אלא חיוב חטאת וכן אמר בגמרא חייב חטאת ממ"נ:

פ"ו המשתתף עם הגוי במלאכה וכו' כל דבר שהריוח שלו ידוע יועיל בו התנאי כגון סחורה ידועה שמוכרים אותה במשקל או במדה אבל דבר שאין הריוח שלו ניכר הנראה שלא יועיל בו התנאי כגון שהיו משתתפים בחנות של רוכלים או של צבעין מפני

שהרוכל מוכר מחפץ זה בפרוטה יש בה ריוח כך וכך עד שיטול אותו לעצמו וכן הצובע כל מי שיביא לו בגד צובע אותו איך ישער הצבע שנכנס בזה הבגד עד שידע הריוח שיש בו וכן זה שאמר הרב ז"ל וכן אם קבלו שדה בשותפות דין א' הוא ק' היאך ידע אדם הריוח שהיה בשבתות במה שתוציא השדה עד שיתנה לגוי לבדו או יתנו בתחלה והנראה מדברי רז"ל שלא נאמר זה אלא בדבר שיוכל האדם לעמוד על בוריו כדגרסינן ספ"ק דע"ז הנהו מוריאקי דגוי לקיט וכו' וזה המוריאקי שהוא עצפ"ר או זעפר"ן הוא נלקט בכל יום כגון זה יועיל בו התנאי שיהיה הגוי לוקח מה שילקוט בשבת בין מועט בין הרבה והישראלי יום ראשון אבל בשאר זרעים ואילנות היאך יתכן זה אלא אם כן יתנו כשיבואו לקצור השדה או ללקוט פירות האילן כל מה שיקצור הגוי בשבת יהיה לו לבדו:

פ"ו כלל המלאכות י"א במלאכת הפת והם מן החרישה עד האפיה וי"ג בבגד עד שילבש וזכר ממיני המלבוש הצמר לפי שהוא הלבוש המצוי ברוב המקומות דכתיב כבשים ללבושך ועוד שרוב הבגדים ויריעות שהיו במשכן היו מן הצמר וכו' וט' בכתיבה שגם ברוב המקומות אין כותבים אלא ע"ג עורות והם מן הצידה עד השרטוט וב' מלאכות בבנין בונה וסותר וג' במלאכת הכלים והם ההבערה והכיבוי והמכה בפטיש וא' אינה מיוחסת לשום דבר והיא ההוצאה:

העמור הוא שמקבצים העמרים חבילות חבילות וכו' וכתב רבינו האיי הגאון ז"ל שאלו הי"ג מלאכות ישנן בקרבן תמיד בכל יום ובחביתי כ"ג ובמלואים וכלן מזרע וקציר וכן גרסינן בפ' במה טומנין הם זרעו אתם לא תזרעו הם קצרו אתם לא תקצרו וכו':

הבציעה כבר אמר רבינו בפ"ט שהיא סתירת האריג כמו שעושים האומנים המאחין הבגדים שסותרים האריג ואחר כך מאחין והבציעה היא החילוק תרגום פתות אותה פתים בצע יתה ביצועים ויהיה זו דומה לקורע ע"מ לתפור רבינו יהונתן ז"ל אמר שזו המלאכה באריגה והוא כשיפסק חוט מחוטי השתי מקבץ שני ראשים ובוצע אותם וטווה אותם בראשי אצבעותיו ואעפ"י שלא יקשרם יתקיים ופעמים שקושרם בלא בציעה והוא הקושר הנזכר במשנה:

כל אלו המלאכות וכו' זכר אלו השמות והם אב ומעין ותולדה ודומה האב היא המלאכה עצמה שהיתה במקדש ומעין היא המלאכה השוה לאב בכל ענין ותולדה היא המלאכה המתייחסת לאב מפני שהיא דומה לו והדומה הוא דבר שאינו מלאכה אלא דומה למלאכה כגון הרודה דבש מכוורתו שהוא דומה לתולש שהיא תולדת קוצר אבל אינה מלאכה שהרי לא תלש מן המחובר לקרקע לפיכך פטור עליה ודין אלו השמות הוא

שהעושה אב או מעין אב או תולדה במזיד חייב כרת או סקילה אבל יש ביניהם חילוק בעושה בשגגה והוא שהעושה ב' אבות בהעלם אחד חייב ב' חטאות וזה בזדון שבת ושגגת מלאכות כגון שידע שהיום שבת ולא ידע שאלו המלאכות אסורות אבל אם עשה אב ותולדותיו בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת ואצ"ל אם עשה תולדות הרבה של אב אחד שאינו חייב אלא אחת ובפ"ז מהל' שגגות כתב שהעושה תולדה מאב זה ותולדה מאב אחר שהוא חייב ב' חטאות ומה שעשה רבינו ז"ל ב' חלקים מתולדה ומעין מאחר שאין הפרש ביניהם לא במזיד ולא בשוגג אעפ"י שאין ביניהם שינוי בדין יש בניהם שינוי בענין שהרי הקוצר הוא אב וא"א לומר על הבוצר ועל האורה שהם תולדת קוצר שהרי אין הפרש בשיקול הדעת ביניהם שהכל תלישה מן המחובר הוא אבל התולדה אינה דומה לאב אלא צריכה עיון עד שתתייחס לאב כיצד הדש הוא אב וכשהסתכלנו בזה האב מצינו שהוא פירוק התבואה מן הקש לפיכך כל ענין שהוא פירוק דבר מדבר נייחס אותו לדש כמ"ש מפרק תולדת דש וכן החולב והסוחט בגדים לפי שהוא פירוק מדבר לדבר וידוע שאין יחס אלו כייחס הבוצר לקוצר שאלו לא יתייחסו לדש אלא אחר עיון הרבה:

והמקרסם עשבים אם היה בדעתו ליפות הקרקע חייב משום חורש שהעשבים העולים עם הזרעים יכחישו כח הקרקע ולא יגדל אותו זרע כראוי לפיכך יצטרפו לנקות הקרקע מאותם עשבים וזהו הקרסום כדכתיב יכרסמנה חזיר מיער בחילוף הכ"ף בקו"ף ופירוש כריתה תרגום ירושלמי יחסלנו הארבה יקרסם יתיה גובא:

המורד את השריגים מקום שיש אילנות ותחתיהם זרעים כשיבשו שריגי האילנות יפלו על הזרעים ויפסידו אותם לפיכך אם כרת את השריגים כדי ליפות הקרקע חייב משום חורש ואם נתכוון ליפות האילן ולצמחו ה"ז זומר וחייב משום זורע וכן אם קרסם בעשבים אם היתה כוונתו לגדל הזרע ולצמחו חייב משום זורע ואם היתה כוונתו לקחת העשבים היבשים להוסיף בהם חייב משום קוצר:

פ"ח ואחד החובל וכו' אעפ"י שלא יצא חייב צ"ע שלמעלה אמר שאעפ"י שיצא הדם שאינו חייב אא"כ היה צריך לדם והיאך חייבו כאן אעפ"י שלא יצא הדם והרי לא נעשית כוונתו כלל ורבינו יהונתן ז"ל כתב משום דכיון דלא אפשר שיצא הדם אא"כ נצרר תחלה הוי כמ"ש שם משמעון אעפ"י שלא נגמרה מלאכתו כרצונו מחייב ה"נ הא מהני ליה קצת ובהכאה מועטת יצא לו הדם משם ע"כ:

וכן הממחה שמרים מתוך המשקין פירוש מסיר שמרים מתוך המשקין כדכתיב ומחיתי את ירושלים כאשר ימחה את הצלחת ותנן הסיטון מקנח מדותיו וממחה משקלותיו

ומחוי זה הוא הפך המשמר שהמשמר נותן יין לתוך המשמרת ולוקח היין ומשליך השמרים:

והבורר תורמוסים וכו' ר"ל מתוך קליפה שלהם שהתורמוסים הן מרים ושולקין אותם פעמים הרבה עד שימתקו והם ממהרים להסריח וקליפתן היא המונעה אותם מלהסריח לפיכך נעשית כאוכל אבל הול"ל ונמצא כבורר אוכל מאוכל שאם הקליפה נקרא אוכל כ"ש התורמוסים עצמן אבל הוא ז"ל תפס לשון הגמרא ועוד שהתורמסים קודם שתגמר שליקתן עדין הם מרים וכפסולת הם חשובים וי"מ שהתורמסים כשישלקו יתרככו הרבה ואם לא יסירו אותם מקליפתן יסריחו מיד ולפיכך הם כפסולת מפני שהם קרובים להסריח וי"מ שהתורמוסים שולקין אותם עם מיני גריסין וכששולקין אותם פעמים שלש אם לא יטול התורמוסים מן הגריסין יסריחו שהרי הגריסין נגמר בישולם והתורמוסים עדין לא נגמר בישולם ולפיכך כשיברור התורמוסים נמצא כבורר פסולת מתוך אוכל:

קוליס האיספנין י"מ הנקרא בערבי שבו"ט וי"א תו"ן ואעפ"י שאינו נמלח כלל כיון שמדיחו בחמין יוכשר לאכילה לפיכך אם הדיחו חייב כאילו בשלו:

המפקיע את הביצה פירוש יכרוך הביצה בבגדים והכריכה נקראת פקיעה כדאמרינן מבלאי מכנסי הכהנים היו מפקיעים ועושין מהם פתילות וכן קורין לכדור הנכרך שמשחקין בו פקעת ורבינו אמר בפירוש המשנה ישפוך את הביצה בסודר חם רבינו יהונתן ז"ל אמר יכסנה בסודר:

וכן המבשל כלי אדמה וכו' בפ' כלל גדול אמר רבא האי מאן דעביד חביתא חייב ז' חטאות תנורא חייב ח' חטאות ופירוש רבינו ז"ל בפירוש התלמוד משם רבינו האיי הגאון ז"ל כך הכין קא חזינא שאם נטל גבשושית שנטילתה מיפה את הקרקע חייב משום חורש וכששוחק העפר טוחן וכשמשליך הצרורות או החרסים שבו משום בורר וכשמגבל הטיט משום מגבל וכשמחתך ממנו משום מחתך ועיקר המלאכה בנין וגמר מלאכה והשוואתה מכה בפטיש הרי ז' עכ"ל נמצא על דעתו ז"ל מתחייב ז' חטאות קודם שיפחר אותה באש ואם פיחר אותה באש יהיה חייב משום מבשל ורש"י ז"ל אמר שאינו חייב משום חורש בנטילתו העפר מן הארץ שהרי לא נתכוון ליפות הקרקע ונמצא כחופר גומא וא"צ אלא לעפרה שהוא פטור וגם אמר שאינו חייב משום מכה בפטיש נגמרה מלאכתו והביא תחת חורש ומכה בפטיש מבעיר האש ומבשל ורב חפץ אמר חופר בארץ קיבוץ העפר ושרייתו חפר אל ארץ וגמ"עא וגבל"א ועגנ"א ותשפיל"ה וסבר"ה ע"כ ואם עשה תנור חייב ח' חטאות הז' הנזכר וא' על דעת רבינו משום ממחק שהוא צריך להחליק את תוכו ולשוף אותו ורש"י ז"ל כתב משום מכה בפטיש דלאו

חשיב לה גבי חבית חשיב לה גבו תנור דלאחר שהוא מציפו ככבשן הוא טח עליו טפילה כדי שיהיה עב וחומו מתקיים ע"כ וגם אמרו האי מאן דשדא שיכתא לאתונא חייב משום מבשל ופי' שיקח עץ רטוב ייבשו באש שבתנור וזהו מ"ש רבינו או שהקשה גוף רך:

פ"י וקדרה של בשר וכו' דרכן היה לעשות בצד הקדרות נקב כמין דד להוציא ממנו המרק והבשר וקושרן ע"פ הקדרה בגד כדי שלא יכנסו בה נמלים וע"י הדחק יכול להוציא כל מה שבקדרה מהדד ואעפ"כ אין הקשר שע"פ הקדרה קשר של קיימא:

ואעפ"י שיש לו שני אבקרות פי' אעפ"י שבעת שמוציא הבהמה יתיר קשר הזבל מהכותל האחר ויניח אותו קשור בכותל השני אין אומרים הרי הקשר השני קשר של קיימא וי"מ שפעמים יעשו על הפתח ב' חבלים זה למעלה מזה ובעת שיוציא הבהמה יתיר החבל התחתון והלא הבהמה בדוחק:

נשמטה לו רצועת מנעל וסנדליפים רצועת מנעל וסנדל קצתם קשור בהם קשר של קיימא ומעשה אומן והקצה האחר עושים לו כמו תובר במנעל להכניס אותו כשלובשים אותו ויקצירו וירחיבו כפי מה שירצו וזהו נשמטה כלומר יצאה ממקומה יחזירה ולא יקשור נשמט רוב הרגל ר"ל רוב קרקעית הסנדל:

כך חייבים על התירו דוקא אם התיר הקשר לצורך אבל אם התירו דרך הפסד וקלקול פטור וכן אמר הרב בסמוך במפריד את הפתיל:

העושה נקב בלול וכו' פירוש אם נתכוון בעשיית הנקב להכניס האור בלבד חייב משום בונה שהוא כעושה חלונות ואם נתכוון בעשיית הנקב להכניס האורה ולהוציא ההבל חייב משום מכה בפטיש כמ"ש פכ"ג:

המנפח בכלי זכוכית והצר בכלי צורה גיר' המפרש בַּכְּלִי ופי' שיצור בכלי מהכלים צורת בהמה או עוף או כוכב או עגולה בין שעשה צורה זו בפיתוח הקרוי בערבי נק"ש בין שרשם הצורה ועשה אותה בכסף או זהב והוא הקרוי תטעי"ס או תכפי"ת ובין שעשה בגוף הכלי בעת עשייתו כל זה חייב עליו משום מכה בפטיש ואין אומרים לא יתחייב עד שיגמור הצורה אלא אפי' עשה מקצתה חייב כמי שארג מקצת הבגד ולא זכר שיעור זה המקצת ור' האיי הגאון גורסה כך והצר בִּכְלִי צורה וז"ל ואנחנו גורסים והצר בכלי צורה ונפרש אותו מן שצייר בדפוס צורה ר"ל מי שהחזיק בדפוס הצורה ושפך בו מתכת מן המתכות מעת שיצטייר בו קצת מהכלי או לקח חלק מהזכוכית בהיותו מותך ונפח בו זו היא מלאכתו ע"כ:

והמגרד פי' כשגומרין הכלי גורדין על פניו כדי שיחליק וזו היא גמר מלאכתו:

או שהיו הכתלים קרובים זה לזה עד שיפול צל שניהם לאמצע וכו' א"א לשני כתלים שהם זה כנגד זה שיכול צל שניהם לאמצע בעת אחת שאם היה הכותל הא' מזרחי יכול צלו בתחלת היום למערב ובסוף היום למזרח והמערבי בהפך ועוד שצל המזרחי יהיה בתחלת היום ארוך הרבה וכן המערבי בסוף היום ויחזור ויתקצר מעט מעט או יארך ואם היו הכתלים צפוני ודרומי לא יכול צלם לאמצע בשוה כלל אלא כך הוא הענין יצטרך בתחלה שיהיה אורך ב' הכתלים שוה ויהיה א' מזרחי וא' מערבי ונראה צל המזרחי בסוף ג' שעות או קרוב מהם שיהיה צל כל דבר כמותו ואם יגיע לאמצע הטרקלין נדע בודאי שצל המערבי בסוף ט' שעות ביום יגיע לאמצע הטרקלין בשוה כיצד כגון שיהיה רוחב הטרקלין כ' אמה ומצאנו צל כותל מזרחי יגיע לאמצעו ידענו שאורך צלו י' אמות ויתחייב שיהיה אורך צל המערבי בסוף היום יגיע לאמצע הטרקלין שמאחר שאורך הכתלים שוה צלן שוה ואם היה רחב הטרקלין יותר מכ' אמה לעולם לא יגיע צל הכתלים לאמצע והנראה שהיה צריך ליתן שיעור לגובה הכתלים שהרי בגבהן יארך הצל ויקצר: פ"יט זבוב שבמצרים אינו ידוע היום אבל היה ידוע אז לפיכך אין הורגים היום זבוב שבמצרים:

וכן השף וכו' רבינו נטה לדעת ר האיי הגאון ז"ל וזה נוסח דבריו יעשה לקלפים ד' עצים ויפתח הקלף ביניהם קשור לכל צד ויסירו קליפתו ויעשה קלף ויקרא העצים ההם עמודים ומי שקנח הקלף ביום שבת והוא בין העמודים חייב משום מוחק לפי שהקלף יכול מה שהיה בו משפויו וטנופו וכאילו מחק הדבר שהיה בו ע"כ:

וכן המגרד וכו' פי' ר' האיי הגאון ז"ל מגרד עצים ואמר רבינו יהונתן ז"ל שיהיו ראשיהן שוין זה לזה וזהו מחתך דתנן ופי' כלונסאות בדים של ארז ויגרדו ראשיהן כדי שיהיו שוין זה לזה ולפי שהוא מתכוין לחתכם במדה ידועה חייב משום מחתך:

הכותב אות א' סמוך לכתב כגון שמצא נו"ן כתובה וסמך לה חי"ת שנעשית נח אין אומרים יתחייב הואיל והועיל במעשיו כיון שאינה בסוף הספר פטור:

לקח גויל וכו' תימה והרי הן מחוסרין מעשה שאין יכול לעשותו בשבת והוא הולכת הגויל וי"ל אפשר להוליך הגויל אם היו שם מחיצות ודכותא פכ"ד שהתירו להחשיך על התחום להביא פירות תלושין שאילו היו שם מחיצות היה מותר להביאם בשבת:

פי"ב המחמם את הברזל וכו' דרך לוטשי ברזל ונחשת מחממין אותן ומכבין אותן במים כדי לחזקן לפיכך אם היה בדעתו בעת שיחמם אותה לחממה כדי לצרפה במים בלבד חייב משום מבעיר ואם כבה אותה במים חייב משום מכבה ואם חממה כדי לרכך גופה שהוא דומה למתיך חייב משום מבשל כמ"ש בפ"ט המחמם את המתכת עד שתעשה

גחלת וכו' וכל זה יבחן בכוונת העושה וצורת העשייה ומקצת הגאונים אמרו שהמכבה גחלת של מתכת אינו חייב אלא משום מכה בפטיש מפני שהוא גמר מלאכה ומקצתם אמרו שמכבה גחלת של מתכת אין איסורו אלא מדרבנן ודברים נכונים הם אם נתכוון לצרף כמ"ש בי"ה להטיל למים גחלת של מתכת כדי להפשיר המים מפני שאינן מתכוונין בזה הכיבוי לצרף המתכת:

פי"ד נעץ קנה וכו' תימה והא לא נא החפץ על מקום ד' וי"ל שיהיה זה הקנה נעוץ ברה"י המקורה וכדרך דאמר ביתא כמאן דמלי דמי שמאחר שהוא מקורה נחשוב החלל כולו כאילו מלא עפר עד התקרה וכשנח החפץ ע"ג הקנה כאילו נח על העפר א"נ כיון שאמרו חורי רה"י כרה"י אפילו נח בחור כ"ש חייב גם כן יהיה ראש זה הקנה כחור ברה"י א"נ לא אמרו שינוח על מקום ד' אלא במוציא ולא בזורק וכ"כ רבינו בפי"ח אבל אם זרקו אינו חייב עד שינוח שם ע"ג משהו עכ"ל ור יהונתן ז"ל כתב דוקא שנח החפץ ע"כ הקנה שמאחר שהוא חלול כאילו כולו נח בארץ אבל אם זרק דבלה שמנה או בצק ונדבק באורך הקנה פטור שהרי לא נח במקום ד':

פט"ו ובגמל עד שיהא ראשו וכו' רבינו פירש בפי' התלמוד וז"ל הואיל וצוארו ארוך כלומר זה שהצריך ראשו ורובו מפני שרובו נחשב בצוארו וכשנמדוד רובו לא יהיה בו מגופו אלא מעט כיצד אם יהיה הגמל מראשו ועד זנבו ז' אמות יהיה צוארו ג"א נמצא שלא נכנס מגופו ברה"י אלא חצי אמה לפיכך הצריכו בגמל שיהא ראשו ורובו בפנים שראשו עם צוארו שהוא רובו כאילו הוא ראש בהמה אחרת לבדו ע"כ:

שהרי דרך מקום פטור ממלא כתב רבינו בפי' התלמוד משה ר יהוסף הלוי ז"ל וז"ל ואי קשה לך ואכתי האי זיז כרמלית הוא דהא יש בו ד' על ד' וכל מקום שיש בו ד' על ד' ואין לו מחיצות כרמלית הוא ומאי אהנו ליה והא קמעייל מכרמלית לספינה י"ל האי זיז אין בו ד' על ד' אלא ד' בלבד הוא דאית ביה דהוי מקום פטור והיינו דאיכא בין ר"ה לר"ח דלר"ה סגי ליה בכל דהו ולר"ח לא מנכר אלא בעינן שיהא אורך ד' או רוחב ד' ע"כ:

פי"ו טח את הכותל בטיט וכו' ה"ז מיעוט וא"ת הרי אמר למעלה שאם הרחיק מן הכותל פחות מג' ועשה מחיצה אינה מועלת והיאך תועיל זאת הטיחה שהיא דבוקה בכותל ממש ומה ימעט עובי זו הטיחה והוא לא יבא בחצי אצבע י"ל כיון שטח הכותל בטיט נעשה כאילו סתר הכותל הראשון ובטלו וחזר וגדרו לשם דירה בזו הטיחה ואעפ"י שאינה יכולה לעמוד בפ"ע הקלו בה (כ"כ רבינו בפי' התלמוד משם הרב יהוסף הלוי ז"ל):

שמא יעלה הים שרטון י"מ חול ואבנים שיתילדו על שפת הים ופעם יתוספו מעט מעט עד שיתרחק הים הרבה ויהיה בין הים ובין המבוי דרך ר"ה וי"מ שהים בימי הקור יקרש ויהיה כזכוכית ויהלכו עליו:

שני כתלים בר"ה וכו' מבוי מפולש אין ברחבו י"ו אמה ולפיכך די לו בלחי או קורה מכאן וצורת פתח מכאן ושני כתלים בר"ה יש ביניהם רחב י"ו אמה ולפיכך צריך דלתות מכאן ומכאן וזהו שכתב רבינו אחר כך אינה מועילים בהכשר ר"ה ור"ה לא מקרי אלא ברחבו י"ו אמה:

פי"ח והחרובין עד שלא ימתיקו וכו' החרובין בתחלתם אינן מתוקים ואינן ראוין לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואפשר שהם ראויין לרפואה לפיכך שיעורם כגרוגרת ואחר שימתיקו אף על פי שהם ראויין למאכל אדם הואיל ואין אוכל אותם ברוב אלא הבהמות לפיכך שיעורן כמלא פי גדי:

היה בקסת כדי אות א' וכו' פירוש הוציא דיו על צפרנו והיה בו כדי לכתוב אות אחת והוציא קולמוס ועליו דיו כדי לכתוב אות אחת ה"ז ספק אם מצטרף זה לזה ויהיה חייב או לא יצטרף מפני שאין בהם כדי לכתוב שתי אותיות ויהיה פטור מפני שהדיו שבקסת או על צפרנו לא יעלה ממנו כדי אות אחת:

כדי ליתן בראש השבשבת דרך ציידי העופות לעשות הדבק בבדי האילן כדי שידבקו בו העופות כשינוחו על האילן לפיכך שיעורו כדי ליתן בראש השבשבת והיא הומורה תרגום שלשה שריגים ג' שיבשבין:

רבב הוא שמרים של מיני שמנים:

טיט כדי לעשות פי כור פרוש של נחשת או של כסף והוא גדול מכור של זהב שהרי אמר בחרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב מכלל שאין זה כור של זהב רבינו האיי הגאון ז"ל פירש כיסוי של כור שהוא בוטק"א ורש"י ז"ל פי' כמו כור בערבי ופי כור הוא הנקב הקטן שנכנס בו המפוח:

המת והנבלה וכו' פירש כזית מבשר המת ומבשר הנבלה אבל אם הוציא אבר שלם כברייתו בגידין ועצמות אפילו כשעורה מטמא וכן יתחייב המוציאו:

זרק זה שהוציא וכו' כלומר זה שהצניעו ושכח והוציאו סתם שאמר שהוא חייב בהם אם כשהוציאו זרקו לאוצר ואף על פי שמקומו ניכר כבר בטלה מחשבתו הראשונה ואם חזר והכניסו אינו חייב אלא כשיעור של כל אדם אבל אם זרקו אינו חייב עד שינוח שם ע"ג משהו וא"ת והלא הזורק תולדת המוציא והיאך ישתנה דין זה מדין זה בהנחה י"ל שזו קבלה היתה בידם כדאיתא בהמוציא כאן בזורק כאן במעביר:

הוציא חצי שיעור וכו' בפרק המוציא ויש בה חילוף נוסחאות י"ג הוציא חצי שיעור וחזר והוציא חצי שיעור מרשות אחד חייב וי"ג לרשות א' ורבינו כתב בפי' התלמוד שזו היא הנוסחא המדוייקת וכך העתיקה משם הרב יהוסף הלוי ז"ל כמ"ש כאן לרשות א' חייב וכו' ופי' השמועה כך אם הוציא חצי שיעור לר"ה שלפניו וחזר והוציא לה החצי האחר בהעלם אחד חייב שהרי מצטרפין זה לזה כמו שקדם אבל אם הוציא חצי שיעור לר"ה שעל ימינו והוציא החצי השני לר"ה שעל שמאלו והיה לפניו בין שני רשויות אלו רשות אחרת אז נראה אם היתה רה"י פטור שהרי הפסיקה בין שני הרשויות ונחלקו והיא רשות שחייבים עליה כלומר אילו הוציא ממנה לר"ה היה מתחייב אבל אם היה ביניהם כרמלית או מקום פטור חייב שהרי אינן נחלקין ונעשה כמי שהוציא השיעור כולו לר"ה אחת:

פי"ט אשה שיצתה במחט נקובה חייבת פירוש שיצתה בה כשהיא תחובה בבגדה שאם בידה ודאי שהיא חייבת בין נקובה בין שאינה נקובה וא"ת ולמה חייבו האשה והרי גם היא הוצאה שלא כדרך המוציאים מקצת הגאונים אמרו שבאשה אומנת מיירי וכר"י דאמר אומן דרך אומנותו חייב ור' אברהם בן הרב המחבר ז"ל אמר שרוב הנשים תופרות הן ודרך התופרין להוציא המחט תחובה בבגדם ואין זה נכון מפני שרבינו פסק בפרק זה כר"מ דאמר אומן דרך אומנותו פטור אבל נראה מהירושלמי שדרך הנשים לצאת במחט נקובה תחובה בבגדיהם וכן אמר ר' האיי הגאון ז"ל אשה שיצתה במחט נקובה חייבת שאוגדת בה שמלה שלא נמצא הטעם בחיוב האשה בהוצאת מחט נקובה מפני שדרך הנשים לצאת בה ואינה תכשיט ובירושלמי תני לא יצא החייט במחט שע"ג כליו וכו' ואם יצאו פטורים דר"מ מיחלפא שיטתיה דר"מ דתנינן תמן ואם יצתה חייבת חטאת דר"מ ובא אמר הכין ר"מ בשם ר"א בשם ר"י תמן דרך הוצאה היא בנשים:

בפרקין רבינו פירש כפי' רבינו האיי הגאון ז"ל והרב נטרנאי גאון ז"ל פירש פיקרין וציפה מטלניות שמניחין ע"ג חתך באספלנית אם צבען בשמן מרפא ואם לאו אסור מפני שדומה למשאוי:

פכ"א וכן מותר ליחנק וכו' פי' מי שחש בכריסו אוחזין אותו בעקבו ובוורדין שלו למעלה מכתפו בעיקרי צוארו וכותשין אותו עד שיחשך מאור עיניו והיה דומה לתנוק ויש מי שעושה זה למי שיש לו כאב בראשו וי"מ מי שנפל לו עצם בגרונו אוחז אותו אחד ברגליו ואחד בלחיו וממתחק עד שישוב העצם למקומו:

פכ"ב אבל צד העליון וכו' מפני שיש בו טורח ושמא יצטרך להדקו במסמר או בחתיכת עץ והוא ענין אומר גזרה שמא יתקע פי' ויתחייב משום בונה ואף על פי שהם כלים ואין

בנין בכלים לא אמרו אין בנין בכלים אלא שאם היו מפוצלין והחזירן אינו חייב משום בונה אבל אם תקע בהם עץ או מסמר חייב משום בונה וציר התחתון אין בו טורח:
פכ"ג כגון נקב שבלול וכו' כבר הקדמנו שבמלאכת שבת הולכים אחר מחשבת העושה לפיכך העושה נקב בלול של תרנגולים אם נתכוון שיהא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל חייב משום מכה בפטיש שזה גמר מלאכת הלול ואם נתכוון להכניס האורה בלבד חייב משום בונה כמ"ש ז"ל בפירוש ואם נתכוון להוציא ההבל בלבד פטור אבל חז"ל גזרו שלא לעשותו כלל שמא יבא לעשות נקב להכניס ויבא לידי חיוב:
פכ"ה מדבך של אבנים יש גורסין מדבך בדלי"ת והוא כמו נדבך ורב נחשון ז"ל היה גורס מרביך ברי"ש ופירוש האבנים שהם צבורות קצתם תל קצתם נגזר ממרבכת תביאנה וכו':
אם למדום וכו' פירש ר"ת ז"ל י"א עיינו בהם כלומר לימוד בעין בלא מעשה וי"א למדום כעין זו ששנינו עשה לו למודין בשביל שלא יחמיץ והם כיסויי העצים ועליהם טיט ופירוש סדו אותם ושעום בסיד ורב נחשון פירש צאו ולמדום יברור כל אחד מכם לבינה וישב עליה וילמדה כדי שיכירה למחר ור' האיי הגאון ז"ל אמר מעיין בה בההוא אבנא בעיניה ומשוי בה טביעות עינא ומחשב עלה:
פכ"ו מפני הרעי פירוש פעמים יקחו מה שנשאר לפניה יאכילו אותו לרעי שהוא הבהמה הרועה ואעפ"י שהוא ראוי לבהמה אחרת אסור לסלקו:
פכ"ח היה גיא מעוקם י"מ מעוקם שאינו מהלך בשוה ברוח א' וכו' וי"מ מעוקה שיש בו מעלות ומורדות הואיל ויכול אדם להלך בו ונוח להשתמש אינו מבליעו אלא מקדר והקידור יזכור צורתו אחר כך הגיע להר וכו' פירוש אם היה ההר זקוף מעט ואינו משופע כ"כ תשמישו נח ולפיכך מבליעו כלומר מעביר עליו חבל המדה והוא שיתלקט ממנו גובה י"ט באורך ה"א ועניין הליקוט שימוד משפוע ההר מן הארץ והוא עולה ה"א וימוד גובה ההר בסוף הה"א אם מצאו י"ט מבליעו ואם מצאו יותר מי"ט עד שיהיה כשיעור ד"א ימצא הגובה י"ט נדע שההר זקוף הרבה ואין תשמישו נח ולפיכך אומדו והולך לו וזו היא דעת המפרשים שהמדידה משיפוע ההר וכ"נ מדברי רבינו פ"ה אבל בפירוש המשנה אמר שהמדידה מקרקעית ההר:
פכ"ט ואינו מקדש על היין אחר שנטל ידיו וכו' ואמרו מקצת הגאונים ז"ל דוקא הוא דאינו מקדש אבל אם קדש אחר ושמע הוא אין בכך כלום וא"צ לחזור וליטול ידיו: תמו הלכות שבת:
עד כאן הגיעו החדושים בכתיבת יד

חדושי רב סעדיה אבן דנאן הנמצאים בפאר הדור:
אמר סעדיה יען שאלוני אחי ורעי להודיע להם דעתי במה שאמרו במשנה באתרוג של מצוה ניטלא פיטמתו פסול ונפל החילוק בין החכמים ז"ל בפיטמת זו מה היא מהם אמרו שפיטמת האתרוג היא העוקץ שלמטה במקום גדילתו אשר האתרוג נתלה בו כי פיטמא הוא הנצה והוא אצלי שם נגזר מפטם (פירוש בלשון יוני שם כללי לנטע ודשא) וכן מצינו יקראו עוקץ הרמון פיטמא של רמון ועיקר הבצלים והשומין והכרתי פיטמת השומין והבצלים והכרישין וזרע האבטיחים והתפוחים פיטמא של אבטיח ופיטמא של תפוח והתלמוד ירושלמי קרא לפיטמת פיקה והוא העוקץ אשר בעיקר האתרוג למטה שהוא סובב אותה הגומא ובגמרא אמרו תאני רבי יצחק בן אלעזר ניטלה בוכנתו ופירוש זה בדרכי המשנה ירצה פיטמתו היא בוכנתו ובוכינא הוא יד המדוכה וכיוצא ואסיתא הוא המדוכה בעצמה וכיוצא וכמו פן בגירסת הרמב"ן ז"ל בוכינא דאטמא דשף מדוכתיה וזה קוראים אותה בוקא דאטמא ובודאי שהפטמא יהיה עיקר האתרוג מה שלמטה במקום גדילתו ואי איפשר שיהיה העליון אשר בראש האתרוג לשתי סבות האחת שהעוקץ אשר למטה והוא במקום גומא והעוקץ דבוק וסותם התפירה כעין בוכינא דאטמא ואין זה בראש העליון כך כי שם אינו דבוק ואינו סותם ואם לפעמים יכול אותו העליון כאשר יקרה כמה פעמים לא ישאר רושם ולא תפירה כלל והסבה השנית שבמשנה זכרו פיטמא ועוקץ ובתלמוד זכר חוטם והוא ראש האתרוג בלי ספק כי החזזית לא יהיה בעוקץ אשר בראש ואם כיונה המשנה שפטימתו שאמרה שהוא על הראש ליתני בדידה לא היה לו פיטמא מתחלת בריתו כשר או פסול כי על כל זה אנא דאמרי כי הפטמא הוא דוקא העוקץ התחתון שהוא מצוי בכל כמו העוקץ והחוטם אמנם רש"י שפירש שפיטמת הוא מה שבראש הוא לדעת רבו ולדעת רבינו יצחק הלוי ז"ל הוא העוקץ שלמטה ופירש הוא ז"ל דעת רבו שלא מצינו בשום מקום עוקץ לגבי פיטמא לבד שר"ת כתב שמצא בפרק יוצא דופן (נדה דף מ"ז) משתשחיר הפיטמא ר' יוסי אומר כדי שיהא נותן ידו על העוקץ הרי שקרא לאותו הדד עוקץ והשחור אשר סביב לו פיטמא וכך עוקץ האתרוג ומה שמסבבו פיטמא והוא למטה בתחלת גידולו ואומר לפי קוצר דעתי שכל כח דעת האומרים שהפיטמא הוא הדד שבראש מפני שמצאו בירושלמי וכפיטמא של רמון ומצאו גם כן ניטלה שושנתו פסול ואולם שבפיטמא של רמון רוצה לומר בצורתה ולא במקומה ואם תאמר שאי איפשר להיות פיטמא של פרי אלא בראש הפרי כמו פיטמא של דד ופיטמא של רמון אשובה לך פיטמא של שומין של בצלים וכרישין שהם בעיקר הפרי בשרשו למטה או פיטמת אבטיח ותפוח שהם

בגוף הפרי וכן אומר בניטלה שושנתו שהוא העוקץ אשר בעיקר הפרי דהיינו האתרוג אשר החוטם שלמטה דומה לוורד ואשר בראש האתרוג אינה דומה לורד אמנם קראום המזכירין החוטם ההוא אשר יצא בראש האתרוג שושנה מפני שהיא כפרח שושן לדעתם וכמו כן אמרו שצד הבליטה אשר בראש הרמון היא שושנת הרמון והיא כעין שושנת האתרוג ואין הבליטה בעצמה אלא הפרח אשר בה נראית לורר ואנו קורין בלשון ערבי גלנ"אר והחכמים אשר הם בדעת זו שאמרנו הלא המה רבינו יצחק הלוי רבינו גרשום ור"ת רבינו זרחיה הלוי רבינו יונה וכמה גאונים זצ"ל ומן החכמים שאומרים שפיטמת האתרוג היא החוטם אשר בראש כי כך נמצא בכמה אתרוגים שנופלים ואומרם שאם ניטל העוקץ מעיקר האתרוג ונשאר מקום צורתה כחפירה כשר ודעתם ממה שאמר הירושלמי ניטלה שושנתו ואומרים ששושנתו היא פיטמתו וגם מפיטמא של רמון וחושבים שכונת הש"ס תאני רבי יצחק נטלה בוכנתו שרצה לומר בבוכנתו החוטם אשר בראש וששם יהיה בוכנא ואסיתא ותמהני ממי שסובר סברא זו שרבי יצחק בן אלעזר לא אמר בוכנתו במקום פיטמא אלא ללמדנו שאותו הפטמא הוא בוכנא ומקומה הוא האסיתא ואיך יהיה בוכנא ואסיתא בראש האתרוג ואנן קא חזינן שהוא למטה ועוד שזה לא יתכן לומר שבא ריב"א להבדיל לנו ולפשוט ספק זה בדבר אשר יהיה יותר מסופק שפיטמא הוא בוכנא והוא בראש האתרוג ומהסוברים כך הוא רבי יעקב ב"ר יקר רבו של רש"י ז"ל ויש מהם שסוברין שפיטמת האתרוג הוא החוטם שבראש ובוכנתו הוא החוטם שלמטה ושריב"א לא בא לפרש אלא להוסיף על המשנה ופוסלין על כך וזה ידוע שבכמה מקומות מתני תאני כך וכך והוא שהחליף השם ותמהני ממה שכתב רבי יצחק בן גיאת ז"ל ואחרים ז"ל אשר אמרו בניטלה פיטמתו דלא מוכח אי פיקה או שושנה או שתיהן כאחת ואיך אפשר שאמר ניטלה פיטמתו ורוצה בזה על שני דברים חלוקים בשם ובצורה ואם היו אומרים ניטלו פיטמותיו בלשון רבים היה שתיהן כאחת ואף על פי כן היה צריך לקרוא לכל אחת שם אחד והסוברים זה הלא המה ר"ח והריא"ף ור"י בן גיאת ורבינו יונה והרבה מהגאונים זצ"ל וכתב רבינו יעקב בן הרא"ש ז"ל שהרמב"ם ז"ל הוא מכיתה זו ולא נראה כן מדבריו במשנה תורה כי אם הוא מהכיתה הראשונה ואין אומרו ניטל דדו והוא הדד הקטן ששושנתו תלוי בו על הפיטמא מפני שאם יסבור בראשו יאמר ניטלה שושנתו כשר ולא פסלו אלא בנטילת דדו שהוא חוטמו בקל וחומר מחזזית כל שהוא שעלתה על חוטמו פסול שדדו הוא חוטמו ואם תאמר שפיטמתו וחוטמו הוא אצלו דבר אחד והוא רחש האתרוג אינו נראה כך ואינו מפרש כך בפרוש המשנה ואם רצה הרמב"ם על החוטם אשר על הראש

וירצה באומרו ששושנתו על השושנה התלויה בחוטם מפני שהירושלמי קרא לחוטם בעצמו שושנתו כמו שאמר ניטלה שושנתו פסול ויהיה דעת הר"ם במז"ל והוא הדד הקטן היוצאת מחוטמו אשר קראה דדו כאומרו בחזזית ואם עלתה על דדו וכו' ויהיה פסק החיבור היפך מה שפירש בפירוש המשנה יתישב בזה מה שכתב רבינו יעקב ז"ל ואתה אחי ראה גם ראה ירחמך האל זה החילוק העצום אשר נפל בינינו מקוצר הבנתינו בלשון לידע זה השם ואם קרה זה לחכמי הדורות הראשונים אשר קטנם עבה ממתנינו אנן מה נענה כי אין בנו לא חכמה ולא תבונה ואולי ישא קל וחומר בעצמו האזוב אשר יצא בקיר מן הארז אשר בלבנון ולכן החכמים אשר נשמע קולן בשאלה זו בזמנינו זה הוא שאם נפל מעט מחוטם האתרוג ונשאר בו כדי לסתום החפירה אשר למטה הרי זה כשר אמנם אם נפל כל החוטם ונשארה חפירה זו פסול זה הוא שנפל בעת שחתכוהו או לאחר כן ואם לא היה לו חוטם בעת בריתו מזה לא יתכן ולא ימצא אלא כל אתרוג שתפול חוטמו הוא מהחוטם הקטן ויש מהם יותר גסים והאל הנאמן יעזרנו לעשות תורה ומצות לשמן ויאיר עינינו במאור תורתו ויראנו נפלאות באהבתו ובחמלתו א"ס:

שאלוני משפטי צדק המון העם הנחמדים על צום תענית יחיד אם שכח ואכל כזית או יותר מה הוא הדין אם אבד תעניתו ויאכל אותו היום ויצום תעדו ביום אחר או ישלים תעניתו ויצום יום אחר על שגגתו או ישלים תעניתו ודיו והשבנו שישלים תעניתו ודיו וכאשר שאל לאחרים וישיבו דבר כי אבד תעניתו ויצום יום אחר או למחרתו או לאחר זמן ושאלנו לפוסק ההוא מאי דעתו ויהי כמשיב כי למד כך מדברי רבינו יעקב בן הרא"ש ז"ל בארח חיים כי על זה ראה ראיתי לדבר דבר על שאלה זו ויראו אותה התלמידים המשכילים וייטב בעיניהם ולא יהיה הדבר מסופק בעיני המון העם תחלת כל צריך לידע שאם ראינו ספק בפוסקים והמפרשים שהם חלוקים בו צריך לצדד שלשה פנים ואחר כן נשיב על אותו הספק האחד דברי הרבים והוא כלל גדול בתורה נשמע בדברי התנאים והאמוראים והגאונים והוא אמרו יתעלה אחרי רבים להטות והשני מנהג העיר בדבר ההוא מה שנהגו בה כפי מה שקבלו מחכמיהם באותה העיר כמו מנהג מצרים וארץ ישראל וספרד כתקנות הר"ם במז"ל וכפסקיו וטליטולה ואגפיה כפי מה שקבלו מהרא"ש ז"ל ותקנותיו וצרפת כפי מה שקבלו מרש"י ז"ל ותקנותיו והשלישי שנבקש השאלות והספקות בשרשם בתלמוד בבלי או ירושלמי אם לא ימצא שום דבר בשני התלמודים נראה דברי המחברים בזה ונעשה כפי השכל וכפי העיון ואען ואומר שעיקר שאלה זו אשר למד הפוסק מארח חיים היא המימרא אשר בירושלמי בנדרם ואמרה רבינו יצחק ז"ל בפ"ק דתעניות וזה נסחה נדר להחענות ושכח ואכל אבד תעניתו רבי

אבא בשם רבנן דתמן והוא שאמר יום סתם הא אם אמר יום זה מתענה ומשלים ולא אמרן אלא אם אכל אבל אם טעם לא ע"כ ורבינו יהונתן ז"ל פירש אם אמר יום סתם רוצה לומר אם אמר הריני מקבל עלי יום אחד בשבוע בזה החדש והתחיל להתענות יום אחד ביום ראשון במשל ושכח ואכל כזית או יותר הרי זה אבד תעניתו ויאכל ביום ההוא ויתענה ביום שני או ביום שלישי או יום אחר מאותה השבוע ואינו צריך לפסוק באיזה יום מהשבוע שהרי הנדר חל על כל יום אשר ירצה בו אמנם אם אמר יום זה ופסק יום שני או יום חמישי במשל ושכח ואכל הרי זה ישלים תעניתו ואין צריך תשלומין כי הנדר חל על כל חלק וחלק מיום שני במשל כמו שהוא הדין בהנודר לאכול את הככר שיהיה הנדר חל על כל כזית וכזית ממנו ורבינו יעקב ז"ל הוא תלה כונת המימרא והוא שאמר יום סתם במי שפסק יום אחד מימי השבוע להתענות בו לבד ואינו יום ידוע ואמר הא אם אמר יום זה דהיינו שאם חייב יום לשנה להתענות בו ביום שמת אביו או רבו וכיוצא ואין משמעות אם אמר יום זה שלא יהיה בכונתו אלא הפסקת יום אחד כמו שפירש רבינו יהונתן ז"ל ותמהני איך אמר יום סתם על יום ידוע מימי השבוע ודברי הגאונים ודברי הרמב"ם ז"ל מכוונין כפירוש רבינו יהונתן ז"ל

שכתב שכח ואכל משלים תעניתו ואני אומר שיש חילוק עצום בין קבלת תענית ונדר תענית ואף לדעת ר' יעקב ז"ל ופירושו איך יחייב מי שאמר בלשון נדר הרי עלו להתענות יום פלוני למקבל עליו להתענות דהיינו אם הוה ברצונו ואומר בפיו הרי עלי אז חייב להשלים תעניתו ואינו צריך תשלומין וזה הוא קולא על המקבל וחומרה על הנודר כי משמעות נדר לצום יום פלוני שיתענה יום שלם ולא יאכל בו ובזה ישלים נדרו והמקבל לא נחשוב לו השגגה שלא קבל על עצמו אלא שלא לאכול לבד והנודר נדר ליום שלם וחל הנדר על אותו היום וכמו שתראה בדברי רבינו יעקב החילוק שיש בין נודר למקבל כמו שזכרו משם הרמב"ם ז"ל שהקולא על המקבל ואינו צריך התרה ואומר שאותם אשר מתענין בזמנינו זה הם בחרו להתענות יום ידוע יום שני או יום חמישי ויקבלוהו כדין תענית צבור וזה מנהג אבותיהם בידיהם שהם היו מתענין שני וחמישי כמו שכתב הרב בעל הלכות גדולות הגאון העניו מר שמעון קיירא ז"ל וזה נסחו ועוד גזרו רז"ל שיהו מתענין בשני ובחמישי מפני שלשה דברים על חרבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חרפת ה' וכו' הרי בבירור מה שאמרנו שמי שמתענה תענית צבור או תענית יחיד תענית חלום תענית צרה ב"מ או תענית מצוה שני וחמישי שגזרו רז"ל או תענית נדר ביום ידוע ושכח ואכל ישלים תעניתו ודיו ואינו צריך תשלומין כלל אלא אם התענה תענית חלום בשבת שיצום יום אחר השבת על עונג שבת שבטל ואין זו תשלומין ומי שנדר להתענות

יום מימי השבוע או חדש ידוע אם שכח ואכל כזית או יותר אבד תעניתו ויאכל אותו היום ויתענה יום אחר למחרתו או לאחר ימים כבר הארכנו בתשובה זו והיא פשוטה תראה שרבינו יצחק אל פאסי ז"ל לא דבר בענין זה כי אם המימרא המוזכרת בתלמוד ירושלמי בנדרים לבד והאל למען רחמיו וחסדיו הרבים יאר עינינו בתורתו א"ס:

נדרשתי לאשר שאלוני התלמידי חכמים על אשכלות הבוסר אשר הורגלו לסחוט ביום שבת כמו שסיחטים הלימ"ונים ומוצא אם הוא אסור או מותר וכאשר ראיתי בארח חיים שהרא"ש ז"ל התיר סחיטת הלימ"ונים והדומה לו ונסתפק בבוסר ואמר וכל המחמיר תבא עליו ברכה וכמה מהפוסקים ומהמחברים התירו אמנם רבינו תם אסר הנה כן ראוי לנו לחוות דעתנו בהתרת סחיטת הבוסר דע ישמרך האל ויפתח לבך בתורתו שהתלמוד כאשר הגידו לנו בפרק חבית שנשברה שסחיטת הפירות ביום השבת יתחלק לשלשה אופנים האחד הוא סחיטת ענבים והזתים והיא מלאכה ואסור מדאורייתא כי הנסחט מהם הוא היין והשמן ומאחר שהם בני סחיטה אסור סחיטתן בשבת והשנית הוא סחיטת הרמונים והתותים שהיו סוחטים התותים ושותין המשקה ואחרים היו סוחטין הרמונים ועושין ממנו יין והוא מה שאמרו בש"ס של בית מנשיא בן מנחם היו סוחטין ברמונים אמר רב נחמן הלכה כשל בית מנשיא בן מנחם ומאחר שהן בני סחיטה לפעמים סחיטתן בשבת אסורה מדרבנן ובמין זה נפל החילוק במשנה בין רבי יהודה וחכמים והשלישית הוא סחיטת שאר הפירות שאינן בני סחיטה אלו מותרין לסחטן ואפילו לשתות המשקה ויתחלק הדין בסחיטת הפירות עוד לשני חלקים או לסוחטן באכילה והוא מותר או סחיטתן לדבר אחר וישתנה הדין כמו שזכרנו ונסחת התלמוד אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה והיא הלכה ופירוש לתוך הקדרה הוא הכלי אשר בה המאכל היה בה או לא היה בה והוא אצלי שם מושאל טובל בתבשיל ופירוש לתוך הקערה הוא הכלי הריקן המוכן לקבל הסחיטה ואמרו ז"ל בסחיטת האשכול בתבשיל אינו כסוחט משקין אלא כמפרד אוכל לתוך אוכל הרי בבירור שכל סחיטת הפירות באכילה מותר שהרי התירו אשכול של ענבים שהוא היותר חמור מכל הפירות והמשקים אחרים אמנם הבוסר נראה מהתלמוד שהוא יותר קל מהענבים כי הענבים והזתים לא נאסרו אלא להיותן בני סחיטה והבוסר איננו מבני סחיטה ואם אמר עוד על סחיטת פירות שעושים משקה הרי הוברר זה על התותים והרמונים ולעולם הן יותר קלים מזתים וענבים ואולם מי שרוצה לאסור הבוסר מסבת שלא ידענו אם הוא פרי או לא ואין זה כי אם למשקה דע לך שהתלמוד לא חילק לנו בענבים ולא בפירות אחרים הפג מן המבושל ואם רצה

בסחיטת הפירות על אשר הם מבושלין היה להם לפרש אלא שזה הוא מסבת כי יש פרי אשר נאכל הפג כמבושל ויש אשר אינו נאכל כי אם המבושל וכאשר נראה כמה מבני אדם אוכלים הבוסר יותר מפירות אחרים כאשר הם קהות לזה נוכל לומר שהוא פרי יותר מהספ"רגל והזערור (פירוש חבושים ואלי"גאש) ואף אם הם שוין הרי הוא נכנס תחת אשכול ענבים כמו פגי המש"מש (אלבירקוקיש) והחבושים ותזערור נכנסים תחת פגיעין ופרישין ועוזרדין ומן התימא מי שרוצה לומר כי הבוסר יפול בה כי לא יהיה מברר אוכל מתוך פסולת ולזה יאסור ומתיר פגי הלימו"נים או מבושלים שאינם ראוים לאכילה כלל ואינם שוון כי אם לסחיטה לבד ולו יראה כמה בני אדם אוכלום הבוסר ולא ראינו מי שאוכל לימונים כך כמות שהם ויותר מזה שרוב הפירות הם ראוים לתתם לתוך התבשיל בהיותן מבושלות ממה שהן קהות והענבים בהיפך ואין שוה הכא אצלי שסברת הגאונים במימרת התלמוד סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה שירצה על ענבים קהות או מבושלות או בוסר זה הוא מה שראינו מהסברות והאל למען רחמיו וחסדיו הרבים יאיר עינינו במאור תורתו בהלכה ויצו אתנו את הברכה א"ס:

הן היום חמותי ראיתי אור דברי הפסקנין בהלכה זו במסכת קדושין (פרק האיש מקדש דף ל"ה) ונראה לי בה טעם יטעם למשכילים יראו דברינו ודברי האומרים פרושים אחרים וראוי לבעל שכל לחקור להבין ולהשכיל דבר דבור אף שאינו דומה לגדולים וזה נוסח ההלכה התקדשי לי בכוס זה תאני חדא בו ובמה שבתוכו ותניא אידך בו ולא במה שבתוכו ותניא אידך במה שבתוכו ולא בו לא קשיא הא במיא הא בתמרא הא בציהרא וכתב הר"ם במז"ל (פ"ה מהלכות אישות) האומר לאשה הרי את מקודשת לי בכוס זה אם היה מלא מים הרי זו מקודשת בו ובמה שבתוכו ואם היה מלא יין הרי זו מקודשת בו ולא במה שבתוכו ואם היה מלא שמן הרי זו מקודשת במה שבתוכו ולא בו ולא ביאר לנו דעת זו ויראה לנו שהוא ז"ל תפס הסדר לבד דהיינו סדר הבריתות עם האוקימתות ואין זה דיוק אצל המפרשים ופסקנים כי הוא הפך רש"י ז"ל ומפרשים אחרים שהופכים הדר הבריתות כמו הא בכלה הא במקצתה כאן בשנמצאת סכינו יפה כאן בשלא נמצאת סכינו יפה ומאלו תמצא הרבה אשר החליפו הסדר ורבינו יעקב בן הרא"ש ז"ל כתב אמר לה התקדשי לי בכוס זה והיה בו מים ונתנו לה זכתה בכוס ולא במים היה בו יין זכתה ביין ולא בכוס היה בו שמן זכתה בשמן ובכוס והוא דעת רש"י ז"ל והוא דעתו כי המים אין בו רצון ויהיה דעת המקדש על הכוס אשר בו שוה פרוטה ויחול בו בקדושין ופירש שהשמן שאדם מסתפק ממנו צריך לו הכלי ולפיכך מקודשת בו ובמה שבתוכו ופסק גאון אם היה מלא מים מקודשת בו ולא במה שבתוכו ואם היה מלא שמן מקודשת

במה שבתוכו ולא בו והטעם שהשמן חשוב ודעתו עליו הבט וראה דעתי והאמת יורה דרכו ולא

איכפת אם האומר קטן ולא ידמה לגדולים דע ירחמך האל ויאיר אור תורתך ששם כוס הוא כלי העשוי להנחת המשקה תראה אומרם ז"ל שתה שנים או שלשה כוסות ולא יפחתו לו מארבעה כוסות שלשה כוסות של יין וכוס אחד של מים וזה הוא נופל לשם המשקה למים וליין ולא יפה שם כוס על השמן דלא עבידי איניש למישתי מישחא וזה הוא שם על המשקה לא מדה כמו לוג והין ולזה אומר שכונת הבריתא בו ובמה שבתוכו הוא מה שאמרו הא במיא כי המקדש לא היתה כונתו במים ואין בה שוה פרוטה ואולם קראו כוס ונאמר שהיה דעתו על הכוס ובו יחול הקדושין ומוחל במים ואומר שכונת הבריתא בו ולא במה שבתוכו הוא מה שאמרו הא בציהרא כי השמן לא יקרא כוס ואין בני אדם שותין שמן בכוס ולא שמענו שהכלי שמניחין בו השמן יקרא כוס של שמן אלא ודאי מה שהיה בדעתו הוא על הכלי הנקרא כוס והוא אינו מוחל בשמן ומה שאמרה הבריתא במה שבתוכו ולא בו הוא מה שאמרו הא בחמרא כי הכלי יקרא כוס והיין יקרא כוס ונאמר שרצון המקדש וכונתו על היין כי הנותן כוס יין לחבירו ודאי כונתו הוא על שישתה היין ולא חלו הקדושין אלא על היין ונתרצתה בכוס זה הוא בכוס של יין וביין חלו הקדושים זה הנראה לנו ראוי בפירוש הלכה זו והאל למען שמו הגדול יפתח לבנו בתורתו ויאר עינינו במאור מלאכו ויפעתו א"ס:

יען שאל שאל אחד מן התלמידים החכמים להודיעו סדרי המלכים לפנים בישראל והמשך מלכותם וגדולתם יען נמצאו כמה וכמה חלוקים הן בנסחאות המקרא ובכתב יוסיפון וסדר עולם וכיוצא לכן יצאתי ממחיצתי ואערוך לפניך איזה דרך ישכון אור למען תדע אלה המלכים אשר מלכו על עדת ישורון עם בני ישראל ואומר הלא ידעת כי משה רבינו ויהושע בן נון עליהם השלום מלכי קדם גדולים ועצומים [היו] ולא נדמה מלכותם למלכות דוד ושלמה אבל היה היה ביתר שאת ויתר עז היות כי האיש החכם השלם במדרגתו משאר האישים וגם העם עם חכם ונבון כלם אנשים שלמים הם וקרובים למדרגתו ולמעלתו בהוסדם יחד הוא יהיה לראש ולתפארת ועטרת זקנים והם מתפארים ומתגדלים בו ואולם גם הוא יגדל בהיותו רועה אלה בני היצה"ר ראשי אלפי ישראל כלם קדושים אמנם הפחותים בשלמותם לא תכון מלכותו עליהם כי לא ידעו ולא יבינו את אשר חלק להם ה' ואולם ישפיע עליהם רב טוב עד אשר יגדלו ותכון מלכותו ולזה אמר באדון הנביאים והחכמים ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם וגו' כי הוא מלך על אותם הראשים השלמים בסוד ישרים ועדה שלימה הנגשים אל ה' והוא מעלה יתירה

להם לבדם ואין מעלתו אלא באשר הוא קרוב במעלתו כאחד הצבאים וכמו כן באחד מאלו השלמים נכבדות מדובר בו כאשר הייתי עם משה אהיה עמך ואמרו רז"ל פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ומלך מלכי המלכים הוא האל הגדול הגבור והנורא אשר בידו נפש כל חי אמנם מלך דוד ושלמה וחזקיה ויאשיה הגיע להם מגדולה זו וזה היה בדבר ה' כדבר האמור ואמרת אשימה עלי מלך שום תשים עליך מלך בראשון למלכות ישראל מלך שאול ובן שנים וחמשים שנה היה במלכו ואחת עשרה שנה מלך ומה שאמר הכתוב בן שנה שאול במלכו ירצה שהיה לו שנה שלימה מעת שמשחו שמואל הנביא למלך בשמן המשחה ומ"ש ושתי שנים מלך ירצה בזה על ימי מלכותו ברצון בהשקט ובטחה קודם התחלת המלחמות ורמז גם כן ימי שנותיו עת אשר מלך שהיו לו נ"ב שנה ואל זה אמר בן שנה רוצה לומר כחשבון ב"ן ואחר כך מת וגם שלשה בניו עמו יונתן ואבינדב ומלכישוע ואחר כך קם למלך בנו הקטן והוא איש בושת והוא בן מ"ב שנה והוא אשבעל בנו הרביעי המוזכר ביחס דברי הימים ושמו העקרי אשבעל ונשתנה מפני שנוי הבעל ומלך שתי שנים ואחר כך מלך דוד ושלמה על כל ישראל ויהודה ובימי רחבעם מלך ירבעם בן נבט על ישראל כ"ב שנה והוא הראשון למלכי ישראל ואחריו לו קם בנו נדב ושתי שנים מלך אחריו מלך בעשה בן אחיה כ"ד שנה ואחריו אלה שתי שנים ואחריו מלך זימרי שבעה ימים וימלוך במקומו עמרי י"ב שנים ואחריו בנו אחאב כ"ב שנה ואחריו אחזיה בנו שתי שנים ואחריו יורם אחיו י"ב שנה וימלוך יהוא בן יהושפט כ"ח שנה וימלוך תחתיו יהואחז בנו י"ז שנה ואחריו יואש י"ו שנה ואחריו ירבעם בנו מ"א שנה ואחריו זכריה בנו ששה חדשים וימלוך תחתיו שלום בן יבש חדש ימים ואחריו מנחם [בן] גדי עשרה שנים ופקחיה בנו שנתיים וימלוך פקח בן רמלייהו עשרים שנה והושע בן אלה תשעה שנים הרי מלכי ישראל אחד ועשרים ומלכי יהודה דוד ע"ה ארבעים שנה שלמה ארבעים שנה רחבעם י"ז אביה ג' אסא מ"א יהושפט כ"ה יהורם א' אחזיה א' ועתליה המרשעת אמו ח' יואש מ' אמציה כ"ט עזריה נ"ב יותם י"ו אחז י"ו חזקי' כ"ט מנשה נ"ה אמון ב' יאשיה ל"א יהואחז שלשה חדשים יהויקים אחיו י"א שנה יהויכין בן יהויקים שלשה חדשים צדקיה בן יאשיה י"א שנים הרי מלכי יהודה מבית דוד אחד ועשרים ואחר חרבן הבית בכ"א שנה בימי כורש מלך פרס נתגדל זרובבל בן שאלתיאל בן אסיר בן יהויכין מלך יהודה ויש אומרים שזרובבל היה בן פדיה בן אסיר וכאשר מת פדיה אביו וגדלו שאלתיאל דודו נקרא בן שאלתיאל וכך נסחת דברי הימים ובני פדיה זרובבל ושמעי וגו' ומת זרובבל בגדולתו ויקם אחריו משולם בנו בימי כורש מלך פרס השני והוא בן אסתר ואחשורוש אח"כ הוציאו משולם

ונתגדל במקומו נחמיה בן תכליה והלך משולם לערק (הוא בגדאת וסביבותיה) בשנת שבעים לחרבן והיה שם נשיא על כל הגולה ומת ונכנס במקומו בנו חנניה בן משולם ואחר בנו ישעיה בן חסיה ואחר בנו שמעיה בן שכניה ואחר בנו נעריה בן שמעיה ואחר חזקיה בן נעריה ומשלשלת זו המוכתרת הם ראשי גליות שבבבל וממנה היה אדוננו רבינו האיי גאון בן רבינו שרירא גאון ז"ל והלל הזקן היה אחי יחזקיה בן נעריה בן שמעיה מאם והלך מערק לשם (היא דמשק) ונמנה שם לנשיא וחזרו הנשיאות בני בתירא כמו שאמרו רז"ל בפרק ערבי פסחים ונשתלשל הנשיאות עד רבי יהודה נשיאה האמורה ומוזכר בע"ז בפרק אין מעמידין שהתיר את השמן ואחר נחמיה בן חכליה היתה הגדולה בבית שני לסנהדרין וכהנים גדולים וכשגבר מתתיה בן יוחנן כהן גדול על המקדונים ויהרגם גדלוהו ישראל עליהם ואחר הנצוח חיה שנה אחת וימת ויקם תחתיו יהודה בנו ששה שנים ומת במלחמה ואחריו נכנס שמעון בן מתתיה אחיו ח"י שנה ונהרג ונפנה במקומו בנו יוחנן וימנוהו למלך והיה שמו הורקנוס והוא מלך כ"א שנה והוא [מלך] ראשון מבני חשמונאי ואחריו מלך אריסתבלוס שנה אחת והוא אשר הניח כתר מלכות על ראשו והחליף הכהונה ומלך אחריו אחיו ונקרא שמו אלכסנדרוס ומלך שבעה ועשרים שנה ומת ונשארה אשתו הצדקת אלכסנדרה אחות שמעון בן שטח תשעה שנים ומתה וימלוך אחריה בנה הקטן אריסתובלוס בן ינאי שלשה שנים וגרשו שר רומא והוליכו לרומי והמליך במקומו הורקנוס אחיו הגדול מ' שנה ואח"כ הוציאו אנטיגנוס בן אריסתבלוס אחיו וימלוך תחתיו שלש שנים אחרי כן בא הורודוס בן אנטיפרום אשר היה משנה למלך הורקנוס ובא הורודוס זה מרומה והרג אנטיגנוס המלך אדונו ומלך אותו העבד ל"ז שנה וימת ומלך במקומו ארקילואוס תשעה שנים וגרשו שר רומי והמליך תחתיו את אנטיפס עשרה שנים ויקראו שמו הורודוס כשם אביו בהיותו אוחז מעשה אבותיו בידיו ואחריו מלך אגריפס בן אחיו והוא אגריפס בן אריסתבלוס בן הורודוס וימלוך כ"ג שנה והוא אגריפס המלך המשובח והמפואר אצל חכמים ז"ל וימת וימלוך תחתו אגריפס בן אגריפס והוא מונבז המלך ומלך עשרה שנה ובסוף ימיו נחרב הבית שני נמצא המלכים בבית שני י"א החשמונאים ששה והעבדים חמשה ולאחר חרבן בית שני בנ"ב שנה קם כוזיבא המלך ואמר שהוא משיח ומלך בביתר והיא מדינה מיושבת בארץ ישראל ונתישבה אז לרוב ובאו בה מארץ ישראל ומהגולה רבים מבני ישראל ומלך שנתיים וחצי ונהרג ורז"ל אמרו בסנהדרין פ"ח שחכמי ישראל הרגוהו על שאמר שהוא משיח והוא לא היה מזרע דוד וימלוך אחריו בנו רופוס ומת ואחריו מלך רומלוס בנו ובא עליו אדריאנוס הרשע שר רומי והתחיל בביתר ביום ט' באב ויהי היום

ההוא יום חשך ואפלה יום צרה ומצוקה יותר מיום שנכנסו בבית שני ומת רומלום המלך ע"ה ורבים מבני ישראל עמו בעונותנו הרבים וזה היה בשנת ע"ג אחר חרבן בית שני והיה המשך מלכות רופוס בן כוזיבא ורומלוס בנו י"ח שנה ומן היום והלאה לא קם מלך בישראל והיינו נעים ונדים מגוי אל גוי ומדחי אל דחי עד ישקיף וירא ה' משמים וירחם עלינו ויבנה בית קדשנו ותפארתנו ב"ב כי"ר נמצאו כוללות מלכי ישראל ששה וחמשים מלכי יהודה בבית ראשון כ"א ומלכי ישראל בימים ההם כ"א ומלכי בית חשמונאי בבית שני ששה ומלכי עבדי בית חשמונאי חמשה ומלכי ביתר שלשה זה יהיה לפניך מאשר אתפנו ולקטנו ממקומות רבים ומרוב המספרים ואין בהם שום חילוק ובלי שום ספק והזהר בידיעתם כי תצריכם לפעמים בלימוד ההלכות ואל תהיה קלה בעיניך וכתבתיו בכתב ידי בחמלת ה' עלי אני סעדיה בר מר מימון ב"ר משה ב"ר מימון בן כבוד החכם הדיין ר' משה ב"ר מימון זלה"ה אבן דנאן והיה זה ביום השלישי בי"ב תמוז יה"ל שנת מאתיים וארבעים וחמשה לבריאת עולם בעיר גראנטה והאנשים בתוכה נעים ונדים מסבת ביטול הנהגתם בעבור החנפים החטאים ומפחדם מהמגפה אשר נתפשטה ה' ברחמיו יסלק חרון אפו מעלינו ומעל כל עמו ישראל אמן:

נשלם החלק הראשון

איגרת תימן

אגרת תימן להרמב"ם זצ"ל

העתיקה רבי נחום מערבי ז"ל וקרא שמה פתח תקוה

מני אנא משה ב"ר מיימן הדיין ב"ר יוסף החכם ב"ר יצחק הרב ב"ר עובדיה הדיין ז"ל:

חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו לכבוד גדול וקדוש מר ורב יעקב החכם הנחמד היקר הנכבד בן כבוד מר ורב נתנאל ז"ל בן אלפיומי ובכלל כל אלופיני אחינו כל תלמידי הקהלות אשר בארץ תימן ישמרם צורם ויגן בעדם אמן סלה:

על שרשי האמת יעידו גזעיהם ועל טוב המעיינות ישהידו נובעיהם ואמנם כי משרש האמת פרח נצר נאמן וממעיין החסד נהר גדול נמשך בארץ תימן להשקות בהם כל גנים להפריח הנצנים והנה הוא לאטו נדבר כל עיף וצמא במדבר ובו מצאו ספקם ודיים כל עוברי דרך ואיי הים לכן העבירו קול בספרד ובספרוים מקצה השמים ועד קצה השמים הוי כל צמא לכו למים והסוחרים כולם יחד לשואליהם עונים כי מצאו מטע יפה ונעמן ומרעה טוב כל רזה בו ישמן ולרועיהם בו מרעה נאמן יושבי ארץ תימן וכי הם לדל נותני לחמו מסעד לעשיר מקדימי שלומו הליכות שבא קוו למו וידם לכל עוברי דרך מתוחה

וביתם פתוחה לרווחה ועמם מצאו הכל מנוחה ונסו יגון ואנחה וכל היום הוגים בתורת משה הולכים בדרך הורה רב אשי רודפי הצדק ומחזיקי הבדק מעמידי עקרי התורה על תלם מקבצים נפזרי ה' במלולם מקימי כל המצות בדקדוקיהם במקהלותם אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותם ברוך ה' אשר לא השבית מקימי תורה ושומרי חקים באיים הרחוקים כאשר הבטיחנו בטובו וחסדו על ידי ישעיהו עבדו ואתם האות כאשר הודיענו מכנף הארץ זמירות שמענו יסעדכם ה' להקים דת וחקה לשמור משפט וצדקה לנצור מצותו ודתו לאחוז בבריתו אמן סלה:

וכאשר הגיע אלינו כתבך יקירנו למצרים נעמו כל אזנים כי תאוה הוא לעינים והוא העיד בפנינו עליך פי ממשרתי השם אתה העומדים בהיכלו החונים על דגלו ומרודפי התורה ואהבי דתותיה השוקדים על דלתותיה יפתח ה' לך את מצפוניה וימלא לבך מצפוניה ויהיו דבריה נר לרגלך ואור לנתיבתך:

וזה אשר אמרת ידידנו בכתבך כי שמעת מקצת אחינו אנשי גליותנו ישמרם צורם שהם מהללים אותי ומרבים ומנשאים ועורכים אותי לגדולי איתנים לפי אהבתם ספרו ובטובם ובחסדם דברו וחברו ודבר דבור על אופניו ממני שמע ואל אדם אחר אל תישע אני קטן מקטני חכמי ספרד אשר עדים בגלות הורד ותמיד אשקד במשמרותי ולא השגתי חכמת אבותי כי ימים רעים וקשים פגעונו ובשלוה לא התלוננו יגענו ולא הונח לנו אבל רצתי אחר הקוצרים בכל שבילים ואלקטה בשבלים אקבץ הבריאות והמלאות והצנומות והרקות לא אבעט זה שבתי הבית מעט ולולי ה' שהיה לנו ואבותינו ספרו לנו לא השגתי המעט אשר אספור וממנו תמיד אשבור ועל אודות ידידנו תלמידנו ר' שלמה סגן הכהנים החכם הנבון אשר אמרת בכתבך כי הוא מרחיב פיהו במהללינו ומאריך לשונו בשבחנו לשון הבאי דבר בתשוקתו והגדיל לספר באהבתו ובחמלתו יצ"ו ויהיה כגן פורח ויחזירהו אלינו שלם ושמח ושאר ענייני כתבך אשר שאלת להשיבך עליהם כך ראיתי להשיב בלשון קדר וניבו למען ירוץ הקורא בו בכל האנשים והטף והנשים כי תשובת עניינו אחד ראויה לעמוד עליה כל קהלותכם יחד:

אמנם מה שזכרת מן העומד בארץ תימן שגזר שמד על ישראל והכריח כל המקומות שיש לו ממשלה עליהם לצאת מן הדת כמו שעשה הכנעני בארצות המערב שמועה זו הסירה הדר פנינו ורגזו וחלו עליה כל קהלותנו ובאמת יש לנו לומר עליה שהיא שמועה רעה אשר כל שומעה תצלנה אזניו שרפו לה לבותנו ונתבלבלו מועצותנו לצרות הגדולות האלה נמשכו לנו שמד בקצוי העולם ממזרח ומערב ויהיו בני ישראל בתוך אלה מזה ואלה מזה ועל העת הקשה הזאת שראה הנביא במחזה התחיל להעתיר בעדנו

ולהתפלל עלינו ככתוב (עמוס ז' ה') ואמר אדני אלהים חדל נא מי יקום יעקב כי קטן הוא ודבר זה לא יהרהר בו בעל אמונה ולא ישליכהו מי שיש לו במשה אמנה ואין ספק להיות אלו חבלי משיח שהיו החכמים מבקשים מהבורא שלא יהיו מצואים בהם וגם הנביאים היו מרעידים בהעלותם אותם על רעיוניהם כמו שאמר (ישעיהו כ"א ד') תעה לבבי פלצות בעתתני וגומר וגם בספר הישר אמר הבורא אוי למי שיהיה מצוי באותו הזמן משומו אל אבל מה שאמרת שדעת קצת בני עמנו נעדרה ונתבלבלה ונעה לבבם והתחדש להם ספק ונתעלפה סברתם וקצת לא סרו מאמונתם ולא נתעלפו ולא חרדו זה לזה דבר זה כבר קדם על ידי דניאל ע"ה כמו שהודיענו הבורא כי בהאריך לנו הימים בגלותנו ובבא הצרות עלינו יצאו רבים מן הדת ויתחדש להם ספק ויטעו וסבה זו תהיה בראותם דלדולנו ותוקף יד מוננו והתגברותם עלינו וקצתם לא יתחדש להם ספק ולא תתבלבל סברתם שנאמר (דניאל י"ב יו"ד) יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים ולא יבינו כל רשעים והמשכילים יבינו והוסיף לבאר לנו שאפילו המשכילים ההמה והמבינים שעברו עליהם צרות ועמדו כנגדם ונשארו באמונתם בה' ובמשה עבדו עדיין יעברו עליהם צרות קשות ורעות יותר מן הראשונות שעמדו כנגדם עד שיתחדש להם ספק ויטעו ויתעו עד שלא יתבאר להם כי אם מעט מזער כמו שאמר (דניאל י"א ל"ה) ומן המשכילים יכשלו לצרוף בהם ולברר וללבן עד עת קץ וגומר:

ועתה אחינו חייבין אתם להטות אזנכם ולשמוע מה שאסדר לפניכם ותלמדוהו לטף ולנשים כדי שיתקיים להם מה שהסתפק מאמונתם ויתחזק בנפשותם האמת שאין לזוז ממנה ויצילנו הבורא ויצילכם מן הספק:

דעו שזאת היא תורת ה' האמתית שנתנה לנו ע"י אדון כל הנביאים הראשונים והאחרונים שבתורה הזאת הבדילנו הבורא משאר בני העולם שנאמר (דברים יו"ד ט"ו) רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה ואין זה לפי שהיינו ראויים לכך אלא בחסדו של בורא וטובו שהתחסד אלינו והטיב לנו בשביל שקדמו לאבותנו מעשים טובים בידיעת הבורא ובעבודתו שנאמר (דברים ז' ז') לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וגומר ומפני שיחד אותנו הבורא במצותיו ובחוקותיו והתבארה מעלתנו על זולתנו בכללותיו ובמשפטיו שנאמר (דברים ד' ח') ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגומר קנאונו העכו"ם כלם על דתנו קנאה גדולה וילחצו מלכיהם בשבילה לערער עלינו שטנה ואיבה ורצונם להלחם בה' ולעשות מריבה עמו ואלהים הוא ומי ירב לו ואין לך זמן מאז שנתנה לנו תורה זו עד זמננו זה שכל מלך עכו"ם גובר או מכריח או מתגבר או אנס שאין תחלת כוונתו ודעתו

לסתור תורתנו ולהפך דתנו באונס בנצחון ובחרב כמו עמלק וסיסרא וסנחריב ונבוכדנצר וטיטוס ואדריונוס והרבה כיוצא בהן זהו הנוע האחד משני הנועים שהתכוונו בו לנצח החפץ האלהי אבל הנוע השני הם המחודדים משאר המלכיות והחכמים מיתר הלשונות כמו האדומים והפרסיים והיונים שאלו כמו כן שמו כוונתם לסתור דתנו ולהפר תורתנו בטענות שטוענין אליה ובקושיות שמחברים ומגמתם בכל זה להפר התורה ולמחות עקבותיה בחבוריהם כמו שהתכוונו האנסים במלחמותהם ולא זה יצלח ולא זה שהקדוש ב"ה בשר אותנו על ידי ישעיהו שכל אנס או נצחן שיתכוון לסתור תורתנו ולבטל דתנו בכלי זיין ישבר הבורא כלי מלחמתו ולא יצליחו וזה על דרך משל כלומר שעצתו לא תשלם לעולם וכמו כן כל טוען שיתכוון לבטל מה שבידינו יצא מחויב מן הדין בטענתו ויבטל אותה ולא תתקיים כמו שנאמר (ישעיהו נ"ד י"ז) כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי נאם ה' ושתי אלו הכוונות כלומר העכו"ם המתכוונים לשתי אלו הכוונות עלה בדעתם שבנין זה אינו נוח ליהרס ואף על פי כן עשו אחוה להרוס יסודות הדת שהוטבעו במעבה נאמן והם בכל זה מוסיפים יגיעה ועצב והבניין יעמד על חזקתו והאמת יהתל בהם וישתק כלומר הקב"ה שהוא האמת יושב ומהתל ושוחק בהם על שהם מתכוונים בחלישות שכלם כוונה שאין לה תכלית ועל זה העניין אמר דוד ע"ה ברית הקודש בראותו כוונתם לסתור דת האמת ובראותו שהקדוש ב"ה יושב ומשחק בהם (תהלים ב' ג') ננתקה את מותרותימו ונשליכה ממנו עבותימו יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו ועדיין אנו בחונים ומנוסים בשתי הכתות האלו מיום מלכותנו וקצת ימי גלותנו ואחר כך התחדשה כת אחרת שמגדלת בעניינה ומרה חיינו משתי עניינו הכתות כלומר מכת ההתגברות ומכת הטענות והקושיות וראתה בעצה להכחיד שם אומה זאת מדרך אחר והוא שהתנכל בעצתו להתודע בשם נבואה ולחדש דת מבלעדי תורת ה' והודיע ברבים ששתי התורות מאת ה' וכוונתו לחדש הספק ולהכניס מבוכה בלבותנו בהיות התורה אחת הפך האחרת ושתיהן מכונות לאלוה אחד להיות זה מבוא ושער לסתור תורתנו ובכל זה כבר ניבא דניאל ואמר בסוף שסופו להכשל שנאמר (דניאל י"א י"ד) ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו ואחריו לזמן ארוך עמדה דת מיוחסת אליו מאומת בני עשו שלא היתה כוונתו אליה ולא עלתה כמו כן במחשבתו ולא הזיק שום דבר לישראל ולא נולד בהם ספק לא לכלל ולא ליחידים לפי שהתבאר להם חסרונו ושנכרת ואבד בידינו עד שנעשה בו מה שנעשה ועמד אחריו משגע ונהג כמנהגו כלומר לשנות דתנו הואיל ופתח בו הפתח והוסיף עם כל זה כונה אחרת שרדף אחר המלכות ובקש שישתעבדו לו והתחדש מה שהוא מפורסם וכולם

אין חפצם אלא לדמות שקריהם לדת ה' ולא תדמה המלאכה האלהית למלאכה אנושית אלא לתינוק שאין לו ידיעה באחד מהן ואין הפרש בין דתנו זאת לשאר הדתות שרוצים לדמותם אליה אלא כמו שיש ההפרש בין האדם החי המרגיש ובין הצלם שפסלו האומן מעץ או שיצקו ממתכת כלומר מכסף או מזהב או שפתח מאבן גלל כלומר מאבני שיש וזולתו עד שתקנו וציירו בצורת אדם שהכסיל שאינו יודע החכמה האלהית והמלאכה ההיא בראותו הצלם ההוא בדמות אדם בכל משטחו הגלוי וכתבניתו ובדמותו ובמראהו יחשוב שנעשה כמו שנעשה האדם לפי שאינו יודע הפנימיות של שניהם אבל החכם היודע הפנימיות של זה ושל זה אז יודע שהפנימיות של זה הצלם אין שם תקון מלאכה וכן ידע שהפנימיות של אדם יש בה הנפלאות האמתיות והמלאכות המורות על חכמת הבורא יתברך בראותו עצביו נמשכים בבשר שהוא סבת התנועה החפצית הנקרא בלשון ערב עצל ובלעז מוסקול באברי הבשר והתלכדם ונטית יתרותיו ומקום דבוקם ולפיפת קשוריו ואיכות גדולו והרכבת אבריו ופרקיו ומוצא עורקיו המתנועעים והעורקים שאינם מתנועעים והתחלקם וישוב נתחיו קצתם על קצתם החיצונים והפנימיים כל דבר ודבר על מתכונתו ותבניתו ובמקומו כן הדבר בכסיל שאינו יודע סתרי כתבי הקודש ופנימי המצות כשירצה לערוך דתנו זאת אל דת המזוייפת הנפעלת יחשוב שיש ביניהם ערך ודמיון הואיל וימצא בדת ה' איסור והיתר ובדת המזוייפת הנפעלת כמו כן ובדת ה' ימצא מיני עבודות ובנפעלת כמו כן מיני עבודות ודת ה' יש בה צוויים הרבה ואזהרות ועונשים ושכר וכמו כן בזאת המזייפת הנפעלת ואלו היה יודע פנימיותיהם הי' יודע שהדת האלהות האמתית שחכמתה בפנימיותיה ושאין לה שום צווי ולא אזהרה שאין בפנימיות שלה דברים המביאים תועלת בשלמות האדם ומרחיקים ממנו נזק שמונע ממנו השלמות ההיא ויגיעו לו בהם מעלות המדות ומעלות הדעות להמון כפי יכלתם וליחידים כפי השגתם ובהם יהיה הקבוץ האלהי המעולה והמגיע והחונה על שתי השלמיות האלו כלומר השלמות הראשונה שהיא התמדת קיומו בעולם הזה על מיטב הענינים הנאותים לאדם והשלמות השנייה שהיא השגת המושכלות כמו שהם בעצמם כפי כחו של אדם וידוע כמו כן שהדתות ההם המדמים לדתנו הם דברים שאין להם פנימיות אלא ספורים ודמיונים שהתכוון להם המדמה לכבוד עצמו ולאמר עליו שהיה כפלוני ופלוני והתבארה עברנותו לנגד החכמים ונעשה הדבר שחוק וליצנות כמו שמשחקים מפעלות הקוף כשידמה מעשיו למעשה אדם וכבר הודיענו הבורא ע"י דניאל ע"ה שדבר זה עתיד להיות ושבאחרית הדבר יעמוד אדם ועלה דת שתדמה לדת האמת וידבר גדולות ויאמר שירדה עליו רוח נבואה ונתן לו ספר ושדבר הבורא עמו

ואמר הוא לבורא וכיוצא בזה מהרבות דבריו אמר דניאל כשספר עמידת מלך אדום ודמה עמידת משגע ואיך יהיה נוצח למלך אדום ולמלך פרס ויון לקרן צומחת שארכה וגדלה כמו שיתבאר זה מן הפסוקים להמון וליחידים שהם עניינים שנגלו במציאות כלומר בעולם ואין לפסוקים ההם פירושים אחרים אלא כפשטם שכן אמר (דניאל ז' ח') משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת ביניהון ותלת מן קרניא קדמיתא אתעקרא מן קדמה ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא ופום ממלל רברבן ואתה עיין בחכמת זה המשל ותראה נפלאות אמר שראה הקרן הצעירה הצומחת ובעוד שהיה מתמיה על אריכותיה ועל שהפילה שלש קרנות מלפניה עד שראה לקרן ההוא עינים כעיני אדם ופה מדבר גדולות כלומר שהעומד הזה ידמה דת שתדמה לדת האלהית ויאמר שהוא נביא וירבה דברים ובאר לנו דניאל שכוונתו תהיה להפר ולבטל התורה הזאת שבידינו ויתכוון לשנותה שכן אמר (שם) ויסבר להשניה זמנין ודת ויתיהבון בידה עד עדן ועדנין ופלג עדן ובאר לו הבורא יתברך לדניאל שהוא עתיד לאבדו אחר גדולתו וגדולת אריכותו עם כל הנשאר מן האומות שקדמוהו ושלשת המערערים האלה כלומר הכת האנסית והכת הטוענת טענות והכת המתדמה לדתנו כלם יאבדו דאם תראה להם שום גבורה ונצחון בשום זמן לא תעמד להם הגבורה ההיא ולא יאריך להם הנצחון ההוא וכן גזר עמנו בוראנו יתברך והבטיחנו מעולם ועד עולם שכל זמן וזמן שיעמוד על שונאיהם של ישראל שמד או שיתחדש עליהם שום רוגז שהוא עתיד לסלקו ולהסירו שכן אמר דוד ברוח הקודש מספר בלשון האומה שמתרעמת מתוקף יד העכו"ם בנו ופשוט ממשלתם עלינו מתחלתנו ואף על פי כן אין בהם יכולת להאבידנו ולמחות את שמנו ואף על פי שרודפים אחרינו ומנגעים אותנו בשמדות וגזרות שכן אמר דוד ע"ה (תהלים קכ'ט א' ב') רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי ואתה אחינו האינכם יודעים שבימי נבוכדנצר הרשע הכריחו את ישראל לעבוד עבודה זרה ולא נצל מן הנמצאים אלא דניאל חנניה מישאל ועזריה וסוף דבר השמידו הבורא יתעלה והאביד נימוסו וחזרה האמת למה שהיתה וכן אירע בבית שני כשגברה מלכות יון הרשעה וגזרו שמדות גדולות ומשונות על ישראל לאבד הדת וגזרו עליהם חלול השבת ולהפר ברית מילה ושיכתוב כל אחד מישראל בלבושו שאין להם חלק בה' אלקי ישראל ושיחוק בקרן שורו כעניין הזה ואחר כך שיחרוש בו ועמדו בגזרה זו כמו חמשים ושתים שנה ואחר כך אבד הקדוש ב"ה ממשלתם ודתותיהם יחד וכן תמצא לרבותינו אומרים ברוב המקומות פעם אחת גזרה מלכות יון הרשעה שמד על ישראל ושלום על ישראלי כך וכך גזרו עליהם ואחר כך היה מבטל הבורא יתברך הגזרה ההיא והיה משבית אותה והיה מבטל

ומשבית הגוזר אותה וכן אז"ל שמדא עביד דבטיל וכבר הבטיח הקב"ה ליעקב אבינו ע"ה שאע"פ שישתעבדו האומות בזרעו ויענו אותה ויגברו עליהם הם ישארו ויעמדו והמשתעבדים בהם יחלפו ויאבדו כמו שנאמר (בראשית כ"ח י"ד) והיה זרעך כעפר הארץ כלומר אע"פ שהם נתונים למרמס ולמרפס כעפר הזה שהכל דורסין אותו סוף שיגברו וינצחו וכן על דרך המשל כמו שהעפר באחריתו יעלה על הדורסים אותו וישאר הוא והדורסים אותו לא יעמדו והנה באר ישעיהו עה"ש והודיענו משמו של הקדוש ב"ה שהאומה הזאת כל ימי היותה בגלות כל מי שיעלה במחשבתו להתגבר עליה ולאנס אותה אפשר לו לעשות ויצליח אבל באחריתו ישלח הקב"ה מושיע ויסיר ממנה חליה וכאבה שכן אמר (ישעיהו כ"א ב') חזות קשה הגד לי הבוגד בוגד והשודד שודד עלי עילם צורי מדי כל אנחתה השבתי וכן הבטיחנו הבורא על ידי נביאיו שלא נאבד ולא יעשה עמנו כליה ולא נסור לעולם מלהיות אומה חסידה וכמו שאי אפשר שיתבטל מציאותו של הקב"ה כן אי אפשר שנאבד ונתבטל מן העולם שכן אמר (מלאכי ג' ו') אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם וכמו כן בשרנו והאמין אותנו יתברך שמו שנמנע אצלו למאוס אותנו בכללנו ואף ע"פ שנכעיסהו ונעבור על מצותיו שכן כתוב (ירמיהו ל"א ל"ז) כה אמר ה' אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי הארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם ה' וכעניין זה בעינו הבטיחנו בתורה ע"י משה רבינו ע"ה שכן כתוב (ויקרא כ"ו מ"ד) ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם ואתם אחינו חזקו ואמצו והשענו על הפסוקים האלה האמתים ואל יבהילו אתכם השמדות אם תכפו אתכם ואל יפחיד אתכם תוקף יד האויב עליכם ותלישת אומתנו שכל העניין הזה אינו רק נסיון ובחינה להראות אמונתכם וחבתכם בעולם ושלא יחזיקו בדת האמת בעתות כאלו אלא החכמים יראי ה' מזרע יעקב הזרע הטהור והנקי שנאמר עליהם (יואל ג' ה') ובשרידים אשר ה' קורא באר שהם יחידים והם האנשים שעמדו אבותם על הר סיני ושמעו הדבור מפי הגבורה ושלחו ידיהם ואמונתם לברית וקבלו על עצמם המעשה והקבלה יאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וחייבו דבר זה עליהם ועל הבאים אחריהם שכן כתוב (דברים כ"ט כ"ח) לנו ולבנינו עד עולם וכבר הבטיחנו הבורא יתברך כאדם הנכנס ערב לחברו ודי לנו בערבותו והודיענו שכל מי שעמד על הר סיני שהם מאמינים בנבואת משה רבינו בכל מה שבא על ידו הם ובניהם ובני בניהם עד עולם שכן אמר הקב"ה יתברך (שמות י"ט ט') הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם לפיכך יש לדעת שכל מי שנטה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא שאינו

מזרע האנשים ההם וכן אמרו רבותינו ז"ל על כל המסתפק בנבואה לא עמדו אבותיו על הר סיני המקום יצילנו ויצילכם מן הספק וירחיק ממנו ומכם המחשבות המביאות לידי ספק ולידי מכשול לפיכך אחינו כל ישראל הנפוצים בקצוות הארץ חייבים אתם לחזק קצתכם לקצתכם ולאמץ ולזרז הגדולים לקטנים והיחידים להמון ותחברו אומתכם על דבר אמת שלא ישתנה ולא יופר ולהרים קולכם באמונה שלא תפול לעולם ולא תשחת והוא להודיע לרבים שהקב"ה הוא אחד ולא כשאר האחדים ולהודיע שמשה הוא נביאו ומדבר עמו והוא אדון כל הנביאים והוא שלם מכולם והוא המשיג מהקב"ה מה שלא השיג אחד מכל הנביאים לא לפניו ולא לאחריו ושס"ת זה כולו מבראשית עד לעיני כל ישראל הוא דבור מאת הבורא יתברך למשה רבינו שנאמר (במדבר י"ב ח') פה אל פה אדבר בו ושאין להפר ולא לשנות ולא להוסיף ולא לגרוע לעולם ושלא תבא מאת ה' תורה זולתה ולא ציווי ולא אזהרה וכמו כן זכרו מעמד הר סיני שצונו הקב"ה לזכרו תמיד וגם הזהירנו מלשכחו אותו וצונו ללמד אותו לבנינו כדי שיגדלו על תלמודו הוא מה שנאמר (דברים ד' ט' יו"ד) רק השמר לך ושמר נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב באמר וראוי לכם אחינו שתגדלו בניכם על המעמד ההוא הגדול ותספרו בתוך קהל ועדה גדולתו והדורו שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו והטענה המביאה לידי אמת וגדלו המעמד ההוא על כל גדולה כמו שגדלו הקב"ה שנאמר (דברים ד' ל"ב) כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך וגו' ודעו אחינו בברית הזאת ובסברת הזאת שהדבר הגדול הזה שנראה במציאות שהעיד עליו מבחר כל העדים שלא היה מקודם כמוהו וכן לא יהיה אחריו כמוהו והוא שתשמע אומה אחת בכללה דבור הקדוש ב"ה ושתראה כבודו עין בעין ודבר זה היה שתתחזק האמונה חזוק שלא ישנהו משנה ויגיע לנו ע"י האמת כדי להעמיד רגלינו לבל ימעדו אשורינו בעתות כאלו כשיתחדש שום רוגז או שמד על יהודים ח"ו וכשיתגבר יד האנס שכן כתוב (שמות כ' י"ז) כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו כלומר שזה הנגלה עליהם בענין זה כדי שתעמדו בכל נסיון שיפגע בכם באחרית הימים שלא יזוז לבבכם ולא תחטאו ואתם אחנו היו על בריתכם קיימים ובדתכם מחזיקים ועל אמונתכם נוהגים עומדים ושלמה המלך ע"ה דמה אותנו לאשה יפה בתכלית היופי שאין בה דופי שנאמר (שיר השירים ד' ז') כלך יפה רעיתי ומום אין בך ודמה שאר האמונות והסברות שרוצים להמשיכה אליהם ולהחזירם לאמונתם כאנשי הבליעל השטופים בזמה והמפתים הנשים שהם בנות חיל להשיג מהן תאותן המכוערת כן אירע לנו עם אלו

שהם משיאים אותנו ומפתים להחזירנו לדתותיהם ואולי נאחז ונסתבך בסבכי פחזותם ובענפי שקריהם ואחר כך חזר בחכמתו בלשון תשובת האומה כאלו היא אומרת לאותם שהם רוציס לפתותה ולהראות להם שסברתם מעולה מחברתה לאיזה דבר מתחזקים בי התוכלו להראות לי כמו מחולת המחנים (שיר השירים ד' א') כלומר שהאומה תטעון כנגדה ואומרת להם הראוני כמו מעמד הר סיני שהיה בו מחנה אלקים ומחנה ישראל זה לעומת זה אז אשוב לעצתכם וזה המאמר הוא על דרך משל (שם שם) שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים ופירש שולמית השלמה החסידה ומחולת המחנים שמחת מעמד הר סיני שהיה בו מחנה ישראל שנאמר (שמות י"ט י"ז) ויוצא משה את העם לקראת האלקים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר ומחנה אלקים כמו שנאמר (תהלים ס"ח י"ח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה' בם סיני בקדש ראה חכמת המשל וסודו שהוא החזיר מלת שובי ארבעה פעמים בזה הפסוק להיות לרמז שאנו נרדפים ארבעה פעמים לצאת מן הדת בכל אחת מן המלכיות האלה הארבעה שאנו היום באחרונה מהם והבטיחנו הקדוש ב"ה בתורתו ואמר כי בהיותה מכריחים אותנו לאחז בסברתם שנאמר (דברים ד' כ"ח) ועבדתם שם אלקים אחרים מעשה ידי אדם אבל בכל זה לא יהיה זה בכלל בכל הארץ ולא תכרת התורה ממנו לעולם והבטיח ואמר (שם ל"א כ"א) כי לא תשכח מפי זרעו ובאר לנו על ידי ישעיהו מבשר אומתנו שהאות ביננו ובינו ית' והמופת המורה שלא נאבד הוא קיום תורת ה' ודברו ביננו שנא' (ישעיהו נ"ט כ"א) ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך וגומר וגם התפארת אומתנו לפני הקב"ה על שתסבול צרות השמדות ותשא הצרות התוכפות עליה שכן כתוב (תהלים מ"ד כ"ג) כי עליך הורגנו כל היום זה דורו של שמד ויש עלינו לשמוח במה שנסבל ונשא מן הצרות ואבדת הממון והגלות והפסד ענייניו שכל זה לתפארת היא לנו לנגד בוראנו וכבוד גדול וכל מה שיפול ממנו בעניין הזה הוא תשוב כקרבן כליל על גבי המזבח ויאמר לנו על זה (שמות ל"ב כ"ט) מלאו ידכם היום לה' ולתת עליכם היום ברכה לפיכך ראוי להם שיברחו וירדפו אחרי ה' ויכנסו למדברות ולמקומות שאין בהם ישוב ושלא יחושו על התבודדם מאנשי סודם וגם לא יחוסו על אבדת ממון שכל זה דבר מועט ומצער לנגד מלך מלכי המלכים הקב"ה המולך על הכל השם הנכבד והנורא הזה ה' אלקיך ונאמן הוא לשלם שכר טוב בעולם הזה ובעולם הבא ובדרך הזה מצאנו החסידים הטהורים רודפים האמת ומשיגים אותם הם בורחים לדת האל מקצוות הארץ הרחוקות וישימו מגמותם למקומות החסידים כדי שיוסיפו להם מאור התורה כדי שישיגו בענין זה מן הקב"ה מן הטובה ואיך לא ימאס

האדם ואיך לא יקוץ בארץ מולדתו ובבני משפחתו בשביל התורה כלה בכללה והנה מצאנו איש אחד בין שאר בני אדם כשלא ימצא די מחייתו במקום אחד עד שיקוץ בו ויצר לו מקומו יצא משם למקום אחר כ"ש כשיצר לו מקומו מצד תורתו ומצד אמונת האל שלא יברח ממנו אל מקום אחר ומי שלא יתכן לו לצאת בשום זמן לא ינהל נפשו לאט ויפשע בעצמו ויעשה הפקר לחלל השבת ולאכול איסורין ויעלה על לבו שפרק מעליו עול התורה שהתורה הזאת לא יוכל להמלט ולהנצל ממנה אפילו אחד מזרע יעקב לעולם לא הוא ולא זרעו ולא זרע זרעו בין ברצונו בין שלא ברצונו , אבל הוא נענש על כל מצוה ומצוה שבטל מן הצווים כלומר ממצוה עשה וגם יענש על כל מה שיעבור ממצות לא תעשה ולא יעלה על הדעת שבהיותו עושה החמורות שלא יענש על הקלות כדי שיפקיר עצמו להם אבל ירבעם בן נבט שחיק עצמות יענש על העגלים שחטא בהם והחטיא את ישראל וכמו כן יענש על שבטל מצות סוכה בסוכות וזה העקר יסוד מיסודי התורה והדת ולמדוהו ועשו היקש עליו:

ומה שזכרת מדבר הפושע שהכניס בלבות העם שמלת במאד מאוד הוא נאמר על משגע, וכן מה שאמר (דברים ל"ג ב') הופיע מהר פארן רומז אליו וכן מה שנאמר (דברים י"ח ט"ו) נביא מקרבך מאחיך כמוני וכן הבטחתו לישמעאל (בראשית י"ז כ') ונתתיו לגוי גדול דברים אלו כבר נדחו ונסתרו מרוב הרגלתם בפי הכל ולא נאמר בהם שהם בתכלית החלישות בלבד אבל אומרים שצחוק הוא והתול לקחת מהם ראיה והם דברים שאינם מביאים ספק בשום פנים ואפילו בלב ההמון והפושעים בעצמם המשחקים בדברים האלו אין דעתם שכן הוא גם אינו מסתפק להם אבל כונתם באלה הדברים להתפאר בהם בפני הגוים ולהראות להם שהם מאמינים אבל הקלון שאומר שמשגע כתוב בתורה וישמעאלים עצמם אינם מאמינים בראיות אלו ואינם מקבלים אותם ואינם לוקחים אותם לראיה לפי שבטולה מבואר ומפני שלא מצאו להם טענה בשום פנים בפסוק מפסוקי התורה ולא בסברה ולא בדמיון כדי שיתלו ממנו הוצרכו לומר שהחלפנו התורה ושנינו אותה ושגררנו שם פלוני מן התורה ולא מצאו להם שום טענה להנצל יותר קרובה מזו ואף על פי שהיא בתכלית ההריסה ובטולה גלוי אפילו להמון כל שכן ליחידים הואיל והתורה העתיקוה ללשון ארמית ולשון פרס ולשון יון ולשון לעז קודם שעמד הפסול כמה מאות מן השנים ועוד שהיא מקובלת דור מפי דור ממזרח העולם ועד מערבו ולא נמצא בכל זה שום חלוף כלל ואפילו בדקדוקיה אפילו בין קמץ חטף לשורק לא נמצא בה שום חלוף ולא הוצרכו לטענה זו החלושה אלא שלא מצאו שום ספק בתורה וביאור הדבר ממה שכתוב ונתתיו לגוי גדול אין רצונו לאמר גדול בתורה

ובנבואה אלא במנין בלבד וכבר נאמר בעובדי עבודה זרה גוים גדולים ועצומים וכן במה שאמר במאוד מאד אלו היתה הכוונה בו שיצא ממנו פלוני היה אומר וברכתיו במאד מאד ואז היה אפשר להתלות זה הטוען בחוט של קורי עכביש לומר שעניינו אברכנו להיות מזרעו פלוני אבל הואיל ואמר במאד מאד אחר שאמר והרבתי יורה הדבר שאינו אלא על דרך ההפלגה ברב המניין והנה באר הקדוש ב"ה בתורה לאברהם אבינו ע"ה שכל מה שהבטיחו הבורא יתברך מברכות ושיתן מצות לזרעו ויבדיל אותו מזולתם שבשביל זרע יצחק נאמר בלבד זה ולא על זה האחר והוא סמוך ומושג לברכת יצחק שנאמר (בראשית כ"א י"ג) וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא ובאר בזה שהעקר יצחק וזה האחר טפל ועוד ביאר בפי' ואמר (שם שם י"ב) כי ביצחק יקרא לך זרע ועוד כשנסכים על ישמעאל שאפילו היות זרעו הרבה במניין לא יהיה חסיד ולא יהיה לו חן בשלמות האנושי כדי שתתפרסם בו ותתודע אבל תתודע חסידותיך בזרעך החסיד והוא הזרע הבא מיצחק וזה פירוש יקרא כמו שנאמר (שם מ"ח ט"ז) ויקרא בהם שמי ושם אבותי כלומר יתפרסם בהם ויתודע ואחר כך באר יצחק שהברכות ההם שהבטיח בהם לאברהם שבכלל הברכות ההם שיקים בריתו ותורתו של הבורא בזרעו כמו שאמר לבניו והייתי להם לאלקים ואחר כך יחד יצחק והבדילו מישמעאל בכל הברכות האלו כמו שבארנו ויחדו ובברית זולת ישמעאל כמו שנאמר (שם י"ז כ"א) ואת בריתי אקים את יצחק ואחר שאמר בשביל ישמעאל הנה ברכתי אותו באר לנו הקב"ה ענין זה על ידי יצחק שיעקב יחד בכל הברכות האלו זולת עשו והוא מה שאמר יצחק (שם כ"ח ד') ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך הנה התבאר לנו שמעלת התורה שהבטיח בה הקב"ה לאברהם שתתקים בזרעו שיצחק הוא המיוחד בה ואחריו יעקב מזרע יצחק וכן מצאנו הנביא עליו השלום שנתן הודאה להקב"ה על הטובה הגדולה הזאת שכן כתוב (תהלים ק"ה ט') אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם ומה שיש לך לדעת שזה השם שעלה בדעת הישמעאלים שכתוב בתורה שאחזו בו הפושעים כלומר במאד מאד שהוא מחמד אינו מחמד אלא אחמד כי הוא פשט המאמר שהם אומרים שהוא כתוב בתורה וכשליחות המכזבים שהוא אבנגלוי ששמו אחמד ומספר במאד מאד אינו עולה למספר אחמד שסוברים שהוא כתוב בתורה אבל מה שאומר הופיע מהר פארן בידוע שהוא פעל עבר ואלו אמר יופיע אז יכול היה הטוען להתלוצץ ולהתלות בו אבל הואיל ואמר הופיע הורה שהוא דבר שכבר עבר וביאור הדבר שהוא מספר מעמד הר סיני ואומר כשנגלה על הר סני לא נגלה מן השמים על הר סיני כרדת אבני אלגביש אלא נגלה מעט מעט לאט מראשי ההרים מראש הר

לראש הר עד שירד על הר סיני ואמר (דברים ל"ג ב') ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש מימינו אש דת למו והדבר מובן למי שירצה כלומר לישראל והבן איך דייק שפארן שהוא יותר רחוק נאמר בו הופיע ושעיר שהוא יותר קרוב אמר זרח וסיני שעליו היתה הכוונה ובו שכן הכבוד כמו שנאמר (שמות כ"ד ט"ז) וישכן כבוד ה' על הר סיני אמר בו מסיני בא וכעניין זה ספרה דבורה כשספרה מעמד הר סיני שהכבוד נגלה לאט לאט מהר להר שכן כתוב (שופטים ה' ד') ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו וגומר ועל הדרך שבארוהו חכמים ז"ל שהקב"ה שלח נביא לאדום קודם משה רבינו להורות להם התורה ולא רצו לקבלם וכן שלח לישמעאל והראה אותה להם ולא קבלוהו ממנו ואחר כך שלח לנו משה רבינו וקבלנוה ואמר (שמות כ"ד ג') כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וכל זה דבר שהיה קודם מתן תורה וכן באו המלות מורות על פעלים עוברים בא וזרח והופיע ואינם להבא אבל הראיה שהם מביאים ממה שנאמר (דברים י"ח ט"ו) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלקיך אליו תשמעון ואמרת שמקצתם הסתפק להם זה ומקצתם הסתלק מהם הספק באמרו מקרבך ולולי מלא מקרבך מאחיך היתה זאת להם לראיה במקום הזה יש לך לכוון שכלך שתתבונן במה שאומר לך דע שלא יעבור לשום אדם לקחת מלה אחת מעניין שכלו דבק ומתחבר להיות לו לראיה ולסמוך עליה אבל ראוי לו לעיין במה שקדה מן העניין ומה שאחריו כלומר שיעיין בתחלת המלה ההיא שסמך עליה מתחלת ענייניה ובאי זה עניין ופסוק עד שישלים העניין ואז ידע כוונת אומר העניין ואז יקח ראיה ממנו ואין ראוי לשום אדם לקחת ראיה מדבר מוכרח מאשר לפניו ומאשר לאחריו ואלו היה זה עובר כמו כן ראוי לומר שהקב"ה הזהירנו שלא נשמע מן הנביא שכן הוא אומר (שם י"ג ב') לא תשמע אל דברי הנביא ההוא וכן נוכל לומר שהקב"ה צונו לעבוד עבודה זרה ח"ו שכן כתיב (שם י"א ט"ז) ועבדתם אלקים אחרים והשתחויתם להם והרבה כיוצא בזה ודבר זה מבואר בטולו שאין לוקחין ראיה משום פסוק בשום פנים עד שידעו כוונת העניין מתחלתו ועד סופו ואז יובן ענייננו והפסוק הזה ההוא נביא מקרבך מאחיך כמוני ראוי לעמוד על מה שלפניו ושלאחריו ממה שהוא דבק לעניין כדי שיובן ולא ישאר בו ספק בשום פנים וביאור הדבר שהוזהרנו בתחלת הפרשה מלהתעסק בקסמים ובמעוננים ובחכמת הכוכבים ובכשפיס ובחברים והדומה להם בדברים אלו שחושבים האומות שבהם יוכלו לדעת העתידות קודם שיתחדשו ומתכוונים אליהם וכשהזהירנו ית' מלהתעסק בדברים אלו אמר לנו שכל האומות חושבים שיודעים מה שיתחדש קודם שיתחדש מן הדרך הזה ואתה לא תדע מזה הדרך מה שעתיד להיות אבל תדע אותו על

ידי נביא שאקים לכם להודיעכם העתידות ויאמינו דבריו ולא יחטא בכל מה שיאמר ותהיו יודעים העתיד להתחדש קודם שיתחדש מבלי קסמים וחברים ומאין דין הכוכבים וזולתם ואחר כך באר לנו שדבר זה יהיה בנו בלי טורח ואמר שכל נביא שישלח אלינו להודיענו העתיד יהיה מקרבכם כדי שלא תצטרך לשוטט אחריו מעיר לעיר ולהלוך אחריו מהלך רחוק זהו ענין מקרבך ואחר כן הודיע דבר אחר ואמר ובהיותו קרוב מכם ובקרבכם יהיה מכם כמו כן כלומר מישראל כדי שתהיה המעלה הזאת מיוחדת לכם והיא לדעת מה יהיה ולפיכך הוסיף במאמר ואמר כמוני שמא יעלה על דעתך הואיל וכתיב מאחיך יתכן להיות מעשו ומישמעאל לפי שמצאנו כתוב בעשו (במדבר כ' י"ד) כה אמר אחיך ישראל לפיכך הוצרך לאמר כמוני כלומר מבני יעקב ואין כמוני בכאן להיות כמוהו במעלת הנבואה שכבר אמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה והוא בעצם הפרשה המורה על מה שזכרנו אמר (דברים י"ח יו"ד י"א י"ג) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים תמים תהיה עם ה' אלהיך ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך נביא מקרבך מאחיך כמוני הנה התבאר והתאמת שהנביא הזה שהבטיח במקום הזה אינו נביא שיבא במצוה ולא יחדש תורה אבל הוא איש שלא יצריכנו לקסמים ולמעוננים ולחכמת הכוכבים ונשאל ממנו מה שיארע לנו כמו שהאומות שואלים למעוננים ולקוסמים שכן מצאנו שאול ששאל לשמואל על אבדה שאבדה לו אבל שלא נאמין בנבואת זיד ועמר אין זה בשביל שאינם מישראל כמו שחושבים ההמון עד שנצטרך לדייק ממלת מקרבך מאחיך שהרי איוב וצופר ובלדד ואליפז ואליהוא כולם אצלנו נביאים ואף על פי שאינם מישראל וכן חנניה בן עזור נביא שקר ואף על פי שהוא מישראל אבל נאמין בנביא או נכחישהו מצד נבואתו ולא מצד יחוסו ובאור זה הדבר שזה משה רבינו רבן של כל הנביאים ששמענו הדבור המדבר אליו והאמינו בו ובנבואתו ואמרנו לו (דברים ה' כ"ד) קרב אתה ושמע וגו' והוא אמר לנו שלא נשארה מצוה בשמים לתת ואין שם אמונה אחרת ולא תורה בלתי זאת שתבא שנאמר (שם ל' י"ב) לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה והזהירנו שלא נוסיף ושלא נגרע בתורה זאת שנאמר (שם י"ג א') לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו וחייבנו בשם הבורא להאמין בתורה הזאת אנו ובנינו ובני בנינו עד סוף כל הדורות שכן כתוב (שם כ"ט כ"ה) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו לעשות את כל דברי התורה הזאת וכל נביא שיעמוד בין שיהיה מיוחס לכהונה או ללויה או שיהיה עמלקי ויאמר שאחת מכל המצות הנכללות בספר התורה שבטל חיובה שקר והכחיש נבואתו של משה רבינו שהוא אמר לנו ולבנינו עד

עולם לפיכך נכחישהו ונהרוג אותו אם תהיה לנו יכולת על זה ואין לנו להשגיח על מופתיו כמו שלא נשגיח לנביא האומר לעבוד עבודה זרה שכן אמר (שם י"ג ג' ד') ובא האות והמופת לא תשמע אל דברי הנביא וגומר שהרי משה רבינו עליו השלום אמר לנו לא תעבדו עבודה זרה לעולם לפיכך נדע שאות הזה שעשה בשם עבודה זרה אינה כי אם בלאט וכישוף וכן אמר לנו משה ע"ה שהתורה הזאת עומדת לעולם לפיכך כל נביא שיאמר שהיא לזמן קצוב יש לנו לדעת מפשט נבואתו שהוא נביא שקר שהרי בה להכחיש משה רבינו לפיכך לא נבקש ממנו אות ומופת ואם עשה לא נשגיח בה שנחשב שהיא מופת בעשותו אותה לפי שאמונתנו במשה לא היה מצד המופת כדי שנתחייב מצד זה (ס"א בשביל זה) להקיש בין מופת הנביא הזה למופת משה רבינו אבל האמננו בו לפי ששמענו הדבר כמו ששמע הוא ובזה האמננו בו אמונה שלמה מקויימת עד עולם שנאמר (שמות י"ט ט') וגם בך יאמינו לעולם ואנחנו בעניין זה עם משה רבינו כמו שני עדים שהעידו שראו שום דבר שכל אחד מהם יודע בוודאי שהוא אמת מה שיעיד חברו ואמתות דברו ואינם צריכים להביא על דבריהם ראיה בפני המון העם וכן הדבר בנו אנחנו עדת ישראל ידענו אמתות משה רבינו לפי שראינוהו במעמד הר סיני בשעת הדבור לא מפני המופת אבל עשה כל מה שעשה מן המופתים לפי הצורך כמו שהתבאר מפסוקי התורה ומפני שהעקר הגדול הזה הוא נשכח ואינם סומכים עליו רוב אומתנו בשביל זה אין אנו מאמינים במופתים כמו שאנו מאמינים במשה רבינו ולא בשום ביניהם באמונה ובשביל זה אמר שלמה ע"ה בלשון האומה (שיר השירים ד' א') מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים אמר אם תוכלו להעמיד לי כמו מעמד הר סיני לפיכך אם יעמוד נביא מישראל או משאר האומות ויקרא בני אדם לדתו של משה רבינו ולא יוסיף ולא יגרע כמו ישעיהו וירמיהו וזולתם נשאל ממנו מופתאם יתן מופת נאמין בו ויהיה אצלנו במעלות הנביאים ואם יחסר ויפול שום דבר מכל דבריו יהרג ומה שאנו מאמינים בו בתתו מופת ואף על פי שאפשר שהוא מכחיש שהקדוש ב"ה צונו על ידי משה ואמר לנו כשיעידו שני עדים בשום דבר חתוך הדין על פי עדותם ודן אותם לכף זכות והעמידם על חזקת כשרותם ואף על פי שיתכן שיעידו באמת או שיעידו בשקר וכן אנו שאם יקום נביא ונתן אות או מופת ונראה לפי דעתו הפעולות כפי חתוך דברו ואף על פי שהדבר אפשר אם הוא אמת או שקר ובאר לנו כמו כן שיש דברים שאינם מתקבלים מצד הנבואה והם כל דבר שיבא להכחיש נבואתו של משה רבינו ע"ה וכבר בארנו העניין זה בתכלית הבאור בתחלת חבורנו הגדול בפירוש המשנה ומשם תלמוד העקרים האלה הגדולים שהם אדני התורה ועמודי האמונה ומה שראוי לך לדעת כי

כאשר אין תוספות בתורת משה ולא גרעון בכתובים כמו כן אין תוספות וגרעון בפירושה המקובל והוא שקבלו החכמים איש מפי איש והיא תורה שבעל פה:

אבל מה שזכרת מדבר הקצים ומה שבאר רב סעדיה בהם תחלת מה שיש עליך לדעת שהקץ על דרך האמת לא יתכן לשום אדם לדעת אותו לעולם כמו שבאר דניאל ואמר (דניאל י"ב ט') כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ אבל רוב ציור קצת החכמים על זה ועלה ברעיוניהם שהשיגוהו כבר קדם הנביא להודיע ענין זה ואמר (שם שם) ישוטטו רבים ותרבה הדעת כלומר ירבו הדעות והסברות בו וכבר באר הקב"ה על ידי נביאיו שקצת בני אדם יחשבו קצים למשיח ויעברו הקצים ולא יתקיימו ואחר כך הזהירנו מלהסתפק בעניין זה ואמר אל יעציבו אתכם אם לא יעלה חשבונם אבל כל מה שיוסיף להתאחר הוסיפו בו תקוה שכן אמר (חבקוק ב' ג') כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר ודע שהקץ שבאר הקב"ה אותו בבאור כלומר גלות מצרים שאמר (בראשית ט"ו י"ג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה לא נודעה אמתתו ונפל בו ספק מהם מי שסבר שארבע מאות שנה אלו משעה שירד יעקב אבינו למצרים ואחרים חשבו משהתחיל השעבוד והיא שנת שבעים לאחר שירד יעקב אבינו למצרים ואחרים חשבו אותה משעה שנאמרה נבואה זו לאברהם אבינו והוא מעמד בין הבתרים וכשמלאו ארבע מאות למעמד בין הבתרים יצאת ממצרים קצת בני ישראל קודם שעמד משה רבינו שלשים שנה ועלה בדעתם שכבר תם הקץ והרגום המצרים והכבידו עליהם השיעבוד כן הודיענו חכמים ז"ל ועל האנשים ההם אשר טעו בחשבונם ודמו שכבר באה הגאולה ויצאו אמר דוד (תהלים ע"ח ט') בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב והקץ האמתי היה ארבע מאות שנה משנולד יצחק שהוא זרע אברהם שנאמר (בראשית כ"א י"ב) כי ביצחק יקרא לך זרע ואמר יתברך (שם ט"ו י"ג) כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ובזמן הגלות ישלטו אותם וישעבדו בהם וייגעום כך הוא פירוש הפסוק והיו ארבע מאות שנה לגרות ולא לשעבוד ולא התבאר זה עד שעמד הנביא הגדול ונמצא שמיום שנולד יצחק עד שיצאו ממצרים ארבע מאות שנא בשוה ואתה דן מקץ זה קל וחומר ומה הקץ הזה שנודע זמנו והתבאר לא ידעוהו כל שכן הקץ הזה הארוך שפחדו הנביאים וחרדו מרוב אריכותו עד שאמר הנביא על דרך התמה (תהלים פ"ה ו') הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדר ודר ואמר ישעיהו כשספר אריכות הגלות הזה (ישעיה כ"ד כ"ב) ואספו אספה אסיר על בור וסגרו על מסגר ומרב ימים יפקדו ובאר לנו דניאל עמק ידיעת הקץ והיותו סתום ונעלם ולפיכך מנעונו החכמים ז"ל מלחשוב הקצים לביאת משיח לפי שיכשלו בהם ההמון ושמא יטעו

בראותם שבאו הקצים ולא בא וכן אמרו החכמים ז"ל תפח רוחם של מחשבי קצין לפי שהם תקלה לעם לפיכך התפללו עליהם חכמים שתפח דעתם וישחת חשבונם ואנו דנין את רב סעדיה לכף זכות ונאמר שמא מה שהביאו לעניין זה ואע"פ שהיה יודע שהתורה אסרה זה לפי שהיו בני דורו בעלי סברות רבות נשחתות וכמעט שתאבד תורת ה' לולי הוא ע"ה לפי שהוא גלה מן התורה מה שהיה נעלם וחזק ממנה מה שנדלדל והודיעו בלשונו ובכתבו וקולמוסו וראה בכלל מה שראה בדעתו לקבץ המון העם על דרך חשבון הקצים כדי לאמץ אותם ולהוסיף על תוחלתם והוא התכוון בכל מעשיו לשם שמים ואין לטעון עליו על שטעה בחשבונותיו כי כוונתו היה מה שאמרתי אבל מה שראיתך משתוקק אליו מחכמת הכוכבים וקבוציהם שהם קוראין בלשון ערב שעברו מהם מה שאתה מצפה כל זה הסר אותה מלבך ונקה דעתך ממנו ורחץ שכלך כמו שרוחצים הבגדים המטונפים מטנופם לפי שהם דברים שאין בהם ממש ואינם אמת אצל החכמים השלמים ואפילו לשאינם מאמינים בתורה כ"ש למקבלי התורה והפסד דבר זה מבואר מאוד בטענות שכליות אמתיות אין זה מקום לזכרם אבל שמע שמץ דבר ממה שבא בכתוב בענין זה דע שמשה רבינו ע"ה בשעה שעמד היו כל האצטגנינין פה אחד אומרים שאומה זו לא תהיה לה תקומה ולא יקל מעליה השיעבוד שהוא בו לעולם ובשעה שחשכו שהיו בתכלית השפלות אז ומעולה הופיע עליהם הרוממות ונולד אז מבחר מין האנשים שבהם וכשהיו כולם על מחשבה אחת שארץ מצרים ישלם אוירה וישמן והיו יושביה בתכלית השלוה אז באו עליהם המכות כמו שאמר ישעיהו כשהיה מספר זה העניין (ישעיה י"ט י"ב) איה אופוא חכמיך ויגידו נא לך וגו' וכן אירע לממלכת נבוכדנצר כשהיו כל איצטגניניה וחכמיה וכל הנקרא בשם חכם על עצה אחת שאז היתה התחלת רוממותה וממשלתה מתאמצת והולכת אז נשמדה ממשלתה ואבדה כמו שאמר עליו הקב"ה וכן אמר ישעיהו מהתל בהם ומשחק עלהם ולפי שהיו חכמיה מתפארים בחכמתם ומהתל כמו כן מן הממלכה שהיו אומרים שיש ביניהם חכמים שחכמתם מועלת להם אמר (שם מ"ז י"ג) נלאית ברב עצתיך יעמדו נא ויושיעך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך על זה הענין יהיה הדבר לימות המשיח מהרה יגלה שכשיחשבו העכו"ם שאומה זו לא יהיה לה לעולם ממשלה ולא יגאלו מן השיעבוד שהם בו וכל החכמים כלם פה אחד בעצה זאת וגם הקוסמים בעלי הכחות יפר הקב"ה מחשבותם וסברתם הנכחשת ואז יגלה המשיח שכן אמר ישעיהו בבאור עניין זה (ישעיה מ"ד כ"ה כ"ו) מפר אותות בדים וקוסמים יהולל משיב חכמים אחור ודעתם יסכל מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האומר לירושלים תושב ולערי יהודה

תבנינה וחרבותיה אקומם ואתה אל הסתכל למאמר האומר קבוץ גדול וקבוץ קטן וכן שמעתי ממך שאתה אומר שהחכמה בארצכם מעוטה ונפסקה מכם ושמת סבה לזה היות הקבוץ בשלוש העפרי יש לך לדעת שהמקרה הזה אינו מיוחד בארצכם אבל היא היום בכל ישראל כלומר הכרת החכמים ודלדול הדעות וזהו באמת מה שאמר הנביא בשם הקדוש ב"ה (שם כ"ט י"ד) לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ואין עלה זאת לא שלוש עפרי ולא שלוש אשי והמופת על זה ששלמה מלך ישראל שנאמר בו (מלכים ה' י"א) ויחכם מכל האדם הוא היה באמצעות השלוש העפרי וכמו כן אברהם אבינו ע"ה שהוא עמודו של עולם והוא שגלה והורה העלה הראשונה לכל החכמים ויסד יסוד היחוד לכל בני אדם וכן יצחק ויעקב ששלשתם היו נושאים כסא הכבוד בלבותם שהשיגוה באמת כמו שאמרו האבות הן הן המרכבה שנאמר (בראשית ל"ה י"ג) ויעל מעליו אלקים הנה לך האבות שלשתם היו באמצעות השלוש העפרי ויתבאר כל זה ממה שנודיע שהקבוץ הקטן הוא קבוץ שבתאי וצדק משעה שיתקבצו באיזה מקום שיתקבצו שנית כמו עשרים שנה ממהלך השמש בקרוב ולא יזוזו היותם מתקבצים בשלוש אחד בעינו מאתים וארבעים שנה ואחר כן יעתקו קבוצם לשלוש אחר וזהו הנקרא קבוץ אמצעי והוא קבוץ ההעתקה ההוה בכל מאתים וארבעים שנה ממהלך השמש ויהיה על הסדר הזה משעה שיתקבצו שם הכוכבים אלו בשום מעלה מן המעלות עד שיתקבצו באותה מעלה בעינה תתק"ס שנה וזהו הגדול והוא משעה שיתקבצו שבתאי וצדק בחלק הראשון מן הטלה עד שיתקבצו פעם שנית וכשתחשוב התאריך למפרע יתבאר לך כל מה שזכרתי לך מהיות אברהם יצחק ויעקב בשלוש העפרי וכן דוד ושלמה אבל בארתי לך זה שתסיר מלבך סברה זאת ואל תחשוב שיש לשלוש כזה עלה וכמו כן אמרת שאנשים כוונו הקבוץ העתיד ומצאו הכוכבים השבעה כלם שיתקבצו במזל אחד ודבר זה אינו אמת ואין שם קבוץ שביעי בשום פנים לא בקבוץ העתיד ולא במניין קבוצים שעתידין לבא אחריו אבל דבר זה דבר איש שאינו יודע לכוון התקון על אמתתו כמו שספרת מכלל דבריו שאמר שאירע מבול מאויר ומעפר ומה שראוי לך לדעת שהדברים האלה וכיוצא בהם שוא וכזב ולא יהיו לך לראיה לפי שתמצאם כתובים בספרים שהמכזב כמו שהוא מכזב בלשונו מכזב בקולמוסו ואין זה נמנע עליו והכסילים הבוערים הם שיעשו אצלם לראיה אמתית הדבר בהיותו כתוב ואין לנו להאמין סברות מפנים האלה אלא מפנים אחרים ודע כי כמו שינצל הסומא בהשענו על הפקח בלכתו אחריו לפי שהוא יודע בעצמו שאין לו עינים שיורהו הדרך הישר וכמו כן שינצל החולה שאינו יודע מחכמות הרפואות בשמעו עצת

הרופא שינהיגהו וידריכהו לפי שאינו יודע הדברים הממיתים ולא המחלימים המצילים וישמע לעצתו כל מה שיאמר לו כמו כן ראוי להמון למסור משענתם על הנביאים בעלי העינים האמתיים ודי להם במה שילמדו להם שהסברה הפלונית אמת והסברה הפלונית אינה אמת ואחרי הנביאים החכמים החוקרים והרודפים יומם ולילות הסברות והדעות כדי שידעו איזה מהם אמת ואיזה מהם שוא ואחר הקדמה זאת דע שכל מה שתשמע או שתמצא כתוב מאלו הדברים וכדומה להם הם כולם דברים שאין בהם אמת אבל האומר אותם כסיל או ליצן מהתל או מי שיתכוון לסתור התורה ולהרוס חומותיה הלא תראה עזותם באמרם מבול מאויר ומבול מעפר וכמו כן יוכלו לומר מבול מאש וכל זה אינו אלא נכול ופתוי להטעאת אמנה שהמבול לא היה אלא מקבוץ המים ושלא בא מאת דיין האמת ועל דרך העונש ליושבי הארץ על רוב חטאתם כמו שבאר לנו בספרו הישר המציל אותנו מן הטעות ועל הטענה הזאת לפי סברתם לא נהפכה סדום ובנותיה על כפרם ומעלם כמו שבאר הכתוב (בראשית י"ח כ"א) הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה וגומר וכן כל פעל הבא מאת הבורא יתברך בעולם הוא אצלם דבר מחויב מן הקבוצים של כוכבים אלה הם ההקדמות שרצונם להקדים להרוס בהם יהודי הדת ונעשו הפקר ליד תאותם ותשוקת נפשותם הבהמית כמו הבהמות ובנות יענה ובשביל הדעות האלו הזהירנו הבורא יתברך בתורה ואמר שבהיותכם מכעיסים יבאו עליכם פורעניות עקב חטאתכם אם תחשבו שאינם באים עליכם אלא דרך מקרה ושאין סבת הפורענות רוב נאצותכם גם אני אוסיף עליכם מן המקרה ההוא ואכפול אותם עליכם שכן כתוב בתוכחה (ויקרא כ"ו כ"א) ואם תלכו עמי קרי וגו' והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי וקרי הוא הדבר שבא שלא בכוונה והוא אומר אם תשימון פורענות דרך מקרה אני אוסיף עליכם מן המקרה ההוא שבע על חטאתיכם וממה שהקדמתי לך תדע שאין ביאת המשיח תלויה בדין הכוכבים בשום פנים וכבר עמד אחד מן המחודדים בספרד וחבר ספר בעניין הקץ על דרך הכוכבים ואמר שהמשיח יגלה בשנת פלונית ואין אחד מחכמינו חסידינו שלא זלזל שם דבריו וזלזל עצתו ושמוהו במעלת החסרים בשביל מה שעשה והעיר תכלית והמציאות עשתה בו יותר רע כלומר שחוק והחול ממה שעשינו בו אנחנו לפי שבזמן שאמר שיגלה המשיח עמד הסרבן והממרה בארצות המערב וזהו תכלית הכעור לבעלי החכמה הזאת אבל הצריכנו לכל זה תוקף הגלות עלינו והכוונה בלא חבל היא נתלית אבל אתם אחינו חזקו ואמצו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה' וכמו כן חזקו קצתכם לקצתכם נטעו אמנה והאמינו בלבות הכל ביאת הגואל מהרה יגלה חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו ודעו שהקב"ה הודיענו על

ידי ישעיהו מבשר ישראל שמרב אריכות ימי הגלות והתחזקו יחשבו הרבה שהקב"ה עזבנו והסיר פני חסדו ממנו ח"ו בשביל זה ואחר כך העיד על עצמו שלא יעזב אותנו ולא ישכחנו שכן אומר (ישעיה מ"ט י"ד ט"ו) ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני ואחר כך חזר ואמר התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך ועל ידי הנביא הראשון ע"ה הודיענו הקב"ה כדבר הזה שנאמר (דברים ד' ל"א) כי אל רחום ה' אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם ושב ה' אלהיך אח שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה ודבר זה אחינו סוד גדול מיסודי אמונת ישראל והוא שאי אפשר שלא יעמד מזרע שלמה איש שיקבץ נפוצותנו ויאסוף חרפתנו וגלותנו ויגלה הדת האמתית וישמיד כל מי שימרה דברו כמו שהבטיחנו הקב"ה בתורתו (במדבר כ"ד י"ז י"ח) אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו וישראל עושה חיל והעת שיגלה תהיה צרה גדולה על היהודים שנאמר (דברים ל"ב ל"ו) כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזובה ואז יגלהו הקב"ה וישלים מה שהבטיח ואמר והנביא מתמיה על העת שיראה בה הגואל (מלאכי ג' ב') ומי מכלכל את יום בואו ומי העומד בהראותו וזהו האמת שאנו מאמינים בזה העניין אבל העת ההיא כבר התבארה מדברי דניאל וישעיהו ומשאר דברי רבותינו ז"ל שביאתו תהיה כשתתקף יד אדום וערב וכשתתפשט מלכותם בעולם כמו היום הזה וזה דבר שאין בו ספק ומזה לא יעבור ודניאל סוף מה שספר מלכות ישמעאל ועמידת מחמד ואחריו ביאת הגואל בסמוך וכן ישעיהו ביאר שהראיה על ביאת המשיח היא הראות משגע שכן אמר (ישעיה כ"א ז') וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל והקשיב קשב רב קשב אמר שרכב חמור הוא המשיח שנאמר בו (זכרי' ט' ט') עני ורוכב על החמור ועל עיר בן אתונות יבא תכף עמידת רוכב על גמל והוא מלך ערב ומה שאמר צמד פרשים כלומר הזדווג שתי אומות שהם אדום וישמעאל ובעניין זה יתבאר מן החלום של צלם ומן החלום של חיות הנזכר בדניאל ודברים אלו מבוארים מפשט הכתובים אבל אמתת העת על בוריה אינה מודעת אבל יש אצלנו קבלה גדולה ונפלאה קבלתי אותה מאבי שקבל מאביו ומאבי אביו והוא קבל הדבר וכן הדבר עד תחלת הגלות של ירושלים כמו שנאמר (עובדי' א' כ') וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת וגלות ירושלים אשר בספרד ירשו את ערי הנגב וביאור הדבר שבנבואת בלעם רמז שתחזור הנבואה לישראל אחר שתפסוק מהם לפי שיש בתורה פסוקים שאף על פי שהכוונה בהם לשום עניין אף על פי כן יש בהם רמז לעניין אחר כמו שמצינו ממאמר יעקב אבינו עה"ש שאמר לבניו

(בראשית מ"ב ב') רדו שמה שעכבו במצרים כמנין רד"ו שהם מאתים ועשר שנים וכן מאמר משה רבינו עליו השלום שאמר (דברים ד' כ"ה) כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ שישבנו בארץ ישראל מיום שנכנסנו בה עד גלות המלך יויכין כמנין נושנתם והם תתע"ו שנה וכזה הרבה ועל העניין הזה קבלנו שזה שאמר בלעם (במדבר כ"ג כ"ג) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל יש בו סוד שמן העת ההיא יש לחשב כמנין שיש ששת ימי בראשית ועד אותה העת ותחזור הנבואה לישראל ואז יאמרו להם הנביאיה מה פעל אל ונבואה זו נאמרה בשנת הארבעים לצאתם מארץ מצרים ותמצא התחלת החשבון עד אותה העת אלפים ותפ"ח שנה שהסימן בתפ"ח גאולים ולפי ההקש הזה והפירוש הזה תחזור הנבואה לישראל בשנת ארבעה אלפים תתקע"ו ליצירה ואין ספק שחזרת הנבואה היא הקדמת משיח שנאמר (יואל ג' א') ונבאו בניכם ובנותיכם וגומר זהו יותר אמתי מכל חשבון שנאמר בשום קץ וזה שאמרנו שהוא אמתי אחר שהוזהרנו עליו ומנעונו תכלית המניעה לגלותו שלא יהיה בעיני העם ברחוק (*נפלא בעיני איך יאמר שלא יהיה בעיני העם ברחוק ואינו כי אם ערך שלשים שנה מזמן כתיבת האגרת אשר לא ימנע להגיע אליו עוד הדור ההיא ואיך לא נזהר המעתיק לגלותו אחרי אשר הרב ז"ל צוה להעלימו ע"כ נראה כי קבלת רבינו היתה כי האלפים ותפ"ח שנה מתחילין מעת הפסקת הנבואה והמעתיק שם עצה בנפשו להסתיר הענין בכתבו החשבון מעת הנבואה הזאת כי מוכרח היה לגלות המכתב לכל קהל ועדה כצוואת רבינו בסוף האגרת ומעתה יבוא הכל אל נכון ודו"ק אב"א) וכבר הודעתיך אותו וברוך היודע אבל מה שאמרת ששעה זאת היא שעליה אמר ירמיהו ע"ה (ירמיה ל' ז') ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע אין הדבר כן שזה הכתוב רומז על מלחמות גוג ומגוג בהכרח ותהיה אחר שיגלה המשיח לאחר זמן אבל האות של שעי גרן וזולתם שדומים להם הם דברים חלשים מאוד ואינם מיוחסים בשם לחכמים ואינם מדבריהם ויש מהם שהם משל וחידה ולא תסתכל לדבר בזה העניין:

אבל מה שזכרת מעסק האיש שהוא אומר שהוא משיח בערי תימן דע שלא תמהתי ממנו ולא מן המאמינים בו לפי שהוא משגע בלי ספק ואין על החולה אשמה ופשע אם לא יסבב הוא חוליו וכן איני תמה מן המאמינים בו מקצר רוחם ושאינם יודעים מקום המשיח ומעלתו הגדולה שעלה בדעתם זה אבל אני תמה ממך שאתה מבני תורה ועמדת על ספרי החכמים האינך יודע אחי שהמשיח נביא גדול מאוד וגדול מכל הנביאים מלבד משה רבינו ע"ה ועוד האינך יודע שמי שאומר על עצמו שהוא נביא שאם נמצאת נבואתו מוכחשת הוא חייב מיתה לפי שסמך לעצמו המעלה הגדולה הזאת כמו שיומת המתנבא בשם עבודה זרה שכך כתוב (דברים י"ח כ') אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר

בשמי וגומר ואיזה ראיה גדולה על היותו מכחש אלא שיסמך עצמו בשם משיח ויש תימה בדבריך שאמרת שידוע בשלוה ויש אתו מקצת חכמה התעלה על דעתך שבמדות האלו יהיה משיח אבל חייבך לומר כל זה מפני שלא השגחת למעלת המשיח מה הוא ואיך תהיה עמידתו ובאיזה מקום יהיה ואיזה אות תהיה מיוחדת לו אבל מעלתו תהיה יותר מעולה ממעלת הנביאים ויותר נכבדת זולת משה רבינו ע"ה ויחד אותו הבורא יתברך בדברים שלא יחד משה רבינו ע"ה שנאמר בו (ישעיה י"א ג') והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו וקרא לו הקב"ה שש שמות שאמרו (שם ט' ה') כי ילד יולד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום וזה שקראו אל על דרך ההפלגה להודיע שגדולתו מעולה ממעלת כל אדם ואחד מן התנאים שיש אצלנו ידועים לכל נביא שיהי' בתכלית המדע ואז ינבא אותו הקב"ה לפי שהוא עקר אצלנו שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר וביארו שאפילו גבור שיהיה כובש את יצרו ועשיר עשיר בדעתו אבל כשיעמד אדם שאינו מפורסם בחכמה ויאמר שהוא נביא אין אנו מאמינים אותו כל שכן אם יאמר אחד מעמי הארץ שהוא משיח ואחת הראיות שהוא עם הארץ שצוה לפזר אדם כל ממונו ושיתנדבו לעניים וכל השומעים לו הם טפשים והוא חוטא שעושה הפך התורה הואיל ואין ראוי לתורתנו לעשות צדקה מכל ממונו אלא מקצתו שכן כתוב אך כל החרם אשר יחרים איש לה' מכל אשר לו ואמרו מקבלי השמועה מכל אשר לו ולא כל אשר לו ושמו לנדבה גדר וגבול והוא החומש אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ואין ספק ששכלו ולבו שנשאוהו לומר שהוא משיח הוא אשר נשאו לצוות בני אדם לצאת מכל קניינם להתנדבו לעניים ונעשו הם עניים והעניים עשירים וחייבו עצמם מן הדין להחזיר להם ממונם ויהי' הממון על הדרך הזה בין העניים והעשירים חוזר חלילה וזו סכלות מבוארת אבל איכות עמידת המשיח ובאיזה מקום יראה בתחלה יראה בארץ ישראל כי בארץ ישראל תהיה תחלת הראתו שנאמר (מלאכי ג' א') ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתה מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות אבל איכות עמידתו דע שלא תדע עמידתו קודם היותה עד שיאמר עליו שהוא בן פלוני וממשפחה פלונית אבל יעמד איש שלא נודע קודם הראותו והאותות והמופתים שיראו על ידו הן הן הראיות על אמתת יחוסו שכן אמר הקב"ה כשספר לנו עניין זה הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ואמר ישעיהו כמו כן כשיראה מבלי שיודע לו אב ואם ומשפחה ויעל כיונק לפניו וכשרש וגומר (ישעיה נ"ג ב') ואחר שיגלה

בארץ הצבי ומקבץ כל ישראל לירושלים ולשאר ארצות אז תמשך האומה ותתפשט מזרח מערב עד שיגיעו לכם אל ארץ תימן וליושבים אחריכם בארץ הודו שכן כתוב ע"י ישעיהו (שם י"ח ב') השולח בים צירים ובכלי גומא על פני מים לכו מלאכים קלים אל גוי ממשך ומורט אל עם נורא מן הוא והלאה גוי קו קו ומבוסה אשר בזאו נהרים ארצו וגומר אל מקום שם ה' צבאות הר ציון אבל כלל מעלותיו שיסופר בהם על ידי כל הנביאים ממשה רבינו תחלתם עד מלאכי שהוא סופם תוכל אתה ללקוט אותם מן הארבע ועשרים ספרים אבל המדה המיוחדת לו היא בשעה שיגלה יבהלו כל מלכי ארץ משמעו ויפחדו ותבהל מלכותם ויתנכלו איך לעמוד כנגדו בחרב או בזולתה כלומר שלא יוכלו לטעון ולערער עליו ולא יוכלו להכחישו אלא יבהלו מן המופתים שיראו על ידו וישימו ידם לפיהם שכן אמר ישעיהו בעת שספר שישמעו המלכים לו אמר (שם נ"ב ט"ו) עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא ספר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו ואמר שימית כל מי שירצה להמיתו בדברו ולא יוכל להמלט ולהנצל ממנו שכן אמר (שם י"א ד') והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע אבל הסתלק החרום והמלחמה ממזרח שמש וממערבה אין זה בתחלת הגלותו אלא אחר מלחמות גוג ומגוג כמו שבאר יחזקאל ע"ה ואינו רואה שזה שעמד בארצכם יש בו מכל אלו ואתה ידעת שאותו האיש עם כל הגדולות שסמכו לו שעשה מתחיית המתים כמו שעלה בדעתם ומן המופתים ההם שהם מכחישים בהם ועדיין כשנשלים עמהם כל דבריהם על דרך הוראות הטענה לא ימלטו עמנו בטענתם שטוענים שהוא המשיח שאנחנו נראה להם בכתובים אלף אותות או קרוב שלא היו ואפילו על דרך טענתם היאחז למעלה זאת הלא כל הרוצה לעשות עמו שחוק ולצנות וסוף דבר שזה האיש אלו היה אומר מה שהוא אומר בזדון ובקלות היה מחוייב אלא מיתה אבל מה שהוא קרוב לדעתי והוא האמת שהשתטה ונפסד ציורו ורעיונו והנני מראה לכם עצה טובה לכם ולו והוא שיהיה חבוש ימים עד שיתפרסם אצל הגוים כלומר שהוא נפסד בציורו ורעיונו ואבוד שכלו ותודיעו הדבר ותפרסמו אותו בעולם ואחרי כן תתירוהו ותצילו עצמו בתחלה לפי שכשישמעו הגוים עליו שטען על עצמו שהוא משיח אחר שעשיתם בו המעשה הזה יהיו מלעיבים בו כמו שדנים לאיש משגע ומשתטה כמותו ותצילו נפשכם מרעתם של גוים ואם תתרשלו בדבר זה עד שיתפרסם לגוים תמיתו אותו וח"ו שלא יסבב עליכם רגז ואתם אחינו ידוע לכם שהקב"ה הפילנו במהמרות עונותינו בתוך אומה זו שהיא אומת ישמעאל שרעתם חזקה עלינו והם מתחכמים להרע ולמאוס אותנו כמו שגזר עלינו יתברך ואויבינו פלילים ושלא תעמוד על ישראל אומה יותר אויבת ממנה ולא אומה שהרעה בתכלית הרעה

לדלדל אותנו ולהקטין אותנו ולמאוס אותנו כמוהם שאפילו דוד המלך ע"ה כשראה ברוח הקודש כל הצרות העתידות לישראל התחיל לצעוק ולקונן בלשון האומה מרעת בני ישמעאל ואמר (תהלים ק"כ ה') אויה לי כי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר וראו איך זכר קדר משאר בני ישמעאל לפי שהמשגע הוא מבני קדר כמו שהוא מפורסם מיחוסו ועוד דניאל לא ספר קטנותנו ודלדולנו אלא במלכות ישמעאל שתכנע במהרה שכן אמר (דניאל יא) ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמס ואנחנו בעודנו סובלים שעבודה וכזביהם ושקרותם למעלה מיכולתנו שאין ביכולת האדם כח לסבול ויהי כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים ל"ח י"ד) ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו וכמו שהוכיחונו רבותינו לשאת כזבי ישמעאל ושקרו ולשתוק ממנו וסמכו זה לפסוק שכתוב בשם בניו ומשמע ודומה ומשא שמע דום ושא וכבר הסכמנו כולנו גדולים וקטנים לסבול שעבודם שכן אמר ישעיהו ע"ה (ישעיה נ' ו') גויי נתתי למכים ולחיי למורטים פני לא הסתרתי מכלימות ורוק ועם כל זה לא נוכל להנצל מרב רעתם ופחזותם בכל זמן וכל זמן שאנו רודפים שלומם הם רודפים אחרינו בחרום ובמלחמה כמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים ק"כ ז') אני שלום וכי אדבר המה למלחמה כל שכן אם נעורר עלינו ונקרא במלכות בדברים בטלים ושקר הלא נסכן בנפשותינו ונבא לידי מיתה ויש עליכם לדעת כי בתחלת מלכות ישמעאל עמד איש בעבר הנהר ואמר שהוא משיח ויצא בכלל עשרת אלפים מישראל והיתה האות שלו שלן מצורע והשכים בריא ולא נשלם עסקו ולא עמדה עצתו וחזר ונשאר ישראל אחריו בערי אספיהן בעצם הגלות והתחדשו עליהם בגללו צרות וכמו כן עמד איש א' במערב במדינת פאס היום מ"ה שנה ואמר שהוא מבשר ושלוחו של משיח ואמר שבאותה שנה יגלה ולא יצא דבר לאור והתחדשו לישראל בגללו צרות והודיעני הדבר הזה מי שהיה מצוי בכל וקודם זה כמו עשר שנים עמד בארצות ספרד במדינות קרטבה איש א' ואמר שהוא משיח וכמעט קט היתה כליה על שנאיהן של ישראל בגללו וקודם זה כמו למ"ד שנה עמד אחד בצרפת ואמר שהוא משיח ועשה אותות לפי סברתם והרגוהו הצרפתים והרגו עמו כלל מקהילות הקודש ואלה הדברים שקדמה הבטחתם ע"י הנביאים שהודיעונו כמו שאמרתי לכם שבקרוב לימות המשיח האמתי ירבו הטוענים והחושבים שכל אחד מהם משיח ולא תעמד טענתם ולא תתאמת ויאבדו הם ויאבדו עמהם רבים ולפי שידע שלמה ע"ה ברוח הקודש שהאומה הזאת בארך זמן גלותם תפצר להתנועע בלא עתה הראויה ויאבדו בשביל זה ויבואו עליהם צרות והזהיר מלעשות זה והשביע האומה על דרך משל ואמר השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ

ואתם אחינו אהובינו קבלו עליכם שבועתו ואל תעירו את האהבה עד שתחפץ ובורא העולם במדת רחמים יזכור אותנו ואתכם לקבץ גליות נחלתו וחבלו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ויוציאנו מגיא הצלמות אשר הושיבנו בו ויסיר מחשך עינינו ומאפל לבנו ויקיים בימינו ובימיכם העם ההולכים בחושך ראו אור גדול ישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם ויחשיך באפו ובעברתו על כל הקמים עלינו ויאיר מחשכינו כאשר הבטיחנו כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה ושלום עליך ידידנו יקירנו בעל החכמות אוסף התבונות ועל כל התלמידים אחינו ועל כל עם הארץ שלום באור וזרח ורב שלום עד בלי ירח אמן סלה ואנא בבקשה ממך שתשלח העתקת האגרת הזאת לכל קהל וקהל לחכמים ולזולתם לחזק אמונתם ולהעמיד רגלם לבל תמעד ותקרא אותה על הקהל ועל היהודים כדי שתהיה ממצדיקי הרבים אחר שתזהר ותשמר תכלית ההזהרה והשמירה משום רשע שלא יפרסם ולא יגלה הדבר לאומות הישמעאלים שמא יתחדש דבר שיצילנו השם ברחמיו ממנו ואף על פי שכתבתי אותו הייתי מתירא מזה הרבה מאוד אבל ראיתי שהצדקת הרבים דבר שאין ראוי לפחד עליו מן הסכנה ואף בכל זה ששגרתי אותו לכם סוד ה' אל יראיו וכבר הבטיחונו החכמים שקבלו מן הנביא עליו השלום ואמרו שלוחי מצוה אינן ניזוקין ואין לנו מצוה גדולה מזו ושלום על כל ישראל אמן:

נשלם אגרת תימן:

מאמר תחיית המתים

אמר שמואל בן יהודה אבן תבון אמר החכם הגדול הרב רבינו משה בר מיימון ז"ל איננו רחוק שיכוון אדם לבאר ענין הקדמה מן ההקדמות בלשון מבואר פשוט וישתדל בו לדחות הספקות ולהסיר הפירושים ויבינו חולי הנפשות מן הלשון ההוא ההקדמה אשר כיון לבארה והנה אירע כיוצא בזה בדברי השם יתברך שהוא אחד ואין שני לו ולהסיר מנפשותינו הדעות הנפסדות אשר האמינום המשנים אמר מבאר לזאת הפנה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד והביאו ראיה מזה הפסוק על שהאל הוא שלשה ואמרו אמר ה' אלהינו ואמר ה' הרי אלו שלשה שמות ואמר אחר כך אחד ראיה שהם ג' והשלשה אחד וחלילה לאל וכשאירע דבר זה בדברי השם יתברך כל שכן וכ"ש שיארע בכיוצא בו בדברי בשר ודם כאשר אירע בקצת האמונה בפירוש דברינו בפינה מפינות התורה שאנחנו כיוננו להעיר על פינה גדולה שלא היו משגיחים אליה וספקו מפני זה בפינה מבוארת גלויה באומה אין ספק בה וזה שאנחנו כאשר נחלצנו למה שנחלצנו אליו מן

החבורים בתלמוד התורה ובאור משפטיה וכיוננו בזה אל רצון השם יתברך לא לבקשת שכר מבני אדם ולא לכבוד אלא להיישיר ולבאר ולהכין למי שקצרה דעתו ותבונתו להבין מה שקדמנו מחכמי התורה ז"ל לפי מה שחשבנו ונראה לנו שאנחנו קרבנו והקלנו ענינם רחוקים עמוקים וקבצנו וחברנו ענינים מפוזרים ומפורדים וידענו שאנחנו מרויחים עכ"פ והוא שאם יהיה העניין כמו שחשבנוהו מהיותנו מקילים ומקרבים ומקבצים מה שלא עשה כיוצא בו אחד ממנו שהקדימנו שכבר עלתה בידינו תועלת בני אדם והגמול מאת השם יתברך ואם אין הדבר כן והוא עלה בידינו הגמול מהשם יתברך לבדו ויש לנו כונתנו ורחמנא לבא בעי וציור זה הענין הוא אשר הביא הלשון והיד לחבר בכל ענין מה שנקוה בו מה שזכרנו מן הקבוץ והביאור וכאשר נתלצנו לזה ראינו שאינו מן הדין לדון למה שנרצה ורוצה לומר לבאר ולקרב סעיפי הדת ולהניח שורשיו נעזבים שלא אבארם ולא איישיר אמתתם וכ"ש שכבר פגשנו אדם שהיה נחשב שהיה מחכמי ישראל וחי השם יודע היה דרך משא ומתן במלחמתה של תורה לפי מחשבתו מנעוריו והוא היה מסופק אם השם גשם בעל עין יד ורגל בני מעיים כמו שבא בפסוקים או אינו גוף אמנם אחרים שפגשתי מאנשי קצת ארצות פסקו לגמרי שהוא גוף והחזיקו לכופר מי שהיה מאמין חילופה וקראוהו מין ואפיקורוס והבינו דרשות רבות על פשוטיהן וכיוצא בזה שמעתי על קצת אנשים שלא ראיתי וכאשר ידעתי באלו האובדים לגמרי שהם מוקצים וחושבים שהם חכמי ישראל והם הם הסכלים שבבני אדם ויותר תועי דרך מהבהמה וכבר נתמלא מוחם משגעונות הנשים הזקנות ודמיונם הנפסדות כעורים וכנשים ראינו שצריך לנו לבאר בחיבורינו התלמודיים עיקרים תוריים על צד הסיפור לא על צד הביא ראיה כי הבאת הראיה על השורשים ההם צריך למהירות בחכמות רבות לא ידעו התלמודיים דבר מהם כמו שבארנו במורה הנבוכים ובחרנו להיות האמיתות מקובלות אצל ההמון לפחות וזכרנו בפתיחות חבור המשנה עיקרים ראויים להאמין בנבואה ועיקרי הקבלה ומה שיתחייב שיאמינהו כל רבן בתורה שבעל פה ובארנו בפ' חלק שרשים נתליה בהתחלה ובגמול ר"ל מה שנתלה בייחוד ובע"ה עם שאר פינות התורה וכן עשינו ג"כ בחיבורנו הגדול המכונה משנה תורה אשר לא יכירו מעלתו אלא המודים על האמת האנשי הדת והחכמה שיהיה להם שכל טוב והכרה בדברי החיבור וידיעה בפיזור הדברים ההם אשר קבצתים ואיך פזרתים וזכרנו בו ג"כ כל הענינים עיקרים התוריים והתלמודיים וכיוננו בזה שיהיו אלה הנקראים תלמידי חכמים או חכמים או גאונים או כמו שתקרא בו עם סעיפיהם על שרשים תלמודיים ותהיה תורתם סדורה על פיהם ותלמודם במסלה עולה וכל זה נבנה על עיקרים תוריים ולא

ישליכו ידיעת השם אחרי גיום אבל ישימו השתדלותם הגדול וזריזותם על מה שישלימה ויקרבם אצל בוראם לא על מה שיביא בהם השלמות אצל ההמון ויהיה מכלל השרשים ההם אשר העירונו עליהם העולם הבא והחלנו לספר באמיתת העולם הבא והארכנו בו וזכרנו ראיות דברי הכתוב וראיות דברי חז"ל עליו ופירשנו מה שראוי לאנשי חכמה ובארנו בפרק חלק והודענו הסבה אשר שמתנו לבאר לכוין העולם הבא מבלתי תחיית המתים ואמרנו שלא ראינו בני אדם נושאים ונותנים רק תחיית המתים לבד היקומו ערומים או בלבושיהם וכיוצא באלו השאלות אמנם העולם הבא שכחוהו לגמרי ועוד שאנחנו בארנו שם שתחיית המתים היא פנה מפנות תורת משה עליו השלום שאינה התכלית האחרון הוא חיי העולם הבא וכל זה כדי לבאר הספק הגדול אשר יחשוב שאין בתורה גמול ולא עונש בע"ה בביאור וביארנו מדברי תורה לפי מה שפירשו לנו רבותינו שהתורה כוונה אל התכלית בעונש והיא הכרת מן העולם הבא ואלו הענינים בעצמם הם אשר בארנו והארכנו בהם גם בחבור בהלכות תשובה אבל בפ' חלק בארנו שם כמו שימצאהו מי שיסתכל בו אחר שהארכנו בדבר העולם הבא ואמרנו שתחיית המתים אין חלק למי שלא יאמין בה בתורת משה רבינו אמנם אינה תכלית האחרון וכן בחבור מנינו מי שאין לו חלק לע"ה וכללנום במספר ואמרנו שהם כ"ד מיראתנו שיחסר אחד מן המעתיקים אחר מאמר האומר דברנו אותה ומכלל שמנינו שם הכופר בתחיית המתים וכאשר זכרנו העולם הבא בארנו גם כן שם שהוא התכלית האחרון ואמרנו בזה הלשון וזה השכר אשר אין שכר למעלה הימנו וטובה אשר אין אחריה טובה ובארנו גם כן שבעולם הבא אין בו מציאות גופות אחר שאמרו חכמים זכרונם לברכה שאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא משגל מן השקר שיהיו לו הכלים לבטלה חלילה להשם מפועל הבטלה כי כשיהיה לאדם פה ואצטומכא וכבד וכלי המשגל והוא לא יאכל ולא ישתה ולא יוליד יהיה אם כן מציאותו בטלה גמורה ואין ראוי שיחלוק אדם על ענינו אלא שיש עליהם ראיות שכליות בפשוטי דרשות שראוי לאומרן בפני הנשים בבית האבל וכבר סתר מי שסתר דעתנו זה שאמרו הנה משה ואליהו עליהם השלום עמדו זמן בלא אכילה ושתיה והם גופות כן יהיו בני העה"ב לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו משה אליהו עליו השלום כליהם לא היו לבטלה ששניהם היו אנשים מבני העולם הזה אכלו ושתו בהם לפני המופת ואחריו ואיך יקישו מזה למציאות הנמשך אשר אין תכלית לו אלא כמו שאמרו ז"ל לעולם שכלו טוב לעולה שכלו ארוך איך יהיו בו כלים לגוף לבטלה וכבר נודע שהגוף בכללו אמנם הוא כלי לנפש לעשות בו כל הפעולות אשר אין פעולה אחת מהן נמצאת לעה"ב ואלו לא ידעו גודל הגנות המחויב למי שייחם

לשם פעל הבטלה והמציא כלים שיבקש מהם תכלית ללא תכלית ואמנם יחייב זה כלו מה שיעלה בדמיון ההמון אשר לא יאמינו שיש מציאות חזק רק לגוף ומה שאינו גוף אבל הוא בגוף רצה לומר כמקרים הוא גם כן נמצא אצלם אבל אין חזקתו במציאותו כחוזק הגוף ואולם מה שאינו גוף ולא מקרה בגוף אינו נמצא אצל הסכלים אשר הם בלא ספק אף על פי שהזקינו גמולי מחלב עתיקי משדים ומפני זה יאמינו רובם שהשם גוף אצלם שאם לא יהיה גוף אינו נמצא ואמנם הנקראים חכמים באמת לא על דרך העברה הנה התבאר אצלם שכל נבדל מן החומר הוא יותר חזק המציאות מבעל החומר ואין ראוי לומר יותר חזק אבל מציאות הנבדל יותר אמתי מפני שלא ישיגהו אחד מאופני השנוי והם אשר התבאר אצלם במופת שהשם אינו גוף ומפני זה מדרגת מציאותו יתעלה בתכלית החזוק וכן כל נברא נבדל רוצה לומר המלאכים והשכל הוא במציאותו חזק מאד קיים יותר מכל גוף ומפני זה נאמין אנחנו שהמלאכים אינם גופות ושבני העולם הבא נפשות נבדלות רוצה לומר דעות וכבר בחרנו ראיות מן התורה על זה במאמרנו המכונה מורה הנבוכים ואם לא ירצה להאמין זה אחד מן ההמון וייטב בעיניו להאמין כי המלאכים גוף ושהם יאכלו גם כן אחר שבא בפסוק ויאכלו ושבני העולם הבא גם כן גופות אנחנו לא נקפיד עליו בזה ולא נשימהו לכופר ולא נרחיק מעליו ולא יוסיף אצלנו כל מי שיאמר זה סכלות ולואי כל סכל לא יסכל רק זה השעור ונהיה בטוחים שתמלט אמונתם מאמונה הגשמות בבורא יתברך ואין היזק אם יאמינוהו בנבראים הנבדלים ואם לא יספיק לאחד מן הסכלים שישים זה מקום ספק ולא יכריח אחת משתי הדעות אבל יחזק דעתו ההמוני וישים מום בדעתנו וירחיק עלינו היותנו מאמינים המלאכים ובני העולם הבא נבדלים מן החומר נקיים ממנו אין חטא עליו כבר מחלנו לו בזה וכבר בארנו לו מומיו ולא יחסרו פשוטי דרשות רבות תהיה תשובה עלינו ואין פלא בזה כמו שפסוקים רבים מדברי הנבואה יראה מפשוטיהם היום ה' גשם בעל עין ואזן אבל כשהתאמתו הראיות השכליות והמופתיות על המנע זה ידענו כמ"ש ז"ל דברה תורה כלשון בני אדם הלא שהמופתים ההם לא יבינם ולא ישיגם מאמין בגשמות וכן עוד הראיות השכליות המורות על היות המלאכים ובני העולם הבא נקיים מן הגשמות עד שנצטרך לומר במה שיביא לחשוב בהם הגשמות שהוא משל לא יבינו הראיות ההם אלו המאמינים בהם שהם גופות ואיך יצוייר שיבינו הנקותם מן החומר ועיקר מציאותם ר"ל המלאכים ונפשות בני העולם הבא יחשבו אלו שלא יודע מציאותם רק מקובל מצד התורה ושאין שם דרך עיון שיורה על מלאכים ועל שאר הנפשות כמ"ש מי שחשב שהגיע לידיעת האמתות ברגע ובדעות ההם החלושות ורפיון הבקשה והעדר החכמות

כלן וההסתפקות בפשוטי המקובלות כאלו לא כתבו ז"ל שדברו תורה יש להם נגלה ונסתר ולזה יקראו הנסתר סתרו תורה וכאלו לא אמרו בם בסתרי התורה כלל דבר אמנם אלו נטו מזה כלו עד שלא ידעו לו מקום וכבר בארנו במורה הנבוכים באלו הענינים מה שיש בו די לאנשי החכמה וזכרנו דברי החכמים כלם בו והעירונו על מקום זכרם לגלות הדבר ההוא אשר נביא ראיה ממנו ולהודיע אמתתו וכאשר התפרסם חבורנו בארצות והתפשט בקצוות נאמר לנו שאחד מן התלמידים בדמשק אמר שאין תחית המתים ולא תשוב הנפש לגוף אחרי הפרדה ואמרו כל אנשי המעמד ההוא איך תאמר זה והתחיל להביא ראיה ממה שזכרנוהו אנחנו בחבורנו שהתכלית הוא העולם הבא ושאין גוף בו והתחילו הם להביא ראיה מן המפורסם באומה ובדברי החכמים בזה ואמר שהם כלם משל וארכו דבריהם עמו וכאשר נודע לנו מה שאירע לא הרגשנו אליו ואמרנו זה בטל במיעוטו שאין מי שיסכל זה ולא מי שמקשה עליו הבנת מה שאמרנוהו וכאשר היה בשנת אלף וחמש מאות לשטרות הגיעה אלינו אגרת מארצות תימן ישאלו בה על דברים ואמרו שיש אנשים אצלם שפסקו שהגוף יכלה ויפסד ולא תשוב הנפש לגוף אחר הפרדה ושהגמול והעונש לנפש לבד והביאו ראיה ממה שאמרנוהו אנחנו בבני העולם הבא וכאשר נזכרו להם דברי החכמים הגלויים המבוארים בתחית המתים וקצת דברי הנביאים אמרו זה משל ויפורש ואמר לנו זה השואל שהתפשט אצלם זה הדעת והשליכו זולתו ובקשו ממנו תשובה והשיבונו על שאלותיהם ובארנו להם שתחית המתים פנה התורה והוא שוב הנפש לגוף ולא יפורש זה ושחיי העולם הבא אחר תחית המתים כמו שאמרנו בפרק חלק וחשבנו שזה השעור מספיק וכאשר היתה בזאת השנה שנת א' ת' ק' ב' לשטרות הטעו אלינו כתביה ממקצת חברונו מבבל זכרו ששואל מאנשי תימן שאל על הענינים ההם בעצמם לזה ראש ישיבה רבינו שמואל הללי הנתמך בבגדה בזמננו זה ושהוא תבר להה מאמר בתחית המתים ושם דברינו בזה הענין קצתם טעות ושגגה וקצתם שאפשר להתנצל עליהם ונצל אותנו ועזר מעט בקולמוסו ואחר אלו המכתבים נשלח אלינו זה המאמר אשר חברו זה הגאון ובלשונו וראינו כל הדרשות וההגדות אשר קבצם וידוע אצל כל אדם שאין המבוקש מן החכמים ספור הדרשות והמעשים ההם הנפלאים בלשונם כמו שידרשום הנשים בבית האבל קצתן לקצתן אבל המבוקש מהם לבאר עניניהם עד שיאותו למושכל או יקרבו אליו ויותר נפלא מזה הדעות הנפלאות ההם אשר זכרם ואמר שהם דעות הפילוסופים בנפש זאת ראיה שהוא יחשוב שכל מה שיאמרוהו המדברים וזולתם מן והדעות הנפסדות הם דעות הפילוסופים והנפלא מכל מה שראינו בו רוצה לומר במאמר ההוא ואף על פי שכלו פלא אמרו ש"צ שחכמי

הפילוסופים לא יאמרו בהמנע שוב הנפש לגוף אחר הפרדה ממנו אבל הוא מדרך העיון מכת האפשר זהו לשונו וזה מאמר יורה שהמדברים אצלו הם חכמי הפילוסופים ושאין לו ידיעה בדרכים אשר יבחנו בהם הפילוסופים ההכרח והנמנע והאפשר וכן יזכור דברים שנלקחו ממאמר הגמול לאבן ציני וחשבם מאמרים פילוסופים וכן ראינו זה הגאון ש"צ גזר ופסק שהפילוסופים לא תתאמת אצלם השאר הנעשות ושהם חולקים בזה ואני תמה מי הם אלה אשר קראם פילוסופים וראינו פלא אחר שאין לשכל אצל זה הגאון זכרון לא אדע אם הנפש והשכל בפילוסופותו דבר אחד או הנפש תשאר והשכל יכלה או השכל ישאר והנפש תכלה והיא הנפש אשר אמר שהפילוסופים לא ידעוה ושאחת מדעותם בה שהיא הדם ואולי השכל אצלו מקרה כמו שאמרו המדברים אשר הם חכמי הפילוסופים אצלו ואם כן הוא יכלה בלא ספק ואלו הסתפק זה הגאון בקבוץ הדרשות ההם והמעשיות ובפירוש הפסוקים ההם אשר התבאר בפירוש ההוא שתחית המתים נזכר במאור התורה היה הגאות והראוי לכיוצא בו סוף דבר כל מה שאמרו ש"צ או רובו כבר נאמר כיוצא בו או פחות ממנו ואין כונתנו במאמרנו זה לחלוק על דבר ממה שכלל אותו המאמר ההוא ואף לא לזכרו ואולם זכרנו ממנו מה שזכרנו לצורך הביא אליו במה שאנחנו בו שיתבאר משתכל אבל כונתנו למקום התועלת המנעת למתלמד לא למה שיתלה להגדלת איש ועזרתו או בהשפלת אחר והקטנתו ודרכי המחלוקת וההריסה מותרים למי שירצה ללכת בהם והשם יסגור בעדנו זה הדרך וכיוצא בו ומהנה אתחיל בזכרון זה המאמר דע אתה המעיין שכונתנו בזה המאמר היא לבאר מה שנאמינהו בזאת הפנה אשר נפלו בו דברים בין התלמידים והיא תחית המתים ואין בזה המאמר דבר נוסף כולל על כל מה שאמרנוהו בפירוש המשנה והחבור אבל יש בו כפל ענינים והארכה המונית ותוספת ביאור יבינוהו הנשים והסכלים לא זולת זה ואומר שתחית המתים המפורסמת והנודעת באומתנו המוסכם עליה מכלל כתותנו אשר רוב זכרה בתפלות ובספורים ובתחנות אשר חברום הנביאים וגדולי החכמים ימלא מהם התלמוד והמדרשות ענינם שוב זאת הנפש לגוף אחרי הפרידה זה מה שלא נשמע באומה מחלוקת עליו ואין בו פירוש כלל ואין מותר להאמין באיש מאנשי הדת שהוא מאמין חלוף זה והנני עתיד לבאר לך בזה המאמר למה לא נפרש אלו הפסוקים כמו שנפרש פסוקים רבים בתורה והוצאנו אותם מפשוטיהם וכן זאת תחית המתים הוא שוב הנפש לגוף אחר המות כבר זכרה דניאל זכרון שא"א לפרשו והוא אמרו ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם וגו' ואמר לו המלאך ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין ואמנם מי שזכר שאנחנו אמרנו בתחית המתים שהוא במקרא שהוא

משל הוא שקר מפורסם ודבר סרה גמור מאמרו והנה חבורינו כבר נתפרסמו ויקראו ויראו אנה אמרנו זה אלא אם כן אמרנוהו במה שאמרוהו חכמי ישראל במתי יחזקאל שחכמי התלמוד חולקין בו וכל דבר שיש בו מחלוקת ולא יביא מעשה אפשר להכריע בו אחד משני המאמרים על חברו וכבר זכרנו זה בפירוש המשנה פעמים וכן יראה לנו מן המאמרים ההם שאלו האנשים אשר ישובו נפשותם לגופות ההם יאכלו וישתו וישגלו ויולידו וימותו אחרי חיים ארוכים מאד כחיים הנמצאים בימות המשיח ואמנם החיים שאין מות אחריהם הוא חיי העה"ב אחר שאין גוף בהם שאנחנו נאמין והוא האמת אצל כל בן דעת שהעה"ב נפשות מבלי גופות כמלאכים ובאור זה שהגוף אמנם הוא כלל כלים לפעולות הנפש כבר התבאר זה במופת וכל מה שבגוף יחלק על שלשה חלקים כלים שבהם יושלם המזון כפה והאסטומכא וכבד ובני מעים ובכלל כל מה שבבטן התחתון וכלים שבהם תהיה ההולדה והם כלי המשגל והולדת הזרע והולדת העובר וכלים שבהם תקון עניני הגוף עד שימציא לעצמו כל מה שיצטרך אליו בעניינים ושאר החושים והעורקים והעצבים והמיתרים אשר בהם ישלמו התנועות כלם ולולי אלו לא היה אפשר לבעל חי להתנועע אל מזונו ולבקשו ולברוח ממה שהוא כנגדו ומאבד אותו ומפסיד מזגו וכאשר לא יושלם מזון האדם רק במלאכות שיעשם ובהזמנות רבות יצטרך בהם למחשבה והשתכלות נמצא לו הכח השכלי לזכור בו המלאכות ונמצאו לו ג"כ כלים טבעיים יעשה בהם המלאכות ההם רצוני לומר הידים והרגלים כי הרגלים אינם כלים אלא להליכה לבד ופרטי זה הכלל נודעים אצל אנשי זאת החכמה הנה התבאר שהגוף כלו צורך מציאותו מפני תכלית אחת והוא קבלת המזון להתמדת הגוף והולדת הדומה להתמדת מין הגוף ההוא וכשתהיה התכלית ההוא מסולקת בלתי צריך אליה רצה לומר בעולם הבא וזה שכבר בארו לנו החכמים ז"ל שאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש א"כ הוא באור בהעדר הגוף שהוא יתברך לא ימציא דבר לבטלה כלל ולא יעשה דבר אלא מפני דבר וחלילה לו וחם שיהיו פעולותיו המתוקנות כפעולת עובדי הצלמים עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון כן השם יתעלה אצל אלו יברא גופות כלומר איברים לא לעשות בהם מה שנבראו בעבורו כלל ולא לשום סבה ואולי בני העולם הבא אצל אלו האנשים אינם בעלי איברים אמנם הם גופות על כל פנים ואולי הם כדוריים מקשיים או עמודים או מעוקבים אין אלו הדברים אלא שחוק מי יתן החרש יחרישון ותהי להם לחכמה והסבה בזה כלו מה שבארנוהו בהיות ההמון אין מציאות אצלם אלא לגוף או מה שימצא בגוף ומה שאינו גוף ולא כח בגוף אינו נמצא כלל וכל אשר ירצו לחזק מציאות ענין אחד יוסיפו בו הגשמות רוצה לומר יעבו

עצם גשמו וכבר זכרנו מזה כלל רב בבאור במורה הנבוכים ומי שירצה לחשוב לנו זה הדעת למום יעשה רצונו ואם ירצה לשום אותו טעות ושגגה יאמר ואנחנו לא נקפיד בזה שאנחנו נבחר כמו שבארנו במורה הנבוכים שימשך אחרינו בעל שכל על אמונת האמת ואפילו אחד ואם רחקו ממנו אלפים סכלים להאמינם בבטל ואמנם אשר נכחיש אותו ואנחנו מתנקים ממנו אל השם יתעלה הוא המאמר בשלא תשוב הנפש אל הגוף לעולם ושלא יתכן היותו שזאת ההכחשה מביאה להכחשת הנפלאות והכחשת המופת כפירה בעיקר ויציאה מן הדת ולזה נחשוב תחית המתים מפנות התורה ואין בדברינו כלל מה שיורה על הכחשת שוב הנפש לגוף אבל מה שיורה על הפכו ומי שירצה ויבחר לדבר עלינו סרה וליחס לנו דעת שלא נאמינהו כמו שיחשדו הנקיים מעבירות ויפרש דברינו בפירוש רחוק עד שיכריע לכף חובה הוא עתיד ליתן את הדין ולו משפט כל איש רשע חושד בכשרים ולא יתכן לאדם שיתעה אחר זה הביאור ויאמר שאנחנו נאמין שכל תחית המתים שבמקרא משל אבל יש מהם אמת כמו שזכרנו ויש מהם משל בלא ספק וקצתם מסופק בהם אם הם משל או אמת וכשתסתכל כל מה שזכרו החכמים והמפרשים מן האנדלוסים מזה ומה שלפני הדברים ואחריהם בכתוב ההוא יתבאר לך זה ואין צריך לנו לפי כונת זה המאמר לזה הפרט כי העניינים לא תוסף אמתתם בכפול מליהם ובשנותם פעמים רבות ולא תחסר בשלא יכפלו ולא ישנו ואתה יודע שזכרון פנת היחוד והוא אמרו ה' אחד לא נכפל בתורה ואחר שמצאנו דברי הנביא שלא יסבלו בזה פירוש שיזכור שוב הנפש לגוף כבר הודיע הספור הנבואיי בזה ולא הוסף אמתת הספור בזה כשתשים כל מלת תחיה שבא במקרא לשוב הנפש ולא תחסר אמתת הספור בשתשים קצתם או כלם מלבד פסוק אחד משל סוף הדבר בא הספור הנבואיי אם פעם אחת אם פעמים רבות וזכרוהו חכמי ישראל הקדומים והחדשים פעמים אין להם מספר והתפרסם באומתנו והסכימו עליו שנפש האדם תשוב לגוף וזהו הענין הנרצה בתחית המתים ואם לא יזכרהו חכם או מחבר וכבר ספקו ג"כ אנשים בדברנו בסוף החבור במקום שאמרנו דבר זה לשונו אל יעלה על דעתך שמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או יחיה מתים וכיוצא שדברים וכו' והבאנו ראיה על זה מה שבארנוהו וחשבו קצת חלושי העיון שזאת הכחשה לתחית המתים והוא סותר מה שבארנוהו בפירוש המשנה שתחית המתים פנה מפנות התורה וזה כלו מבואר אין ספק בו ולא סתירה והוא שאנחנו אמרנו שהמשיח לא יבוקש ממנו שיעשה מופת שיבקע הים או יחיה מת על צד המופת מפנו שאין מבוקש ממנו מופת אחר שיעדו בו הנביאים אשר התאמתה נבואתם ולא יתחייב מזה המאמר שהשם לא יחיה מתים כשירצה ולמי

שירצה אם בימי המשיח או לפניו או אחרי מותו סוף דבר אין בדברינו בכל חבורינו מה שיסופק על אדם מאנשי העיון רק על התלמידים המתחילים וכן הסתפק עליהם אמרנו שמאמר ישעיה וגר זאב עם כבש וגומר שהוא משל וזה לא אנחנו לבד אמרוהו אלא כבר קדמונו להבנת זה הענין אנשי התבונה מן המפרשים כמו רבי משה גקטיל"א (ס"א אבן טאטאלא) ואבן בלעם ז"ל וזולתם מן המפרשים וסוף הדברים יורה עליו והוא אומרו לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' הנה כבר נתן העלה בהיותם אז בלתי חומסים ולא מזיקין לדעתם השם התראו אתם קהל ישראל מי שיש לו שכל שיהיה מצייר האריה בזמננו זה מורה ולזה הוא טורף ואז ישוב וידע מבוראו מה שצריך וידע שאין ראוי להזיק וישוב לאכול תבן הנה נתקיים מה שנאמר ותהי להם חזות הכל כדברי הספר החתום וגומר אבל אנחנו כבר בארנו זה בפירוש בספר מורה הנבוכים ובחבור בארנו ראיתנו גלויה מאמרם שימות המשיח אין בו דבר משנוי סדר בראשית ודע שאלו היעודים וכיוצא בהם אשר נאמר שהם משל אין דברינו זה גזרה שהרי לא באתנו מהשם נבואה שהודיעתנו שהוא משל ולא מצאנו קבלה לחכמים מהנביאים שיבארו בה בחלקי אלו הדברים שהם משל ואמנם הביאנו אל זה הענין אבארהו לך והוא השתדלותנו והשחדלות כל איש מהיחידים חלוף השתדלות ההמון שהמון אנשי התורה הנאהב שבדברים להם והערב לסכלותם שישימו התורה והשכל שני קצוות סותרים ויוציאו כל דבר נבדל ומופרש מן המושכל ויאמרו שהוא מוכח ויברחו מהיות דבר על מנהג הטבע לא במה שיסופר ממה שעבר ולא במה שיראה מזמן העומד ולא במה שיאמר שיארע לעתיד ואנחנו נשתדל לקבץ בין התורה והמושכל וננהיג הדברים על סדר טבעי אפשר בכל זה אלא מה שהתבאר בו שהוא מופת ולא יתכן לפרש כלל אז נצטרך לומר שהוא מופת וכבר בארנו במורה הנבוכים לשון המקרא המבואר ולשון חכמים זכרונם לברכה גם כן בבא בדברי הנביאים משלים רבים והפלגנו בביאור זה עד שאי אפשר לאחד מן הסכלים שמתגברים להכחישו ומפני זה נאמר אנחנו ומי שקדמנו מחשובי המפרשים שאלו משלים כמו שפירשנו ואפשר שיאמר גם כן כי כשירבה היישוב ותשמן הארץ ימעט נזק בעלי חיים בהתקרב קצתם כבר זכר זה ארסטו בספר בעלי חיים כשנתן טעם סבת מיעוט הזק בעלי חיים קצתם לקצתם בארץ מצרים ויהיה ג"כ גוזמא כמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה דברה תורה לשון הבאי ואם הוא על פשוטו יהיה מופת שיראה בהר הבית לבד כמו שאמר בכל הר קדשי ויהיה כיוצא בדבריהם לא הזיקו נחש ועקרב בירושלם סוף דבר כל אלה הם דברים שאינם פנות התורה ואין להקפיד איך יאמינו בהם וצריך שימתין האדם לגוף האמונה באלו הדברים

עד אשר יראו במהרה בימינו ואז יתבאר אם הם משל או מופת וכבר נודע שאנחנו נברח מאד משינוי סדר בראשית ואמנם יטעה כל מי שיטעה ממי שקדם או יתאחר להיותה בלתי מבדילים בין הענינים הנוהגים מנהגהמופת והם אשר לא יעמדו כלל דלא יתקיימו ואמנם היו מפני הצורך או לאמת נבואה ובין הענינים הטבעיים הנמשכים תמיד שהם מנהגו של עולם אשר יבארו ז"ל ויאמרו תמיד עולם כמנהגו נוהג ואמרו אין מביאין ראיה ממעשה נסים ואמר שלמה כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו [אין] לגרוע הנה כבר התבאר שהעניני' הטבעיים נמשכים תמיד על מנהגיהם וכבר בארנו גם כן זה במורה הנבוכים בדברנו בחדוש העולם ויראה שאשר הביא אלו האנשים לטעות ולספק בדברינו בתחיית המתים היותנו מאריכים בספור העולם הבא ולבאר מאמרים אמתיים ולזכור כל דברי הנביאים והחכמים המורים עליו וכשזכרנו בתחית המתים זכרנום בדברים מעטים ואמרנו שתחית המתים פנה אמתית והביא אל זה שני דברים האחד מהם שכל חבורינו אמנם הם קב ונקי אין כונתנו להגדיל גוף הספרים ולא לכלות הזמן במה שלא יביא אל תועלת ולזה כשנפרש לא נפרש אלא מה שצריך לפירוש ובשיעור שיובן לבד וכשנחבר לא נחבר רק קצור הענינים והדבר השני שההארכה אמנם תהיה בציור ענין נעלם עד שישלם ציורו או שהביא ראיה על אמתתו וזה צריך אליו בשלשה מיני החכמות רצוני לומר תלמודי והטבעי והאלהי כי הרבה פעמים יעלה בהם ענין וירחק ציורו עד שיפורשו גדריו פירוש מספיק ופעמים יצטרך הענין המצוייר אל ראיות רבות עד שיתאמת מה שיבוקש אמתתו אמנם דברי המופתים לא יעלה ציור מה שיזכור מהם ולא יכבד ואי אפשר להביא ראיה על אמתת מה שכבר בא או שיעד בואו אבל יראום בחושים או יקובל ממי שכבר ראם ומפני זה נפרש העה"ב ונבארהו להעלמו ולהיותו ענין אשר בטבע מנהגו של עולם כלומר השאר הנפש אמנם תחית המתים הוא אחד מהמופתים ומבואר מאד שענינו מובן ואין שם אלא להאמין בו לבד כמו שבאתנו ההגדה האמתית והוא ענין יוצא חוץ לטבע המציאות ואין ראיה עליו מצד העיון ואמנם ינהג מנהג הנפלאות כלם ויקובל און שם זולת זה ומה היה לנו אפשר לומר בו או להאריך התחשוב שהמבוקש ממנו אצל אלו שאדרוש בחבורי הדרשות באו בזה הענין וההגדות ההם וזה יותר ראוי לזולתנו כפי כונת מה שיחבר בו אתם עדת המעיינים בחבורינו כבר ידעתם שאני לעולם נוטה לחסר המחלוקת והויכוחים ולו היה אפשר לי לשית התלמוד כלו בפרק אחד לא הייתי משים אותו בשנים ואיך יבוקש ממני זכרון הדרשות וההגדות והם נמצאות במקומותם ויקרא שם ומה תועלת לכפלם ונאמר שאנחנו חברנו וכאשר הגענו מזה המאמר אל זה המקום

והוא היה תכלית הכונה בו וראינוהו חסר התועלת לגמרי מפני שאינו כולל רק כפל מה שנזכר כבר בפירוש המשנה ובחבור ותוספת ביאור לכל מעט תבונה או הורס ראינו שלא נניחנה ריקה מחדוש תועלת ושנדבר על שתי שאלות ראויות בזה הענין האחד מהן לבאר ענין אלו הפסוקים הרבים מאד הנמצאים במקרא המורים הוראה ברורה שלא תסבול פירוש בהרחקת תחית המתים שאמרו אם ימות גבר היחיה ואמרו כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה בטרם אלך ולא אשוב וזה באיוב הרבה ואמר חזקיהו לא ישברו יורדי בור אל אמתך חי חי הוא יודך כמוני היום זאת ראיה שיורדי בור הם המתים ונאמר ג"כ כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאתפו וגומר הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו וגומר ונאמר רוח הולך ולא ישוב וכשתחפש פסוקי המקרא כלם תמצאם מרחיקים תחית המתים בכלל רק פסוקי ישעיהו ועם קצת התבוננות יתבאר שהוא מסופק אם הוא משל או אמת ומה שבא מן הפסוק הנגלה לדניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וגומר ואמר ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין זה ג"כ מה שחייב לבני אדם המבובה הגדולה קצתם הסתפק בהם תחית המתים ספק גדול ומקצת המאמינים לזאת הפנה הוצרכו לפרש כל פסוק מהפסוקים המבוארים פירושים רחוקים מאד לקבלם והשאלה השנית היות התורה בלתי זוכרת זאת הפנה כלל לא ברמיזה ואף כי בביאור ואם אי אפשר מבלתי שיאמר שיש בתורה רמיזות לזאת הפנה ויאמרו הדברים ההם אשר זכרום באמרם מנין לתחית המתים מן התורה תכליתה אומר שיאמר שהם רמזים נסתרים וכל שכן בהיות החכמים החולקים בהם ותהיה זאת השאלה השנית למה לא זכר את זה בגלוי ובביאור שלא יסבול פירוש אבל נזכר לפי דברי החושב כמי שירצה שיסתתר לאמר דבר וירצה לסתמו ואומר במענה השאלה הראשונה שדברי הנביאים ולשון הספרים אמנם באו מספרים טבע המציאות הנהוג וידוע שטבע זה המציאות הוא התחבר נקבות בעלי חיים וזכריהם והולידם הדומה וצמיחת הנולד מעט מעט עד שימות האיש ההוא ואין מן הטבע שישוב האיש ההוא ויתהוה שנית אחר מותו אבל בטבע כי כשימותו בעלי חיים לא ישובו לעולם האנשים ההם אבל יכלו ויתכו מעט מעט עד שישובו אל היסודות ואל החומר הראשון במין מן החזרה לא ישאר עמה חלק מוגבל נרמז אליו שנאמר בו זה היה כך וכך ושהאדם לבדו נדבק בו השפע האלהי והוא חייב שיהיה בו דבר עומד לא יאבד ולא יפסד אמנם גוף האדם יאבד כשאר אישי בעלי חיים כלם הורו על זה ג"כ ראיות עיוניות אצל מי שנחלץ לחקור על אלו הדברים העמוקים ר"ל השאר הדבר ממה שמגיע לאדם וזהו הדבר אשר בטבע והוא אשר קראוהו ספרי הנבואה נפש או רוח בשתוף השם ואבדת הגוף ושובו למה שהורכב ממנו המין ההוא

מן החזרה כמו שבא בפסוק (קהלת ח') וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה זהו אשר בטבע וכפי הענין ההוא באו הפסוקים ההם כלם ואין הפרש בין אמרו אם ימות גבר היחיה ובין אמרו המן הסלע הזה נוציא לכם מים שאין זה בטבע אבל נמנע בו אלא שכבר יצאו המים מן הסלע במופת וכן תחית המתים אמנם הוא מן המופתים ואין הפרש בין היהפוך כושי עורו ובין אומרו הלמתים תעשה פלא וכבר נהפך מראה היד הטהורה ללבן ואלו יאמר אומר שא"א שיתנועע הדומם היה אומר אמת לפי מה שבטבע ולא יכזב זה המאמר שוב המטה נחש אחר שהוא מופת כן כל מה שתמצאהו מהרחקת שוב המתים הוא על מה שבטבע ואין זה סותר שוב המתים כשירצה השם בשובם הנה כבר התבאר לך עניני הפסוקים כלם על מה שאפשר מן האמת ואינך צריך לפרש פסוק מהם בפירושים ההם המגונים הרחוקים לקבלם אשר יחזקו טענות מכחיש תחית המתים ויאמצו מאמרו ודע שהכחשת שוב הנפש לגוף לא תמלט מאחת משתי סבות אם שיכחישנו המכחיש להיותו ענין בלתי טבעי ויתחייב לפי זאת הסבה שיכחיש הנפלאות כלם להיותם בלתי טבעיות או שיכחישנו מפני שלא זכר בפסוק ולא באת בו ההגדה האמתית כמו שבא במופתים ואנחנו כבר בארנו שבאו פסוקים ואם הם מעטים יורו על שוב המתים ואם יאמר אומר אנחנו נפרש הפסוקים ההם כמו שפירשנו זולתם נאמר לו המביא לך לפרשה הוא להיות שוב המתים בלתי טבע ותפרש אלו הפסוקים עד שיסכימו לענינים הטבעיים וכבר בארנו במורה הנבוכים בדברנו בחדוש העולם שעם אמונת חדוש העולם יתחייב בהכרת שיהיו המופתים כלם אפשריים ולזה יהיה גם כן תחית המתים אפשרי וכל אפשר כשיבא בו הגדת הנביא נאמין ולא נצטרך לפרשו ולא נוציאהו מפשוטו ואמנם נצטרך לפרש הדבר שפשוטו נמנע כהגשמת השם אבל האפשר יעמוד כאשר הוא ואשר ישתדל ויפרש תחית המתים עד שלא יהיה שם שוב הנפש לגוף אמנם יעשה זה בהאמינו שהוא נמנע מצד השכל לא ממנהג הטבע וכן יתחייב בשאר הנפלאות בהכרח וכל זה אמנם יהיה נמנע לגמרי לפו אמונת קדמות העולם ומאמין הקדמות אינו מעדת משה ואברהם ע"ה כלל כמו שבארנו במורה הנבוכים ולאלו השרשים האמננו תחית המתים על פשוטה ושמנוה מפנות התורה ואמרנו שאין ראוי לפרש שני הפסוקים המגלים המורים עליה ראיה ברורה אשר לא יסבלו פירוש:

ואמנם מענה השאלה השנית והיא האומרת למה לא נזכרת תחית המתים בתורה המענה עליה מה שאומר לך דע שכבר נודע שזאת התורה בכללה לא נאמין שהיא מפי משה רבינו ע"ה ואמנם היא מפי הגבורה הנה הביאה אותנו השאלה לחקור על אופני החכמה

בהעיר השם אותנו על חיי העולם הבא ולא באר לנו תחית המתים כלל והסבה בזה שזאת תחית המתים אמנם תנהג מנהג המופת כמו שבארנו והאמנת מה שזה דרכו לא תהיה רק בספור הנביא והיו בני אדם כלם בזמן ההוא מכת הצאב"א אומרים בקדמות העולם שהם היו מאמינין שהשם רוח הגלגל כמו שבארנו במורה הנבוכים המכזיבים הגיע הנבואה מאת השם לבני אדם וכן יתחייב להם לפי אמונתם הכזבת המופתים ויחסו אותו לכשוף ולתחבולה הלא תראה אותם משתדלים לחלוק על מופת משה רבינו ע"ה בלהטיהם וישליכו איש מטהו והלא תראה איך אמרו מתמיהים היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי הורה שהיתה הנבואה אצלם מכת הנמנע ואיך יספר למי שלא התבארה אצלו הנבואה בדבר שאין ראוי עליו אלא האמנת הנביא והוא גם כן נמנע אצלם לגמרי לפי אמונתם בקדמות העולם כי לולי המופתים לא היתה אצלנו תחית המתים מכת האפשר וכאשר רצה השם יתעלה לתת תורה לבני אדם לפרסם בהם מצותו ודתו ואזהרתו על ידי הנביאים בכל העולם כמו שאמר ולמען ספר שמי בכל הארץ חדש המופתים הגדולים הכתובים בכל התורה עד שהתאמת בהם נבואת הנביאים וחדוש העולם כי המופת האמתי ראיה ברורה על חדוש העולם כאשר בארנו במורה הנבוכים ולא הוציאם מעניני העולם הזה בגמול ובעונש ומהענין אשר הוא בטבע והוא השאר הנפש או הכרתה כמו שזכרנו ר"ל העולם הבא וכרת ולא נכנס לזולת זה מענין התחיה והתמיד הענין כן עד שנתחזקו אלו הפנות והתאמתו בהמשך הדורות ולא נשאר ספק בנבואות הנביאים ובחדוש המופתים ואחרי כן ספרו לנו הנביאים מה שהודיעם ה' יתעלה ממנין תחית המתים והיה קל לקבלו ואתה תמצא כמו התחבולה הזאת בעצמה עשה השם יתברך עם ישראל אמר עליהם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים וגו' ואם הורגלו בעניני העולם מפני שחשש עליהם שישובו למצרים ויבוטל מהם המכוון בהם כן חשש עליהם עוד שלא מקבלו זה הדעת רצוני לומר התחיה ויבוטל בו התכלית המכוון בהם ומהם ואיך לא יורגלו גם כן באמונות והמנהיג והמרגיל להם אחד וידוע שהאנשים שרצה השם יתברך שתראה התורה בימיהם התישבו בהם דעות נפסדות מאד אמר עליהם בסוף המאמר אחר כל מה שראוהו ממעשה השם הגדול ולא נתן השם לכם לב לדעת וגומר (דברים כ"ד:ד') וידע הוא יתברך שאם יאמר להם חדוש תחית המתים היה אצלם נמנע וירחקו ממנו מאד וגה היו העבירות קלות בעיניהם אחר שהעונש עליהם אחר זמן ארוך ולזה הפחידם וייעדם הטוב והרע בענינים ממהרים לבא אם ישמעו ואם לא ישמעו והיה מפני זה יותר קרוב לקבלה ויותר מועיל וזה ג"כ תועלת גדולה רצוני לומר היות השמיעה מתקנת עניני עולמות והמרי מפסידם וכבר זכר

בתורה שהוא מופת מתמיד ר"ל תקון הענינים עם העבודה והפסדם עם המרי אמר והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם ומפני זה אמרו אין מזל לישראל ר"ל שתקונם והפסדם אינם לסבה טבעית ולא על מנהג המציאות אלא נתלה בעבודה ובמרי וזה אות יותר גדול מכל אות וכבר בארנו שזה בדין צבור ובדין יחיד כמו שיראה מן המעשה ההוא והוא נאות לאומרו ובזרעך עד עולה ומן המאמר המפורסם באומה ראה אדם יסורין באים עליו יפשפש במעשיו והוא הענין בעצמו הוא המכוון ג"כ באומרו אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים ואתכם לקח ה' ר"ל שעניניהם אינה נוהגים ענין מנהג שאר האומות אבל יחדם השם בזה המופת הגדול שיהיו פעולותיהם תמיד נקשרות בתקון ענייהם או בהפסדם:

וממה שראוי שנבארהו הנה ואע"פ שהוא עקר יותר נכבד מכונת זה המאמר הוא שהנפלאות פעמים יהיו בענינים הנמנעים בטבע כהתהפך המטה לנחש ושקיעת הארץ בעדת קרח ובקיעת הים ופעמים יהיו בענינים האפשרים בטבע כבא הארבה והברד והדבר במצרים כי מדרך מיני אלו הדברים שיארעו במקצת העתים במקצת המקומות וכמו קריעת מזבח ירבעם במאמר איש האלהים זה המופת אשר דבר ה' הנה המזבח נקרע וגו' כי מדרך הבנינים שיבקעו וכל שכן הנבנים מחדש וכרדת המטר הסוחף בזמן הקציר על יד שמואל והברכות והקללות הנזכרות בתורה כי כל אחת מהן אפשר בכל ארץ ובכל זמן והם כלם מכת האפשר כשיסתכל האדם בהם ואמנם יהיו הענינים האלו האפשריים מופתיים באחד משלשה התנאים או בכלם האחד מהם בא האפשר ההוא בעת מאמר הנביא בשוה כמו שבא בשמואל אקרא אל ה' ויתן קולות וגומר ויקרא שמואל אל ה' ויתן קולות ומטר ביום ההוא וכמו שבא באיש האלהים הבא מיהודה והמזבח נקרע וישפך הדשן כמופת אשר נתן איש האלהים והתנאי השני זרות האפשר ההוא על כל אפשר ממנו כמו שבא בארבה לפניו לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן ובברד אמר אשר לא היה כמוהו בכל ארץ מצרים ובדבר אמר וממקנה בני ישראל לא מת אחד כי התיחד האפשר ההוא באומה נרמז אלים או במקום או במין נרמז אליו מזרות האפשר ההוא והתנאי השלישי המשך האפשר ההוא המתחדש והתמדתו כברכות והקללות כי אלו היה פעם אחת או שתים לא היה מופת והוא נאמר שהוא במקרה וכבר באר בתורה ואמר אם תלכו עמי בקרי כלומר שתשימו מה שיחול בכם מאלו המכות מקרה לא שהם עונש אחר שהוא ית' יתמיד בחרון אפו הדבר ההוא אשר חשבתם אותו מקרה אמר והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי ואחר שהתבאר זה דע שהמופת בענינים הנמנעים בטבע לא יתאחר כלל ולא יארך ולא ישאר על ענינו

שאלו התמיד כן היה מדריך לספק במופת שאלו נשאר המטה נחש היו מספקין היותו נחש מתחלתו ומפני זה היה שלמות המופת בשובו מטה ויהי למטה בכפו וכן אלו שקעה הארץ בעדת קרת והיתה נשארת שקועה לעולם היה המופת חסר ואולם שלמותו היה בשוב הארץ לענינה ותכס עליהם הארץ וכן וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו ומפני זה העיקר אשר הערותיך עליו אברח מאמונת התמדת ענין יוצא חוץ לטבע כמו שבארנו בזה המאמר ואמנם המופת אשר בענינים האפשריים הוא כל אשר יתמיד ויאריך יותר ראוי להיותו מופת ומפני זה נאמין התמדת הברכות והקללות הברכות עם העבודה והקללות עם המרי לעולם בזאת האומה ובזה שבו אות ומופת ושאלת השואל למה הושם להם זה המופת ולא הושם להם התכלית מופת ר"ל תהיה המתים והגמול והעונש אחר המות לנפש ולגוף? הוא כשאלת שואל למה הושם ממופתי שליח ה' שום המטה נחש ולא היה שוב האבן ארי? וזה כלו נתלה בגזרת חכמה לא נדע ממנה אפילו דבר קטן וכל שכן שאנחנו כבר זכרנו אופני החכמה בו ואולי יש שם דרך או דרכים רבים אחרים חייבה אותו חכמתו יתברך ואנחנו לא נדעם ואין ראוי לאחד מאנשי החכמה שידקדק עלינו מה שבא בזה המאמר מכפול הענין האחד הרבה ולא מן ההארכה בבאור מה שלא תוסיף בו ההארכה ביאור כי זה המאמר אמנם חברתיו להמון אשר ספק עליהם מדברינו מה שהוא מבואר ולמי שדקדק מעוט ההארכה בתחית המתים אמנם השלמים בחכמות הרמיזה תספיק להם ואינם צריכים לא לכפול ולא להאריך כפירוש רק אל ראשי הפרקים כמו שעשינו באלה הענינים העמוקים כלם בספר מורה הנבוכים חבורנו כמו שלמדונו רבותינו ז"ל אמר לו פרשהו אמר לו אין מפרשיך לחכם אמר לו שנה אמר לו אין שונין לחכם הנה כבר התבאר לך שהדבור עם השלמים לא יצטרך לכפול ולא לפרש תן לחכם ויחכם עוד אמנם ההמון צריכים לשני הענינים יחד צו לצו קו לקו ועם כל זה יבינו מעט זעיר שם זעיר שם ואמנם ראוי לדבר אל כל כת כפי מה שסובלת והשם יתעלה יישירנו במאמר ובמעשה יצילנו מן החטא והשגיאות למען חסדו:

תם המאמר בשנת אלף חמש מאות ושנים לשטרות

נשלם מאמר תחיית המתים

שיר על הגמולי הנפשות בעולם הנפשות *(נמצא בהתחלת כת"י ממאמר אגרת תחיית המתים בעיר אוקספורד)

הרימותי לאל עליון ימיני/אשר קנה שחקים ואדמות

הכי יש בין קדושים לאנשים/מעון צדק ועולם לנשמות

ויאבדו הפגרים בעפרים/ולעד ישכנו מדבר ישימות
והרוחות בהיכלי ההנחות/עליהן תעבור רוח נעימות
בני איש אם תמיתון תאותכם/ תחיו הנשמות אחרי מות

מאמר קידוש השם

מאמר קדוש השם להרמב"ם זצ"ל
*(מובא בתשב"ץ סימן ס"ג ובריב"ש תשובה י"א:)
אמר משה בן הרב הדיין מימון הספרדי זצ"ל שאול שאל איש מאנשי דורנו לאיש מאנשי החכמה לפי דבריו ממי שלא קרה עליהם ממה שקרה על רוב קהלות ישראל מזה השמד המקום יבטלהו על ענין השמד הזה אשר יכריחוהו בו להודות לאותו איש בשליחות ושהוא נביא אמת האם יודה האדם בזה בשביל שלא ימות ויטמעו בניו ובנותיו בגוים או אם ימות ולא יעיד לו העדות ההוא אחר שהוא מחויב בתורת משה רע"ה ועדות ההוא ג"כ מביאה לעזוב המצות כולן ויען הנשאל על זה דבר חלוש אין לו טעם והוא סר הלשון והענין סדר בו דברים יפסידום אפילו הנשים חסרות המוח והיינו משיבים תורף דבריו אע"פ שהוא ארוך וחלוש ועמום לולא חמלתנו על החסד אשר נתחסד בו עמנו האל ית' כלומר הדבור בלשון כמו שאומר ית' בתורתנו הקדושה מי שם פה לאדם (שמות ד' י"א) לפיכך ראוי לו לאדם שיחמול על דבורו יותר מחמלתו על ממונו ושלא ירבה בדבור וימעיט הענין וכבר גנה החכם ע"ה רבוי הדברים ומעוט הענין ואמר בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים (קהלת ה' ב') הלא תראה איך גם ריעי איוב בהרבותו לדבר אמרו הרוב דברים לא יענה ואם איש שפתים יצדק (איוב י"א ב') איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל (שם ל"ד ל"ה) והרבה כמו זה ומפני שידיעתנו באמיתת הענין הזה ולא נסבול אותו בסכלות האיש הזה ראיתי שנזכור קצת תורף לשונו לבד ונחסר מה שזולת זה ממה שאינו ראוי לענות עליו ואע"פ שכל דבריו בהתבוננות הם ממה שאין ראוי לענות עליהם ומזה שהוא אומר שמי שהודה לו בשליחות כבר כפר בה' אלהי ישראל והביא ראיה על זה ממה שאמרו חז"ל כל המודה בע"ז כאלו כופר בכל התורה כולה (ספרי שלח לך סי' קי"א והוריות ח' א') ולא היה אצלו זה ההקש הפרש בין מודה לע"ז בלי אונס אלא ברצון נפש כירבעם וחבריו ובין שיאמר על איש מבני אדם שהוא נביא בהכרח מפחד החרב וכאשר ראינו בתחלת דבריו הלשון הזה אמרנו אין ראוי שנתפוס עליו עד שנשמע דבריו כולם כמ"ש החכם משיב דבר בטרם ישמע וגו' (משלי י"ח י"ג) וכאשר הבטנו דבריו עוד מעט מצאנוהו אומר דבר זה לשונו שמי שאומר הדבר

ההוא אפי' קיים התורה כולה בסתר ובגלוי הרי זה גוי אם כן אין אצל זה זך בשכל הפרש בשום פנים בין מי שאינו משמר שבתו מפני החרב ובין מי שאינו משמרו ברצונו אחר כן מצאנוהו אומר כי כשיכנס אחד מהאנוסים בבית תפלתם והתפלל שם אפילו אינו אומר שום דבר ואח"כ יכנס בביתו ויתפלל תפלתו שהתפלה פשע הוא מוסיף בה ועבירה היא בידו והביא ראיות על זה מדברי חז"ל כי שתים רעות עשו עמי (ירמיה ב' י"ג) שהיו משתחוים לצלם ומשתחוים להיכל (שהש"ר א' ו') ולא היה הפרש אצל זה המפרש במי שהיה משתחוה לצלם ולהיכל על דרך כפירה למען טמא את שם ה' ולחלל את שם קדשו ובין מי שנכנס בבית שידמה לאשר ידמה להשתדל בגדולת השם ולא יזכר בו ולא יאמר דבר שהוא הפך הדת בשום פנים והוא עם כל זה מוכרח בהכנסו ומצאנוהו כמו כן אומר שמי שיודה לאותו איש שהוא נביא אע"פ שהוא אנוס הרי הוא רשע ופסול מפסולי עדות דאוריתא והתורה אמרה אל תשת ידך עם רשע (שמות כ"ג א') אל תשת רשע עד (ב"ק ע"ב ב') וכאשר שמענו גדופו וחרופו ואריכות לשונו בסכלות והוללות אמרנו אין ראוי עם כל זה שנתפוס עליו עד שנשמע סוף דבריו אולי יהיה כדבר שלמה טוב אחרית דבר מראשיתו (קהלת ז' ז') ומצאנוהו בתכלית דבריו אומר שהמינים והערלים יאמינו כמו כן שהם ימוחו ולא יודו לו בשליחות וכאשר שמענו זה הבהלנו מרוב פלא ואמרנו המבלי אין אלהים בישראל כשיהיה עובד ע"ז שורף בנו ובתו לנעבד ק"ו שנשרוף אנחנו עצמנו בעבודת האל אוי לשאלה אוי למענה וכאשר ראינו ראשית דברו שלקח ראיה ממה שאינו נסכם עם דבריו וסופו שיישר בעיניו דעת המינים והנוצרים אמרתי צדקו דברי האל תחלת דברי פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רעה (שם י' י"ג) וממה שראוי שתדעהו שהאדם אין ראוי לו לדבר ולדרוש באזני העם עד שיחזור מה שרצונו לדבר פעם ושנים ושלש וארבע וישנה אותו היטב ואח"כ ידבר וכן אמרו ע"ה (ב"ר פכ"ד) והביאו ראיה מלשון הכתוב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה (איוב כ"ח כ"ז) ואח"כ ויאמר לאדם (שם פסוק כ"ח) זה נאמר על מה שצריך לאדם לדבר בו בפיו ואולם מה שיחוק האדם בידו ויכתבהו על הספר ראוי לו שיחזירהו אלף פעמים אילו יתכן זה וזה האיש שלא עשה דבר מזה אבל כתב אלו הענינים הנכבדים בטופס ולא ראה לכתבם תחלה ולתקנם מפני שהיה דברו אצלו בלי ספק בענין שלא היה צריך לחזור עליו ומסרו ביד איש שישוט בם בכל עיר ובכל מדינה והאפיל בם לבות בני אדם שלח חשך ויחשיך:

ועתה אתחיל לבאר גודל [הטעות] מה (שנפל) [שנכשל] בו העני הזה ומה שעשה בעצמו והוא לא ידע ואיך חשב לעשות טובה אחת וקנה רעות רבות והביא ראיות רבות שאינן

כענין והאריך לשונו והלך אחר לשון העט' ואומר שהמפורסם בדברי רז"ל שישראל בימי משה קודם צאתם ממצרים הפסידו דרכם והפרו ברית מילה ולא היה בהם מהול אלא שבט לוי בלבד עד שבאה מצות פסח ואמר האל למשה כל ערל לא יאכל בו (שמות י"ב מ"ח) וצווים בעשיית המילה כך אחז"ל משה היה מל ויהושע פורע ואהרן מוצץ ואספו ערלות חמרים חמרים והיה דם מילה מתערב בדם פסח ובזה היו ראוים ליגאל והוא דבר האל ית' ליחזקאל (י"ו ו') וארך מתבוססת בדמיך (שה"ש רבה א' י"ב ומכילתא בא פ"ה) ואמרו ע"ה שהם קלקלו בעריות לדבר ה' ית' (יחזקאל כ"ג ב') בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו (יומא ע"ה א') ועם היותם בזה הענין הרע בשביל שאמר משה רבינו עליו השלום והן לא יאמינו לי (שמות ד' א') האשימו ה' על זה ואמר לו משה הם מאמינים בני מאמינים דכתיב (שם פסוק ל"א) ויאמן העם ובני מאמינים דכתיב (בראשית ט"ו ו') והאמין בה' ויחשבה לו צדקה אבל אתה אין סופך להאמין דכתיב (במדבר נ' י"ב) יען לא האמנתם בי להקדישני ונענש לאלתר כמו שביארו ע"ה (שבת צ"ז א') החושד בכשרים לוקה בגופו מנא לן ממשה וכמו כן ישראל בימי אליהו היו כולם עובדי ע"ז ברצון בעוונותיהם לבד ז' האלפים כל הברכים וגו' וכל הפה אשר לא נשק לו (מ"א י"ט י"ח) ועם כל זה כשעמד ללמוד חובה על ישראל בחורב כמו שאמר (שם פ' ט' וי') ויאמר מה לך פה אליהו ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל אמר לו שמא בריתך אמר לו אף מזבחותיך הרסו אמר לו שמא מזבחך אמר לו ואת נביאיך הרגו בחרב אמר לו והרי אתה קיים אמר לו ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה השיבו הקב"ה עד שאתה מלמד חובה על ישראל לא היה לך ללמוד על אומות העולם שיש להם בית הוועד בית לע"ז ותלמד חובה על ישראל שנאמר (ישעיה י"ז ב') עזובות ערי ערוער לך שוב לדרכך מדברה דמשק כל זה מובן לחכמים במדרש חזית (ישעיה א' ו') וכמו כן ישראל בזמן ישעיה הרבו עוונות כמו שאמר (ישעיה א' ד') הוי גוי חוטא עם כבד עון והיו בהם עובדי ע"ז כמו שאמר (נ"ז ח') ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך והיו בה כמו כן שופכי דמים כמו שנאמר (א' כ"א) איכה היתה לזונה וגו' ועתה מרצחים וכמו כן מחללי שם שמים כמו שאמר (כ"ב י"ג) אכול ושתה כי מחר נמות ובזו מצוות ה' כמו שאמר (ל' י"א) סורו מני דרך הטו מני ארח השביתו מפנינו את קדוש ישראל ועם כל זה בשביל שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (שם ו' ה') מיד ויעף אלי אחד מן השרפים עד וחטאתך תכופר (שם פ"ו וז') ולא כופרה עד שהרגו מנשה כאשר אמרו ע"ה (סנהדרין ק"ג ב') וכאשר עמד המלאך ולמד חובה על יהושע בן יהוצדק בשביל בניו שהיו נושאים נשים שאינן ראויות לכהונה הרחיקו האל כמו שאמר

(זכריה ג' ב') יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים הלא זה וגו' אם כך נענשו עמודי עולם משה אליהו ישעיהו ומלאכי שרת כשנשאו בעדת ישראל מעט דברים כ"ש קל מקלי עולם יתיר לשונו על קהלות ישראל חכמים ותלמידיהם כהנים ולוים לקרא אותם פושעים ורשעים וגויים ופסולי עדות וכופרים בה' אלהי ישראל וכותב הדבר הזה בכתב ידו ומה יהיה עונשו והם לא מרדו באל לבקשת ערבות והנאה ולא עזבו הדת ורחקו ממנה להשיג מעלה ותענוג הזמן כי מפני תרבות נדדו מפני חרב נטושה ומפני קשת דרוכה ומפני כובד מלחמה ולא ידע זה האיש שאלו שאינם פושעים ברצונם לא יעזבם האל ולא יטשם ולא בזה ולא שקץ ענות עני כמו שאמרו ע"ה (ב"ר פס"ה) וירח את ריח בגדיו (בראשית כ"ז כ"ז) אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו אלא אמר כל מה שאמר ובדה מלבו ומן המפורסם ג"כ שרבי מאיר נתפס בעד שמד מן השמדות שנהרגו בהם חכמי ישראל ואמרו לו מכיריו הלא אתה מאיר ואמר איני ואמרו לו אכול מזה אם אינך מישראל והיה לפניהם חזיר ואמר להם אוכל ברצון והראה את עצמו כאלו הוא אוכל ולא אכל כמו שאמרה ע"ה (ע"ז י"ח ב' וקהלת רבה ז' י"ב) ואין ספק שר' מאיר אצל זה הצנוע היודע אמתת התורה גוי הוא מפני שכך נכתב בחבורו שמי שהוא בגלוי גוי ובסתר ישראל הרי הוא כגוי מפני שעבודת האל אצלו היא בסתר והסתיר אותה כר' מאיר ומהמפורסם כמו כן שר' אליעזר נתפס למינות אשר הוא יותר קשה מע"ז וזה שהמינים יכריתם האל יתלוצצו בדתות ואמרו אויל המתעסק בהם משוגע הלמד אותם והם יבטלו הנבואה לגמרי והיה ר' אליעזר ידוע גדול בחכמות ואמרו איך תהיה במדרגת החכמה אל מה שתביאהו ותאמין בדת וענה אותם דבר והראה כאלו הוא מאמין באמונתם והיתה כוונתו במענה ההוא לאמונת האמת לא לזולתו וזה המעשה הוא במדרש קהלת (א' ח' ע' ע"ז י"ו ב') וז"ל מעשה בר' אליעזר שנתפש לשם מינות והעלהו הגמון לבירה אמר לו זקן כיוצא בך יעסוק בדברים הללו אמר לו נאמן עלי הדיין סבר אותו הגמון שעליו הוא אומר והוא לא נתכוון אלא לשם שמים אמר לו אותו הגמון רבי הואיל והאמנתני אף אני הייתי תמה לו אפשר שזה טועה אחר הדברים הללו אמר לו דימוס הרי אתה פטור הנה כבר התבאר לך שר' אליעזר הראה להגמון שהוא מין ולבו מסור לשמים ומינות גדול מע"ז כמו שהתבאר בכל התלמוד ואין ספק שר' אליעזר אצל זה הכשר פסול כמו שהוא כתב בחבורו והשמד הזה אשר אנחנו בו אין אנו מראים בו שאנו עובדים ע"ז אלא שנאמין מה שהם אומרים בלבד וכבר נתאמת אצלם שאין אנו מאמינים זה בשום פנים אלא שנרמה בו המלך ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו וידוע הוא מה שקרה על ישראל בימי נבוכדנאצר הרשע ושכל מי שהיה בבבל סגד לצלם מלבד חנניה מישאל

ועזריה כמו שאמר האל ית' עליהם (ישעיה כ"ט כ"ב) לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו ואולי החרש והמסגר היו בכלל מי שסגד אם היו אז בבבל ואולם לא ראינו מעולם מי שקראם לא רשעים ולא גוים ולא פסולי עדות ולא חשב ה' יתברך עליהם עון עובדי ע"ז מפני שהיו אנוסים וכך אמרו עליהם השלום (מגילה י"ב א') הם עשו לפנים אף אני אעשה עמהם לפנים בימי המן ואולם האיש ההוא אין ספק שהוא ירא האל הוי רב את יוצרו חרש את חרשי אדמה היאמר חמר ליוצרו מה תעשה וגו' וידוע הוא כמו כן עם שקרה לישראל במלכות יון הרשעה מגזרות קשות ורעות ומכללם היה שלא יסגור אדם את פתח ביתו כדי שלא יתיחד להתעסק בשום מצוה ועם כל זה לא קראום חז"ל לא גוים ולא רשעים אלא צדיקים גמורים והתחננו בעדם והוסיפו בימי חנוכה על הנסים עד ורשעים ביד צדיקים ולולא שהסכמנו בתחלת דברינו שלא נזכיר כל דברי זה המעתיק מלין השמעתי לך והייתי מאריך איך יסכל אדם ערכו לזה השיעור עד שידבר כדברים האלה וישלח ידו ויכתב ויענה כשישאלו שואל בעד שאלה אחת כמו שזכרנו השיב עליה תשובות שאינן בענין והביא ראיות בעדים זוממין ובמקלל אביו ואמו ובמצות ציצית ובחרוש בשור וחמור ובהרבעת בהמה כאלו הושאל ממנו שיתבר לו אזהרות ימנה בהם כל המצוות ואמר כמו כן שישמעאלים יש להם ע"ז במיכה ובמקומות אחרים כאלו השואל שאלהו אם יעלה לחוג למיכה או לא ואמר כמו כן שהמשוגע הרג מישראל כ"ד אלף כאלו השואל שאלהו אם יהיה לו חלק לע"הב ורבים כמו אלה ובאמת היה ראוי לאיש הזה להתבונן בדברי שלמה ע"ה אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני אלהים (קהלת ה' א') שאלו התבונן הוא בפסוק הזה היה יודע כי כל מי שישיב על שאלה או יבין באיסור והיתר שהוא מוציא דבר לפני אלהים לא היה נוכל במה שנפל והשם יודע ועד ודי בו [שאילו הוא] חרף יותר ממה שחרף והוסיף בדברים יותר ממה שהוסיף לא תזיקנו זה ולא בקשנו עזר לעצמנו בשום פנים אבל אמרנו נשככה בבשתנו ותכסנו כלימתנו כי לה' אלהינו חטאנו אנחנו ואבותנו והייתי מוסיף לו בעניני גדולה ומעלה ואומר כי לשם שמים נתכוון לפי שאנו מכירים תהלה לאל ערכנו ולא נסכל אותו ידענו ה' רשענו עון אבותינו כי חטאנו לך ולא היה ראוי לנו לתפוש לולא שהוא כתב דברים לא היה ראוי לנו להתרשל ממנו ולהחריש לו והוא אמרו שמי שהתפלל מאנשי השמד אין לו שכר בתפלה ההיא ועבירה היא בידו וידענו כי כל מה שיחובר בספר בריא הוא או חולה אין ספק שיפורסם בידו בני אדם וזהו מה שהרבה בדעות הנפסדות באנשים לפי שאין בינך ובין הדעת הנפסדת אלא מה שיוחק על ספר ותעשה לו כח בלי ספק לפיכך פחדנו שהגיע התשובה ההיא המשיבה מאחרי ה' ביד עם הארץ

וימצא שאין לו שכר בתפלה ולא יתפלל וכמו יתר המצות אם יעשם שלא יהיה לו שכר במעשה אחת מהם והנני מבאר עתה במה שנפל בו זה המוסיף להההביל כבר באר הספר שאחאב בן עמרי הכופר באל ועובד ע"ז שהעיד השם עליו רק לא היה כאחאב (מ"א כ"א כ"ה) כשצם ב' שעות וחצי לפי שאמרו חז"ל (תענית כ"ה ב') בטלה גזרה מעליו כמו שנאמר (מ"א כ"א כ"ט) ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי הראית כי נכנע אחאב מפני יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה על ביתו ולא קפח הקב"ה שכר תעניתו ועגלון מלך מואב שהצר לישראל לפי ששם כבוד לאלהי ישראל כשאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך מלך (שופטים ג' י"ט) ועמד מהכסא גמלהו האל גמול טוב ושם כסא שלמה שהוא כסא ה' כמו שאמר (דה"א כ"ט כ"ג) וישב שלמה על כסא ה' וכסא המלך המשיח מזרעו כי רות המואביה היתה בתו וכן אמרו ע"ה (נזיר כ"ג ב' ועוד גם תנחומא ע' ילקוט במקומו) ולא קפח הקב"ה שכרו ונבוכדנצר הרשע שהרג מישראל כחול אשר על שפת הים ושרף בית הדום רגליו של אלהינו בשביל שרץ ד' פסיעות להקדים שם המקום לשם חזקיהו כמו שאמרו (סנהדרין צ"ו א') רהט בתריה ד' פסיעות היה גמולו שמלך מ' שנה כמו שמלך שלמה ולא קפה הקב"ה שכרו ועשו הרשע שהעיד השם באיבתו שנאמר (מלאכי א' ג') ואת עשו שנאתי ובארו חז"ל רוע פעליו ואמרו (ב"ב ט"ז ב') ובאותו היום עבר ה' עבירות הרג את הנפש ועבד ע"ז ובעל נערה המאורסה וכפר בתחיית המתים ושט את הבכורה נתעטף בטליתו ונכנס אצל יצחק אביו אמר לו אבא יש מעשר למלח אמר לו כמה בני מדקדק במצוות ועם כל זה כשהחזיק במצוה אחת והיא כבוד אב והיה שכרו שנתן לו השם מלכות בלי הפסק עד שיבא מלך המשיח כמו שאמרו ע"ה אין בן דוד בא עד שיטול עשו שכר כבוד אב ואם כדכתיב (זכריה ב' י"ב) אחר כבוד שלחני אל הגוים וזה דבר חז"ל (בכמה מקומות) אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אלא יגמול לעולם על פעולות הטוב לכל מי שיעשהו ויענוש על מעשה הרע למי שיעשהו כל זמן שיעשהו ואם אלו הכופרים המפורסמים יגמלם ה' גמול טוב על מעט מזעיר ממעשה הטוב ישראל שנאנסו באונס השמד ועושים מצוות בסתר איך לא יגמלם ה' על כך ולא יהיה הפרש אצלו בין עושה מצוה או אינו עושה בין עובד אלהים לאשר לא עבדו וכ"ז יראה מדברי זה האיש אלא כשיתפלל יעשה עברה וכך כתב ואמר כי שתים רעות עשה עמי וכבר נתבאר לך טעותו ושהוא לא סר תמיד מהיות מגנה אנשי זמנו עד שעבר זה לדבר בחק החכמים ז"ל כמו שביארנו ולא זה בלבד אלא אף בחק הבורא ית' ואמר שהוא יענוש על מעשה המצוות וכה דבר שתפלת אחד ממנו עבירה היא ועל כמו זה אמר שלמה (קהלת ה' ה') ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא:

וכאשר ראיתי הדבר הזה המפליא אשר הוא חולי העינים שמתי ידי לקבץ סמים ובשמים ראש מספרי הקדמונים אעשה מהם מרקחת קילורית מועיל למחלה ההיא וארפאה בו בעזרת השם וראיתי לחלק דברי בזה הענין לחמשה מינים המין הראשון בחלוקת המצוות בעת האונס המין השני בגבול חלול השם ועונשו המין השלישי במדרגת הנהרגים על קדוש השם והאנוסים באונס השמד המין הרביעי בענין הזה מכללות השמדות ומה ראוי לאדם לעשות בו המין החמישי בספור איך יאות לאדם שישמור בזה השמד המקום יבטלהו אמן:

המין הראשון בחלוקת המצוות בשעת האונס לשלשה כללים מהמצוות והם ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים הדין בהם הוא שכל זמן שיאנס על אחת מהן הוא מצוה שיהרג ואל יעבור בכל זמן ובכל מקום ועל איזה ענין שיהיה אמנם אמרי בכל זמן ר"ל בין בשעת השמד ובין שלא בשעת השמד ואמרי בכל מקום ר"ל בין בצניעות בין בפרהסיא ואמרי על איזה ענין ר"ל בין נתכוון להעבירו בין שלא נתכוון להעבירו יהרג ואל יעבור ושאר המצוות כולם מלבד אלה השלשה אם אנסו עליהם אונס יביט אם להנאת עצמו נתכוון יעבור ואל יהרג בין בשעת השמד בין שלא בשעת השמד בין בסתר בין בפרהסיא וראיה לדבר זה בפ' בן סורר ומורה (סנהדרין ע"ד ב') והא אסתר פרהסיא הואי אמרו אסתר קרקע עולם היא רבא אמר הנאת עצמו שאני דאמר רבא האי גוי וכו'ר וקיימא לן הלכה כרבא א"כ הנה נתבאר לך שכל זמן שנתכוון להנאת עצמו יעבור ואל יהרג אפילו בפרהסיא ובשעת השמד ואם נתכוון להעבירו יביט כמו כן אם היה העת ההוא שעת השמד והרג ואל יעבור בין בצנעה בין בגלוי, ואם היה שלא בשעת השמד אם היה בסתר יעבור ואל יהרג ואם היה בפרהסיא יהרג ואל יעבור וזה תורף לשונם בענין זה (שם שם ע"א) כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן אפילו שלא בשעת השמד לא אמרן אלא בצנעא אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה לא יעבור מדרבנן וכך אמרו מתיי מצוה קלה וכו' ואמנם פרהסיא ר"ל עשרה מישראל וכך אמרו אין פרהסיא פחות מעשרה וכולם מישראל (שם שם ע"ב):

המין השני בגבול חלול השם וענשו חלוק יחלק לשני חלקים כללי ופרטי האחד מהם שיעשה אחד מבני אדם עבירה להכעיס לא יעשנה לתענוג או ערבות שימצא במעשה ההוא אלא להיותה קל ונבזה בעיניו הנה זה כבר חלל את השם והוא אמרו ית' (ויקרא י"ט י"ב) לא תשבעו בשמי לשקר וכו' וזה מעשה אין שום תענוג והנאה נמצא בו ואם עשה אותו בפרהסיא הוא מחלל שם שמים בפרהסיא וכבר ביארנו שכל מקום שנאמר פרהסיא ר"ל עשרה מישראל והשני שישתדל האדם מעצמו שלא יתקן פעולותיו

הגשמיות עד שיגלו אצל ההמון ממנו ספורים מגונים מאוד ואע"פ שלא עשה עבירה כבר חלל את השם מפני שראוי לאדם שישמור מפני אדם מעבירות כמו שישמור מה שיש בינו ובין בוראו כמו שאמר ית' (במדבר ל"ב כ"ב) והייתם נקיים מה' ומישראל וכך אמרו ביומא (פ"ו א') רב נחמן בר יצתק אמר כגון דאמרי אינשי שרי ליה מריה לפלניא ואמרו עוד כגון שחבריו בושין משמועתו והפרטי יחלק לשני חלקים האחד שיעשה איש חכם מעשה שהוא מותר לכל אדם אלא שאיש כמוהו אינו ראוי לעשות כמעשהו מפני שהוא ידוע במעשה חסד והוא מבוקש ממנו יותר מזולתו וזה כבר חלל את השם וזה מאמר רב בגבול חלול השם (שם שם) כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר כלומר שאדם כמוהו לא היה ראוי לו שיקח דבר עד שיתן דמיו תיכף שהוא לוקח ולא יאחר אעפ"י שזה המעשה מותר לכל בני אדם וכמו כן מאמר ר' יוחנן כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תפלין וכך ענין זה שאדם כמוהו לא היה ראוי לו שיעשה זה ובכל התלמוד אדם חשוב שאני והשני שיהיה אדם חכם מתנהג עם בני אדם הנהגה פחותה וכעורה במקחו ובממכרו ובמשאו ובמתנו ומקבל בני אדם בכעס ובבזיון ולא תהיה דעתו מעורבת עם ההבריות ולא יהיה עם בני אדם מתנהג במדות יקרות והגונות הנה זה כבר חלל את השם וכך אמרו ע"ה (שם שם) בזמן שאדם קורא ושונה ואין נושא ונותן באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו וכו' ולולי פחדתי מהאריכות והיציאה מכוונת דברינו כה הייחי מבאר לך איך ראוי לאדם שיתנהג עם בני אדם ואיך יאות שיהיה כל פעולותיו וכל דבריו וקבלותיו לבני אדם כולם עד שישבחהו כל מי שידבר עמו או יתערב בו ומה ענין אמרם נושא ונותן באמונה ומה ענין דבורו שיהיה בנחת עם הבריות ואולם לא יספיק בזה אלא חבור גדול ואשוב לענין דברי וקדושת השם הוא הפך חלול השם וזה שהאדם כשיעשה מצוה מן המצות ולא יערב עמה כוונה מן הכוונות אלא אהבת ה' יתעלה ועבודתו לבד הנה הוא קדש את השם ברבים וכמו כן אם ישמעו ממנו שמועות טובות קדש את השם כמו שאמרו (שם) בזמן שאדם וכו' עד ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר וכמו כן אדם גדול כשימנע עצמו מן הענינים שהם מכוערים אצל בני אדם ואע"פ שאינם בעיניו מכוערים קדש את השם כמו שאמר (משלי ד' כ"ד) ולזות שפתים הרחק ממך וחלול השם הוא עון גדול יענש בו שוגג כמזיד כמו שאמרו עליהם השלום (אבות ד' ד') אחד שוגג ואחר מזיד בחלול השם וכל העוונות יאריכו לאדם עליהם חוץ מחילול השם שאין מאריכין לו וכך אמרו (קדושין מ' א') אין מקיפין לחילול השם מאי אין מקיפין אין עושין לו כחנוני המקיף כלומר שיפרעו ממנו מעט וכל המחלל שם שמים בינו לבין עצמו הקב"ה נפרע

ממנו בגלוי כמו שאמרו (אבות שם שם) כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי והענין הזה יתר מכל העונות ואין יום הכפורים ולא יסורין ולא תשובה מכפרין אלא כולן תולין ומיתה מכפרת כמו שאמרו ז"ל (יומא שם שם) מי שיש בידו חילול השם אין כח בתשובה ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה מכפרת שנאמר (ישעיה כ"ב י"ד) ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון וכל זה כשיהיה מחלל שם שמים ברצונו כמו שנבאר וכמו שחילול השם הוא עון גדול כך קדוש השם הוא מצוה גדולה וגומלין לו טובה הרבה מאד וכל איש מבני ישראל חייב בקדוש השם כמו שאמרו בספרא אני ה' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים (ויקרא כ"ה ל"ח) על מנת שתקדשו שמי ברבים ואמרו בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין ע"ד ב') בעי מיניה מר' אמי בן נח מצווה על קדושת השם או לא שמע מיניה דבן ישראל לא צריך בעיא דמצווה הוא על קדושת השם דכתיב (ויקרא כ"ב ל"ב) ונקדשתי בתוך בני ישראל:

המין השלישי במדרגת הנהרגים על קדושת השם והאנוסים באונס השמד דע כי בכל מקום שאמרו בו חז"ל יהרג ואל יעבור אם יהרג כבר קדש את השם ואם היה בעשרה מישראל כבר קדש את השם ברבים כמו חנניה מישאל ועזריה ודניאל ועשרה הרוגי מלכות ושבעת בני חנה ושאר ישראל הנהרגים על קדושת השם הרחמן יקום נקמת דמיהם בקרוב ובעדם נאמר (תהלים נ' ה') אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח ואמרו חז"ל (שה"ש רבה ב' ז') השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו' השבעתי בדורות של שמד בצבאות שעשו לי צביוני ועשיתי צביונם או באילות השדה ששפכו דמם עלי כדם צבי ואיל ועליהם הוא אומר (תהלים מ"ד כ"ג) כי עליך הורגנו כל היום ואיש שיזכהו האל לעלות במעלה עליונה כזאת כלומר שנהרג על קדושת השם אפילו היו עונותיו כמו ירבעם בן נבט וחבריו הוא מעולם הבא ואפילו לא היה תלמיד חכם וכך אמרו ע"ה (פסחים נ' א' ע"ש) מקום שהרוגי מלכות עומדים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתה כגון ר' עקיבא וחבריו וכ"ש דאיכא תורה ומעשים טובים אלה הרוגי לוד ואם לא יהרג אלא עבר מפני האונס ולא נהרג לא הטיב לעשות והוא מחלל שם שמים באונס אמנם אינו חייב עונש מכל השבעה [מיני עונשים והם ד' מיתות ב"ד כרת מיתה בידי שמים ומלקות] שלא מצאנו בכל התורה כולה לא בקלות ולא בחמורות מקום שיחייב ה' גבול מגבולי העונש לאנוס אלא לעושי ברצון כמו שאמר (במדבר ט"ו ל') והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' ולא שהיה אנוס וכך אמרו בכל התלמוד (נדרים כ"ז א' ועוד) אנוס דאורייתא הוא דכתיב (דברים כ"ב כ"ו) כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה

וברוב המקומות אמרו אנוס רחמנא פטריה ולא נקרא לא פושע ולא רשע ולא פסול לעדות אלא אם כן עשה עבירות יפסל בם לעדות אלא שהוא לא קיים מצות קדוש השם ולא יקרא שמו מחלל שם שמים ברצון בשום פנים אמנם מי שיאמר או שיעלה בדעתו מפני שאמרו חז"ל יהרג ואל יעבר שאם עבר שיהיה חייב מיתה זה טעות גמורה שאין הדבר כן אלא כמו שאספר וזה שהוא מצוה שיהרג ואם לא נהרג אינו חייב מיתה ואפילו עבד ע"ז באונס אינו חייב כרת וכ"ש שלא יהרגוהו בית דין וזה העיקר הוא מבואר בתורת כהנים אמר השם יתברך בנותן מזרעו למולך (ויקרא כ' ה') ונתתי את פני באיש ההוא ולא אנוס ולא שוגג ומוטעה אמר שאנוס ומוטעה לא יתחייב כרת אע"פ שאם עושה במזיד וברצון חייב כרת וכ"ש עבירות שיתחייב על זדונם וברצון מלקות ארבעים שלא יתחייב אם עשאם באונס במלקות בשום פנים וחלול השם בלאו הוא כמו שאמר השם ית' (ויקרא כ"ב ל"ב) ולא תחללו את שם קדשי וידוע הוא כי שבועת שקר הוא חלול השם שכתוב בתורה (שם י"ט י"ב) ולא תשבעו בשמי לשקר ותללת את שה אלהיך אני ה' עם כל זה לשון המשנה (נדריה ג' ד') נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין שהיא תרומה בית שמאי אומרין בנדר ובית הלל אומרין בשבועה ואע"פ שהענינים האלה הן מבוארין בענין ואין צריך להביא ראיות עליהן בשום פנים כי איך יושם דין מי שעשה [באונס שוה עם מי שעשה] ברצון ואמרו חז"ל יעבור ואל יהרג וראה זה האיש יותר יקר מהחכמים ויותר מדקדק במצות והתיר עצמו למיתה בפיו ובלשונו וקדש את ה' לפי דבריו והוא חוטא ומורד במעשיו והוא מתחייב בנפשו לפי דברי ה' ית' (ויקרא י"ח ה') אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם (סנהדרין ע"ד א' ועוד):

והמין הרביעי ממנין זה השמד בין השמדות ומה שראוי לאדם שיעשה בו דע שכל השמדות שהיו בזמן החכמים היו מצווים בה לעבור על המצות והיה בם עשיית מעשה כמו שאמרו בתלמוד שלא יתעסקו בתורה ולא ימולו את בניהם או שיבעלו נשיהן נדות ואולם זה השמד לא יתחייבו עשיית מעשה זולת הדבור בלבד ואם ירצה אדם לקיים תרי"ג מצות בסתר יקיים ואין אשם לו אלא אם הקרה עצמו בלא אונס שיחלל שבת והוא אינו בכך אנוס כי זה האונס אינו מחייב לשום אדם מעשה אלא הדבור בלבד וכבר נתאמת אצלם שאין אנחנו מאמינים באותו הדבור ואינו בפי האומרו רק להנצל מן המלך כדי להפיס דעתו בדבורים מן הדבור וכל מי שנהרג כדי שלא יודה בשליחות אותו האיש לא יאמר עליו אלא שעשה הישר והטוב ויש לו שכר גדול לפני השם ומעלתו במעלה עליונה כי הוא מסר עצמו לקדושת השם ית' ויתעלה אבל מי שבא לישאל אותנו אם יהרג או יודה אומרין לו שיודה ולא יהרג אבל לא יעמוד במלכות אותו המלך אלא ישב בביתו

עד שיצא אם הוא צריך ומעשה ידיו יעשה בסתר כי מעולם לא נשמע כמו זה השמד הנפלא שאין כופין בו כי אם על הדבור בלבד ולא יראה מדברי רז"ל שיאמרו יהרג ואל יעבור ואל יאמר דבר אחד שאין בו מעשה אבל יהרג כי אשר יחיבוהו לעשות מעשה או על דבר שהוא מוזהר עליו וצריך מי שעבר עליו זה השמד להתנהג באלה הענינים שאני מציע שישים בין עיניו לעשות ולקיים מן המצות מה שהוא יכול ואם אירע לו שעבר הרבה או שחלל שבת לא יטלטל מה שאינו מותר לטלטלו ולא יאמר מה שעברתי עליו יותר גדול מזה שאני נזהר ממנו אלא יזהר מכל מה שהוא יכול ותדע שצריך האדם לידע עיקר מעיקרי הדת והוא שירבעם בן נבט והדומין לו נפרעין ממנו על עשיית העגלים ועל בטול ערובי תבשילין והדומה לו שלא יאמר אדם קים ליה בדרבה מיניה לא יאמר זה אלא בדיני אדם בעולם הזה אבל השם יתברך נפרע מבני אדם על החמורות ועל הקלות ונותן שכר על כל דבר שעושין על כן צריך האדם לידע שכל עבירה שיעשה נפרעין ממנו עליה וכל מצוה שיעשה מקבל עליה שכר ואין הדבר כמו שחשב והעצה שאני יועץ לנפשי והדעת שאני רוצה בה לי ולאהובי ולכל מבקש ממני עצה שיצא מאלה המקומות וילך למקום שהוא יכול להעמיד דתו ולקיים תורתו בלא אונס ולא יפחד ויעזוב ביתו ובניו וכל אשר לו כי דת ה' שהנחיל אותנו גדולה וחיובה קודם לכל המקרים הבזוים בעיני המשכילים שהם אינם עומדים ויראת ה' היא שעומדת ולא עוד אלא אפילו היו שתי מדינות מישראל אחת מהם יותר טובה במעשיהם ובמנהגותיהם ויותר מדקדקת ונכנעים למצות מן האחרת שחייב ירא ה' לצאת מאותה שמעשים אינם כל כך [נכונים] לאותה מדינה טובה וכבר הזהירונו רז"ל אל ידור אדם במדינה שאין בה עשרה חסידים והביאו ראיה על זה מסדום דכתיב (בראשית י"ח י"ב) אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה וכל זה כשיהיו שני מדינות ישראל אבל אם היה המקום מן הגוים ישראל העומד שם על אחת כמה וכמה שהוא חייב לצאת מאותו מקום וללכת למקום טוב וישתדל לעשות ואעפ"י שמפיל עצמו בסכנה עד שינצל מן המקום הרע שאינו יכול להעמיד דתו כראוי וילך עד שיגיע למקום טוב וכבר פירש על ידי הנביאים שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם (ש"א כ"ו י"ט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר וגו' הנה שקול דירתו בין הגוים כאלו עובד אלהים אחרים וכן חייבו החסידים ויראי השם שימאסו הרע ועושיו וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קל"ט כ"א) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט וגם אמר (שם קי"ט ס"ג) חבר אני לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך וכן מצינו באברהם אבינו ע"ה שמאס משפחתו ומקומו וברח לנפשו להנצל מדעת הכופרים וכל זה אם לא יכופו אותו הכופרים לעשות מעשיהם שצריך האדם

לצאת מביניהם אבל בשכופין אותו לעבור על אחת מן המצות אסור לעמוד באותו מקום אלא יצא ויניח כל אשר לו וילך ביום ובלילה עד שימצא מקום שיהא יכול להעמיד דתו והעולם גדול ורחב והתנצלות מי שטוען בענין ביתו ובניו אינה טענה לפי האמת אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו ואין ראוי אצלי מי שיטען זאת הטענה כדי לדחות מעל נפשו אלא יגלה למקום ראוי ולא יעמוד בשום פנים במקום השמד וכל העומד שם הרי הוא עובר ומחלל שם שמים והוא קרוב למזיד אבל אלה שמפתין עצמן ואומרין שיעמדו במקומן עד שיבא המלך המשיח לארץ המערב [ואז יהיו] יוצאין והולכין לירושלים איני יודע איך יבטל מהם זה השמד אלא עוברין הן ומחטיאין זולתן (ובראותן) [ובכמותן] אמר הנביא ע"ה (ירמי' ו' י"ד) וירפאו את שבר בת עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום כי אין זמן לביאת המשיח עד שתולין בו ואומרים עליו הוא קרוב או רחוק וחיוב המצות אינו תלוי בביאת המשיח אלא אנחנו מחויבים להתעסק בתורה ובמצות ונשתדל להשלים עשייתן ואחר שנעשה מה שאנחנו מחויבים אם יזכה ה' לנו או לבני בנינו לראות המשיח הרי זה טוב יותר ואם לא לא הפסדנו כלום אלא הרוחנו בעשייתנו מה שאנחנו מחויבין אבל אם יעמוד אדם במקומות שיראה כי התורה תפסוק והמין יאבד בעבור השנים והוא אינו יכול להעמיד דתו ויאמר אשאר אני עד שיבא משיח ואצא מזה שאני בו אין זה כי אם רוע לב ואבוד גדול ובטול הדת והדעת זו היא דעתי והשם יודע האמת:

החמישי אפרש בו איך ראוי לאדם לראות את עצמו באלה ימי השמד חייב הוא כל מי שאינו יכול לצאת מפני משאלות לבו וסבות הכנת הימים ועמד באותן המקומות שיראה נפשו מחלל שם שמים לא ברצון ממש אבל קרוב הוא להיות ברצון ושהוא נזוף מלפני המקום נענש על רוע מעשיו ועם זה יהיה בדעתו אם עשה מצוה מן המצות שהקב"ה מכפיל שכרו עליהם שהוא לא עשה אלא לשמים בלבד ואינו מבקשו כדי להתגדל ושיראה שהוא עושה מצוה ואינו דומה שכר מי שעושה מצוה בלא פחד לשכר מי שעושה אותה והוא יודע שאם יודע בו יאבד נפשו וכל אשר לו ועל דמיון זה הזמן אמר השם (דברים ד' כ"ט) כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך ואעפ"כ לא יפנה אדם ממחשבתו עד שהוא יוצא מאותן הגלילות שקצף עליהם השם וישתדל בכל יכלתו וג"כ אינו ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם אלא מקרבם ומזרזם לעשיית המצות וכבר פירשו רז"ל שהפושע אם פשע ברצונו כשיבא לבית הכנסת להתפלל מקבלין אותו ואין נוהגין בו מנהג בזיון וסמכו על זה מדברי שלמה ע"ה (משלי ו' ל') אל יבוזו לגנב כי יגנוב למלא וגו' אל יבוזו לפושעי ישראל שהן באין בסתר לגנוב מצוות ומיום שגלינו

מארצנו לא פסק ממנו שמד כי מנעורינו גדלנו כאב ומבטן אמנו הנחנו ובכל התלמוד אומר שמדא דעביד ובטיל השם יבטלהו מעלינו ויקיים בימינו מה שנאמר (ירמיה נ' כ') בימים ההם ובעת ההיא נאם ה' יבוקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאונה כי אסלח לאשר אשאיר וכן יהי רצון אמן:
נשלם מאמר קדוש השם

תשובת הרמב"ם

תשובת הרמב"ם ז"ל
למר יוסף בן גאבד מאנשי בגדד על אגרת שנכללו בה שאלות
*(מובאה במ"מ ובכ"מ פ"ז מהלכות סוכה ה' ז')
שויתי ה' לנגדי תמיד הגיעה אלינו אגרת הזקן הנכבד היקר התלמיד מר יוסף בן אבו אלבער נ"ע הידוע אבן גבאר והוא זוכר שהי' עם הארץ אבל נתבאר לנו במכתבו שיש לו השתדלות חזקה על תלמוד תורה ושהוא הרבה מתעסק בפירושינו למשנה ושאינו מבין החבור שחיברנו ר"ל משנה תורה בשביל שהוא בלשון עברי וזכר לנו ג"כ ששמע מתלמידי חכמים ישמרם צורם שיש שם בבגדד שתפשו עלינו אותם הדברים שזכרם ובקש להשיב להם וחלה פנינו שנכתוב לו בכתב ידינו כדי לסייעו על הלמוד ואנחנו עושים זה:
תחלה מה שאתה צריך לידע השם יתמיד ערכך ויוסיף בהצלחתך שאינך עם הארץ אלא תלמידנו ואהובנו אתה וכל מי שמבקש להדבק בתלמוד תורה ואפילו הבין פסוק אחד או הלכה אחת ואין הפרש שהבין אותו הענין מלשון קודש או מלשון ערבי או מלשון ארמי הכונה היא הבנת ענינים בכל לשון שיהיה וכל שכן הפירושים והחיבורים והעיקר היא שתתעסק בלמוד וכל מי שמניח הלמוד או לא למד דבר מעולם נאמר בו כי דבר ה' בזה וכן כל המתעצל מן התוספת ואפילו היה חכם גדול הוא מבטל עשה של תלמוד תורה שהיא כנגד הכל ובכלל אומר לך שלא תבזה עצמך ואל תתיאש מן השלימות גדולי החכמים התחילו הלמוד והם גדולים בשנים מאוד והי' מהם מה שהיה וראוי לך גם כן שתלמוד זה השעור מן החבור מלשון הקודש שחברנו בו החבור כי הוא קל להבין מקרוב להתלמד מאוד ואחר שתתחנך בספר אחד תבין כל החבור כולו ואיני רוצה בשום פנים להוציאו ללשון ערבי לפי שכל נעימותו יפסד:
ואני מבקש עתה להחזיר פירוש המשנה וספר המצות ללשון הקודש וכל שכן שאחזיר זה החבור ללשון ערבי ואל תבקש זה ממני כלל ועל כל פנים אחינו אתה השם יסייע

אותך ויחנך השלימות האמתי ויקבץ לך הצלחת שני העולמות אבל מה ששמעת אותם אומרים שאנחנו הרחקנו תחיית המתים ר"ל חזרת נפש לגוף זה הוצאת שם רע גדול עלינו והאומר זה עלינו או שהוא איש רשע ערום מוציא מדברינו מה שלא אמרנו או איש סכל נתקשה עליו להבין מדברינו העולם הבא וחושב שהוא תחיית המתים וכבר חיברנו בזה הענין מאמר להבנת זה הטעות והוא בלא ספק יגיע לכם ויסיר מעליכם כל ספק בזה הענין *(הוא מאמר תחיית המתים) וזכרת לנו ג"כ שתפשו עלינו אמרינו שהמילה אמנם אנחנו נצטוינו בה על ידי משה רבינו ולא ע"י אברהם אבינו ואמרו שאלו י"ג בריתות שנגזרו עליה אמנם היה עם אברהם וזה המאמר מאמרו סכלות גדולה וראיה עליו שלא ידע דבר מעקרי הדת ומאמרינו הוא האמת שאין בו ספק שתרי"ג מצוות שנאמרו למשה בסיני בכללם היא המילה וגיד הנשה אבל הדבר כמו שאמרו ז"ל נכתב במקומו ואמנם אנחנו הולכים אחר מה שנצטוינו בסיני שנזכר לנו איסור גיד הנשה המוקדם והמילה המוקדמת וי"ג בריתות הנזכרים במילה ראוי לשאול אלו הסומים שרוצים להדמות לבעלי העינים לומר להם אם הכתובים שיש באותה הפרשת י"ג בריתות נאמרו לאברהם וזכרם אברהם וכתבם וכשבא משה רבינו העתיק אותם הפסוקים שכתבם אברהם וכתבם בתורה כמו שכותבים שאר בני אדם דברי זולתם וחרזי זולתם או אם אלו הכתובים הנזכרים בתורה נאמרו למשה מפי הגבורה וכל מי שלא יאמין שאלו הפסוקים עם כל התורה כולה נאמרו למשה מפי הגבורה הוא בכלל האומר אין תורה מן השמים ומאין היינו אנחנו יודעים אלו לא ידע משה רבינו מה שנאמר לאברהם אבינו בעת שנצטוה על המילה ואמנם נודע לנו זה ממשה מסיני א"כ עיקר זו המצות וחיובה ממשה ואלו הי"ג בריתות ממשה נצטוינו ממה שהודיעו השם וזה הדבר מבואר ולא יתעלם אלא על מי שלא עיין ולא השתכל בלימודי עיקרי הדת והאביד כל ימיו בשריגים ואין בתורתנו חילוק תורה צוה לנו משה כולה מורשה מהשי"ת וכל מה שיש בה ממה שקדם לזולתו כמו ז' מצוות לנח ומילה לאברהם לא להאמין בו אנחנו מפני שהדבר הזה מוקדם אלא מפני הצווי האחרון המיוחד בנו אנחנו קהלת יעקב וההארכה בזה יש בו איבוד הזמן:

וזכרת שגינו עלינו התרת ההליכה בנהרות שמימיהם הרבה בשבת אמת שהוא מותר בלא ספק ומה שזכרת שהם חשבו שאני אמרתי תחומין דרבנן והם דאורייתא וכבר הגיע אלינו דבר ראש הישיבה י"צו וידענו שהוא טעה מאוד ולא נסתכל בדברינו ולא הבין ענייניו בשום פנים והביא דברים רחוקים וכבר השיבונו אותו ע"ז בתשובה ארוכה *(תשובות הרמב"ם סימן קכ"ו) וכבר כתבו אותה התלמידים והוא בידיהם דומה למאמר

ונתפרסמה ובלי ספק שהגיע אליכם השאלה הראשונה והתשובה עליה בהיתר ההליכה בנהרות וראיותנו ע"ז ותפישות וקושיות ראש הישיבה יצ"ו עלינו בלשונו ותשובותנו השנית בביאור מה שנסתפק עליו מדברינו והמופת אל אמתת שהורינו בו תחלה בהיות זה ספיקה דרבנן ומותר:

ומה שזכרת ממה שגינו עלינו שהתרנו בשבעת ימי נקיים שתשב האשה בביתה אינו יודע מה הוא ענין זאת המלה אצליכם אם הוא ענינו שתגע בבעלה אפילו באצבע קטנה או תאכל עמו ותשתה עמו בכלי אחד או שתעשה אחת מג' דברים שהם רחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו ומוזגת הכוס לו זה אינו מותר אלא אחר שבעת ימים וטבילה במי מקוה ואם הענין הזה שתעשה שאר העסקים כמו הלישה והבישול או שתגע בבגד או תל דעל מחצלת זה מותר ואפילו בימי נדתה עצמן לפי שענין הטומאה והטהרה זולת האסור והמותר אצל הרבנים וזה מנהגינו המפורסם בכל ארצותנו ובכל ארצות צרפת והוא דין התלמוד ועליו מצינו בני ארץ ישראל כולם בעת שהיינו ביניהם אבל אנשי מצרים מצינו אותם נוטים בזה לדברי מינות והולכים אחר סדור הקראים אם כן הוא מנהג אנשי ארצכם כמו אנשי מצרים אנחנו לא נצוה עליכם שתסורו ממנה ולא אטעה אתכם בהוספת השימור והבדלת הנדה ואין בזה אלא חיוב מה שאינו חייב אבל על תנאי שימנו שבעת נקיים ושיחפפו ויטבלו במי מקוה אבל אם הוא מנהגכם ג"כ שמשתמרין שלא תגע כסף [בסף] ולא תלך על כך וכך והם רוחצות בין השמשות ואינן טובלות במי מקוה זו מינות גמורה לא מנהג וראוי להתרחק מזה הדבר ולהסירו ולהכריח בני אדם על דין התלמוד לא יותר כמו שעשינו אנחנו בארץ מצרים ולא הספיק לנו ההזהרה בלבד עד שהחרמנו בספרי תורות בכל בתי כנסיות *(תשובות הרמב"ם סימן קמ"ט) וכתבנו הסכמות בזה והיה החרם שארורה כל אשה שלא תמנה ז' נקיים או תבטל הטבילה או תרחוץ בלבד כמו שעושים הקראים ואפילו עם הטבילה ואמרנו להם שהנגיעה בבגדים ובמאכלים הוא מותר אבל תשארו על מנהגכם ומי שרוצה להתיר יתיר ומי שימאס הדבר מפני זוהמא או מפני תוספת סייג כדי להתרחק מן הנדה יש לו לעשות אבל אם הוא סובר איסור במאכל או במשתה שתגע בו הנדה ונתרחק ממנו מפני האיסור יצא מכלל הרבנים וכפר בתורה שבע"פ זהו מה שנתפרסם מהוראותינו ותעשנו בזה הענין וזה כולו אמת מבואר לא יחלוק על דבר ממנו אלא או סכל או מי שאינו מדקדק בתורה ומגנה האמתיות אצל ההמון ואם יאמר עלינו זולתו זה אחד מן המגנים אשר שקר:

אבל הציצית שכותבים עליה פסוקים אינן מותר לעשות ואותם הפסוקים ראוי לחותכם ולגונזם וכבר נשאל זה הדבר ממנו והשבנו עליו בתשובה אין ספק שהגיע אליכם *(תשובות הרמב"ם סימן ז'):

ומה ששאלת שאבאר לך איך היא השארות הנפש בעולם הבא כל מה שאפשר לנו לומר בו ולהקריבו להבנה כבר אמרנוהו במה שחברנו ואני איעצך שלא תעסוק באלו העמוקות לפי שמציאות הדברים הנפרדים מן הגלגלים איך הוא יקשה ציורו מאוד על כל בעלי החכמה המפורסמים ולפיכך הם מכחשים בו ולא ידמו אלא שהוא גשם וכל שכן למתחילים ומי שלא קדם לו חינוך ואל תצייר בדעתך אלא במה שאתה יכול להבינו ולא ישים [יזיק] לך בדתך שתסבור שבני עולם הבא הם גופות עד שיתקיים לך היטיב מציאותם ואפילו תסבור בהם שהם אוכלים ושותים ומולידים בשמים העליונים או בגן עדן כמו שנאמר לא יזיק לך זה בדתך שיש דברים רבים הוסכלו והם יותר מבוארים מזה ולא תזיק סכלותם בעיקרי הדת אבל יהי' בו הכחשת דברי המעתיקים לפירוש האמתי שאמרו אין בו לא אכילה ולא שתיה שמתחייב ממנו הסתלקות מציאות הגוף כמו שבארנו בזה המאמר האחרון שיגיע לכס בלא ספק:

ותפלת תענית איך מקבלים התענית שיאמר למחר אתענה או מה שדומה לזה ונראה שהראוי לאמר אחר תפילת המנחה לפי שכן יראה מהירושלמי ואם (או) אמרו בעצם התפילה בשומע תפילה כמו שזכרנו בחבור בספר אהבה ואמנם ענינו לא יאמר אלא מליל התענית:

ואמנם הערבה אני רואה שאין ראוי להוסיף בה על שני בדים כמו שאין ראוי להוסיף על לולב אחד ואתרוג אחד וזולתינו מן הגאונים מתירים הוספת הערבה כמו שמותר להוסיף בהדס ואנחנו אין דבריהם אצלינו חזק אלא הוספת ההדס מצאנוהו כתוב ר"ל בהושענא *(הכ"מ פ"ז מהלכות לולב מביא תשובה זאת בשינוי לשון קצת ותמה על ה"ה שכתב שלא מצינו בגמרא היתר תוספת אלא בהדס ואמר כי לא מצינו זה בגמרא ונראה דכונת ה"ה היתה מדאמרינן סוכה ל"ד אמר להו שמואל להנהו דמזבני אסא אשוו וזבינו וכו' ופריך ולדרוש להו כר' עקיבא וכו' אלמא דאפילו אי סבירא לי' כר' עקיבא דבחד סגי אפ"ה מהדר אתלתא אלמא דבהדס מוסיפין ואולי זה כונת רבינו באמרו הוספת ההדס מצאנוה כתוב וכדומה כתב הר"ן שם דגם על ערבה מוסיפין משום דהוא לנוי כדעת רבינו לעיל בחידושים דף ס"ג והביאה הכ"מ שם ודוק אב"א) וכל דבר שלא נמצא אותו כתוב בבאור לחכמים שהוא מותר נשאיר אותו על גבולו בלי תוספות ולא גרעון מפני שאין הפרש אצלינו בין התוספת על הדבר המוגבל או בין החסרון ממנו וכשלא נעשה

אלא שני בדים קיימנו מצוה מן המובחר ר"ל שאין בה חשש תוספת ולא גרעון זו הוא דעתנו ומי שרוצה להלך אחריה ילך וממה שזכרת ממה שגנו עלינו רואה קרי בליל הצום ואמרם זה שראה קרי טעון טבילה ואנחנו לא נשגיח בגנות ההמון ולא נתלה במאמרים המפורסמים אלא במה שהוא מוסכם העיון וכבר בארנו עקר זה הדבר בהלכות ק"ש ותפלה באור שלם יבינה כל בעל עיון:

ואמנם היוצר אני רואה כשם שמתפלל אותו ש"ץ כך מתפלל אותו היחיד וכבר אמר זולתינו מן הגאונים ז"ל זולת זה ונתלו באמרם אין היחיד אומר קדוש ורוב גאונינו מן המערב על דעתנו לפי שזה הוא מספר מה שאומרים המלאכים והקדושה שאין היחיד ראוי לאמרה הוא שיכוין הוא להקדוש כמו שאמר השליח צבור בתפילה נקדישך ונעריצך וכבר כתב זה המאמר וראיתו אבן גאסוס נ"ע תלמיד רבינו נסים בספרו שחבר בתפילה ובלי ספק שהוא מצוי אצליכם:

וכל מה שזכרת מאהבתנו והוספת בה יש לך שכר גדול לפי שהיא אהבה לשם שמים והוא נמשכת אחר מה שראית מדברינו בתורה שהוא מאצל השי"ת א"כ עיקר זו אהבה היא לשם וכן חייבים אנו לאהוב את השם בכל לב ובכל נפש ומחוזק אהבתו ראו לנו לאהוב מצותיו ואזהרותיו ואנשיה היודעים אותם והמלמדים אותם ואמנס מה שהגיע לנו ואפשר שתהיה אמת ושלא יהיה אמת שיש שם מי שמדבר עלינו רעות והוא מבקש להתכבד בקלוני ויצא משיטת הראוי בחבורנו ושמענו שאתה מחית בידם קצת מחוי והתקוממת בזה קצת התקוממת אל תעשה דבר זה ואנחנו מוחלים לכל מי שיעשה זה בשביל סכלותיו וכל שכן מי שיש לו בזה תועלת ולא יזיק לנו אנחנו וכופין על מדת סדום זה נהנה וזה לא חסר וכש"כ שההנאה בזה לא כלום לזה האומר בשביל מה שיועילנו בעיני היושבים לפניו מן השלימות ושהוא חכם ושהוא תופש על מי שיחשב בו שבני אדם נסמכין עליו וכש"כ אם היתה התפישה בחכמה ובדעת וזה כולו מועיל למי שעושה בעולם הזה ויועילנו אנחנו גם כן בעולם הזה ובעולם הבא ואמנם מעולם הבא מבואר והעולם הזה מפני שכל מי שמבקש להעלים מה שגלהו אמנם מוסיף לו גלוי:

ויותר מכל זה שאתה מביא על עצמך מריבות ורעות שאין בהם צורך ואנחנו לא נבקש סיוע מאדם ומניח כל אדם עם מה שירצה לעצמו והש"י יעזור אותך על רצונו וישים כל מעשינו ומאמרינו לשמו ושלומך ירבה ושלום כל הזקנים והתלמידים יברכם אלהינו:

משה בר מיימון זצ"ל

מאמר העבור

אגרות הרמב"ם

מאמר העבור להרמב"ם ז"ל

שאלת ממני יחייך השם ויעזרך על דינך ועולמך שאחבר לך חבור שתלמד ממנו ידיעת מלאכת העבור בהוצאת המולדות וידיעת הפרקים והמועדות וראשי החדשים לכל עת בדרך קרובה וביגיעה מועטת עד שתבין המלאכה מן הספר בלתי מלמד יורך ואע"פ שזה אומר כי לא יתכן שתדע דעה מן הדעות אלא בהוראת מלמד ולא יהיה לך די בספר לבד ותכלית המשפט כי לא יצטרך המלמד זמן מרובה אלא בזמן מועט יורהו ר"ל באותו זמן ילמדהו השמות הנוהגות באותו מדע והדברים אשר ההרגל בהם באותו מדע וידריכהו אל הדרך אבל בידיעתי עוצם פלפולך וחדודך נקל עלי חבור קצר כמה לידיעתי באמת כי אתה תבין אותו תכלית ההבנה ועם כל זה שאני מקצר ומניח האריכות ארבה המשלים שלא אעבור פרק אבל במשל פשוט שיקום אותו המשל במקום מלמד תתלמד ממנו ולא אשים מגמת פני בזה הקצור לבאר סבת מלאכה מן המלאכות שאותו הדבר צריך לפרש ואינו ראוי למתלמד גם לא לותיק בזה הסוג אלא אחר הקדמות אחרות רבות אינם ממגמת העבור אלא מדעות אחרות ואתה לא היתה מגמת שאלתך בינת סבת המלאכה אלא איכות המלאכה לבד ומה שהיה מעלה קרובה אינה צריכה להקדמות אפרשנה לך ובזה לא נצא ממגמת הספר ואיני רואה שלא להזכיר דבר התקופות כדי שלא יהיה הדבר חסר ואע"פ שלא שאלת ממני להזכירם ואשים דבורי בהם כפי דבורי במולדות בדרך קצרה וחלקנו כל זה לפרקים למען ישמח הקורא בקריאתו ויהיה נח עליו למען כי כל מגמה מן המגמות שרויה בפרק וחלקנו העבור לשתי מאמרות המאמר הראשון למולדות והמאמר השני בתקופות ופרקי המאמר הראשון שבעה פרק א' בזכרון הקדמות אשר עליהן נגררת מלאכת העבור פרק ב' בידיעת שני המחזור ולמה הוא זה כך וידיעת הפשוטות והמעוברות פרק ג' בידיעת מולד כל מחזור פרק ד' בידיעת מולד כל שנה פרק ה' בידיעת מולד כל חדש פרק ו' בידיעת כל הדחויות והקבועות פרק ז' בידיעת שלמים והחסרים והכסדרן המאמר השני פרקיו שלשה הפרק א' בידיעת באיזה יום מימי השבוע תהיה התקופה ובכמה שעות מן היום ומן הלילה פרק ב' בידיעת אותו ענין בשרטוט פרק ג' בידיעת בכמה ימים מימי החדש תהיה התקופה ואחר חלוקת אלו הפרקים ומספרם אשוב לפרשם בג"ה יתי:

המאמר הראשון בידיעת התקופות

פרק הראשון מהם בהקדמות אשר עליהם נגררת העבור והם ד' הקדמות:

ההקדמה הראשונה שכל חשבון העבור כל מה שיתקבץ לך מן הימים תשליך ז' ז' ותסמך הנשאר כי אין המגמה לדעת מספר הימים אבל המגמה לדעת באיזה יום מימי השבוע יהיה המולד: ההקדמה השנית כי השעה הנסכם עליה בעבור מהשעות המעוותות ר"ל מעוותות שהם י"ב ביום וי"ב בלילה בכל עתות השנה קור וחום וקיץ וחורף וכשיתקבץ לך כ"ד שעות חשוב אותו יום והרם אותו על מושב הימים כמו שנפרש בעתיד בעז"ה: ההקדמה השלישית כי ראשית כל יום מתחלת הלילה וכשיצא לך המולד ביום מן הימים בי' שעות אז תדע כי אותו מולד בי' שעות מן הלילה משל למה זה דומה כשיצא לך המולד ביום ג' בי' שעות תדע כי אותו מולד ליל א בי' שעות כי תחלת יום ג' מליל ג' וכשיצא לך המולד ביום ג' בכ' שעות תדע כי אותו המולד ביום ג' בח' שעות מן היום כי תפול מן הכ' אשר כנגד יום ג' י"ב שעות אשר הם שעות ליל ב' יום ג' ישאר ח' שעות מיום ג' ועל זה דוק: ההקדמה רביעית כי שעה המורגל עליה בחשבון העיבור נחלק לאלף ופ' חלקים ונקרא כל חלק מהם דק ובעת שיתקבץ לך אלף ופ' חלקים היא שעה שלימה והרם אותה אל מושב השעות כדרך שאפרש בג"ה ית':

הפרק הב' בידיעת שני המחזור ומספרם ולמה היה זה כך וידיעת הפשוטות והמעוברות: דע כי מעת שיתקבץ הירח עם השמש במעלה אחד עד שיתקבצו פעם שניה כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים זהו זמן חדושה של לבנה וכשתפיל זה החשבון בי"ב חדש אשר הוא חשבון חדשי השנה יהיה המתקבץ שנ"ד יום וח' שעות ותתע"ו חלקים וזהו זמן סבוב השמש ברקיע מעת שיתחיל ללכת מחלק ממנו עד שישוב אל אותו חלק בעינו אשר התחיל ממנו ראשונה: ומאחר שאמר הצור יתעלה זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה נתחייבנו למנות חדשינו בחדש אשר יתבאר בו החדוש ואין זה אלא ללבנה ובאמרו שמור את חדש האביב סמכו לזמן החום שהוא זמן הרביעי ולא תתישב זמני השנה החום והקור והקיץ והחורף אלא בחשבון השמש והצרכנו באותו ענין להיות חדשינו חדשי לבנה ושנותינו שנות חמה וכאשר מצאנו זמן שנת הלבנה שנ"ד יום ח' שעות ותתע"ו חלקים וזמן שנת השמש שס"ה יום ו' שעות מצינו שנת השמש מוסיף על שנת הלבנה י' כ"א ר"ד וכשחלקנו מותר שנת השמש על שנת הלבנה וכפלנו אותו בי"ט שנה אשר היא מספר שני המחזור היה המתקבץ מאותו מותר ז' חדשי השנה ומותר לא ימנה בו המלאכה והוספנו אותם שבעה חדשים בכלל חדשי השנים ונתנו במשך הי"ט שנה ז' שנים מן י"ג חדש כל שנה וקרינו שמם מעוברות ונתנו אותו חדש הנוסף לפני חדש מהן כי בגללו הוסף כפי מה שהקדמנו וחלקנו אותם השבע שנים על

שני המחזור והיא השנה השלישית והששית והשמינית וי"א וי"ד וי"ז וי"ט והסימן גו"ח אדז"ט והיוצא מזה הפרק כי המחזור י"ט שנה י"ב פשוטות וז' מעוברות:

הפרק השלישי בידיעת מולד כל מחזור כבר בארנו כי כל חדש הלבנה כ"ט י"ב תשצ"ג חלקים וכן בארנו כי כל חשבון העבור כל מה שנתקבץ ז' ימים תשליכהו וכשתשליך חדש הלבנה ז' ז' ישאר ממנו יום אחד י"ב שעות תשצ"ג חלקים והסימן אי"ב תשצ"ג וכבר בארנו כי מספר שנת הלבנה שנ"ד יום ח' שעות תתע"ו חלקים וכשתשליך זה החשבון ז' ז' ישאר ד' ימים ח' שעות תתע"ו חלקים והסימן בשאריתה ד"ח תתע"ר וכן ביארנו כי השנה המעוברת י"ג חדשים מהלבנה ומן שנת הלבנה עד י"ג חדשים מהלבנה יהיה המתקבץ ממנו שפ"ג יום וכ"א שעות ותקפ"ט חלקים וכשתשליך זה ז"ז ישאר ה' ימים כ"א שעה תקפ"ט חלקים והסימן הכ"א תקפ"ט וכן בארנו כי המחזור י"ט שנה י"ב פשוטות וז' מעוברות וכשתקח מספר השנה הפשוטה ותכפול אותו בי"ב פעמים ומספר השנה מעוברת ותכפול אותו ז' פעמים ותקבץ בשני סימנים ותשליך המתקבץ ז"ז ישאר ב' ימים י"ו שעות תקצ"ה חלקים והסימן בי"ו תקצ"ה והוא אשר ישאר ממספר ימי המחזור אחר שתשליך ז"ז ואני אכתוב לך אלו הנשארים בשרטוט להיותם מבוארת נקל עליך זכירתם כי עליהם נבנה שרש המלאכה כעין זה:

ואחר אשר פשטנו אלו הפשוטות אפרש היאך תוציא מולד איזה מחזור שתרצה דע כי שנה ראשונה משני העולם ר"ל השנים אשר אנחנו מונים בהם היום מולד אותה שנה ליל שני ה' שעות ר"ד חלקים מן השעה הששית והסימן בהר"ד והוא מולד ראש מחזור ממחזורי העולם וכאשר תרצה לדעת מולד המחזור השני ממחזורי העולם תכתוב בהר"ד בשיטה אחת ותכתוב בי"ו תקצ"ה בשיטה השנית תחתיה ותשים כל סוג תחת סוגו החלקים תחת החלקים והשעות תחת השעות והימים תחת הימים כעין זה:

תקבץ החלקים עם החלקים יהיה המתקבץ תשצ"ט תקבץ השעות עם השעות יהיה המתקבץ כ"א תקבץ הימים עם הימים יהיה המתקבץ ד' ימים יהיה מולד המחזור השני יום ד' כ"א תשצ"ט חלקים מן השעת העשירית ומה שאמרנו כי זה המולד בט' שעות מן היום הרביעי לפי כשתשליך מכ"א שעות י"ב שעות של ליל ד' כאשר הקדמנו נשאר ט' שעות מיום הרביעי ואותם החלקים משעה העשירית והסימן בזה המולד ר"ל המולד השני דכ"א תשצ"ט וכאשר תרצה לדעת המולד השלישי ר"ל מולד המחזור השלישי ממחזורי העולם תעשה כזה המעשה לא פחות ולא יתר שתכתוב מולד המחזור השני בשטה ובי"ו תקצ"ה בשטה שניה כעין זה:

ותקבץ החלקים עם החלקים כמו שעשית בפעם ראשונה יהיה המתקבץ ממנו אלף חלקים ושצ"ד חלקים תשליך מזה החשבון שעה באלף ושמנים חלקים ישאר שי"ד חלקים תרים השעה המתקבצת לך מן החלקים אל השעות ועוד תקבץ הי"ו שעות אל כ"א שעות עם השעה אשר הרימות מן החלקים יהיה המתקבץ ממנו ז' ימים וי"ד שעות תדע כי מולד המחזור השלישי ממחזורי העולם היה יום ז' בשתי שעות מן היום ושי"ד חלקים מן השעה השלישית והסימן בזה המולד ר"ל במולד השלישי זי"ב שי"ד ולא תסור מזה הענין ותעשה על זה המשל תוסיף בי"ו חקצ"ה על מולד המחזור הרביעי יצא לך מולד המחזור החמישי וכזה תעשה עד שתגיע אל מולד איזה מחזור שחרצה: ודע כי מחזורנו אשר הוא מחזור רנ"ט היה מולד השנה הראשונה ממנו והוא מולד המחזור ליל שלישי בג' שעות ושנ"ד חלקים והסימן ג"ג שנ"ד וידענו אותו בזה המעשה אשר הקדמנו כי הוספנו על בהר"ד בי"ו תקצ"ה וידענו מולד המחזור השני והוספנו על מולד המחזור השני בי"ו תקצ"ה וידענו מולד המחזור השלישי עד שבאנו לידיעת מחזורנו זה וכשתרצה לדעת מולד המחזור שיבא אחר מחזורנו תוסיף בי"ו תקצ"ה על ג"ג שנ"ד וזה כשתכתוב ג"ג שנ"ד בשטה אחת ובי"ו תקצ"ה בשטה שנית תחתיה ותקבץ השני שטות ומה שנתקבץ מן החלקים אלף ושמונים תרימהו שעה אל מושב השעות והנשאר למושב השעות תכתוב אותו בשטה שלישית ואחר תשיב אל השעות ומה שנתקבץ מן השעות כ"ד תרימהו יום אל מושב הימים ומה שנשארו ולא נשלם כ"ד שעות תכתבהו בשטה שלישית ועוד תשוב אל הימים ומה שנתקבץ יותר מז' תשליך ממנו ז' ותכתוב השאר בשטה שלישית וכאשר תעשה על זה המשל וצא לך מולד המחזור אשר אחרי זה והוא מחזור ר"ס יום ה' י"ט שעות ותתקמ"ט מן השעה השמינית וכן תוסיף על מחזור ר"ס בי"ו תקצ"ה יצא לך מולד מחזור רס"א וכענין זה תעשה עד לאין תכלית ואני אכתוב לך מולדות י' מחזורים בשרטוטים מן מחזורנו זה לנסות נפשך ותתלמד ממנו ויקום לך במקום מלמד וזה צורת השרטוט ותוציא מולד המחזיר אחר מחזור על דרך שהגדתי לך ועיין בשרטוט ואם יצא לך מכוין לאשר בשרטוט תדע כי מעשיך נכון ואם תמצא ביניהם שינוי אפי' בחלק אחד תדע כי הוא טעות ותוסיף לעשות עד שתכוון המעשה וזו היא הצורה:

הפרק הרביעי בידיעת מולד כל שנה כשיהיה מולד ר"ל שנה הראשונה מן המחזור ידוע על הדרך שספרנו תוסיף ד"ח תתע"ו על המולד הראשון משני המחזור ויצא לך מולד השנה השנייה משל למה זה דומה היה מולד השנה הראשונה מן מחזור רנ"ט אשר הוא מחזורנו זה נ"ג שנ"ד הוספנו עליו ד"ח תתע"ו כעין זה:

הרמנו שעה למושב השעות באלף ושמונים חלקים ישאר ק"נ חלקים כתבנו אותו בשטה שלישית במושב החלקים ועוד קבצנו הג' שעות מן השטה הראשונה עם השעה אשר הרימות מן החלקים אל הח' שעות מן השטה השנית יהיה המתקבץ ממנו י"ב שעות ואחר כך קבצנו הימים לימים יהיה המתקבץ ז' ידענו כי מולד השנה השניה חן המחזור היה יום ז' בק"נ חלקים מן השעה הראשונה והסימן זי"ב ק"נ וכשתרצה לדעת מולד השנה השלישית תוסיף ד"ח תתע"ו על מולד השנה השניה אשר היא זי"ב ק"נ יצא לנו מולד השנה השלישית יום ד' בכ' שעות ותתרכ"ו חלקים מן השעה התשיעית והסימן ד"כ תתרכ"ו וכאשר תרצה לדעת מולד השנה הרביעית מזה המחזור תוסיף הכ"א תקפ"ט על מולד השנה השלישית אשר היא ד"כ תתרכ"ו יצא לך מולד השנה הרביעית יום ג' בי"ח שעות ותקל"ה חלקים מן השעה השביעית והסימן ג"יח תקל"ה וכן עד תכלית כל המחזור תוסיף דח' תתע"ו על מולד כל שנה פשוטה ויצא לך מולד של אחריה ותוסיף הכ"א ותקפ"ט על מולד השנה המעוברת ינא לך מולד של אחריה: וזה תעשה לעולם דח' תתע"ו לפשוטה והכ"א תקפ"ט למעוברת כמו שפירשנו לעיל כי הנשאר מן הפשוטה דח' תתע"ת והנשאר מן המעוברת הכ"א תקפ"ט ואם תוסף על מולד השנה האחרונה מן המחזור הכ"א תקפ"ט יצא לך מולד המחזור של אחר מחזורך ר"ל המחזור שעבר וכבר ביארתי לך בזה תוכל לדעת מולד איזה מחזור שתרצה אחר שתדע מולד איזה מחזור ואם תרצה לדעת אותו ממנין אחר תוסיף דח' תתע"ו על מולד המחזור ויצא לך מולד השנית תוסיף דח' תתע"ו על מולד השנה השנית יצא לך מולד השנה השלישית לפי מה שהקדמנו עד שיצא לך מולד השנה האחרונה מין המחזור תוסיף עליו הכ"א תקפ"ט לפי שכל שנה האחרונה משני המחזור מעוברת יצא לך מחזור של אחריו ועל זה אמרנו הפירוש הזה אע"פ שהוא מבואר כדי להוסיף לך ביאור באריכות הדבר ואני אכתוב לך מולד כל שנה ושנה ממחזור רנ"ט בשרטוט תמצא אותם במקום מלמד תתלמד ממנו ותעשה מה שספרתי ותעיין בשרטוט אם תמצא אותה מכוונים תדע שמעשיך מכוון ואם תמצא ביניהם חלוף תשוב לעשות וזו היא צורתו:

פרק ה' בידיעת מולד כל חדש כשיהיה עמך מולד משני העולם ידוע והוא מולד תשרי ותרצה לדעת מולד מרחשון תוסיף אי"ב תשצ"ג אשר מחדש הלבנה כמו שאמרנו על מולד תשרי ואז יצא לך מולד מרחשון משל למה זה דומה עיננו במולד שנתינו זה והיא שנת י"ו מזה המחזור הנזכר והוא מחזור רנ"ט מצינו מולד זה ליל ו' בז' שעות קע"ט חלקים מן השעה השמינית והסימן ו"ז קע"ט לפי מה שתראנה בשרטוט וכתבנו זה הסימן אי"ב תשצ"ג בשטה שניה תחתיה כל סוג תחת סוגו על זה הצורה:

קבצנו החלקים לחלקים לפי מנהגנו נתקבץ מזה תתקע"ב חלקים וקבצנו השעות לשעות נתקבץ מהם י"ט שעה וקבצנו הימים לימים היה המתקבץ ז' ימים ידענו כי מולד מרחשון בזה השנה יום ז' בז' שעות ותתקע"ב חלקים מן השעה השמינית והסימן זי"ז תתקע"ב ואם תרצה לידע מולד כסלו תוסיף אי"ב תשצ"ג על מולד מרחשון יצא לך מולד כסלו וכן לעולם תוסיף אי"ב תשצ"ג על מולד איזה מהם שתרצה יצא לך מולד של חדש של אחריו ואני אכתוב לך מולד כל חדש מחדשי השנה זו הנזכרת בשרטוט לפי מה שעשינו בשני הפרקים הראשונים וזו צורת השרטוט:

הנה בארנו ומשלנו משלים ופירשנו שאין היכולת לפרש יותר מזה וכבר בארתי וזכרתי היאך תעשה פעם אחר פעם למען יהיה קרוב למתחיל בהוצאות המולדות ומה שלא נתבאר לו מן הפרק הראשון יתבאר לו מן השני וכן מן הג' כי המעשה בהוצאת המולד כל שנה או בהוצאת מולד כל חדש על דרך אחד הולך ועל דרך אחד הוא נגרר ודע כי שם המולד נופל אצל החכמים על קבוץ הירח והשמש במהלכם האמצעי וכן תמצא ב"ה:

פרק ו' בידיעק הדחויות והתבועוק דע כי זה הפרק עמוד מעמודי העבור וצריך אתה לעיין בו במתון כי עליו הוא הסמך ובין בדברי וכשתוציא איזה מולד שתרצה כמו שאמרתי יש לך לדעת איזה יום יהיה ראש השנה בזה השנה כי זו המגמה מן העבור וידיעה זו תתבאר אחר ידיעת הדחויות וענין הדחויות המולדות הדחויות כי כשיצא מולד שנה מן השנים כעין אותו מולד יהיה דחוי ולא יהיה ראש השנה באותו יום וזולת אלו הם קבועות והם ד' יסודות היסוד הראשון כשיצא לך מולד יום א' או יום ד' או יום ו' יהיה ראש השנה באותה שנה נדחית ביום של אחריו ואל תעיין מה שיש לך מן השעות נתמעטו או רבו משל למה זה דומה אם יצא לך המולד יום א' באיזה שעה שיהיה מן היום או מן הלילה ראש השנה באותה שנה יום שני ואם יצא לך המולד יום ד' ראש השנה אותה שנה יום ה' ואם יצא לך המולד יום ו' ראש השנה אותה שנה יום ז' כן תעשה לעולם פשוטה או מעוברת והסימן לא אד"ו ראש השנה וימי אד"ו לא תקבע בהם לעולם אבל יהיה ראש השנה לעולם יום ב' יום ג' יום ה' יום ז' והסימן בגה"ז " והיסוד הב' כשיצא לך מולד ביום מן הימים הכשרים אשר תקבע בהם והם בגה"ז בחצי היום ואפילו בחלק אחד אל תקבע בו משל למה זה דומה היה מולד שנה מן השנים יום ב' בו' שעות והסימן בי"ח יהיה ראש השנה של אותה שנה יום ג' ואם היה המולד פחות מחצי היום אפילו בחלק אחד כגון שהיה המולד ב' י"ז תתרע"ט ראש השנה אותה שנה יום ב' וכן תעשה בשאר הכשרים כשיצא לך מולד ב' בי"ח שעות או יותר ראש השנה אותה שנה יום ג' ואם היה המולד יום ג' בי"ח שעות או יותר ראש השנה אותה שנה יום ה'

מפני שנדחה מד' לה' וכבר בארנו כי ר"ה לא יהיה יום ו' וכן כשיהיה המולד יום ז' בי"ח שעות או יותר ר"ה אותה שנה יום ב' לפי שנדחה מא' לב' והסימן בזה היסוד הוא מה שאמרו חז"ל נולד קודם חצות כשר אחר חצות פסול ובחצות כאחר חצות דמי ואלו השני יסודים הראשונים פעמים רבים הם נופלים אבל השני יסודים האחרונים אינם נופלים אלא מעט ועל דרך זר ונכרי היסוד השלישי כי כל שנה פשוטה שיהיה המולד בה ליל ג' בט' שעות מן הלילה ור"ד חלקים מן השעה היה ראש השנה אותה שנה יום ה' מפני שהיא נדחה מן הג' לד' ולא יהיה ראש השנה יום ד' ונדחה ליום ה' וכשיצא לך המולד כן ג"ט ר"ד או יותר ר"ה אותה שנה יום ה' ואם יצא המולד בפחות מזה ואפילון בחלק כגון שהיה המולד כן ג"ט ר"ג אותה שנה ר"ה יום ג' והסימן בו פ"ל גטר"ד מן יוד ופי' זה הסימן פ' פשוטה ל' ליל שלישי ט' שעות ר"ד חלקים משעה עשירית וזהו היסוד הג' מן הדחויות: והיסוד הד' כי כל שנה שלפניה מעוברת ויצא לך מולדה יום ב' בג' שעות ותקפ"ט חלקים מן השעה הרביעית ר"ה אותה שנה יום ג' ואם יצא לך זה המולד בפחות מזה ואפילו בחלק אחד תקבע אותו יום בעצמו כמו אם יצא לך המולד כך בג' תקפ"ח ראש השנה אותה שנה יום ב' והסימן בזה היסוד הד' מן הדחויות מ"ע י"ב תקפ"ט מן דלת ופי' מ' מלפני ע' עבור י' יום ב' יום שני תקפ"ט חמש מאות ושמנים ותשעה חלקים ד' מן שעה הרביעית ואלו השני יסודים אחרונים יותר מעט הם נופלים מן הראשונים אבל צריך אתה לעמוד עליהם ולא תסירם מלבך והשם ידריכנו בדרך ישרה:

ואני אכתוב לך ימי קביעות שני מחזורים בשרטוט תתלמד מהם לפי מנהגנו בפרקים האחרים וזו היא צורתו:

לוח קבוע שני מחזור רנ"ט ותוציא המולדות ותקבע מה שיש לך לקבוע ותדחה מה שיש לך לדחות לפי היסודות שבארתי לך אחר כן תעיין בשרטוט אם תמצאם מכוונים תדע כי חשבונך מכוון ואם לאו תשוב לחשבון בג"ה:

פרק ו' בידיעת השלמים והחסרים והכסדרן דע כי מרחשון ב' ימים לעולם בכל השנים ושבט יום א' ואדר ב' ימים וניסן יום א' ואייר ב' ימים וסיון יום א' ותמוז ב' ימים אב יום א' ואלול ב' ימים ואם תהיה השנה מעוברת הב' אדרים ב' ימים ועל זה הסדר כל השנים אבל החלוק הוא בין כסלו וטבת כי שנה יהיו כסלו וטבת ב' ימים ותקרא השנה של שלמים ושנה יהיו כסלו וטבת יום א' ותקרא חסרים ושנה יהיו כסלו וטבת כסדרן כגון שיהיה כסלו יום א' וטבת ב' ימים ותקרא כסדרן ואם תרצה לידע אם השנה שלמים או חסרים או כסדרן תצטרך לדעת אם השנה אשר אתה רוצה לידע אותה מעוברת או פשוטה אם תהיה פשוטה תדע איזה יום הוא ראש השנה אותה שנה ואיזה יום יהיה

ר"ה בשנה הבאה ותעין כמה בין שני ימים מן המנין אם יש ביניהם ג' ימים השנה חסרים ואם ד' השנה כסדרן ואם ה' השנים שלמים והסימן גד"ה בפשוטה חכ"ש פי' כי כשיש בין היום אשר קבענו בו השנה אשר נרצה לדעת אם הם שלמים או חסרים או כסדרן ובין השנה של אחריה ג' ימים היא חסרים ואם יש ביניהם ד' ימים היא כסדרן ואם יש ביניהם ה' ימים היא שלמים זהו בשנה פשוטה משל למה זה דומה אם תהיה ראש השנה בשנה הפשוטה יום ז' וראש השנה של אחריה יום ה' הראשונה שלמים כי יש ביניהם ה' ימים יום ז' ויום א' יום ב' יום ג' ויום ד' ואם היה ראש השנה הפשוטה יום ה' ובשנה של אחריה יום ב' השנה כסדרן לפי שיש ביניהם ד' ימים יום ה' יום ו' יום ז' יום א' ואם היה ר"ה הפשוטה יום ז' ובשנה של אחריה יום ג' השנה חסרים לפי שיש ביניהם ג' ימים יום ז' יום א' יום ב' ועל זה דוק ואם היה ר"ה שתרצה ידיעתה אם הם שלמים או חסרים או כסדרן מעוברת על זה המעשה בעיון שתעיין כמה יש בין היום אשר תקבע בו ר"ה אותה שנה ובין היום אשר תקבע בשנה הבאה אם יש ביניהם ה' ימים השנה חסרים ואם ו' ימים השנה כסדרן ואם ז' ימים השנה שלמים והסימן ה"וז בעבור חכ"ש ופירושו כפירוש הראשון ואם היה ר"ה בשנה מעוברת יום ז' ובשנה של אחריה ר"ה יום ז' אותה שנה המעוברת שלמים לפי שבין ב' הימים ז' ימים לפי שלא נחשב בזה המניין יום קביעות השנה הבאה אחר השנה אשר אנו רוצים ידיעתה כמו שביארנו וממה שאמרנו יתברר לך כי לא תוכל לדעת אם השנה חסרים או שלמים או כסדרן אלא אחר שתקבע אותה שנה והשנה הבאה אחריה ואם תכתוב כל שני מחזורנו זה בשרטוט השלמים והחסרים והכסדרן תתלמד בו כפי מנהגנו וזו היא צורת השרטוט:
ודע כי כשיהיה ר"ה יום ג' אותה שנה כסדרן לעולם והסימן לא גח"ש פי' כשיהיה ר"ה יום ג' לא תהיה השנה לא שלמים ולא חסרים אלא כסדרן ודע כי כשיהיה ר"ה יום ז' או יום ב' לא יתכן להיות כסדרן אלא שלמים או חסרם כמו שיצא החשבון אשר אמרנו והסימן לא ז"ך ולא ב"ך ודע כשיהיה ר"ה יום ה' אם תהיה השנה פשוטה לא יתכן להיות חסרים ואם תהיה מעוברת לא יתכן להיות כסדרן לא ח"ף כ"ע בחמישי פירושו לא חסרים בפשוטה ולא כסדרן במעוברת כשיהיה ר"ה ביום ה' וזכור אלו הסימנים ותשוב אליהם כשתטעה ואם תמצא כאשר אמרנו לך בידיעת השלמים והחסרים והכסדרן ויצא לך השנה כסדרן ור"ה יום ז' או יום שני או יצא לך חסרים ור"ה יום ה' והשנה פשוטה או יצא לך השנה כסדרן והשנה המעוברת בראש השנה יום ה' תדע כי טעות בחשבון ושוב לחשבונך עד שתמצא וכשתדע איזה יום יהיה ר"ה ואם השנה שלמים או חסרים או

כסדרן בלא ספק כי ראשי החדשים ידועות וכשראשי החדשים ידועות המועדים ידועים והפרקים ידועים בלי ספק:

המאמר השני בידיעת התקופות

הפרק הראשון בידיעת איזה יום מימי השבוע תהיה התקופה ובכמה שעות מן היום או מן הלילה במעשה כשתרצה לדעת אותה קח שני העולם השלמים והשליכם כ"ח כ"ח והמנין שאינו מספיק כ"ח תוסיף עליו רביעית ומה שנתקבץ תוסיף עליו ג' והנכלל לך מזה הם ימים ותשליכם ז"ז והנשאר פחות מז' תחתיל בחשבון מיום א' כלומר מתחלת הלילה ואיזה יום שנפסק בו החשבון אותו יום תהיה תקופת ניסן באותה שנה משל למה זה דומה רצינו לידע מתי תהיה תקופת ניסן בזו השנה והיא שנת ד' אלפים תתקי"ח לקחנו השנים השלמים והם ד' אלפים תתקי"ז כי שנת י"ח אשר אנחנו חפצים בידיעתה לא שלמה עוד השלכנו אותן השנים השלמים כ"ח כ"ח נשאר י"ז הוספנו עליהם רביעיתם והם ד' ימים ורביע היה המתקבץ כ"א יום ורביע הוספנו על המתקבץ ג' היה הכל כ"ד יום ורביע וכבר בארנו כי רביע כל יום ו' שעות השלכנו אלו כ"ד יום ו' שעות ז"ז נשאר שלשה ימים ורביעי התחיל החשבון מיום א' ויצא לך החשבון ליל ד' בששה שעות ובזו השעה הנזכרת מהיום הנזכר תהיה תקופת ניסן בזו השנה וכשתדע באיזה יום ובאיזה שעה תהיה תקופת ניסן שאר התקופות ידועות והוא כשתוסיף ז' שעות ומחצה על שעות איזה תקופה שתהיה תצא לך התקופה של אחריה משל למה זה דומה אם תהיה תקופת ניסן בזו השנה בו' שעות מליל רביעי תוסיף ז' שעות ומחצה תשאר שעה ומחצה מיום ד' תדע כי תקופת תמוז ההוא אחר תקופת ניסן בזו השנה בשעה א' מיום ד' ואחר שתוסיף על השעה ז' וחצי יהיה המתקבץ ממנו ט' שעות תדע כי תקופת תשרי ההוא אחר תקופת תמוז בזו השנה בט' שעות מיום ד' ותוסיף על הט' שעות ז' וחצי יהיה המתקבץ ממנו י"ו שעות תשליך מהם י"ב שעות מיום ד' ישאר מהם ד' שעות וחצי מליל ה' תדע כי תקופת טבת תהיה בד' שעות מליל ה' ועוד תוסיף על הד' שעות וחצי ז' שעות יהיה המתקבץ ממנו י"ב שעה והם שעות ליל הה' תדע כי תקופת ניסן הבאה אחר זו תהיה יום ה' בשעה א' ועל זה יתגרר המעשה עד סוף העולם כשתדע התקופה תוסיף עליה ז' שעות אז תדע שעות התקופה הבאה אחריה ובאיזה יום היא כמו שביארנו בזה המשל:

פרק שני בידיעות חשבון זה בשרטוט וכשתרצה לדעת באיזה יום תהיה התקופה ובכמה שעות מן היום ומן הלילה תקח שני העולם ותשליכם כ"ח כ"ח והנשאר פחות מכ"ח תביא אותם בשעת הענין ועיין השטה אשר נכח אותו מנין תמצא בו סדר תקופת השנה

משל למה זה דומה רצינו לידע סדור תקופות שנתינו והוא שנת י"ח אחר שהשלכנו שנות העולם כ"ח כ"ח נשאר י"ח שנה כי הארבעת אלפים ותת"ק מושלכים ובקשנו כמו אותו ענין בשרטוט בשטה הנופלת עליה שנות החשבון ולקחנו מה שיש בנוכחו מצינו תקופת תשרי בזו השנה יום ג' בג' שעות תקופת טבת יום ג' י' שעות וחצי תקופת ניסן ליל ד' ו' שעות תקופת תמוז יום ד' בשעה וחצי וכשתרצה לידע השנה אשר אחרי זו השנה עיין בשטה אשר אחר זו השטה ר"ל שנות י"ט וכן תעשה על הסדר שטה אחר שטה עד שתשלים השרטוט ותחזור לראשיתו והוא חוזר חלילה לעולם כל שיטה בשנה ובין ובזה השרטוט יתברר לך כי תקופת ניסן לא תהיה לעולם רק בשש שעות או בשעה א' ותקופת תמוז בז' שעות או בי' שעות ותקופת תשרי בג' או בט' ותקופת טבת בד' שעות או בו' שעות וכל אלו השעות מן היום או מן הלילה ודע כי הספרים בזה השרטוט כנגד תקופת ניסן בשטת השעות ר"ל כי אין במקומו שעה ואם ראית כנגד היום דע כי תקופת ניסן תהיה בחלק א' מאותו היום ואם תהיה הספר כנגד הלילה התקופה תהיה בחלק א' מאותו הלילה ובין ותמצא בע"ה *(הלוח הוא בדף השני והשורות הנכתבות ביושר הם שעות היום והמושכבים הם שעות הלילה ומלת ספר הבאה בסוף הפרק הוא מלה ערבית הוראתה רק והוא סימן 0 ובא במקום התחלת היום והלילה):

פרק שלישי בידיעת בכמה ימים מימי החדש תהיה התקופה ובכמה שעות מן היום או מן הלילה כמו שפירשנו בפרק ראשון נשאר לך לדעת בכמה ימים מימי החדש תהיה התקופה וידיעת אותו ענין שתקח שנות השלמות והיא זו השנה ד' אלפים ותתקי"ז שנה תשליכם י"ט י"ט ומה שנשאר פחות מי"ט זכור החשבון והם שנים שעברו מן המחזור שאתה בו תן לכל שנה י"א יום ומה שנתקבץ מן הימים תוסיף עליהם ז' ותשליך המתקבץ לל' ומה שנשאר פחות מל' תחזור כמו אותו חשבון מראש חדש ניסן ותהיה התקופה ואם לא הגיע תוסיף ב' ימים אם לא הגיע תוסיף ג' ועל כל פנים יגיע משל למה זה דומה רצינו לדעת התקופות בזו השנה בכמה ימים מניסן תהיה ידענו כי תקופת ניסן בזו השנה ליל ד' בז' שעות השלכנו שנות העולם השלימות י"ט י"ט נשאר ט"ו והם השנים אשר שלמו ועברו מן המחזור והוא מחזור רנ"ט נתננו לכל שנה י"א יום היה המתקבץ מהם קס"ה יום והוספנו עליהם ז' ימים סך הכל קע"ב יום השלכנו את החשבון לל' נשאר כ"ב ימים ועיינו באיזה יום יהיה ניסן בשנה אשר נרצה ידיעתה והוא שנת ד' אלף תתקי"ח ליצירה י"ו למחזור ומצינו ניסן בזו השנה יום א' ומניו ניתן מיום א' כ"ב ימים יצא החשבון בו אל יום א' כי מיום א' עד יום א' כ"ב ימים ולא הגיע החשבון אל יום התקופה כי התקופה ליל ד' כמו שפירשנו הוספנו יום א' על כ"ב הגיע החשבון ליום ב' הוספנו

ב' ימים על כ"ב ימים הגיע החשבון ליום ג' הוספנו ג' על כ"ב ימים הגיע החשבון ליום התקופה אשר הוא ד' אז ידענו כי תקופת ניסן בזו השנה שהיא שנת ד' אלפים תתקי"ח בו' שעות מליל ד' כ"ה ימים מחדש ניסן ועל זה הענין תדע באיזה יום מימי החדש תהיה תקופת ניסן לעולם ואם תהיה השנה אשר תרצה ידיעתה באיזה יום מימי החדש תקופת ניסן תהיה באותה שנה מעוברת תעשה על זה הדרך לדרכי חשבונך מחדש אדר שני במקום ניסן וכאשר עשית בניסן בשנה הפשוטה תעשה באדר השני בשנה המעוברת ואם היתה תקופת ניסן ידועה בשנה מן השנים יהיו שאר התקופות ידועות והוא אחר שתחשוב מיום התקופה משנה אשר היתה בה צ"א יום וז' שעות ומחצה אז תצא לך התקופה אשר אחריה משל למה הדבר דומה הנה ידענו מה שהקדמנו כי תקופת ניסן בשנתינו זו והיא שנת י"ח היתה בו' שעות מליל ד' כ"ה ניסן מנינו מזו השעה וזה היום צ"א יום וז' שעות וחצי יצא לנו החשבון בשעה וחצי מיום ד' בז' בתמוז ידענו כי תקופת תמוז תהיה בזו השנה יום ד' בשעה וחצי בז' בתמוז ועוד מנינו מזה היום ומזו השעה אשר יצתה בו תקופת תמוז צ"א יום וז' שעות וחצי הגיע החשבון אל ט' שעות מיום ד' ל' יום מתשרי ידענו כי תקופת תשרי תהיה בשנה הבאה אחרי זאת כלומר שנת י"ט יום ד' בט' שעות ל' יום מתשרי ועוד מנינו מזה היום ומזו השעה צ"א יום וז' שעות וחצי הגיעה החשבון אל ארבע שעות וחצי מליל הרביעי משבט ידענו כי תקופת טבת תהיה בשנת י"ט בד' שעות מליל ה' משבט ועוד מנינו מזה היום ומזו השעה צ"א ימים ז' שעות וחצי הגיעה החשבון אל שעה ראשונה מיום ה' ששה ימים מחדש ניסן ידענו כי תקופת ניסן תהיה בשנת י"ט בתחלת יום ה' ו' ימים מחדש ניסן וכן נחשוב מזה היום ומזו השעה צ"א יום ז' שעות וחצי יצא לנו תקופת תמוז וכן תעשה עד סוף העולם וכבר בארנו כי כשיהיה תקופה מן התקופות ידועה היאך תעשה מהם שאר התקופות עד סוף העולם ודע כי כשאמרנו בתקופה מן התקופות תהיה בכך וכך שעה אין הכונה כי התקופה תהיה בכל אותה שעה אבל המגמה כי התקופה תהיה בתחלת חלק א' מאותה שעה וכשאמרנו כי תקופת ניסן בשעה ראשונה מן היום או מן הלילה אין הכונה בכל שעה ראשונה אבל הכונה בתחלת חלק מן השעה הראשונה ודברנו בו אינו אלא על דרך העברה ואין ראוי שיחלוק עלינו חולק באמרנו כי המולדות בכך וכך שעה וכך וכך חלקים מן השעה הנמשכת אחר השעה הראשונה כי כשאמרנו זה היה על דרך העברה והרגל הלשון ואין ראוי עוד לחלוק חולק בכפל הענין והחזרתו פעם אחר פעם וספור ענין קרוב יכול המתלמד שיתלמד ממה שהקדמנו ואפילו לא ייחדוהו בהם מאמר אבל

עשינו כל זה למען ירוץ הקורא בו והשם יתעלה יורנו דרך האמת ברחמיו וחסדיו הרבים אמן סלה:
נשלם המאמר

מאמר נגד גאלינוס

בענין שער הגבות והעפעפים
*(נעתק מספר פרקי משה מובא מהרב הבדרשי בכתב התנצלותו להרשב"א בתשובתו):
אמר משה מן הידוע מאמר הפילוסופים שיש לנפש בריאות וחולי כמו שיש לגוף בריאות וחולי ואותם חולי הנפש ובריאותם היא מזונם בסברות ובמדות בלי ספק ולכן אני קורא הסברא הבלתי אמתית והמדות הרעות כפי רוב התחלפות מיני החלאים הנפשיים ומכלל החולים הנפשיים חולי כולל שאחשב שלא ימלט ממנו כי אם אחד בזמנים רחוקים ומתחלף החולי באנשים בתוספות וחסרון וזה החולי אשר אני רומז בו הוא שידמה כל שבאנשים עצמות יותר שלם שאינו להיות רוצה ומתאוה שיקיף כל מה שעלה על לבבו שלמות מבלי עמל ויגיעה ומפני החולי הכולל הזה תמצא אישים מן האנשים בעלי חריפות ותבונה שכבר ידעו אחת מהחכמות הפילוסופיות או העיוניות או חכמה מן החכמות המונחות שהיו בקיאים בה וידבר אותו האיש בחכמה אשר השיג ובחכמות אחרות לא ידע בהם כלל או יהיה חסר בה וישים דבורו באותם החכמות כדברו באותה החכמה שהוא בקי בה כ"ש כשיהי' האיש אשר נזדמן לו מזל מן המזלות הנחשבים ושנראה באותו האדם המעלה והשררה ושיהי' מבעלי המסורת שיאמר שקבל מאמריו בקבלה ושלא יקשה אדם במאמרו ולא יטעון ולא יערער עליו כי כל עוד שנקבע בו המזל הנחשב הזה יחזק קביעות אותו החולי ויגמר בו וישוב אותו האיש הולך עם הזמן ואומר מה שירצה שיאמר כפי דמיונו או כפי עיונו או כפי השאלות שירבו עליו וישיב כמו שיעלה לבבו שלא ירצה שיאמר שיש שם דבר שלא ידעהו וכבר הגיע מקביעות החולי הזה בקצת אנשים שמסתפק בשיעור ג"כ ויטעון ויבאר שאותם החכמות אשר לא יכשרו אצלו הם בלתי מועילות ואין צורך בהם ושאין שום חכמה שראוי שיכלה האדם זמנו בה אלא החכמה אשר ישרה בעיניו לא זולתה בין שתהי' אותה החכמה פילוסופית או מונחת וירבה להרע ולהקשות על החכמות אשר לא יכשרו לו ובכלל הנה זה החולי יש לו רוחב גדול ובעת שתעיין ותבין דבור זה האיש בעין המשפט והצדק יתבאר לך שעור חוליו זה והיותו קרוב מן הבריאות או קרוב מן המות וזה גאלינוס השיגו מזה החולי מה שהשיגו בו מאשר הם ממינו בחכמה וזה שזה האיש גאלינוס

היה בקי ברפואות ומומחה מאד יותר מכל אשר שמענו ספורו או שראינו דבורו וכן מצא בענין הנתוח מציאה גדולה ונתבאר לו בזמנו ג"כ מפעולת האברים ותועלותיהם ויצירתם ומעניני הדפק ג"כ שלא נתבארו בזמן ארסטו והוא בלי ספק ר"ל גאלינוס כבר נשלם בלמודיות וקריאת ספרי ההגיון וקרא ספרי ארסטו בטבעיית ואלהיית אך היה חסר בכל זה בשביל טוב דעתו וזכות שכלו אשר התעסק ברפואות והיותו מוצא מה שהודיעו הוא מקצת עניני הדפק והנתוח והתועלת והפעולות יותר אמתי ממה שזכרו ארסטו בספרו בלי ספק כשיעויין בצדק והביאו זה לדבר בדברים שהוא חסר בהם מאד ויעלה לטעות בהם וישיב על דברי ארסטו כמו שידעת בהגיון וידבר באלהיית ובטבעיית כדברו במה שיסברהו סברא לעצמו ובדבורו בסברת אפוקרט ואפלטון וספר שהואיל להשיב על ארסטו וכן חבר ספר בתנועה והזמן ובאפשר ובמניעה ומביא בכל זה מה שהוא ידוע אצל בעלי העיון והגיע בו זה עד שחבר ספר המפורסים במופת וחשב שלא יגיע הרופא אל השלמות אלא בידיעתו ושהוא מועיל אל הרופא מאד וקצר מן ההקשים והסתפק במה שצריך אליו במופת בחשבו שאותם ההקשים הם המועילים ברפואה וזולתה וחסר מה שהוא זולת זה והיו אותם הקשים אשר זכרם אינם הקישים מן המופת כלל וחסר ההקשים המועילים מאד בהקשי הרפואה וחשב שאין צורך בהם כלל וכשהתעסק ארסטו וזולתו בהם אבד זמנו כל זה בארו אבונצר אלפרכ"י וזה שהי' חסר ההקשים האפשריים וההקשים המעורבים והסתפק בהקשים המוחלטים והם המצואיים ולא פנה אל ההקשים המופתים הנה ההכרחיים לא מצואיים ושהדבר המועיל ברפואה וברוב המלאכות הם ההקשים האפשריים והמעורביים ושמע דברי אבונצר בזה אמר בפירוש להקש הגבול כאשר התחיל אותה ההצעה אשר הציע אותה לאפשר ולהקשים האפשריים אמר אבונצר ואין בזה לפי מה שחשב גאלינוס הרופא כי זכר בספרו אשר קראו ספר המופת אל ההקשים האפשריים הוא חשב שהוא חבר ספרו למופת וההקשים אשר ישתמשו בהם בידיעת החוליים הפנימיים ואחר עשה מאותם שיכינו לרפואתם הנה כלם הקשים אפשריים ואין בדבר מהם הכרחיי אלא אם יהיה הדבר זה אשר יחשב שיהי' מן מלאכת הרפואה ולכן הי' מוכיח אותו שלא יהי' הלמוד בספרו אשר קראו ספר המופת אלא לתכונות ההקשים האפשריים לבד זולתי המציאות וגם כי הוא אמנם הסתפק ואמר תכונות המציאות בהיותו מסתפק מן ההקשים כפי מה שיקובל תועלת בו במופתים התכונות המציאות אמנם אינם מכוונות כמו המופתים לא יעשו מן החמר הזה אבל נעשים מן ההכרתיות לבד, כלו דברי אבונצר :

וכאשר התחיל ארסטו לבאר ההקשים המעורבים האפשריים ומוחלטים אמר אבונצר בפי' זה הדבור וזה לשונו :
אמר אבונצר השער הזה גדולה התועלת מאד מן המוחלט הגמור מפני שהמלאכות המעשיות כלם משתמשות בזה הענין וכ"ש בהוצאת הענינים הפרטיים העתידים האם היו אם לא היו ברפואה ובעבודת האדמה ובהנהגת המדינות והדבור והערות ובכל מה שישתמש האדם בו ממה שיצטרך בו להקדמת הידיעה ואמנם ברוב החתים אבונצר בהקדמת הידריעה וכיוצא בו מהספרים הנה באלו יותר אל אלו ההקשים כלו דברי אבונצר:
ותעוין ותתפלא מספור זה כי הוא מתפאר בשבח ההגיונו בכל ספריו יזכר שפגע אנשי זמנו מן הרופאים וסבת חסרונם אמנם הוא מיעוט ידיעתם בהגיון ושסבת בקיאותו הוא היותו מומחה בהגיון ומכריח תמיד ומראה שצורך הרופא אל ההגיון וכאשר חבר אותו הספר לא די שלא חבר ודבר דבור אחד ממיני ההקשים האפשריים והמעורבים אשר הם לבד המועילים ברפואה אבל הטריד המתעסק בהם ואמר שהוא לא יצטרך אליהם כלל ולא יסתפק אחר שגאלינוס קרא ספרי ארסטו והבין אותם יותר מהבנת זולתו שהוא למטה ממנו אך מפני החולי הכולל אשר אנחנו מדברים בו נדמה לו שהבנת מלאכת ההגיון ושאר המלאכות העיוניות כהבנת מלאכת הרפואה ושבקיאותו בהם ובאותם החכמות כלם כבקיאותו ברפואה ויקשה לכל מי שיקשה בו ולא עמד אצל הגדר הזה אבל גם מחזק התענוג במה שנראה לו מקצת תועלת האברים נתפאר בנבואה ואמר שבא אליו המלאך מאת ה' והודיעו כך וצוהו כך ומי יתן שיעמוד על זה והי' מחשב עצמו בכלל הנביאים ולא יקשה ולא יחפוש עליהם אך הוא לא עשה כן אבל הגיע סכלותו לתכלית בשעור עצמו שהקיש בין עצמו ובין משה רבינו ע"ה ויחס לעצמו השלמות והסכלות למשה רבינו ע"ה חלילה לזה ממאמר הסכלים ולכן יישר בעיני שאשמיעך דבריו בלשונו ואשיב עליו לא תשובה כמשיב לדברי הגדול בזה כי אין משה רבינו ע"ה אצלו כמו שהוא אצלנו כת מאמיני התורה אבל אבאר בתשובתי זאת הסכלות אשר יחס למרע"ה לא יתחייב לו וגאלינוס הוא הסכל באמת ואשיב דברי בין שניהם כאלו אני מדבר בין שני אנשים חכמים שאחד מהם יותר שלם מן האחד לא כמכריע בין נביא גדול ובין אדם רופא כי הוא הדין:
ואומר הנה גאלינוס כאשר התחיל בי"א בתחבולות ותעולת האברים תועלת היות שער הגבות לא יארך ולא ישתלשל כשער הראש ותועלת היות שער העפעפים נצב ואינו מתארך אמר דבור ז"ל:

אם תאמר שהבורא ית' צוה שלא יתארך אבל ישאר על שעור אחד בכל העתים ושהשער קבל הצווי הזה ושמע הצווי ונשאר כך לא מרה מה שצוה בו גם בהיותו נענה ומפחד מלמרות דבר השם ואם לסבות היותו מתבייש מהשם אשר צווהו בצווי הזה ואמנם השער הזה ידע בעצמו שזה יותר נכון נראה ויפה בתועלת ואמנם הנה זאת דעתו בדברים הטבעיים והסברא אצלי יותר משובחת ונכונה בזה כי השם הוא התחלת כל נברא מנבראים כמו שאמר מרע"ה ותוספת ההתחלה מפני החומר אשר ממנו היה כי הבורא שם שער העפעפים ושער הגבות יצטרכו שישארו על ענין אחד מאורך כי זהו יותר נכון וכאשר ידע שהשער הזה היה ראוי שיושם על זה האופן שם תחת העפעפים עור קשה דבק בשחוס הגבות וזה כי לא היה מספיק בהשארות זה השער על שעור אחד מאורך כשירצה הבורא שיהיה כן כמו שאלו רצה שישים האבן בפתע האדם מבלי שישנה האבן השנוי הנאות לזה לא הי' זה באפשר וההפרש בין אמונת מרע"ה ובין אמונת גאלינוס ואפלטון ושאר היונים בזה כי אמונת מרע"ה היה שמתי שירצה הש"י שישקוט החומר ויכנע ישקוט מיד וזה שהוא יחשוב שהדברים כלם אפשריים אצל השם ואם הוא ירצה שיברא מן האפר סוס או שור בפתע יעשה כן ואמנם אנחנו לא ידענו זה אך אנחנו אומרים שיש מן הדברים בעצמן בלתי אפשריית ואלו הדברים אינו רוצה השם שיהיו דברים אפשריים ומן האפשריים לא יבחר כי אה הטוב שבהם והיותר נאות ומשובח שבהם ולכן בהיות היותר נאות ונכון לעפעפים ושער הגבות שישארו על שעורם באורך ועל מספרם אשר הם עליו לעולם תמיד אין אנחנו אומרים בשער הזה שהשם אמנם רצה שיהיה על מה שהוא עליו ויהיה בשערו כפי מה שירצה השם וזה שאלו רצה השם אלף פעמים שיהיה זה השער על זה האופן לא יהיה לעולם אחר שישים צמיחתו מעור רטוב אם לא הקבע שרשי השער בגרם קשה אז יהיה ממה שהוא עליו לא ישאר ג"כ עומד נצב וכהנה זה כן הנה אנחנו נאמר שהשם שם שני הענינים האלה אחת מהם בחינות מציאות הענינים והיותר נאות שבהם לחוש שיפעלו הב בחירת החומר הנאות ומזה כי בהיות היותר נאות והיותר נכון שיהיה שער העפעפים עומד נצב ושיורגש השארו על ענין אחד בשעור ארכו ובמספרו בנטוע השער ונעיצתו בגרם קשה ואלו נטעו בגרם רפה היה יותר סכל ממשה ויותר סכל משר צבא אויל שיניח חומות מדינתו על ארץ לחה ועל ככה מוטבעות במים וכן השארות שער הגבות והשארותו על ענין אחד אמנם בא מפני בחירתו לחומר כלו דברי גאלינוס:

אמר משה כשיעויין בדבור הזה אדם מתפלסף יודע בעמודי התנאים המפורסמים בזמנינו זה יתבאר לו ערבוב זה האיש ושהדבור הזה לא יבא על מלאת כפי סברת מאמיני

התורה ולא כפי סברת הפילוסופים כי עמוד הסברות של גאלינוס בלתי מכוונים ובלתי מדוקדקים ואמנם ידבר בדברים יסכל שרשיהם כמו שנבאר עתה וזה שהוא יחס משה ע"ה בדבור הזה אשר זכרו בעל סברות אמנם הסברא האחת מד' סברות היא סברת מרע"ה ואמנם הג' סברות האחרות הנשארות אינם מסברת משה אמנם גאלינוס במעט דקדוקו וכוונתו בכל מה שידבר בו בזולת הרפואה חשב שהסברא הד' אשר זכרה סברה אחרת ואמר ג"כ שזאת הסברה הא' אשר היא סברת מרע"ה כמו שזכר גאלינוס הוא ענף קיים לשרש תורתינו ועמודיה ושרש תורת אברהם אבינו ע"ה ולא יתבלבלו מאמריו ולא יהרסו אבל ישלחו פארת שרשיה ושהדבור אשר זכר גאלינוס בכאן מעצמו ברא ואמר שזהו אמונתו אינה מסכימה לשרש דעתו ואמונתו אבל זה אשר אמר הוא מסכים לסברת זולתו ונתערבבו מאמריו ואמנם אינם מסכימים ענפיו עם שרשיו:

ועתה אתחיל בביאור אותם הסברות הד' אשר יחס למשה רבינו ע"ה בדבור הזה א' מהם הראשונה שהשם יצוה שער הגבות שלא יארך ושמע ממנו ואמר שזה סברת משרע"ה והשם אינו מצוה ומזהיר אלא לבעלי השכל והסברא הב' אמרו שמשה ע"ה יחשוב שהדברים כלם אפשריים אצל הבורא וזה ג"כ אין סברת מרע"ה אבל סברתו היא שלא יתאר השם ביכולת על הנמנעות אמנם גאלינוס בזיופו לא יבין למקום ההתחלפות והחלוק וזה שיש שם דברים ואמר משה שהם ממין האפשר ויאמר זולתו שהוא ממין הנמנע והחלוף בזה באותם הדברים הם ענף דבק לחלוף הנופל בשרשים וגאלינוס לא הבין בדבר מזה ולא ידעו אך נבוך לבד והסברא הג' אמרו שמשה יחשב אלו רצה שיברא מן העפר סוס או שור בפתע יברא זה אמת שהיא סברת משה רבינו ע"ה והוא ענף דבק לשרש משרשיו כמו שנבאר והסברא הד' אמרו שמרע"ה אמר שהשם לא יבאר החומר הנאות לכל מה שירצה ויותר על זה כמו שזכר שבחר גשם שחוסי תחת העפעפים ומשה ע"ה לא יחלוק זה והלא באר משה ע"ה שהשם לא יפעל דבר בטל ולא באשר יזדמן אבל כל מה שברא טוב מאד בראוי וביושר בכיוון ובקשט כמו שבארתי וכמו שדברתי בשרשי אמונה ויודע מזה הכלל בהכרח שהעין אמנם ברא ממנה הכתנת הענביית לראות והעצמות נתקשו שיקיים ההעמדה עליהם וכן כל מה שהוא בגופי ב"ח אבל כל מה שברא הש"י בחכמה ברא אותם והי' לגאלינוס זאת אחד מסברות משה והוא היות הדבר בפתע על זולת המנהג הטבעי כהתהפך המטה לנחש והעפר לכנים ולכן אפשר לפי דעתו שישיב האפר שור בפתע או סוס והיא סברת מרע"ה וזה כלו ענפים דבקים לשרש סברתו של מרע"ה והוא שהעולם נתחדשה ושהוא חדש העולם אחר העדר גמור והמציא כל מה שיש תחת השמים וכל שיש בהם והמציא החומר הא' למטה מן השמים

והיה ממנו עפר ומים ואויר ואש והטביע זה הגלגל על אלו ההקפים המתחלפים כמו שרצה והטביע אלו היסודות וכל מה שנתרכב מהם על אלו הטבעיים אשר נראה אותם כי נתן להם צורות אשר בהם נתהווה להם טבעיים זהו שרש סברת מרע"ה וכשיהיה החומר הראשון אצלו נמצא אחר ההעדר והוטבע על מה שהוטבע ואפשר שיעדרו השם שהמציאו וכן אפשר שישנה טבע וטבע כל דבר שיתרכב מזה וישים להם טבע זולתו המונח להם כמו שהמציאו בבת אחת ולכן כל מה שהוא בטבע ההויה וההפסד הנה השתנותו ממה שהוא עליו אצל משה ע"ה הוא משער האפשר אשר יתאר לו יכולת עליו ונתלה בו הרצון שאם ירצה הבורא ית' ישאיר העולם על מה שהוא לדור דורים ולעולמי עולמים יעמידהו אם ירצה שישאר על טבעת ואם ירצה שימות הכל ולא ישאר זולתו ית' יפסד והוא היכול על זה בכל חלקיו וישנה ההויה וחלקי ההוה מהמנהג הטבעי יפעל והנסים כלם מזה המין ולכן יהיה ראית הנסים אחת אצל מי שירצה שיראה אותם מופת גוזר והוא על חדוש העולה ר"ל באמרו נסים או נס בכאן מה שיהיה הויתו על זולת טבע הנראה והמורגל תמיד והוא ד' מינים אם שיתהווה הדבר אשר דרכו שיתהווה על מדרגות מיוחדות ובענינים מיוחדים תמיד על זולת אותם הענינים המורגלים שנתהפך בטבע כשנתהפך המטה נחש והעפר כנים והמים דם והאויר ברד והיד נכבדת הקדושה לבנה כשלג והיה כל זה בפתע פתאום ואם שיתחדש מה שאין בטבע זה המציאות המונח שיתהוו כגון זה המתחדש כלל כמו המן שהיה בענין מן הקושי שהיה נטחן ונעשה ממנו לחם וכשהשמש חם עליו נמס והי' נוזל וכל שאר ספורי התורה מהנסים כל זה וכיוצא בהם הם משער האפשרי בעולם היה מציאותו כפי מה שהומצא האפשריות ואמנם כמו סברת מי שיאמין בקדמות העולם כל אלו האפשריים לפי דעתם מן הנמנעות וזה שבעל סברת הקדמות אמר שהעולם בכללו השם עשאו כלומר הוא עלה והעולם הזה כפי מה שהוא עליו דבק אל מציאות הבורא כדבוק העלול לעלה אשר לא יפרד ממנה כלל בדבקום כזריחת השמש וכדבקות הצל לעמוד וכיוצא בזה והנה בעל הסברא הזאת אומר כי התנועה בלתי הווה ובלתי נפסדת ולכן השמים לפי סברתו הם הקודמים והחומר הראשון בלתי הווה ולא נפסד לא סרו ולא יסורו לעולם מהיות כן על הטבע הזה ההווה והנפסד הנה הוא נמנע לפי דעתו ולכן איננו מן אפשריים אצלו שיתהוה מה שאין בטבע זה החומר שיתהוה ולא ישתנה ענינו מעניני המציאות העליונים והשפלים ממה שהוא בטבע ומבואר הוא אצל מי שיבין מה שיתחייב מן המציאות שהאומר בקדמות העולם על זה הענין אין רצון מתחדש ולא חפץ ואין במציאות אפשר נתלת בו יכלתו ורצונו שהוא על דרך משל שלא יוכל להביא לנו מטר יום מה או ימנעהו יום מה כפי רצונו כי

ירידת המטר בזה הטבע המונח נמשך אחר הכנת החומר אשר אין יכולת השם בו כי כל מה שמכבידו לחומר ולא יוכל להגביל אותו ממה שימנע בהויתו לא יוכל להמציאו כי החומר לא נתהווה אבל כן הוא מציאותו הדבק אליו לדור דורים ולעולמי עולמים הנה כבר התבאר לך ממה שיתחייב מהסברא למי שחושב קדמות העולם ומה שיתחייב למי שיאמין חדוש העולם וזה גאלינוס המזוייף בלתי מדקדק וסכל הרבה עם מה שספר בו חוץ ממלאכת הרפואה אמר פעמים רבות וכבר שם בספק בעמוד חדוש עולם ולא נדע האם קדום או מחודש אי שמים! איך נסתפק בשרש הזה והשליך מאמרו בכאן בדבור בגבות והעפעפים על שרש קדמות העולם ולכן יאמר שכל מה שהוא כבר הוכן אמר הוא בלתי אפשר ולא יתאר לשם ביכלתו עליו ואפילו ירצה זה אלף פעמים שאין הרצון מספיק אלא כשיספיק החומר ואמר שהשם הוא התחלת כל היצור כמו החומר שיאמר מרע"ה ותוספת ההתחלה אשר מפני החומר אשר ממנו נברא זהו לשון גאלינוס הנה הוא אם יאמר קדמות החומר כקדמות השם ושהם התחלות לבריאות כל מה שברא וזהו המאמר בקדמות העולם אשר יאמין גאלינוס אשר הענין בזה מסופקת ולכן הי' מחייב שיהיה מסופק ג"כ האם היות מן האפר פתאום סוס הי' אפשר כמו שאמר מרע"ה או נמנע כמו שאמר מי שיגזור הגזירה בקדמות העולם והנה בהיותו מסופק בשרש גוזר הגזירה בענף זה מופת אמיתי על סכלותו בדביקות זה הענף עם זה השרש וכן אמר שיש מן הדברים בעצמם בלתי אפשריים אצל השם הוא המאמר בקדמות העולם והיותר מופלא שבענינים אמרו כי כאשר ידע השם ששער הגבות היותר נכון לו שלא יארך ואמרו לא רצה השם שיהיו הדברים אפשריים ושהאפשריים לא יבחר מהם אלא היותר טוב שבהם אי שמים! זאת החכמה והרצון והבחירה אשר ישאיר לשם לפי דעתו והיות למציאות ענינים אפשריים אצל השם על איזה משני אדני העמודים הוטבעו אמרו זה וגזר המשפט בו אם כפי סברת הקדמות אם כפי סברת החדוש וכבר בארתי לך כי כפי הברת אמונת הקדמות לא ישאר לשם לא רצון ולא בחירה ולא שלמות בנמצאות יחד נמצא אפשר לו או יבחרהו או יחדשהו אמנם יתבאר מה שאמר הוא באלו המאמרים כפי סברת חדוש העולם והיותו אומר מחודש ולכן תעיין איך יערב בדבריו דברים יחייבו במאמר בחדוש העולם עם דברים יתחייבו במאמר מקדמות העולם ויחשוב הכל סברא אחת ודעת אחת ואם העולם קדום או מחודש היה מסופק אצלו וכל שאמר בזה הדבר המבולבל הוא מבואר וברור אצלו והיא האמונה המיוחדת שגזר הגזירה בו ולהן הוא מופת מבואר על סכלותו בשרשי מה שדבר בו וענפיו ומעוט עיונו במה שדבר בו וזה היתה כונתי בפרק הזה לא דבר אחר ולא קרבתי לדבר בפרקים אלו לא להשיב על מה

שאמר בקדמות ולא לספק ולא להוציא דבר כי כבר הקדמתי באלו הכוונות מאמרים רבים בספורים התוריים בספר המורה רק רציתי לבאר לך במאמר זה מופת מבואר על סכלות ובלבול דבריו בשרשי האמונה:

מספר פרקי משה הנ"ל

אמר גאלינוס בד' מדפק הגדול דבור ז"ל הלשון יוני הוא הערב שבלשונות והיותר כולל מהם לבעלי ההגיון כלם ויותר צח ויותר דומה להשתעשע כי אתה אם תבין במלות המבטא שאר האומות תדע ידיעה אמתית שקצתם דומה לצעקת החזירים וקצתם דומה לצפרדעים וקצתם דומה לשרקרק ואחר כל זה תמצאם מגונים במוצאם בתנועת הלשון והשפתים והפה כלו וזה שקצתם יוציאו הקול מבפנים מתוך הגרון כמו מי שיותר בנחיריו דוקא"ר בלע"ז וקצתם יעקמו פיהם וישרקו וקצתם יגערו ויזעקו בקולם וקצתם לא יתראה קולם ולא יתבאר ממנו מאומה ויש מהם שיפתחו פיהם פתיחה רבה ויוציאו לשונם ויש מהם שלא יניפו לשונם כלל יתראה לשונם בטלה כבדה התנועה כאלו היא כפותה וקשורה:

אמר משה הנה נסתפק ראז"י וזולתו על גאלינוס בדבור הזה וענין הספק היותו משים לשון יון מיוחד שבלשונות והיותו מגנה כל לשון זולתו מהלשונות וידוע הוא שכל לשון מוסכם ושכל לשון אצל מי שלא ידעהו ולא יתגדל בו יגנהו ויכבד עליו ויהיה למשא על גבו זהו כל סבת כונת כל מה שיספק במאמר הזה ולי נראה שמה שאמר גאלינוס הוא מאמר אמתי וזה שהתחלפות מוצא האותיות והתחלפות כל דבור נמשך להתחלפות האקלמים ר"ל התחלפות מזג אישיהם והתחלפות תכונת שעוריהם הפנימיים והחיצוניים:

וכבר זכר לך אבונצ"ר אלפראכ"י האותיות כי כמו אנשי האקלמים הממוצעים יותר שלמים בשכל ויותר נאים בצורה בכלל ר"ל יותר מסודרי התכונה ויותר יפים כפי יחס האברים ויותר שווי המזג מאנשי האקלמים הרחוקים בפאת צפון וימין כן מוצא האותיות אנשי האקלמים הממוצעים ותנועת כלי הדבור מהם יותר שוה וקרובה להגיון האדם ומוצאי האותיות ותנועת כלי הדבור יותר שוה מאנשי האקלמים המתרחקים בקצוות ולשונותיהם כמו שזכר גאלינוס ולא רצה לומר לשון יון לבד אבל הוא וכיוצא בו ורצה לומר לשון יוני וערבי ופרסי וארמי אלו הם לשונות האקלמים הממוצעים הטבעיים להם כפי התחלפות מקומותיהם הטבעיים המתקרבים ואמנם לשון עברי וערבי הנה נתאמת לכל מי שיודע ב' הלשונות שהם כלשון אחד בלי ספק והארמי קרוב מהם קצת הקורבה והיוני קרוב מן הארמי ומוצאי אלו הלשונות הד' אחד אלא אותיות מועטות ואלו

הם ג' או ד' ואמנם הפרסי הנה הוא רחוק מאלו ובמוצאי אותיות ג"כ יש התחלפות יותר ולא יטעה אותך היות אנשי אמצע אקלים היוני ידברו בלשון רע מאד כשהם מועתקים למקום ממקומות רחוקים כמו שתמצא איש עברי או ערבי בפאת צפון וימין והוא ידבר שם בלשונות אשר יתגדל בו בארצו:
נשלם המאמר

תשובת שאלות

תשובת שאלות להרמב"ם ז"ל
זה נוסח כתב תשובות שאלות ששלח החכם האמתי הרב הגדול הפילוסוף האלהי רבינו משה איש האלהים זצ"ל בן הרב הדיין רבינו מימון הספרדי יח"ב יע"ה אל הרב הגדול החכם רבי חסדאי הלוי הספרדי ז"ל ממצרים לעיר אלכסנדריאה וצוה אחד מתלמידיו שיכתוב תשובות שאלותיו וישלחם לו על שמו:
אמר התלמיד הנני נשבע להדרתך כי בשבועה חמורה השביעני מורי הרב שיחיה שלא אעמיד אדם על כתב ידו ולא אערים למוסרו או להעתיקו לאדם וכן קבלתי עלי גם אחרי כן נועדתי והוסיף להשביעני על ככה ובקושי דחיתיו שלא אתן לו הכתב שכתב בכתב ידו להשיב על שאלותיך עד שאעתיקנו בכתב ידי מכל מקום אהבתך עזה עלי ואי אפשר להשיב פני כבודך ריקם כל שכן איש נבון וחכם כמוך שראוי יותר לעמוד על סתרי תורה וחדרי חכמה ולומר לך דברי מורי האב כלשונו אי איפשר אבל אחליף הלשון אניח הענין כמו שהוא עד שיגיע אליך עוד עקר דעת המשיב וצורינו יתברך ויתעלה יאיר עינינו במאור תורתו אמן:
וזה תורף דעתו בתשובת שאלותיך ממה ששאלת בעיקר הקדמות והחדוש
הוי יודע שחכמי הפילוסופים לא איפסקו דבריהם להעמיד דבר אלא בראיה ברורה וזאת היא שאין עליה תשובה וכתות הראשונים שלפני אפלטו"ן כפרו באלוה ית' והביאו ראיות שהעולם ישן ואין לגלגל מנהיג וכתות האחרונים הודו באלוה ית' ושהעולם חדש כדעת מרע"ה וכתות אחרונים אחרים הודו באלוה ית' אלא אמרו שהעולם ישן ואין לאל ית' כונה בבריאה אבל העולם עלולו והוא העלה כדרך שהנר עלה לאורו והעמוד עלה לצלו ואי איפשר לעלה שתקדם לעלול ולא עלול בלא עלה אלו השלש מחלוקות לא עמדה ראיה ברורה על אחת מהן אלא ראיות בעלמא הביא כל אחד מהן לדבריו והראה פנים אך לא ראיה ברורה אבל נתברר לי מדבריהם ראיה ברורה על השם ית' שמו שסוף סוף הואיל ואפילו לדברי המעתיקים הכל מודים שיש לגלגל עלה למעלה ממנו שהרי

יש לו גולם וצורה והרי אין שם דרך שלישית אלא או עתיק או חדש ושתיהם אי איפשר בלא עליון מהם נמצאת אומר ספק קדמון ספק חדש ואם כן בודאי יש שם אלוה נמצא תאמר שאין העולם לא קדמון ולא חדש זה דבר דלא איפשר אבל על מעשה בראשית לא נתבררה לי ראיה ברורה והדבר שקול בדעת ואין כח להכחיש אחד מהן מכח ראיה ברורה ואני אומר שדעת האדם יש לה קץ וכל זמן שהנפש בגוף אינה יכולה לידע מה למעלה מן הטבע ולפי שהיא שורה בטבע אי איפשר לה לחזות ולראות למעלה הלכך כשתכנס הדעת להסתכל למעלה לא תוכל כי הדבר גבוה ממנה אבל כל מה שבטבע יכולה היא לדעת ולהסתכל והרי חכמי ישראל אף על פי שאמר בן עזאי כל חכמי ישראל דומים בעיני כקליפת השום לא יכול להסתכל וראייה לדבר שלא עמדה ראיה ברורה על אחת מהג' מחלוקות והרי בודאי אין שם עוד הוי יודע שיש שם מעלה בדעת למעלה ממעלת הפילוסופים והיא הנבואה והנבואה עולה אחר ולא יתכן בה ראיה ומשא ומתן שמאחר שנתברר שזו נבואה לא נשאר מקום לראיה וכן אתה רואה שלא היו מבקשים מן הנביא ראיה אלא על הנבואה עצמה אם היא נבואה או לא והוא הנקרא מופת אבל לא יבקשו ראיה למעלה מן הנבואה שהנבואה למעלה מן הראיה ולא הראיה למעלה מהנבואה והראיה תחלת הדעת והיא ראיה ברורה לפיכך אם תעמוד על הדעת תוכיח והנביא הוא שיוכל להגיע במה שלמעלה מן הטבע ומשה רבינו ע"ה סוף הנבואה ואין בנבואה למעלה ממנו ואחר שהדבר כן היאך איפשר להעמיד ראיה על דברי הנבואה והנבואה למעלה מן הראיה ואין הראיה מגעת מקום שהנבואה מגעת לפיכך אי איפשר שתעמוד הראיה במקום שהנבואה עומדת נמצאת אומר שאין אדם מערער בדבר אלא אם כופר בנבואתו של משה רבינו ע"ה ויאמר שלא היה נביא אבל אם יודה שהיה נביא לא יוסיף לשאול ראיה וזה הוא עקר הדת האמתית שאנו סומכים עליו שמשה רבינו ע"ה נביא יי' ודבריו נבואה והרי היא למעלה מן הראיה אבל לישא וליתן מדרך החכמה שהיא למטה מן הנבואה לא יצא דבר על בוריו שהרי לא יתכן להגיע אליו הא למה זה דומה למי שדמה להכניס כל מימי העולם בקיתון אחד קטן:

ומה שאמרת שיוכל האדם לטעון שחלוק הדתות מן הטבע זה אמת בנימוסין שהם נימוסי דעות הגוף אבל נימוסי נפש אין אדם יכול לערער שהנפש אינה מן הטבע ולא עלולת הגלגל אבל המנהגים והדעות של גוף משתנות עם הטבע וחכמת הנפש אינה משתנת עם הטבע ולא צריכה לו על כן אמרו חכמי הרופאים שדעות הנפש על דרך יסוד הגוף עד שבא חכם אחד ולמד וקבל חוץ ממי שקרא ונתחכם ואמר שנפשו מזהירה

הדעות לדעתה והיא שולטת על הטבע וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכן בקין הוא אומר ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו:
ומה ששאלת על סבת הגלגל רוב החכמים הסכימו שאי איפשר לסובב בלי מסבב כמו שאי איפשר פועל או פעול בלי פועל ואלו היה בטבע היה קץ לסביבתו שהטבע יש לו קץ ותכלה לכחו והואיל והגלגל סובב תמיד בלי הפסק ואין לסביבתו קץ בידוע שכחו מחמת אלוה ולא חלק אדם על זה אלא הכופר באלוה ית' והגלגלים עצמן בעלי נפש ודעת ומכירין ויודעין צור העולמים וחייהם וחכמתם ודעתם והדבור שנזקק למשה רבינו ע"ה בודאי הוא קול נברא הוא שנמצא מן הטבע ורבים אמרו שלא היה שם דבור גוף ולא קול אלא שנפש משה רבינו ע"ה היתה אחוזה בדעות העליונות השכליות ומבינה ושומעת על דרך דבור האמת שהוא הגיון הדעות האלהיות מה שאין אנו יכולין לידע איך הוא ואלו לא שנה הכתוב לומר וישמע את הקול מדבר אליו וגומר הייתי מודה בכך ועוד שפרשת לוחות שניות אינה הולכת כך הלכך אין לנו לומר אלא קול נברא הוא ויתכן שמן הענן היה יוצא וכן ראינו שלא נתגלה אליו אלא בענן כמו שפירש בפרשת כי תשא וזה מטובתו של הקב"ה ומן הטובה המושפעת ממנו שלא תגורנו רע חפץ לזכותו וכששרתה שכינה על משה רבינו ע"ה סידר הדברים על פי הדבור שאין מן השם ית' אלא טוב ויי' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר וכן הדרך שזכות הצדיק עומדת לבניו שטובה גדולה לצדיק שמחמתו תארע טובה לאחרים שכל מעשה העליונים טובה מכל צד ומכל פנה וכל התורה כולה נימוסין ומשמרות לנפש והתהלך באלה הדברים ותצלח ובודאי שכל מצוה יש לה טעם וענין וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה מפני מה לא נתגלו טעמי תורה מכלל שיש למצות טעמים אלא שלא נתגלו וכן כתבו ע"ה בשלמה המלך ע"ה שעמד על טעמי תורה חוץ מטעם פרה אדומה וכן משה רבינו ע"ה אמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ואם המצות הן גזרה לעולם בלא ענין ועלה היאך יודו העמים שבחכמה גדולה נסדרו אלו המשמרות והם בחכמה אלהית:
ומה שאמרת על ענין האבות והבנים כלומר שתולין טובת הבן בזכות האב ומה תועלת לנפש האב מקיום נפש הבן והלא אין אהבתו בחייו אלא מאורע גופני דע כי יש בדבר סוד נעלם כי לעולם יהיו הזרעיות על מחקק האבות וכן אתה מוצא כשקלקל אדם הראשון הביא מיתה לעולם וכבר באת אתה בזה השער בדבריך האחרונים:
ומה ששאלת על האומות הוי יודע דרחמנא לבא בעי ואחר כונת הלב הם הם הדברים ועל כן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא

אם השיגו מה שראוי להשיג מידיעת הבורא ית' והתקינו נפשם במדות הטובות ואין בדבר ספק שכל מי שהתקין נפשו בכשרות המדות וכשרות החכמה באמונת הבורא יתברך בודאי הוא מבני' העולם הבא וע"כ אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה אפילו גוי ועוסק בתורת מרע"ה הר הוא ככהן גדול וכל עצמו של דבר שהמגמה בתורת מרע"ה תקון הנפש לבורא ית' כמו שאמר דוד ע"ה שויתי יי' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט ולא נשתבח מרע"ה אלא בכך והאיש משה ענו מאד והוא סוף כשרות הנפש וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה מאד מאד הוי שפל רוח וכבר אירע מעשה בחכם אחד פילוסוף גדול שהיה הולך בספינה וישב במקום האשפות עד שבא אחד מהם ר"ל מאנשי הספינה והשתין עליו על מקום האשפות והרים ראשו ושתק ושאלו לו מפני מה אתה שותק ענה והשיב להם לפי שעתה נתברר לי בודאי שנפשי היא במעלה העליונה שלא הרגישה כלל בעלבון זה הענין וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה מה שעשתה חכמה כתר לראשה עשתה ענוה עקב לסנדלה לפי שהיא סוף המדות הטובות והנה הפילוסופים אמרו שרחוק הוא שימצא אדם מלא ושלם במדות ובחכמה ואם ימצאו אותו קוראים אותו איש אלהי ובודאי כגון זה הוא במעלת העליונים וזה הוא רצון התורה וחכמת המצות להתקין הנפש במדותיה ובאמונת הבורא ית' ועל כן אמר הכתוב רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ואין בזה ספק שהאבות ונח ואדם הראשון שלא שמרו כלל דברי התורה לא יהיו בני גהינם אלא בודאי כיון שהגיעו והשיגו מה שראוי להתקין הרי הם במעלה העליונה ואין הדבר תלוי בתענית ותפלה וצעקה בלי דעה ואמונה על האמת וכגון זה קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם ועקר הכל שאין שום דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא הבורא ית':

ומה שאמרת על הנסים כבר כתבתי בראיות ובארתי במאמרינו הנכבד ספר מורה הנבוכים כל מה שראוי לבאר בהם וסוף דבר יש בהם טבעיות ויש מהם מכחישים הטבע כמטה שנהפך לנחש והמים לדם וכיוצא בהם וזה יתכן על מנת שנאמין כי העולם חדש שזה עקר הכל כמו שאומר הכתוב ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וגו' וכבר כתבתי כל זה בספר מורה הנבוכים שעל דעת סברת שהעולם מחודש הכל יתכן ומעשה בראשית אינו חיוב כדעת ארסטוט"לוס וכבר ביארתי שם שאף הוא ר"ל ארס"טו לא אמר בזה שיש לו בו ראיה ברורה ומופת חותך וכלל אומר לך שכל מה שלמעלה מן הטבע לא יוכל חכם ופילוסוף להעמיד ראיה ברורה עליו אבל מה שבטבע לא יסתר מעיניהם ועל כן אמר דוד ע"ה השמים שמים ליי' והארץ נתן לבני אדם וכבר כתבתי במקומו כל מה שיש לומר על דברי ארס"טו בחדוש

העולם והראתי פנים והרבתי תשובות על סברתם שמעשה בראשית חיוב ויותר ממה שיש להשיב על חדוש העולם והם אמרו שכל דבר שלא נתברר במופת אחוז בו הדרך שתשובותיה מועטת:

ומה ששאלת על פסוק ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וגו' ואמרת מה שנעלם מן הידיעה היאך ויגע על פי נגיעת גשם בגשם אינו נעלם אלא עד שיודע כי כל דבור שיבא בדברי הנביא יש לו מעלה כי באמרו ויעף אלי היא מעלה אחת אחד מן השרפים היא מעלה אחרת למטה ממנה ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך היא מעלה אחרת למטה מן הכל וכלל פירוש המראה כי הדבר שאינו גוף כשיהיה בו ההויה במחשבה הדקה הפשוטה ותתעבה ותתגסה ותרד עד שתהיה גופנית ממש כשפע [המטר] שתחלתו אינו גוף וסופו מטר גוף ממש כך המראה ויעף אלי דבר שאינו גוף מכל וכל ומה שאמר ויגע על פי מלמד שהגיע בדבר אחר לא בעצמו אלא בגוף ממש שטהר חמרי הנביא שלא לעכבו מתשלום השליחות ומה שאמר אחד מן השרפים משמע דבר רוחני וגופני מעורבים כי אחד משמע רוחני ומן השרפים משמעו גופני כי אין שרפה אלא כליה בחמר אחר שהוא גוף וכן פירוש ותגע לרגליו לא אמרה על עצמה שנגעה אלא שהגיע בדבר שהוא גוף ופירוש לרגליו דבר גופני אפילו אמר באל ית' כל שכן כשיאמר על מלאך ובאלו ההפרשים יארעו לנביאים באלו ההשגות הנבואיות:

ומה שהקשית ואמרת על פירוש עולים ויורדים בו כי בחלק הראשון ממאמרנו הנכבד ספר מורה הנבוכים בפרק חמשה עשר ממנו פירשנו אותו על הנביאים ובחלק השני בפרק עשירי ממנו פירשנו אותו על היסודות זה החלוק לא יקשה עליך כי המראה השלימה יראה בה המורכב ופשוט ובפירושנו על היסודות זכרנו הפשוטים שגברו על הנביאים כי אין לך נביא שעולה אם לא יגבר על החמר שלו האש או ירד אם לא יגבר על החמר שלו יסוד הארץ כי באש התשוקה עולה להשיג ובקרירות הארץ ויבשה יורד לנוח במה שהשיג עד שיעלה ולא ישוב לרדת כמו אליהו זכור לטוב שעלה במרכבת אש ומה שזכרנו ואמרנו ומה טוב אמרו עולים ויורדים שהעלים קודם הירידם ושאר הענין רצוננו בזה כי האדם נברא בחמר הארץ ולפיכך לעולם עלייתו קודמת לירידתו כי הוא במטה מטה נברא עפר מן האדמה:

ומה שאמרת על תחיית המתים גם היא אצלי מכלל האותות המכחישות את הטבע כההפך המטה לנחש והמים לדם וכיוצא בהם ויתכן להכחיש הטבע ולהתחלף בשעתו על דעת הבורא ית' כדרך שהתחיל להיות אחרי אשר לא היה וכן אפשר אם רצה הבורא ית' להחריבו ולבטלו בטול גמור עושה שאין הטבע חיוב וכל זה על דעת הסוברים החיוב

לא יתכן והוא אצלם נמנע מלהיות לפי שהכל בחיוב מלפני האל ית' ואנחנו אוחזי תורת משה רבינו ע"ה לא נאמין בו ולא נודה להם ואף לא הביאו ראיה ברורה על זה כל שכן שראיותנו גדולות ומרובות מדברי ראיותיהם חוץ ממה שנתברר על דרך הנבואה שהיא למעלה מן הכל ואף הם הורו שאם העולם חדש יתכן להחריבו ולבטלו בטול גמור אם רצה הפועל שהוא האל ית' וגם אפל"טון מודה בדבר זה והוא מודה כי העולם חדש אך סובר שיש שם גולם מצוי ואנו אומרים שלא היה שם לא גולם ולא צורה אבל הכל התחיל וברא השם ית' יש מאין אף על פי שמצאתי בדברי הגדה דברים אחרים כדברי רבי אליעזר הגדול על השמים והארץ מכל מקום הסברא שנתועדו בה כל ישראל זו היא שהכל היה אין והתחיל ועשאו יש והרבה מדרשות ושאלות בבראשית רבה מוכיחות על ככה:

ומה שאמרת על מה תחיית המחית דע כי אנו לא עמדנו על אמתתו של הקב"ה שנעמוד על כונת מחשבותיו ולא ידענו ידיעתו איך ידע שהרי נתברר שהוא היודע והוא הדעה על כן לא נוכל לדבר בשום דבר איך ידע הקב"ה ולפרש אם ידע דבר זה או לא ידע שאם כן עמדנו על דעתו וברוך היודע בכל זה ואל יעלה על דעתך שאותה הסודות הגדולים יש בעולם או היה מי שידע אותה על אמתתם הוא שחנה אומרת כי אל דעות יי' ולו נתכנו עלילות והוא יתברך ויתעלה יודע ועד כי הרבה עזה עלי אהבתך שהכנסתיך עד כאן וביותר שאני טרוד ביום ובלילה מפני הדבר שאירע שבני אברהם יחיה לעד חלה ונטה למות ושלשה ימים נתיאשנו ממנו ובעזר הבורא ית' החל להלך על רגליו ולולי אהבתך מרובה לא היה לי לב אפילו לקרוא כתבך וכל מה שאפשר לכתוב כתבתי וצויתי להעתיקו לשלחו אליך ואם יגזור הבורא יתברך ותעלה למצרים עוד אוסיף לך פה אל פה כל מה שראוי להוסיף שלומך ושלום תורתך ישגא וירבה כרצונך ורצון אחיך:

משה ב"ר מיימון הספרדי זצ"ל ושלום

נשלם התשובה

כתב תשובות

לחכמי קהל עיר מארשי"לייא על שאלתם:

הגיעה שאלת אלופינו ומיודעינו החכמים המבינים יודעי דת ודין הדרים בעיר מרשיליי"א יגן האל ית' בעדם וירבה חכמתם ויגדיל ויאדיר תורתם ויצו אתם את הברכה באסמיהם ובכל משלח ידיהם כחפץ המתפלל בעדם השש והשמח בשלותם משה ב"ר מיימון הספרדי זצ"ל והיא העידה על טוהר נפשם ושהם רודפים אחר החכמות ומחפשים בחדרי התבונות ורוצים לעלות במעלות הדעות האמתיות ולמצא דברי חפץ

וכתוב יושר ולהבין הדבר והפשר תהי יד יי' עמם לפתוח כל סתום ולישר כל עקום אמן הבנתי מזאת השאלה ואף על פי שענפים מרובים וכל אותם שריגים אילן אחד הוא עקרם והוא כל דברי הוברי שמים החוזים בכוכבים והדבר ידוע כי לא הגיע עדיין לידכם החבור אשר חברנו במשפטי התורה שקראתיו משנה תורה שאלו הגיע אליכם מיד הייתם יודעים דעתי בכל אותם הדברים ששאלתם שהרי ביארנו כל זה הענין בהלכות ע"ז וחקות הגוים וכמדומה לי שיגיע לידכם קודם כתב תשובה זו שכבר פשט באי סקילי"א כמו שפשט במזרח ובמערב ובתימן ועל כל פנים צריך אני להשיב לבאר לכם דעו רבותי שאין ראוי לו לאדם להאמין אלא באחד משלשה דברים הראשון דבר שתהיה עליו ראיה ברורה מדעתו של אדם כגון חכמת החשבון וגימטריאות ותקופות והשני דבר שישיגנו האדם באחד מהחמש הרגשות כגון שידע ויראה שזה שחור וזה אדום וכיוצא בזה בראית עינו או שיטעום שזה מר וזה מתוק או שימשש שזה חם וזה קר או שישמע שזה קול צלול וזה קול הברה או שיריח שזה ריח באוש וזה ריח ערב וכיוצא באלו והשלישי דבר שיקבל אותו האדם מן הנביאים ע"ה ומן הצדיקים וצריך האדם שהוא בעל דעה לחלק בדעתו גם במחשבתו כל הדברים שהוא מאמין בהם ויאמר שזה האמנתי בו מפני הקבלה וזה האמנתי בו מפני ההרגשה וזה האמנתי בו מפני הדעה אבל מי שיאמין בדבר אחד שאינו משלשת המינים האלה עליו נאמר פתי יאמין לכל דבר וכן צרכים אתם לידע שכבר חברו הטפשים אלפים ספרים וכמה אנשים גדולים בשנים לא בחכמה אבדו כל ימיהם בלמידת אותם ספרים ודמו שאותם ההבלים הם חכמות גדולות ועלה על לבם שהם חכמים גדולים מפני שידעו החכמות ההן והוא הדבר שטועים בו רוב העולם או הכל אלא אנשים יחידים השרידים אשר יי' קורא הוא דבר שאני מודיע לכם והוא החולי הגדול והרעה החולה שכל הדברים שימצאו כתובים בספרים יעלה על לבם בתחלה שהם אמת וכל שכן אם יהיו הספרים קדמונים ואם נתעסקו אנשים רבים באותם ספרים ונשאו ונתנו בהם מיד יקפוץ דעתו של נמהר לומר שאלו דברי חכמה ויאמר בלבו אכן לשקר עשה עט סופרים ובחנם נשאו ונתנו אלו באלה הדברים וזאת היא שאבדה מלכותנו והחריבה בית מקדשנו והאריכה גלותינו והגיעתנו עד הלום שאבותינו חטאו ואינם לפי שמצאו ספרים רבים באלה הדברים של דברי החוזים בכוכבים שדברים אלו הם עיקר ע"ז כמו שביארנו טעו ונהו אחריה ודמו שהם חכמות מפוארות ויש בהן תועלת גדולה ולא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות אלא דמו שאותן יועילו להם ולפיכך קראו אותם הנביאים ע"ה סכלים ואוילים ודאי סכלים ואוילים היו ואחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תוהו המה הלכו:

דעו רבותי כי אני חפשתי בדברים אלו הרבה ותחלת למודי היתה חכמה שקוראים אותה גזרת משפטי הכוכבים כלומר שידע ממנה האדם מה עתיד להיות בעולם או במדינה או מה יארע לאיש זה כל ימיו וגם קראתי בענייני ע"ז כלה כמדומה לי שלא נשאר לי בעולם ספר בענין זה בלשון ערבי אשר העתיקו אותו משאר לשונות עד אשר קראתי והבנתי בו ענייניו וירדתי עד סוף דעתו ומאותם ספרים נתברר לי טעם כל המצות כי יעלה על לב כל אדם שאינם דברים שיש להם טעם אלא גזרת הכתוב וכבר יש לי חבור גדול בענין זה בלשון ערבי בראיות ברורות על כל מצוה ומצוה ולא לכך הוצרכנו עתה: ואני חוזר לענין שאלתכם:

דעו רבותי שכל אותם דברים של גזרת הכוכבים שהם אומרים יארע כך ולא יארע כך ומולדו של אדם ימשוך ויהיה כך ויארע לו כך ולא כך כל אותם הדברים אינם דברי חכמה כלל אלא טפשות וראיות ברורות יש לי שאין בהן דופי לבטל כל עיקרי אותם הדברים ומעולם לא נתעסק בענין זה ולא חבר בו ספר אחד מחכמי יון שהם חכמים ודאי ולא חברו אותם בחבוריהם ולא עשו אותו הטעות שקראוהו חכמה כי אם חכמי הכשדים והכלדיים והמצריים והכנעניים וזו היתה אמונתם ודתם באותן הימים אבל חכמי יון והם הפילוסופים שחברו בחכמות ונתעסקו בכל חכמה השתדלו בראיות ברורות לבטל כל דבריהם שרש וענף וגס חכמי פרס הבינו שכל אותן החכמות שעשו הכשדיים והכלדיים והמצריים והכנעניים הם שקר ואל תדמו בנפשכם שאותם הדברים אין שום ראיה להם ולפיכך לא נאמין בהם אלא ראיות ברורות ונכוחות שאין בהם דופי יש לי לבטל כל אותם דבריהן ולא ידבק בהם כי אם פתי שיאמין לכל דבר או מי שירצה לרמות אחרים:

ודעו רבותי שהחכמה שהיא חכמה ודאית היא ידיעת צורת הגלגלים ומניינם ומדתם וסדר הלוכם וזמן סביבת כל אחד מהם ונטייתם לצד צפון או לצד דרום וסביבתם למזרח או למערב ומסלול כל כוכב וכוכב ודרכן היאך הוא בכל זה וכיוצא בו חברו חכמי יון ופרס והודו חבורים גדולים והיא חכמה מפוארה הרבה וממנה יודע לקיית המאורות ומתי ילקו בכל מקום וממנה יודע מאי זו עלה יראה הירח כקשת והולך ומתגדל עד שישלים ויחזור ויחסר מעט וממנה יודע מתו תראה הלבנה או לא תראה ומאי זה טעם יהיה יום זה ארוך או קצר ומאי זה טעם יעלו שני כוכבים כאחד ולא ישקעו כאחד ומאי זה טעם יהיה יום זה במקום זה י"ג שעות ובמקום אחר ט"ו שעות או י"ו או כ' והוא יום אחד ובמקום אחר יהיו היום והלילה שוים לעולם ובמקום אחד יהיה היום כמו חדש או שני חדשים או שלשה חדשים עד שתמצא שתהיה כל השנה כולה ששה חדשים

יום אחד וששה חדשים לילה אחד וכמה עניינים המתמיהים יודעו מאותה חכמה והכל אמת בלי ספק וזה הוא חשבון תקופות וגימטריאות שאמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה שהיא חכמה ובינה לעיני העמים אבל אלה הדברים של הוברי שמים אינם כלום והרי אני מבאר לכם ראשי פרקים מאלה הדברים שהם כבשונו של עולם:

דעו רבותי שכל חכמי אומות העולם והם הפילוסופים שהם בעלי שכל ומדע הסכימו כולם שיש לעולם מנהיג והוא מסבב הגלגל ואין הגלגל סובב מאיליו ויש להם ראיות רבות להביא מופת חותך וראיה ברורה על זה ובזה לא נחלקו בעלי המדע ויש ביניהם מחלוקת גדולה בזה העולם כולו שהוא הגלגל ומה שבתוכו רובם אומרים שאינו הווה ונפסד אלא כן עומד היה ויהיה לעולם ולעולמי עולמים והרי הוא כמו שהקב"ה שהוא מסבב אותו מעולם כך היה זה סובב וזה מסבב ושניהם יחד לא ימצא זה בלא זה ויש מהם אומרים שזה הגלגל הזה יפסד והבורא ית' בראו אבל יש שם דבר אחד מצוי עם הבורא ית' כמו החמר ביד היוצר ומאותו המצוי עמו הוא עושה כל מה שירצה פעמים יעשה מקצת אותו החמר שמים ומקצתו ארץ ופעמים אם ירצה יקח אותו המקצת שעשה ממנו שמים ויעשה ממנו דבר אחר אבל להוציא יש מאין אי איפשר ויש מן הפילוסופים מי שאומר כמו שאמרו הנביאים שהשם ית' ברא כל הנבראים מאין ושאין שם עם השם ית' דבר אחר אלא זה הנברא שהמציאו ובזה הדבר הטו המחלוקת הגדולה וזה הדבר שהכירו אברהם אבינו ע"ה וכבר חברו בדבר זה אלף ספרים בראיות ברורות שיערוך כל אחד ואחד שיחזיק דבריו ועקר התורה התמימה הוא שהבורא ית' לבדו הוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים והוא שברא הכל יש מאין וכל מי שאינו מודה בדבר זה הוא כופר בעקר ומקצץ בנטיעות וכבר חברתי אני חבור גדול בלשון ערבי בעניינים אלה ושם ביארתי הראיות הברורות והמופתים החזקים על מציאות הבורא ית' ושהוא אחד אמתי ושאינו גוף וגויה ולא כח בגוף ושברתי כל אותן הראיות שאומרים הפילוסופים שהם ראיות שהעולם לא נברא וגם פרקתי כל הקושיות שהקשו עלינו על שאנו אומרים שהבורא ית' ברא הכל יש מאין וכל אלו השלש כתות של חכמי העולם מקדם ועד עתה בין אלו שאמרו שהבורא ית' שראו מאותו החמר המצוי אצלו תמיד בין אלו שאמרו כמו שאומרים הנביאים ע"ה שאין שם דבר אחד עומד עם האל ית' אלא הוא לבדו וכשרצה המציא עולם זה כרצונו מאין ובין אלו שאמרו שזה הגלגל אינו הווה ונפסד אלא כן עומד היה ויהיה לעולם ולעולמי עולמים והרי הוא כמו שהקב"ה שהוא מסבב אותו מעולם כך היה זה סובב וזה מסבב ושניהם יחד לא ימצא זה בלא זה כל אלו השלש כתות מסכימים שכל מה שהיה בזה העולם התחתון מהוית כל נפש היה וכל עשב וכל

מחצב ממיני המחצבים הכל האל ית' עושה בכח שיבא מן הגלגלים והכוכבים וכי כח האל ית' צף בתחילה על הגלגלים והכוכבים ומן הגלגלים והכוכבים יצוף ויתפשט בזה העולם ויהיה כל מה שיהיה וכשם שאנו אומרים שהשם ית' עושה אותות ומופתים על ידי המלאכים כך אלו חכמי הפילוסופים אומרים שכל אלה הדברים הנעשים בטבעו של עולם תמיד על ידי הגלגלים והכוכבים והגלגלים והכוכבים בעלי נפש ומדע הם וכל אלה הדברים הם אמת וכבר ביארתי בראיות ברורות שכל אלה הדברים אין להם הפסד בדת ולא עוד אלא שהכרתי בדברי חכמי האמת רבותינו ע"ה מן המדרשות שהם אומרים כמו שאומרים הפילוסופים ואין בהם מן חכמי ישראל והפילוסופים בזה מחלוקת כמו שכבר ביארתי באותם הפרקים וכל אלו השלש כתות של הפילוסופים שאמרו שהכל על ידי הגלגלים והככבים נעשה ואמרו שזה שיארע לכל בני אדם מן המאורעות והמקרים הוא קרי ואין לו עלה מלמעלה ולא יועיל בו מולד ולא טבע ולא שנא אצלם זה האיש שטרפו אריה כשפגע בו או זה העכבר שטרפו חתול או זה הזבוב שטרפו העכביש ולא שנא אצלם זה שנפל עליו גל והרגו או אבן שנתדלדלה מן ההר ונפלה על אילן ונשבר או על אבן אחרת ונשברה כל זה יאמרו אקראי בעלמא גם אלו בני אדם הנלחמים זה עם זה על מלכות גדולה כמו עדת כלבים שנלחמים על נבלה ואין בה ליחה הכל סבה מן הכוכבים גם היות זה האיש רש וזה עשיר זה בעל בנים וזה עקר יאמרו הפילוסופים שהוא מקרה כללו של דבר יאמרו כי מאורעות כל אחד ואחד בין מין האדם בין מין הבהמה בין מין המחצבים והאילנות הכל קרי אבל היות המינים כולם ודברים הכלולים בכל העולם שאין בו נפש חיה הכל מכח הגלגלים והכוכבים שעקר מאת השם ית' ובזה היא המחלוקת ואנחנו בעלי התורה האמיתית לא נאמר שמאורעות בני אדם הם קרי אלא במשפט כמו שאמרה התורה הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו' ופירש הנביא ואמר אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ועל דבר זה הזהירה התורה והעידה ואמרה ואם לא תשמעו לי ואביא עליכם פורענות ותאמרו שאותן הפורענות אינן יסורין על חטאתכם אלא קרי ומאורע כשאר המאורעות שארעו בקרי אני אוסיף לכם מאותו הקרי זה הוא שכתוב אם תלכו עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי וזה הוא עקר דתינו היא תורה משה רבינו ע"ה שכל מאורעות שארעו בעולם וכל יסורין שיבאו בדרך מקרה לכלל בני אדם דין ומשפט הם וכן אמרו חכמי האמת רבותינו ע"ה אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון:

ודעו רבותי שעקר מעקרי דתינו וגם הפילוסופים כולם מודים בו שכל מעשי בני אדם הם מסורין להם ואין שם לא מושך ולא כופה אלא אם ירצה האדם יעבוד את יי' תמיד

ויהיה חכם יושב בבית המדרש יעשה ואם ירצה לילך בעצת רשעים ולרוץ עם הגנבים ולצפון עם הנואפים יעשה ואין שם טבע ולא מולד שמושך אותו לאחד מן הדרכים לפיכך נצטווה ונאמר לו עשה כך וכמה דברים ביארנו בעניינים אלו וכדומים להם בחבור שיש לנו בלשון ערבי או בפירוש המשנה ובשאר החבורים ובכן יש לנו ראיות של דעת שאין מאורעות בני אדם כמאורעות הבהמות כמו שאמרו הפילוסופים ונמצא אלו שלש מחלוקות כיצד הגע עצמך שראובן זה בורסי ועני ומתו בניו בחייו וזה שמעון בשם ועשיר ויחיו לו בניו לפניו ואפשר שיעני שמעון ויחזור בורסי וימותו בניו בחייו כל זה קרי בעולם ואין שם טבע בעולם ולא כח מכוכב שגרם לזה האיש שיהיה כך ולזה לא יהיה כך אלו דברי הפילוסופים ודברי מחלוקת השני הוא ענין בעלי גזרת הכוכבים ששמעתם דבריהם ופשטו הבליהם אצליכם שהם אומרים שאי אפשר שישתנה דבר זה לעולם ולעולם לא יהיה ראובן אלא בורסי ועני ואין לו בן שכוונתן לו כח מזלו בעת לידתו ולא והיה שמעון אלא עשיר ובשם ובעל בנים שיחיו לפניו שכך נתן לו כח מזלו בעת לידתו ואלו ב' דברים שקר הם אצלנו בעלי הדת האמתית דברי האצטגנינין שקר מפני הדעת שכל אותן ההבלים שאמרו כבר בטלה אותם הדעת הנכונה בראיות ברורות וגם הם עוד שקר מפני קבלת התורה שאם היה הדבר כן מה הועילה והתורה והמצות והתלמוד לזה האיש וכן כל איש ואיש אין לו כח לעשות כלום מדעתו והרי דבר אחר מושך אותו בעל כרחו להיות כך ושלא להיות כך ומה הועילו הצוויים או הלמוד נמצאו אלו הטפשים מבטלים תורת משה רבינו ע"ה יתר על שהדעת מבטלת דבריהם בכל אותן הראיות שאומרים הפילוסופים לבטל דברי הכשדיים והכלדיים וחביריהם וגם דברי הפילוסופים שאומרים שדברים אלו קרי שקר הם אצלנו מפני קבלת התורה ודרכיה שעליה אנו סומכים ובה אנו מחזיקים ובדרכיה אנו הולכים הוא שאנו אומרים שזה ראובן ושמעון אין שם דבר שמושך זה להיות בשם ועשיר וזה להיות בורסי ועני ואפשר שישתנה הדבר ויהיה הפך כמו שאומרה הפילוסופים שזה קרי ואנו אומרים שאין זה קרי אלא דבר זה תלוי ברצון מי שאמר והיה העולם וכל זה דין ומשפט ואין אנו יודעין הוף תכמתו של הקב"ה לידע באי זה דין ומשפט גזר על זה להיות כך ועל זה להיות כך כי לא כדרכינו דרכיו ולא כמחשבותינו מחשבותיו אבל חייבים אנחנו לקבוע בדעתנו שאם יחטא שמעון ילקה ויעני וימותו בניו וכיוצא בזה ואם שב ראובן ותקן דרכיו וחפש במעשיו והלך בדרך ישרה יעשר ויצליח בכל דרכיו ויראה זרע ויאריך ימים זה הוא עקר התורה ואל יאמר אדם והרי רבים עשו כן ולא הצליחו אין זה ראיה כי היה להם עון הגורם או יסורים לנחול דבר שהוא טוב מזה כללו של דבר אין דעתנו משגת דיני הבורא

ית' בבני אדם היאך הם בזה העולם ובעולם הבא ודעתנו עלה מעיקרא היא שכל דברי החוזים בכוכבים שקר הם אצל כל בעלי מדע:

ואני יודע שאפשר שתחפשו ותמצאו דברי יחידים מחכמי האמת רבותינו ע"ה בתלמוד ובמשנה ובמדרשות שדבריהם מראים שבעת תולדותו של אדם גרמו הכוכבים כך וכך אל יקשה זה בעיניכם שאין דרך שנניח הלכה למעשה ונהדר אפירכי ואשינויי וכן אין ראוי לאדם להניח דברים של דעת שכבר נתאמתו הראיות בהן וינעור כפיו מהן ויתלה בדברי יחיד מן החכמים ע"ה שאפשר שנתעלם ממנו דבר באותה שעת או שיש באותם הדברים רמז או אמרם לפי שעה ומעשה שהיה הלא תראו שהרי כמה פסוקים מן התורה אינן כפשוטן ולפי שנודע בראיות של דעת שאי אפשר שיהיה הדבר כפשוטו תרגמו המתרגם ענין שהדעת סובלת אותו ולעולם אל ישליך אדם דעתו אחריו כי העינים הם לפנים לא לאחור וכבר הגדתי לכם את לבי בדברי:

ועל עסקי המשיח אשר זכרתם שהגיעו לכם דברים משמי לא היה כך המעשה כמו ששמעתם ולא במזרח היה אלא בארץ תימן עמד איש אחד יש לדבר זה כ"ב שנה ואמר שהוא שלוחו של משיח מישר דרך לפני ביאתה ואמר להם כי המלך המשיח הוא יתגלה בארץ תימן ונתקבצו אנשים רבים יהודים וערביים עמו והיה מסבב בהרים והיה מטעה אותם ואומר להם תמיד בואו עמי ונצא לקראת המשיח כי הוא שלחני אליכם לישר דרך לפניו וכתבו אלי אחינו שבארץ תימן כתב גדול והודיעו לי משפטו ודרכו וחדושיו שחדש להם בתפלות ומה היה אומר להם ואמרו לי שכבר ראו מנפלאותיו כך וכך ושאלו לי על זה והבנתי כל הדברים והכרתי מתוך דברי כתבם שאותו האיש העני חסר דעת אבל היה ירא שמים ואין בו חכמה כלל וכל מה שאומרים שעשה או נראה על ידו הכל שקר וכזב ופחדתי על היהודים משם וחברתי להם כמו שלשה קונדרסים בענין המלך המשיח וסימניו וסימני הזמן שיתראה בו והזהרתי אותם שיזהירו זה האיש שמא יאבד הוא ויאבד הקהלות כללו של דבר לאחר שנה נחפש וברחו ממנו כל הנלוים אליו ויאמר לו מלך אחד ממלכי הערביים אחד שתפשו מה זאת עשית אמר לו אדוני המלך אמת אני אומר כי בדבר יי' עשיתי אמר לו המלך מה המופת שלך ענה ואמר לו אדוני המלך חתוך ראשי ואחר כן אני אחיה ואקום ואחיה כבראשונה אמר לו המלך אין לך מופת גדול מזה ואם הוא כך אני וכל העולם נאמין בודאי שדבריך כלם אמתיים וטובים ונכוחים ושקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל מיד גזר המלך וצום ואמר קחו לי חרב ויביאו החרב לפני המלך וצוה וחתכו את ראשו ונהרג אותו העני תהא מיתתו כפרה עליו ועל כל ישראל ונענשו היהודים ברוב המקומות ממון גדול ועד עתה יש שם

חסרי דעת אומרים עתה יחיה ויעמוד מקברו כך היו הדברים ואם שמעתם שהגיע כתבי לפא"ס שמא אותם הדברים ששלחתי בארץ תימן הועתקו והגיעו לפא"ס וכבר אמרתי לכם שכל דקדוקי השאלות שלכם בענין זה כלם שריגי אילן אחד הם ואני אצוה לכם בדעתי גודו אילנא וקציצו ענפוהי ונטעו עץ הדעת הטוב ואכלו מפריו וטובו ושלחו ידיכם וקחו גם מעץ החיים ואכלו ותחיו לעולם הש"י ברחמיו יזכנו ויזכה אתכם לאכול מפריו ולשבוע מטובו עד אשר לחיה לעולם אמן כן יאמר יי' כרצונכם ותאותכם ורצון וחשק נאמן אהבתכם אחיכם החותם שנית:

משה ב"ר מיימון הספרדי זצ"ל

מכתב רבינו שמואל אבן תבון ז"ל

לגאון הרב רבי משה ברבי מימון ז"ל

אל אדון איש קדוש החכם הגדול הרופא המעולה הרב המובהק הגאון המופלא הפלוסוף הקדוש השר הנכבד היועץ טוב מרנן ורבנן איש קדוש ירום ונשא וגבה רבינו משה בן ה"ה המובהק מרנן ורבנן מיימון ז"ל שלום אדוננו וגאוננו ושלום תורתו התמימה ושלום חכמתו השלימה ישגא כרצון הצעיר בעבדיו הנכסף להתחבר לאחד מתלמידיו הכותב להודיע לכבודו כי הגיע ליד עבדו כתבו היקר עלי מכל יקר הכתוב בחצי היון וכמעט יצאה נפשי בשורותיו הראשונות רפדוני שורותיו האחרונות במוצאי בפיהם רפואת אדוננו מחוליו הארוך אשר נשא בעון כלנו הרי אנו כפרתו וכפרת חליו ומאז נשאתי עיני מצפה אל כתב מבשר כי עלתה ארוכה ומרפא ואני תפלתי תמיד אל אלי להחליץ עצמותיו ולהאריך בשלוה ימותיו:

והן אפער פי מיחל למלקוש תשובותיו הברורות ואמרותיו הטהורות על כל אשר שאלתי מכבוד חכמתו בכתבי הקדומים בשלשת חלקי המאמר הנכבד מורה הנבוכים ואירא מהוסיף שאלותי פן אטריח מאוד על כבודו רק שאלה אחת היא בלבי כאש בוערת עצורה בעצמותי עוררה לי פרק אחד מן הפרקים האחרונים מן החלק השלישי הבאים באחרונה אוסיף לשאול מכבוד אדוננו גם בה מבוכתי הגדולה עם יתר השאלות הקדומות וצדקה תהיה לו מעם ה' אלהיו וכן אני שולח את שלשת חלקי המאמר אשר אתנו העלולים המגיעים משם אשר מהם העתקתי אשלחם אל כבוד אדוננו מבקש מכבודו לצוות לקצת מתלמידיו להגיהם בדקדוק גדול פעם ושתים עד שיהיו בטוחים שלא נשאר בהם טעות ויחתום אדוננו בהם אחר שיתאמת לו טוב הגהתם ויצוה אז לשלחם אל התלמיד הנבון המשכיל ר' אברהם הכהן ש"צ אל אלכסנדריא וידעתי כי הוא בחסדו ישתדל לשלחם ואלינו על יד אחינו היהודים ההולכים לשם תמיד כי גם כן גמלני חסד להשתדל בכל

אשר שלחתי לעשות שם וכל שכן שישתדל אם יבא לו כמו מצות אדוננו ירום הודו לא נמנעתי להטריח אדוננו גם בזה כי ידעתי כי ייטב בעיני כבודו להתיר עולה מאהלינו וגם לבבי לא ישקוט ולא ינוח עד דעתי מאמר ההוא מוגה כי מי יוכל לבטוח בעצמן בשגיאות ספר שרבו שגיאותיו מספור ואפילו אם היה המעיין חכם היו נשמטין לן מקומות רבים כ"ש למי שלא הריח ריח חכמה ואשר יראה אדוננו בחלק השלישי קצת הגהות בקצתו הגהתים מנוסחא שנית שהגיע לידי מקצת החלק ההוא לא היתה מוטעיה כראשונה כי הראשונה כאשר הודעתי אל כבוד אדוננן נראה ממנה שנכתבה מספר כתוב ערבי או מספר שנכתב הוא מספר כתוב ערבי ולזה רבו טעיותיו כאשר יראה בה אדוננו ואני בקצת השגיאות ששערתי בהן הייתי מציין בחוץ בדין ובקצתם הייתי מעביר צפרני בגליון כנגד השטה שבה הטעות שבקצתה אין בה ציון כלל ומחסד אדוננו לצוות על המגיהים שלא יגרדו מכל מה שימצאו בספרים אפילו אות אחת אך יגיהו מבחוץ לא על ידי גרד ויציינו היטב המקומות כדי שלא ישאר לנו ספק במה שיגהו ייטיב השם לטובים ולמטיבי מפעליהם ולישרים בלבותם ובמעלליהם ושלום ישיבת אדוננו גאוננו הטהורה ושלום תורתו הברורה ושלום התלמידים וכל החבורה היקרה ושלום נזר המשרה אדוני ובן אדוני וכל הנספחים אל בית אדוננו וגאוננו ישגא ויגדל כרצון אחד מעבדיו הקטנים:

שמואל ב"ר יהודה אבן תבון זצ"ל

אגרת הרמב"ם זצ"ל

שלח אותה להחכם הנכבד אבי המעתיקים כבוד רבי שמואל בן החכם רבי יהודה אבן תבון זצ"ל והוא כתב תשובה על שאלותיו כשהודיעו שהעתיק המאמר הנכבד ספד מורה הנבוכים מלשון ערבי ללשון עברי והודה לו בהעתקה ההיא וזה לשונו:

לפי שכלו יהלל איש וגו' הגיעו אלי אני משה בר מיימון הספרדי ז"ל כל כתבי התלמיד החשוב היקר המשכיל המבין נזר התלמידים צבי החכמים כבוד החכם ר' שמואל בן החכם רבי יהודה אבן תבון הספרדי זצ"ל ומקודם שנים שמענו שמע השר הנכבד החכם רבי יהודה אביך זצ"ל והודיענו ברב חכמותיו וצחות לשונו בלשון הגרי ולשון עברי מפי אנשים חכמים וידועים מאנשי עיר גרנאט"א י"א שהם מבני אלפ"כאר ומהם הזקן אבן מתק"א גם איש חשוב ונכבד חכם מחכמי מדינת טוליטול"ה בא הנה וספר לנו בכבודו זצ"ל והן כשבא אצלנו היקר הנכבד החכם כבוד רבי מאיר תלמיד הרב רבי אברהם בן רבי דוד זצ"ל הרב הגדול שבפישקיר"א י"א וגם היה לומד אצל החכם הרב רבי אברהם בן עזרא זצ"ל גם הוא ספר לי אודות החכם הנכבד אביך זצ"ל והודיע לי כל הספרים שהעתיק מספרי הדקדוק ומספרי החכמות ולא ידעתי שהניח בן וכיון

שהגיעו אלי כתביך בלשון העברי ולשון הערבי והבנתי ענייניך ויופי ציוריך וראיתי המקומות שנסתפקו לך במאמרנו הנכבד ספר מורה הנבוכים והמקומות אשר הרגשת בהם בשבוש הסופר אמרתי אז כאשר אמר בעל השיר הקדמוני לו את אבותיו ידעו אז אמרו היא מעלת האב לבן נוסעת ברוך מי ששלם משכורת החכם אביך זצ"ל ונתן לו בן כזה ולא לו בלבד אלא לכל החכמים כי ילד יולד לנו בן נתן לנו ובאמת כי הוא פרי צדיק עץ חיים וטוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל וכבר הובא לנו מפריו תשורה ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק:

יפה שאלת בכל אשר שאלת וכל המקומות אשר שערת בהם חסרון תיבה או תיבות כך הוא וכבר פירשתי לך כל הדברים בלשון ערבי בסוף כתב זה והודעתיך כל ענייניך וגם הספרים שתתעסק בקריאתם ותניח זולתם לך בודאי ראוי והגון להעתיק מלשון אל לשון לפי שלב נבון נתן לך הבורא יתברך להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם והכרתי מדבריך שלבך ירד עד עומק הענין ונגלה לך מצפוניו והנה ביארתי לך בלשון עברי איך תעשה בכל ההעתקה תן לחכם ויחכם עוד חכם בני ישמח לבי גם אני חייך שבשעה ששמעתי כל דבריך וראיתי יופי מאמריך והבנתי עומק הוריך ודעת שפתיך ברור מללו מאד שמחתי ותמהתי למציאות בן לחכם כזה והוספתי תימה היאך יהיה טבע בן שנולד בין העלגים כך וירדוף אחרי החכמות ויהיה מהיר כל כך בלשון ערבי שהוא ודאי לשון עברית שנשתבשה מעט ועוד היאך יבין דקדוקי הלשון בענינים עמוקים אין זה כשרש מארץ ציה האל יתברך יאיר עיניך במאור תורתו עד אשר תהיה מאוהביו כצאת השמש בגבורתו אמן כן יאמר ה' והגיעו כתבי הישיבה הנשאה הנכבדת המשכלת יתמיד האל יתברך מעלתה ויוסיף תמיד הצלחה על הצלחתה וחכמה על בחכמתה ועמדתי על כל מה שנסתפק לך בהעתקה וראיתי כל המקומות אשר טעה בהם הסופר וידעתי ההקדמות מהם והפרקים אשר לא נתבאר לך עניינם הבנה שלימה ובקשת פירושם:

ואני אבאר לך הכל אחר שאזכור לך כלל אחד והוא שכל מי שירצה להעתיק מלשון אל לשון ויכוין לתרגם המלה האחת במלה אחת גם כן וישמור גם כן סדר המאמר וסדר הדברים יטרח מאד ותבא העתקתו מסופקת ומשובשת ביותר ואין ראוי לעשות כן אבל צריך למעתיק מלשון אל לשון שיבין הענין תחילה ואחר כך יספר ויפרש במה שיובן ממנו הענין ההוא בלשון ההוא ויבאר היטב ואי אפשר לו מבלתי שיקדים ויאחר ויספר מלה אחת במלות רבות ויספר מלות רבות במלה אחת ויחסר תיבות ויוסיף תיבות עד שיסודר הענין ויבואר יפה ויובן הלשון לפי הלשון ההוא אשר יעתיק אליה וכן עשה חנין בן יצחק בספרי גאלי"נוס ועשה יצחק בנו גם כן בספרי ארס"טו ועל כן באו כל

פירושיהם מבוארים ביותר ולכן ראוי לנו שנתעסק בהם לבדם ונניח זולתם כן ראוי לישיבה המעולה לעשות בכל מה שתתרגמו ותעתיקו לאדונים ההם הנכבדים ועיני העדה הבוחרים באמת השם יתברך יהדר בהם שאר קהלות חכמי ישראל ויעזרך וירבה שכרך:

והנני מתחיל עתה להשיב לך על כל פרק ופרק ולפרש לך מה שבקשת פירושו ולזכור לך הנוסחא האמתית וההעתקה הראויה אשר תגיה בה הנוסחא ההיא המוטעית על סדר מה שבא בכתבך החלק הראשון גם את השני גם את השלישי:

באור הענינים ששאלת עליהם (נעתק מכת"י אוקספארר נוסף מה שנשמט בפא"ה:)

בחלק הב' הקדמה כ"ה חשבת שיש בה חסרון ואין בה חסרון אבל הנוסחא היא כאשר בנוסחתכם וסדר הדבר כך הוא אין כונתי במאמר הזה להעתיק דברי הפילוסופים בו ולא לבאר ההקדמות הרחוקות בפרק הא' תקונו ואם תשקיט תנועת הנפש ישקוט מי שיתנועע בעבורה בפרק הי' תקונו שמירת מינו תמיד:

מה שזכרת מסדר ההקדמה הד' אין בה חסרון וכבר ידעת מה שכללנו בפתיחת הספר כי חברתיו למי שקרא הרבה מן החכמות ולא חברתיו למי שלא קדם לו לעולם עיון בדבר מענינים העמוקים האלה הקשים להבין ומן הידוע אשר אין ספק בו כי כל השתנות תנועה על כל פנים לפי שכל השתנות תהיה בזמן והזמן היא שיעור התנועה בקודם ומתאחר בתנועה כאשר נבאר במקומו ההקדמה הי' אין חסרון בסדורה ההקדמה הכ"ג כי כל מה שהוא בכח ויש בו שום אפשרות יהיה אפשר בשום עת שלא ימצא בפועל פירושה יאמר כי הדבר הוא בכח בהיות שום תואר מן התארים נעדר עתה מן הדבר ההוא אך הוא מוכן ומועד להתישב בו להמצא התואר ההוא ויאמר בתאר ההוא שהוא בדבר ההוא בכח כאמרנו בחתיכת ברזל שהיא סייף בכח וכאמרנו בגרעינה של תמרה שהוא דקל בכח והדבר אשר הוא בכח שום ענין יש בעצם הדבר ההוא אפשרות להתישב בו הענין ההוא כמו שתאמר בחתיכת ברזל שהוא אפשרי להיות ממנה סייף ולדעת ההבדל אשר בין הכח והאפשרות הוא דבר דק וקשה מאוד על הפילוסופים הבקיאים וכבר דבר בזה הענין אבן אלצאיג בתחלת פירושו לשמע הטבעי דבר טוב מאוד ונאמר בדבר שהוא בפועל כשנתארהו בתואר נמצא בו כאמרנו בסייף שהוא סייף בפועל וכבר נתבאר כי כל אשר בכח דבר אחר בהכרח יהיה התואר ההוא נעדר בעת מן העתים כי זאת החתיכה של ברזל לא יאמר בה שהוא סייף בכח אלא כשלא תהיה סייף עת אחת מן העתים אמנם אם לא תסור לעולה מלהיות סייף אינה סייף בכח אבל תהיה סייף בפועל לעולם ועד:

ההקדמת הכ"ד כי כל מה שהוא בכח שום דבר הוא בעל חומר על כל פנים כי האפשרות הוא נמצא בחומר לעולם פרושה כבר נודע כי האפשרות והכח הם סמוכים זה עם זה דבקים כאחד ולא יזוז האפשרות לעולם מהיות בחומר הראשון ובכל מה שיתהוה ממנו ובאור זה עוד יתבאר לך מתחלת פירוש השער וזולתו הפרק הראשון (משני) פשטו כמו שנזכר בהקדמה א"כ אין תנועה מגעת עד לאין תכלית וכל שאלת הישיבה על זכרנו "כי היא נחלקת כהחלקו" מה תועלת בזכרנו זה וכבר היה די לנו "בהיות כח מגיע לתכלית שלא יגיע עד לאין תכלית" וכו' שאלתך טובה ותורה על טוב שכלך והנה תשובתך כאשר בארנו שהכחות הנמצאות בכל גוף מהם פשוטות נחלקות בהחלקו כמו שזכר בי"א ומהם אשר לא תחלקנה בהחלק הגוף וזהו מה שזכרנו בהקדמה הי"ב כאשר אמרנו כי כל גוף בהכרח להיות כחו תכליתית ואמנם יתחיב זה בכחות הגוף הפשוטות בו הנחלקות בהחלקו הוא אשר יהיה בהכרח שתהיה כחו תכליתית כמו שהוא בגוף תכליתי וזה אשר זכרנו בהקדמה הי"ב בחום השמש ע"ד משל זאת הגחלת אינה מחממת לאיזה הרחקה שתקרה אבל להרחקה ידועה אבל הכח אשר לא נתחלק בהחלק הגוף לא יכריח שיהיה תכליתי בכלל היות הגוף אשר בו הכח ההוא מגיע לתכלית ולא בא מופת ע"ז הלא ידעת כי מחשבות האדם כח בגוף והוא גוף קטון ותגיע מחשבתו לאשר למעלה מגלגל התשיעי ויחייב שם משפטים וישלול ולא יתחייב שתהיה מחשבתו מגעת לתכלית כמו גופו שהוא כלה ולכן יתחייב בזה העיון שיחולק מניע הגלגל לד' חלקים או יהיה גוף או כח גוף מתפשט בו אשר תכלה בכלות הגוף או כח גוף בלתי מתפשט בו אשר לא יתחייב כלותו בכלות הגוף או יהיה המניע נפרד לא גוף ולא כח בגוף ובארנו בדרך הראשון והוא שיהיה המניע גוף בטול זה ובארנו בדרך השלישי בטול היותו כח פשוט ובארנו בדרך הרביעי בטול היות בו כח בלי נחלקת ונשאר מן החלוק שיהיה המניע נפרדי האפשר באין צריך עכ"פ שימצא האפשר ההוא בשום אחד מאישי המין ההוא וגם לא ימצא עכ"פ אותו האפשר בשום איש מאישי המין ההוא ולא בזמן מן הזמנים א"כ הדבר ההוא יהיה נמנע בחק המין ההוא ומה הוא ענין אמרך בו שהוא אפשר משל זה אמרנו כי הכתיבה אפשרית במין האדם ועכ"פ בהכרח ימצא שום איש כותב בזמן מן הזמנים וכזה יאמר בכתיבה שהיא אפשרית במין האדם אמנם אם נאמר שלא ימצא לעולם ולא בזמן מן הזמנים שום איש כותב תהיה הכתיבה נמנעת במין האדם ואין זה האפשרי באיש כי זה הנער הקטן אפשר שיכתוב ואפשר שלא יכתוב ולא יתחייב שיכתוב בהכרח בשביל זה האפשרות אמנם באפשרות והכתיבה במין האנושית

בהכרח שימצא איש אחד כותב באיזה זמן שיקרה באיזה אקלים שיקרה וזה מבואר *(ועיין מלות הגיון שער י"א):

ואשר הסתפקת בסכנגבון עם הדבש (שם) ומה ששאלת הפירוש מן פרק ט"ו ומה שלאחריו ולפניו דע כי פירש זה והתרת הספק ההוא יצטרך לדעת הקדמות טבעיות רבות ועלי טורח רב בזה הזמן לפרשם וזה כאשר ידעת לא חברתיו אלא למי שיודע התחלות ההן כולן ומה שחשבת שהיה בו חסרון אין בו חסרון אלא הנוסף כמו שכתוב אצלך (כמו שזכרתי) וששאלת על אמרנו (פ"כ) ויאמרו בשמים ובגשמים אשר הם מבין שאר הגופים הנראים אלוהים ר"ל המורגשים בהרגשת הראות מהם הארץ והמים והכסף והזהב ודומיהם ומהם השמים וכוכביהם ואלה כולם יאמר בהם נראים אמנם השמים וכוכבים מבין שאר הגופים הנראים יקראום פילוסופים גופים אלוהיים וכן יאמרו על הגלגל הגוף האלהים וענינו שהוא גוף אשר יורנו מציאות האלוה לפי דעתם ואנחנו ספרנו תורף דבריהם על סדורם וסוד דבריהם הוא כי הם לפי דעתם אצלם כל כך זה בשאר הגופות אע"פ שיראו המינים כולם ירדפו זה היחס וכבר ידעת מה שבארנו בפסוק ה' למבול ישב הנה זה הוא לא בידי להשיבך כפי השעה ואתה ידעת כי אין משפט מי שישיב במהירות כמשפט מי שיחשוב בענין החבור ואם תמצא אתה העתקות אחרות שתהינה טובות מאלו אל תסכים על אלו ההעתקות והעיקר הוא מעצמו למי שתעתיקהו ללשונו ובורא עולם ית' יודע איך כתבתי לך השיעור הזה ואני בורח מבני אדם מתיחד ומתבודד במקום שלא ירגישו בו ואני פעם נסמך לכותל ופעם כותב ואני שוכב לרוב חולשת הגוף כי חלשו כחות הגוף מחובר אל הזקנה אני:

ואמנם מה שזכרת מענין בואך אצלי בוא ברוך ה' ומבורך שבבאים ! ואני שש ועלז ושמח בזה וחפץ ונכסף ומשתוקק לחברתך ותאב ומתאוה לראות פניך הנעימים יותר משמחתך בי ואף על פי שיקשה עלי רכבך סכנת הים ואמנם אודיעך ואיעצך שלא תסתכן על עצמך כי לא יגיעך מבואך אלי זולת ראות פני ומה שתגיעך ממני כפי יכולתי אמנם תועלת חכמה מן החכמות או להתייחד ולהתבודד עמי אפילו שעה אחד ביום או בלילה אל תוחיל בזה כלל כי תוכן ענייני כמו שאספר לך אני שוכן במצרים והמלך שוכן באל קאירה ובין שני המקומות שני תחומי שבת ולי על המלך מנהג כבד מאד אי איפשר לי מבלתי ראותו בכל יום בתחלת היום אמנם כשימצאהו חולשה או יחלה א' מבניו או אחת מפלגשיו לא אסור מאלקא"ירה ואני רוב היום בבית המלך ואי איפשר לי גם כן מפקיד אחד או שני פקידים יחלו ואני צריך להתעסק ברפואתם כללו של דבר כל יום ויום אני עולה לאלקאייר"ה בהשכמה וכשלא יהיה שם שום מכשול ולא יתחדש שם

שום חדוש אשוב למצרים אחר חצי היום על כל פנים לא אגיע קודם ואני מתרעב ואמצא האכסדראות כלם מלאות בני אדם גוים ויהודים בהם חשוב ובלתי חשוב ושופטים ושוטרים ואוהבים ושונאים ערב רב ידעו את עת שובי ארד מעל הבהמה וארחץ ידי ואצא אליהם לפייסם ולרצות ולחלות פניהם כדי למחול על כבודם להמתין אותי עד כדי שאוכל אכילת עראי והיא מעת לעת ואצא לרפאתם ולכתוב להם פתקות ונוסחאות רפואות חלייהס לא יסור הנכנס והיוצא עד הלילה ולפעמים באמונת התורה עד סוף שתי שעות מן הלילה או יותר אספר להם ואצום ואדבר עמהם ואני שוכב פרקדן מרוב העיפות ויכנה הלילה ואני בתכלית החולשה לא אוכל לדבר סוף דבר לא יוכל אחד מישראל לדבר לי או להתחבר ולהתבודד עמי זולת יום השבת אז יבואו כל הקהל או רובה אחר התפלה אנהיג הצבור במה שיעשה כל ימי השבועה ויקראו קריאה חלושה עד הצהרים וילכו לדרכם וישובו קצתם ויקראו שנית אחר תפלת המנחה עד עת תפלת מעריב זה תוכן ענייני היום ולא ספרתי לך אלא קצת מה שתראהו אם תבא בעזרה האל יתעלה וכשתשלים לאחינו פירוש והעתק מה שהתחלת בו שאחר שהתחלת במצוה תגמור אותה [ותעתיק הוראת הנבוכים לאחינו ושמו הזכר נאות יותר ויהיה בערבי דליל אל חאורין כאשר ערבי של הוראת הנבוכים דלאלה אל תאורין והטבת לראות בכבודך לקראו בשם הצורה*(גם זה נוסף) ואחרי כן בא תבא

ברנה על דדך הבקור לא לקבל תועלת הלמוד כי יצר זמני מאד:

ומכאן ואילך כתב לו בלשון ערבי כל מה שייעד להודיעו תשובות על שאלותיו וביאור כל הדברים המסופקים ששאל ממנו וצוה לו לחזק את בדק ההעתקה *(התשובות נעתקו לעיל:) ולהגיה הספר ואחר כן הודיעו כל הספרים שיתעסק בהם בלמוד החכמות והזהידו מספרים שלא יפסיד זמנו בהם ולא יתעסק בלמודם ובכלל דבריו אמר לו וזה לשונו:

והזהר שלא תעיין בספרי ארסט"ו אלא בפירושיהם פי' אלכסנד"ר או פירוש תמסטיו"ס או באור אב"ן רש"ד אמנם הספרים אשר זכרת לי שהם אצלך ועמך מהם ספר התפוח וספר בית הזהב כלם הזיות ורוחות והבלים ואלה השני ספרים הם מכלל הספרים המיוחסים לארסט"ו ואינם לו וספר חכמה אלהית שחבר אל רא"זי הוא לו אבל אין בו תועלת לפי שאלרא"זי היה רופא בלבד וכמו כן ספר הגבולים וספר היהודות שחבר יצחק הישראלי גם הם כלם הזיות ורוחות והבלים כי יצחק הישראלי גם הוא היה רופא בלבד ואמנם ספר העולם הקטן שחבר רבי יוסף הצדיק לא ראיתיו אבל אני ידעתי את האיש ואת שיחו והכרתי ערך מעלתן ומעלת ספרו כי בלי ספק הנהיג בו מנהג בעלי

התארים ובכלל אומר לך לא תתעסק בספרי ממלאכת ההגיון אלא במה שחבר החכם אבונצ"ר אלפרא"כי לבדו כי כל מה שחבר בכלל ובפרט ספר ההתחלות הנמצאות שלו הכל סלת נקיה ויתכן שיבין וישכיל האדם מדבריו לפי שהוא היה מופלג בחכמה וכמו כן אבובכ"ר בן אלצ"איג חכם פילוסוף גדול ודבריו וחבוריו כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת וספרי ארסט"ו הם הם השרשים והעקרים לכל אלו החבורים של חכמות ולא יובנו כמו שזכרנו אלא בפירושיהם פירוש אלכסנ"דר או תאמס"טיוס או ביאור אבן רש"ד ואמנם זולתי חבורי אלה הנזכרים כמו ספרי בנדק"לוס והפרי פיתאגו"רס וספרי הרמ"ס וספרי פורפידיוס כל אלה הם פילוספיא קדומה אין ראוי לאבד הזמן ולהעבירו בהם ודברו אפלטון רבו של ארס"טו בספריו וחבוריו הם עמוקות ומשלים והם עוד מה שיספיק לו לאדם משכיל זולתם לפי שספרי ארס"טו תלמידו הם שיספיקו על כל מה שחבר לפניהם ודעתו ר"ל דעת ארס"טו הוא תכלית דעת האדם מלבד מי שנשפע עליהם השפע האלהי עד שישיגו אל מעלת הנבואה אשר אין מעלה למעלה ממנה וספרי עלי אב"ן סינא אף על פי שיש בהם דיוק טוב ועיון דק אינם כספרי אבונ"צר אלפראכי אבל ספריו מועילים והוא גם כן איש ממה שראוי לך להתעסק בדבריו ולהתבונן בחבוריו (עד כאן) הנה היישרתיך והורתיך למה שתעיין בו ולמה שתטריד שכל נפשך היקרה ושלומך ידידי בני ותלמידי ירבה ויגדל וישע יקרב לעם עני ודל וכתב משה ב"ר מיימון הספרדי ז"ל ביום שמיני לתשרי אתקי"א לשטרות ושלום:

כתב שלוח להרמב"ם ז"ל

מהתלמיד החשוב ר' יוסף אבן עקנין ז"ל

הן לב אחד ושפה אחת לשנינו ולא עבר זר בתוכינו וזה החילך לעשות לדור בצל ידידותיך בא לחסות ולפני תבונתך שפך שיחו ולקראת אמונתך הוציא כל רוחו ואני אני הוא המדבר הנני דבר כי חפצתי צדקך אם יש מלין השיבני הלא אתמול בת אהביך כימה היפה והנעימה נשאה חסד לפני ותיטב הנערה בעיני וארשתיה לי באמונה כדת וכהלכה על הר סיני נתונה בשלש אלה קדשתיה כסף ידידות למוהר נתתיה ושטר אהבים כתבתי לה כי אהבתיה וכי יבעל בחור בתולה בעלתיה ואחר אשר בכל אלה קניתיה לחופה החשק הכנסתיה לא פתיתיה ולא אנסתיה רק חשקה בי כי חשקתיה ונפשי בנפשה קשרתיה וכל זה בפני שני עדים ברורים רבן עבד אללה ובן רשד חברים ובעמדה בתוך חופתה תחתי זנתה ואחרי דודים אחרים פותתה וכתבו המושלים מימי קדם קדמתה חצופה כלה שזנתה תוך חופתה לא מצאה בי עול כי רחקה מעלי וסרה מאהלי ומראה הנאוה לא הראתני וקולה הערב לא השמיעתני ואתה לא כהית בבתך

ולא הכלמתה לא החטאת אותה ולא האשמתה ואולי מאתך היתה נסבה וגם זו רעה רבה ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא או יהיה והתפלל בעדך וחיה והוא גם הוא יתפלל בעדה להכין אותה ולסעדה ואם אינך משיב דע כי בסוף הפסוק תנקש ולכן רדוף שלום ובקש ולמען יטב לך והארכת ימים הט אזנך ושמע דברי חכמים תנו רבנן ברוך המחזיר אבידה לבעלה ועל אחת כמה וכמה אשת חיל עטרת בעלה והנני מחכה לתשובתה ובעדה אפגיע וכל גוי וממלכה בעדה אשביע ולמענה נפשי יום ליום תביע ובגוים ההם לא תרגיע אשרי המחכה ויגיע עבד אהבתו נאמן בריתו הנכסף לראות פני הדרתו המתאבק בעפר רגלו מעלתו:

יוסף בר יהודה ז"ל

תשובת הרמב"ם ז"ל להתלמיד החשוב

על גב הכתב

עץ הדעת ועץ התבונה \ יסוד הדת וסוד האמונה את עש ואת כימה \ אבי נועם בן קיש בן אלקנה

שמעו חכמים מילי, הטו אזנכם ולכו אלי, שפטו נא ביני ובין יריבי, ואם יש בי עון הנני ענו בי, את בתי כימה נתתי לכסיל חתני וישנאה, והיתה אמונה בגלגל אמונה, ויחשביה לזונה כי כסתה פניה, ומיום נלכדה ברשתו, יען נהפך נחשתו לבשתו, ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו, שארה כסותה ועונתה לה גרע, ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע, ואחר אשר קשר במושכותיה מעדנותיה, קשר בקשורה על קשוריה, ואש קנאתו שלח במגדנותיה ושלא כדת העיד כלאים, והוסיף על חטאתו כפלים וריחה בעיני חשב להבאיש, וכה דבר אלי האיש הנה בתך זנתה תחתי בתוך חופתה, הביטה וראה את חרפתה, ופקוד עליה עונה ומעלה, והשב תשיבנה לבעלה, כי נביא הוא ויתפלל בעדך גם בעדה, וישיב שבותה ויכין צעדה, ויכסה על עונה כי לא יחפוץ במותה, וה' יסלח לה כי הניא אביה אותה ואתם ידעתם את האיש ואת שיחו, כי הוא יוציא כל רוחו וכי הוא בוטח בלבו, ומורה הלכה בפני רבו והנה גם הוא מוציא דבה, והנה עם נביאים נבא כסומא בארובה, כי תואנה הוא מבקש וסבה להתעולל עלילות, ולדבר גדולות, על דעתכם כי הוא איש טמא שפתים, והיא לא נטמאה ולא חלו בה ידים, וחלילה לה מעשות כדבר האל, למעול מעל באישה לעשות נבלה בישראל, לבלתי לכתה אחרי שאול ואחרי שמואל ועתה התיצבו ואוכיחנו בפניכם, אל תעצבו ואל יחר בעיניכם, כאשר ייסר איש את בנו החומל עליו, אני מיסרו ואומרה אליו יען התרגזך אלי ושאונך עלה באזני ותעננני קשה, ותפקוד עלי עון האשה ובשני עדיך העברי והערבי עלי הגדלת, ובין

קודש לחול לא הבדלתי ונשאך לבך להמנות בלהקת נביאים, ולהתגאות לפני משיב גמול על גאים בי נשבעתי כי לולא למעני אני עושה, ואת פני כימה אהובתי אני נושא כמעט עניתיך עזות, ועיניתיך על זאת ואמנם בני מחשבותיך גוי אובד עצות ואין בהם משכיל, תן להם ה' רחם משכיל ואתה האיש הלזה, דע וראה כי עמך הגוי הזה והשמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל להזנות עוד את אשת בעולת בעל וכל שכן האשה הבאה אל ביתך פן ישא המושל עליך משלו, פי כסיל מחתה לו, וקרנים מידו לו ועתה בני שמע בקולי הנה אשתך קח ולך, ועל השם יהבך השלך, בכל דרכיך רעהו, כי נסתר איש מרעהו והוא יישר אורחותיך, ויכונו מחשבותיך, וקבל מוסר מורך אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, כי אמת יהגה חכי, ואם תבקש אין בהם נפתל ועקש ואל ישיאך לבך לעלות במעלות הנבואות, ולא בגאות ועיניך רואות, לא מפני שדרכן גבה מדרכך, אלא מפני שהשעה צריכה לכך ושמא תאמר הלא שמואל נבא כאשר ראוי ואני בחכמתי האיתני, אעשה כן גם אני אם חכמת חכמת לך להבין ולהורות, אין לך עסק בנסתרות ואין לך ראיה להביא, מדאמרינן חכם עדיף מנביא כי לא כל חוגר חרב רשאי לקטול, ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול ועוד אם שמואל נבא והפליא פלאים, הגם שאול בנביאים לפיכך אל תתחכם הרבה ואל תהי גאה, ושים לבך לענות הקדמונים וראה, כי לנביא היום יקרא לפטם הרואה, ואל תבקש לך גדולות אל תבקש עשה כאשר צויתיך, בדרך חכמה הוריתיך אל תאמין בעצמך עד יום מותך, ושים השכל אב והחכמה אחותך בין כך ובין כך ירבו בישראל כמותך:

עוד אגרת שלח רבינו משה בן מימון ז"ל

לר"יוסף ב"ר יהודה תלמידו החשוב זצ"ל

שויתי י"י לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט

בננו העזוז ותלמידנו היקר כבוד גדולת קדושת רב יוסף ראש הסדר ש"ץ ב"ר יהודה נ"ע..... אמנם אהבתה לאביה היא אמתית והדומה שיש בה ספק נתפש עליה מאוד ואמנס אבן גבאר הפציר בנו בכמה כתבים עם הסוחרים וראיתי אדם יראה ממנו השתדלות וסיעתיו על מה שבקש מהיות כתיבתנו בידו ודע שאני אכוון לעשות כל מה שיש בו ענותנות ואע"פ שיזיק לנו אצל ההמון מאוד וכל מי שרוצה להראות שלמותו בחסרוני ואפילו הוא מקטני התלמידים מחלנו לו בזה אמרו המישרים לדרך ההצלתה אוהב לפרוק ושונא לטעון שונא קודם כדי לכוף את יצרו וכל מי שרצה להתישר התישר וכבר הודעתיה פנים בפנים אם היא זוכרת שהאדם אם יסכים בזמננו זה לעשות או לומר כפי גמול כל האדם בכמות מעשיו כמו שנאמר ועם עקש תתפל יקבע בנפשו

זה קנין נקבע בכל מיני הרעות לפי שרוב מי שרואה הוא עקש אם כן הוא ראוי לאדם שרוצה להיות אדם שהוא יסתכל בהשלמת מדותיו וקנין שכליותיו [ולא] יעסוק דעתו בשטויות וזה אשר אירע לילד מכאב לב וחוזק הכעס בשביל הטעאת מי שמטעה או בסבת חולק בשקר, השנים מחיבים לך זה, וכבר הייתי בשרותך וביותר משרותך ביותר חזק ממה שאתה בו והייתי כמו אשר שמעת אמלא רצוני בלשוני וקולמוסי מגדולים וחכמים כשמבקשים לחלוק עלי וכבר שמעת בלי ספק מה שהיה ביני ובין ר' יהודה הכהן בן מר פרחון ז"ל בשתי שאלות מן הטרפות וכן ביני ובין דיין סגלמסה בנו וביני ובין אבי יוסף בן מר יוסף נ"ע בענין שבויה והרבה כמו אלה ושמחתי בהם אוהבי ולבעל דיני בלשוני וקולמוסי בלשוני למי שהיה לפני ובקולמוסי למי שהיה רחוק ושלומכם ישגה ויפרה אמן אמן:

עוד זאת האגרת לגאון רבינו זצ"ל בדרך מליצה

שלח אותה לתלמידו החכם רבי יוסף זצ"ל עם המאמר הנכבד ספר מורה הנבוכים אחר שחברו בעיבורו וז"ל

אהבתי אשר נפלאה, ותשוקתי אשר כסלי מלאה ונפשי המשתוחחה, מנחה היא שלוחה וכנפי שתרים, ובני עפרים, וקלים מנשרים, המה צירי מגמתי, יובילון מנחתי, למטה עוז הפורח, נטע נעמן הצומח, אשר נצניו נתנו ריח, רוקח מרקחת מעשה רוקח, ומכנף הארץ הריחו בו קציני, וממנו קציעות כל בגדי חוני, כריח שדה אשר ברכו יי', והנו נחמד למראה ותאוה לעינים, כגן יי' כארץ מצרים, כאהלים נטע יי' כארזים עלי מים, וזכרו כיין לבנון בכל גלות ירושלים, אשר בספרד ובכל ארץ שנער וכארזים ננער, כתפוח בעצי היער, ואנכי נטעתיו שורק כולו זרע אמת לקחת על מים רבים והיא כפורחת ויגדל ויהי לגפן סורחת והנה טלליה טללי אורות לכן מצאן קציריה יערות ותעש בדים ותשלח פארות אלהים צבאות יפנה לפניה ותהי מתגברה ותשרש שרשיה ותהי ערוגה משומרת לעשות ענף ולשאת פרי להיות לגפן אדרת ויתן פריו בעתו ולא יבולו עליו ולא יבא חום אליו יזל מים מדליו וכנתו תמיד תהי נכונה ונצניו יעלו שנה אחר שנה יפרח כשושנה ילכו יונקותיו כלוז וערמון וישלח נזיריו עד שניר וחרמון ויך שרשיו כלבנון ויגן אלוה בעדו ורוח קדים לא תמעידו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון ואל ידו בו בני מרי ויהיה עומד ביופיו ולא יקרהו קרי ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי ורוח אלהים תרחף עליו רחיפה ולדשנו תניפהו תנופה ויהי פריו למאכל ועלהו לתרופה ובשפר עפייה ואנביה ישתעשעון כל יתבי ארעה וכאילן חייא יהא ביני כל אעא ורומיה ימטא לשמיא וחזותיה לסוף כל ארעא ומשלי זה וכלי חידתי וסוף ענין מלתי ואשר אליו

שמתי דברתי על דבר הבן אשר נתן לנו ומשיב נפש אין ומתחכמוני קנה כלי זין ובאהלי תושיה קם כגבור מתרונן מיין בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ובעת אשר במערב כל שמחה ערבה וכל מבקש יי' נחבא ואור ישראל שם כבה בית ישראל להבה כי הוא מאיר מקהל מדינת ארם צובה ויזרח להם ולכל ישראל באפלה וילכו לאורו בדרך סלולה ויאר את הלילה וכאשר על כפים כסה אור ויהי לעת ערב יהי אור וידעו בו יושבי עלטה קו התורה ויבינו בדת יי' אשר הורה כאשר הבינו יושבי נהורה כחשכה כאורה לכן התורה לך תשחר ותוביש כל אשר בה יתנחר ותמהר תפלה ולא תוחר יוסף יי' לי בן אחר גם אני אענה אותה כדברים האל שישי ושמחי כי יש לך דורש ושואל ברך יי' אשר לא השבית לך גואל אני משה ומדברך הנאוה ימשני ולאהבתך יעוררני ואם לא ישנתי וממנה לא התעלמתי ובשבתי ובקומי בך אהגה ובאהבת דרכיך בטובים אשגה ואדודיע לכל קהלי יומי ולילי כי אתה חלקי מכל עמלי ושכלך ובינתך אודיע בבתים לחכמים יודעי העתים וכשרך וצדקתך אודיע במרץ לקדושים אשר בארץ ובחכמת ניבך אערוך ואדין לפני כל יודעי דת ודין בך אתפאר לישראל ויהודה בכל קהל ועדה לכן רב אנשים תקעו באהבת בריתך כפים והתאוו לראותך בתאוות כפלים ושמך גדול לשמע אזנים ויעבור בכל ארץ מצרים והוסיף חבתם ואש אהבתם והרבה תשוקתם כתבך הבהיר אשר בכל קצוות הזהיר מה נעמו לשמע אזני ויפיפו טוריו בעיני והשתעשעו בענייניו רעיוני ואפרוש אותו לפני ויתמהו מצחות לשונך כל נבוני ויתפארו בך זקני ורוזני וישימו אותו נזר ועטרת וצפירת תפארת ולדברי חזיון ערך אותו כל עורך ויקראו לפניו אברך ויעלוהו עד לב השמים ונתון אותו על כל ארץ מצרים כי חסדיך הביע וחכמתך ובינתך הודיע ולמרחק מודיע מי זה אשר אל לשון עבר כוסף יבין כתיבה אשר חמודיה אוסף אשרי יוסף מה רבה שמחתי ועצמה רנתי בשמעי כי בנת בספרי חכמי איתנים ובדברי קדמונים וכי היה לך יתרון בדעת ובחשבון ותשקיף ותופיע על מסלות הרקיע וכי נכספה נפשך להבין שביליו ולמנות חייליו ומוצאם ומובאם וסדור צבאם ועקרבו ושורו ודליו ואריו ונשרו וחקו בארץ ומשטרו וגבהו ורומו וסביבות לילו ויומו וארכו ורחבו ועובי גבו ואמנם כי נפש חכם תבקש לך גדולות נבדלות לכן תאבה לזאת נפשך ויהמו קרביך הטיבות כי היה עם לבבך אלהים יגלה לך מצפוני החכמה ויישר לפניך הדורי המזמה ותתעדן ברוב תבונות ותעדה עדים וירחיב לבך כיס ויגדיל ויוסיף לך בחכמה חלק בכורה פי שנים ובהבנת סתרי תורה כפלים ויפחת יי' לך את אוצרו הטוב את השמים ויביא אותך אל חדריו ויודיעך אח סדריו וידריכך בדרכיו ויאלפך הלוכיו עד אשר יעצור מדעך בתקופתו ובנטייתו חמתו וברכסי גלגלי נוגה והכוכב הזורח ובמעגלי הירח ובגבהי שחקים מאדים

ומעגלו ופגישת צדק לשפתו במסלולו ובכוכבי עש כסיל וכימה ומדת קצוי אדמה עד אשר לבך יבין וישא את כל מעשה יי' הגדול אשר עשה ויסובבנהו יבוננהו לעשות מעשהו ועתה בני שמע בקולי ובינה במילולי אם תכין לבך ומורשיו לדרכי חכמי הזמן וקדושיו ותמשך אחריהם ותדמה במפעליהם ותאכל ממטעמיהם אז תמצא כל חפציך אם תנהה אחרי וקום יקומו דברי ובכל זאת בספר תורת מרע"ה דרוש וממנו אל תפרוש ותן לו מזמנך רבו וטובו אולי בחדר מחדריו תבא כי הוא המלך אשר מלכים יזה והוא המשמן והכל מלבדו רזה וממנו מחזה שדי תחזה טוב אשר תאחוז בזה ואל תנח ידך גם מזה ואם הודעתני מחמד נפשי כי זאת היא עבודתך ומלאכת יי' מלאכתך יודע אני כי הלבבות נמשכים באותן המהלכים אשר נתתי לך מבורכים וסדרתי לך שלחן ערוך במאמר הנכבד ספר מורה הנבוכים אשר חברתיו בעבורך ובגללך וגם אם הם מעט לדומים לך הוא מרגליתא דלית לה טימי ובהשתכלך בו בעיון דק כראוי אומר עליך זה יעצור בעמי ועל כל זה על כן אנכי מצוך לאמר את אורח התורה תשמור כי הוא הדרך אשר דרך כל חוזה והוא סלם המחזה אשר ממנו נבדל כל בוזה הנמצא כזה יי' אלהים צבאות ידריכך בדרך נכונה אשר משה רבינו ע"ה הדריכנו וינתך בארח החיים אשר הראנו ויערך על כל מצותיו אשר צונו ויתן לך חלק טוב במדע כהימן כלכל ודרדע וכלל כל הברכות תאסף תבאתה לראש יוסף ויטה לך כנהר שלום רואה כל נעלם עד תאות גבעות עולם:

ותאות משה ב"ר מיימון מבני גלות ירושלים אשר בספרד זצ"ל

מכתב הרמב"ם ז"ל

לתלמידו רבי יוסף ברבי יהודה אבן עקנין ז"ל

כבר העיד [בהם] (בתם) על מעלות מדות ואזהרה וצווי יתחייב על כל בעל שכל שיתכוין אל דרך הישרה וילך בה:

אמר ממה שתדעהו שאיני מסופק בעניין מן העניינים שכך חשבתי שיהיה ונתאמת אצלי שאותם הדברים כך אירעו בלא ספק אבל מדותי עתה אינם כמדות הבן הנחמד השם יחייהו וזה כי אני היום שבח לאל יתעלה כבר הכניעוני השנים והמקרים מצורף אל זה מה שיחייבהו העיון השכלי והחכמות האמתיות ועוד כי אני מוחל על כבדי ומוותר על עלבוני הרבה והבן השם יחייהו לא יוכל על זה ולא יסבול כל אותם היגונות לפי רתיחת מזג המיית הבחרות:

ושמע ממני אלו הכללים שאומר לך דע כי אני לא חברתי זה החבור כדי להתגדל בו בין היהודים ולא שיבא לי מזה התפארות והשם יתברך יודע כי לא טרחתי בו ראשונה אלא

לעצמי ולנפשי שאנוח מן החקירה ומן המשא והמתן ומלבקש מה שאצטרך אליו ולעת הזקנה ת"ל יתברך שאני חי קנא קנאתי לה' צבאות וראיתי האומה בלא ספר מחוקק שלא יהיה בו לבד עיון אמתי בלי מחלוקת ולא שבושים ועשיתי מה שעשיתי לכבוד השם יתברך לבד וזהו כלל אחד וכלל שני כי אני ידעתי ונתאמת אצלי בעת שחברתיו כי יפול זה החבור בלא ספק ביד אנשים רעים קנאים ויגנו יופיו ויפחיתו מעלתו ויראו בו גנותם או קוצר עיונם בו ולכסיל הגולם אשר לא ידע ערך מה שנעשה בו ויחשבהו מעט התועלת ולמתחיל המבוהל המשובש הדעת יקשה עליו ממנו מקומות אשר לא ידע להם עיקר או תקצר דעתו ויד שכלו מלדקדק מה שדקדקתי ולמי שהוא בעל דעת לפי סברחו ומחשבתו יתפוש עליו בו ממה שנכלל בו מעיקרי האמונה ואלו הם הרוב ויפול בלא ספק לשרידים אשר ה' קורא על האמת ועל הצדק ובהשתכלות ובטוב העיון יכירו וידעו ערך מה שעשיתי וטרחתי ושאתה האחד מהם ואפילו לא יהיה לי בזמני זה זולתך די לי כל שכן שכבר הגיעוני כתבי חכמי צרפת וזולתם בשמותם למקומותם מאותם שנתפשט אצלם ותמהו על מה שנעשה ומבקשים ממני ושואלים השלמתו וכבר נתפשט בקצה היישוב וכל מי ששמע בו מאותם אשר לא ראו אותו מתאוים לו וכל זה אמנם בזמני זה אבל אני יודע בודאי כי בזמנים הבאים כשתפול הקנאה ובקשת השררה יתאוו כל בני ישראל לו לבדו ויונח זולתו בלא ספק חוץ ממי שיבקש דבר שיעבור בו זמנו ואף על פי שלא ישיג האיש ההוא תכלית ענין המבוקש וזה כלל שני יחייב שלא יחרה לי במה שלא אתכוין בו כלל שלישי אין זה החבור גדול מתורת משה רבינו ע"ה שהיא מהשם יתעלה שהיא מישרת כל נברא ותורה לו האמת ואף לכלל האומות ולא ידמה לדברי הנביאים ועם כל זה דרשו אותם קצת וזנחום קצת ואפי' מבני עמנו ולא יסכל ערך זה החבור אלא מי שהסכיל בדברים האלהיים כל שכן זולתם ואם ישים האדם מגמת פניו שיכעוס ויקצוף על כל מי שיסכל האמתיות לא ימנע באמת מן הכעס תמיד או אחשוב שהוא יהיה בלא ספק כל ימיו מכאובים וכעס ענינו ואין זה ראוי הכלל הרביעי שאספר לך קצת מדותי ואע"פ שכבר הסתכלת בכלם כשהיית עמי:

דע כי יש הנה עמי בעיר אנשים אשר אין להם שם כלל ואפי' בעיר ולא מעלה ולא יכולת ותגיע להם מן הקנאה והתחרות שלא רצו להביט ולא לעיין בזה החבור הגדול כלל ולא ראו אותו לעולם כדי שלא יאמר עליהם שקבלו תועלת בחבור פלוני, והם בפחות מעלה מזה מאד בלמוד ובחכמה והם הולכים בשרירות לבם כמו שאר המון העם הפחותים והם עם הזמן

מגששים קיר כאשר מגשש העור באפלהואעפ"י כן איני חושש עליהם ולא משגיח אליהם וכיצד יתמה הבן הנחמד בהנהגתו בכמו אלו המדות וכל שכן למי שגדל על זה הדרך מקטנותו ואע"פ שאין בזמנו ובמקומו כמוהו עם טוב הזקנה והמעלה והמשפחה ומיעוט ההבנה וההשתכלות באותם המקומות והצטרכו לבני אדם ושישים בלבם ויכניס במחשבתם אותם הענינים המהבילים והכונות המופסדות וכל שכן שכל בני אדם מסתכלים ומצפים לדבר שישמע מן הישיבה או ההתפארות בשם לבד ואותם ההבלים שנתאמת להם בטבע וכיצד יחשוב הבן החשוב שהוא הגיע למדרגת השלמים ושיכיר בעצמו שהוא חסר ויעקור כבודו וכבוד בית אביו זה מה שלא יצוייר בכמותו ולא במי שהוא יותר שלם ממנו ממי שקדמו ואני מאמת שכל מה שנתפרסם שמי לשם יותר יכריחו צורך הזמן לו ולהולכים אחריו ולכל מי שרוצה שתהיה לו גדולה ושררה אצל ההמון שיסתירו חבורי זה ויראו עצמם שהם יותר חכמים ושלמים ממה שיצטרכו לעיין בו אלא יסתירוהו בכל יכולתם ויראו עצמם שאלו רצה אחד מהם להשתדל ולחבר יותר חבור טוב וגדול ממנו היה עושה ומחבר במהירות ואם הכריחו הזמן והענין והצריכו לדבר ולומר שאיני בעל דת ולא בעל מעשים טובים יאמר זה וכל זה כולו בני חי השם יתברך! לא יזיקני ולא יכעיסני ואפילו ראיתיו בעיני ושמעתיו באזני או עשה לפני לא הייתי חושש אלא אדרבה הייתי נכנע אליו ומשיבו דברים טובים נאים ורכים או אשתוק או אשיב לפי הענין דברים נאים ודברי ענוה כפי הצורך והשעה כי מה שהסכיל מן האמתיות יותר גדול מזה הרבה מאד ואני לא אנצח לעצמי כי כבוד נפשי ומעלת מדותי אצלי יותר כבוד משאנצח הכסילים בלשוני ובדבורי והאי צורבא מרבנן קודשה בריך הוא תבע יקריה אבל הבן השם יחייהו הדין עמו שיתקנא בזה שאני אביו ורבו ואינו יכול לסבול העלבון אבל חרה לי ששמת בלבך להתעצב על זה ואתה כשתלמוד בע"ה ותדרוש ותחקור ותבין מה שיתחייב להבין ותטיב העיון ותסתכל בלמודך וגם תועיל לזולתך יהיה יותר טוב לך ממה שתעמוד להתגבר ולהתנצח כנגד אלו אמנם זה מר זכריה הוא איש גדול מאד הרבה בעיניו וכבר למד מעצמו וטרח באותו המשא והמתן והפירוש ויחשוב שהוא יחיד בדורו שהגיע אל התכלית וכבוד הבן יודע כי חי השם יתברך שגדולי חכמי ישראל אצלי במקום שאכיר ערך מעלתם מדבריהם ומחבוריהם וכבר אמרו דבר קטן הויות דאביי ורבא ואם הוא זה אצלי דבר קטן כיצד אשמח ואשים לב לאיש עני מסכן שאין עני אלא מדעת ובאמת הוא סכל בכל דבר והרי הוא כקטן בן יומו אצלי אבל ה"ה עמו כפי סכלותו ואלו הבלבולים שהוא מבלבל והקושיות שהוא מקשה הם כלם בפי' המשנה אבל אני אתקנם בע"ה במקומותם והשי"ת יודע כי רובם

הטעוני בהם המשכי אחרי דברי הגאונים כמו רבינו נסים ז"ל במגלת סתרים ורב חפץ נ"ע בספר המצות וזולתם ממי שאחוס על כבודם לזכרם ואפילו אם הייתי אני האומר לא אתפאר כי באתי בתכלית השלימות האחרון זה דבר אחד ועוד שלא אתפאר שלא טעיתי מעולם אלא אדרבה מה שנתבאר לי זולתי מה שבחרתי ומה שכתבתי הן מעצמי הן מזולתי אחזור בו ממנו בכל דבר בין בחבורי בין במדותי ואפילו בטבעי וכבר הגיעני כתבו בענוה גדולה והתנצלות וכמו כן בא אלי כתב שני מראש הישיבה ואני יודע תכלית אלו הענינים כולם ושכונתם התשובה ומה שארצה מכבוד הבן הנחמד שלא תשים זה האיש בעל מחלוקתך אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן והשם יצילך ממי שהוא גדול וחשוב אצל עצמו ואצל הבריות, ואם אין לו מעלה ולא גדולה וחשיבות על דרך האמת אבל מה שאיעצך שתכבד אפילו כל מי שהוא קטן אצל עצמו ואפילו אצל בני אדם אמנם מה שהקשה עליך על שהגדיל לדבר ושלח לשונו עליך בכתבו, חלילה לך שיקשה עליך זה ואין צורך לך באמרך אנה דין זה האיש ודתו כי זה והדומים לו ממי שהוא יותר גדול ממנו ממי שקדמם אין הדין והדת אצלם לבד שיברח מהעבירות הגדולות כמו שהוא אצל שאר המון העם אמנם חיוב המדות הטובות לא יחשבו ולא יזכרו שהוא מן הדת והדין ולא ידקדקו עוד בדבריהם כאשר ידקדקו אנשי העיון והענוה ואנשי ההכנעה ואנשי החכמה השלמים ורוב אנשי הדת מאלו בעלי השררה כשיבוא לפניהם דבר שהוא תלוי בשררתם ובחשיבותם יפסיד ויאבד כל הענוה וההכנעה ואין כל אחד מהם מבקש שיהיה כחנינא בן דוסא ופנחס בן יאיר ואין כל מי שאינו באותה המדרגה יאמר עליו שהוא מעט הדין או אין לו דת ובכלל אני מבקש ממך אם אתה תלמידי שתלך בדרכי ובמדותי, והוא הטוב לך שיקללוך ולא תקללם ותהיה מן העלובים ולא מן העולבים ואל תשליך דבריך והשתכל לשם יתברך תחלה ואתה חכם בעל דעת ובעל דין ודת וקרוב לשלימות ואמנם מענין המאמר תמהתי מן הבן כיצד שלחו אלי שנקח ממנו ראיה על מיעוט הבנתו וחכמתו מה אתה סבור שאחשוב לו או לגדול ממנו שהוא משיג דבר ומשיג תכליתו? אלא שהוא כמו זולתו מהביל כמו שמהביל כל דרשן והשם יתברך יודע כבר תמהתי כיצד רצה לומר אותם השגעונות ואותם הבלבולים מצורף אל זה שהם דברי צחוק והתול, אבל נתביישתי מזה הטעם שהיה מספיק לו לזכור ענינים וראיות בענין מאה ברכות, ובברכת מי שראה קברי ישראל היה יותר טוב לו ממה שידבר בענין הנפש ועיון הפילוסופים וראיותיהם וסברתם אבל יהיה בשוה עם מי שהוא גדול ממנו אצל עצמו ואם אין לו מעלה על דרך האמת שיהביל יותר מאלו ההבלים ואין ספק כי היא

העתיק בלבולי זולתו וכבר הגיעתני אגרת מארץ תימן בכמו זה הענין שזכר זה והשבותי להם תשובתם ואין ספק כי אלו נשתבש עליהם העולם הבא בימות המשיח:
ואמנם מה שזכרת מהליכתך לבבל כבר הרשיתיך שתפתח מדרש ותלמד תורה עם ההתמדה והשקידה על עיון החבור, ולא תתעסק כי אם בהלכות הרב ותעריכו אותו עם החבור וכשתמצאו מחלוקת בדבר תדעו כי עיון התלמוד יורה אתכם זה ותשתכלו ותעיינו במקומו ותמצאו האמת ולא תכלה ותאבד זמנך בפירוש ובמשא ובמתן של גמרא ואותם הדברים שכבר הנחיתי מהם אבוד הזמן ומעט התועלת ומה שתסכים עליו הודיעני והשם יתברך ידריכך ויישירך בטוב הדרכים ואמנם מעייני בענייני העולם אין לי נחמה זולתי בשני דברים כשאסתכל ואעיין במה שאעיין ושזה בני אברהם השם יתב' נתן לו חן וברכה מברכת מי שנקרא על שמו ומי שהאמיץ בשמו והאמיץ בנתינתו הוא יאמיץ ויתמיד ויאריך חייו ושנותיו כי הוא עניו ושפל שבאנשים מצורף אל זה טוב מדותיו והוא בעל שכל דק וטבע נאה ויהיה לו בע"ה שם בגדולים בלא ספק אשאל מהשם יתברך שישגיח עליו וישלים עליו חסדיו וכבר הודעתיך שנפטרה הבת הקטנה הש"י ישיב מיתתה כפרה בני לא תתאבל ולא תתעצב לא על זכר ולא על נקבה השם יתברך יודע ועד והאמת מה שאומר והוא שטוב ענייני מין האדם אצל כל משכיל ולא אומר שהוא ענין טוב מוחלט אלא שהוא היותר נאות ומעט הדאגה שאין תחבולה בזה המציאות המתוקן תיקון גדול טוב מאד כפי מה שגזרה חכמת בוראו שיעיין האדם ויסתכל בטוב בעניני מציאות המינין לא שיעיין ויסתכל בטוב ענייני אישי הפרט ושמא כשיגיעו אליך פרקי מורה הנבוכים בזה הענין יתבאר לך זה הכלל ביאור מספיק בע"ה ית' וכבוד הבן יודע כי אלו הגדולות והשררות של יהודים עתה בזה הזמן אינם אצלי הצלחה ולא טובה שלימה מכוונת ולא רעה מעוטה, חי השם יתברך! אלא תכלית הטורח והעמל והיגיעה כי האיש השלם המצליח בתכלית ההצלחה שיעיין בהצלחת הדת ועשיית המחוייב עליו לעשותו ויתרחק מדעת בני אדם כולם ומהדרכים הפחותים וההמדות המגונות כי המשתרר ירבו יגונותיו ועצבונותיו ושמא יכלימוהו ויביישוהו הגוים ויפול ביד המלוכה וייסרו אותו וישברו עצמותיו ואם יביט בענייני האדם ושיישיר דרכיו לפני ה' כבר עמד כנגד תורת השם ית' ועשה חניפות ומשוא פנים ואזהרת התורה בכבוד הממאנים והממרים מבואר מאד כאשר אמר בכמו זה הענין נביא השם איש האלהים לעלי הכהן ותכבד את בניך ממני (עד כאן מצאתי) :
שיר אשר שר רבי יהודה אלחריזי
על רבי יוסף אבן עקנין

כך הוביש אלהים ים דמעות / וכך אמר לצולתם הרבי
בלבך בית זבול בנה לשבתו / לשון קדם ויאהל שם ערבי
והיית גביר ורב במערב / ובמורה משחך אל לנביא
ואמנם כי ארם צובה כמקדש / ואתה בו כמו נר מערבי

פרקי ההצלחה

פרקי ההצלחה להרמב"ם ז"ל
תלמיד החשוב אולם באשר נזדכך לבך ונבדלו ממנו הענינים יתבאר לך מה שנתבאר לראשונים המוכנים להמצא בקהל השכלים ודע והבן במה שהישרתי אותך אליו לפי שכל אחד מבני העולם אם רצה השלימות היה קרוב ממשה רבינו עליו השלום ואם רצה החסרון היה כמו ירבעם בן נבט ואולי יהיה המניע אותך ממך ובך והם הכרובים אשר המשילם בך באומרו והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה ובדבור האל יתברך תחיינה הנפשות המתות כמו שהנשימה היא חיות הלב ובריאותו ורפואתו ממדוה התנועה המזקת אליו והנה רוח תיבה משותפת פעם נבארה נשימה ופעם נבארה נבואה וכאשר היה חיות הלב עם זאת הנשימה המקררת ממנו אשיות והתלהבות וכאשר שקטה ממנו רגע קטון היה זה סבה למותו הנה כן בחייך כאשר בוטלה רוח הקדש מזה הלב ימות לשעתו וזו היא מיתתו סוככים בכנפיהם המשילם בתיבה המשותפת תחת כנפי הריאה והם שתים באמת ודע כי משכן לבך הוא הארון הגנוזים בו לוחות העדות וכמו כן היא גנוזה בלבך כתובה על לוח לבך הלא תראה אומרו יתעלה עם תורתי בלבם ואמנם הכרובים מניעים אותך מגביהים את יסודך מעלה מעלה ואתה כאשר התעסקת במורגליך אשר הם חוץ מקדש הקדשים הנה כבר הרחבת ביתך האמתי והחשכת שמשך ונאסף ירחך וכאשר התעסקת בעבודה מה שהוא ממך במדרגת קדש הקדשים וכ"ש בעבודת המנורה הטהורה בהטיבך את הנרות באופן שתשים חושיך וכוונתיך לבדו יתברך והם ה' חושים והשמש והירח והמדבר והמדמה אל מול פני המנורה והוא נר מערבי שהשכינה במערב וראה סדור השמש באמצע הגלגלים וזה כלו כדי שיגיע אותך זריחתו עליך באופן שישאר ביתך מאיר באורים הרבניים והכבוד המלאכיי טעמה כי טוב סחרה ולא יכבה בלילה נרה וראה אתה אחי את נרך ומה מעלתו ומה טובה צורתו לפי שהוא מעשה ידיו יתברך כי נר ה' נשמת אדם פעם יקראה נר אלהים ופעם נשמת אלהים ופעם צלם אלהים ודמותו ורוח הטובה ורוח נדיבה וכבוד ונפש וכאשר השכילה שבה רוח הקדש הלא תראה אמרו ורוח קדשך אל תקח ממני והוא אומרו רוח ה' דבר

בי וגו' היא המדברת והיא המלאך והיא אשר כאשר נפרדה דבקה במחצבה הראשון והוא אומרו והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה והפך זה כאשר לא תשכיל ותטמא בעבירות תקרא רוח טומאה הלא תראה אומרו ית' אל תטמאו בכל אלה וגו' ולזה היא טמאה אמר ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ וממנה אמר רוח הולך ולא ישוב לענין יכולתה וחסרונה והיותה בימי נעוריה מקטרת ומנסכת לאלהים אחרים הגוף הנגוף ואיך יאות לה לבא אל המלך החדרה כי המלך טהור וקדוש ומשרתיו טהרים מקדושים ובאומרו הא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם ר"ל אני טהור ותהיו טהורים אמר קדושים תהיו כי קדוש אני והמשילה כמו המנורה הטהורה אשר לפנו ה' כלה מקשה אחת זהב טהור ושבעה נרותיה לא יבטלו אכן יבערו תמיד להעלות נר תמיד ואם תרצה תאמר כי משל המנורה הוא החושים הה' וכחות הנפש כלם מתנועעים עובדים בעבודתו יתברך וכאומרו ונשמות אני עשיתי ב' התבונן באומרו יתברך כי רוח מלפני יעטוף וזאת היא הנפש המדברת צלם אלהים ודמותו המקפת בהנהגת הגשמים אמר ונשמות אני עשיתי ר"ל לעבודת הנפש המדברת ולא תהפך רצונו בך עד שתשים הנפש עובדת לחושים ותהפך רצונו בך ותהיה אתה אחי עובד ע"ז בטהרה במה שתדמה אותו ממאכל ומשתה ומלבוש ומשגל ותאמר אלה הם ענינים מותרים ואתה אמנם התעסקת בחושים והעבדת נפשך היקרה בת מלך לעבד נבל וכמו שהקדמתי במה שרמז אליו שלמה ע"ה תחת שלש רגזה ארץ תחת עבד כי ימלוך ונבל כי ישבע לחם ואמר דוד ע"ה לא יהיה בך אל זר הא תשתחוה לאל נכר כפי מה שביארו קדמונינו ז"ל איזהו אל נכר שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע אי אחי בא בחושיך עליהם ונסתריהם לעבודתו יתברך ואתה בהתקע שופר בראש השנה תקונו והכשרו הנה תהיה תנועתו כלה באבריך ידיך פשוטות ללקיחת השופר אצבעותיך מקמצות להחזיק בו גרונך ולשונך וכלי הקול משמשות בהנעים תקיעתו תהיינה אזניך קשובות רגליך עומדות ועיניך עצומות ויתר חלקיך נרעדים וחרדים וכן עשה הסכה והלולב ונמשכי התורה והמתפלל יהיה פונה אל הש"י עומד על רגליו מתענג בלבו ובשפתיו ידיו פרושות וכלי דבורו הוגים מדברים ויתר חלקיו חרדים ונרעדים ולא יסיר מהנעים קולות ערבים מתדבק מכין עצמו מתחנן כורע ומשתחוה בוכה לפי שהוא לפני מלך גדול ונורא ויגיע אליו השקיעה והפלצות עד שימצא נפשו בעולם השכלים נכנעה נפשו הנכבד והוציאה אותו מן המוחשות וכאלו הוא נסתר מהם ויביט עם הכח המדמה ויראה וישמע מה שלא יהיה בו ספק ולפי שהעתידים ועוברים הם במדרגה א' אל אותם הענינים לפי שהם נמצאים יחד בענינים מבוארים להם הנה יביט בעתידים כמו שיביט בעוברים ואשר ספר אותם היו אמתיים

וכאשר נאותו וקבלו אותם אנשי האמת היו נאותים ומסכימים כ"ש שהוא על כל מה שירוץ בעולם ממלחמה ומרעב ומדבר וממות ומחיים ובמה שהוא נעלם ממנו וישמרהו ומה שנחסר ממנו וישלימהו אחר כן יכיר האוהב מן השונא החביב מן האויב ולא נעלם ממנו בעולם בכללו דבר ישתמש בו כמו שהוא משתמש בביתו בין משרתיו ונעריו והוא בכלל חי שלם משיג והפך זה חסרונו ויתבאר לו חסרונות וחסרון מדרגתו בעניין אשר היה בתורתו קטן ושפל ונבזה ויתבאר אז היותו קצר יד ונענע ומועק מדבקות ההצלחה ואז תגיע לו החרטה ויזעק זעקה גדולה ומרה ותשלם לו החרטה וההכנעה וכמאמר ישעיהו עליו השלום אוי לי כי נדמתי כי איש טמא שפתים אנכי וגו' אמר זה בהתרשלו מהוכיח האומה ויראתו מהם וזה היה עונו ולמה שהיו תארי הנביא השלם הטהרה מן הפרישות ואז יאות לשליחות הנה חייב זה ויעף אלי אחד מן השרפים ולמה שהשיגו החרטה ושב מחטאו וכבר נענש באופן שנאמר לו וסר עונך וחטאתך תכופר הנה תכף ששמע את מי אשלח אמר הנני שלחני והבל היותו נשבר ונדכה מן האנשים באמרו גוי נתתי למכים ולחיי למורטים ולא היותו נדכה מהאל ית' ונתדמה במלאכים אשר יקנו קצתם מקצתם וישפעו קצתם על קצתם ולא יסור מהשתלשל מן העליון אשר הוא השכל הפועל הנקרא אישים והוא אשר ישפיע על הנביאים ויתן לכל צורה שלמותה האחרון כפי שעור הכנות האישים ולכן יצטרך האיש אשר הגיע לו השלמות כשישלים זולתו וישפיע על האנשים ממה שהשפיע האל ית' אליו וכמו שאמר שלמה ע"ה יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים ואמר ית' על ידי ישעיהו ע"ה והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו וכן אמר קדמונינו ע"ה במי שהשפיע האל ית' עליו השפעה תמידית דבקה בלתי מתפרדת אמרו ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך ואל הגעת זאת המדרגה אשר היא מיועדת למי שנשלמו אליו אלה הפנות והשרשים ועשה מה שהישרתו אותו אליו בהפסק העושים והדריכה אל ההישרות הנה יתואר במה שתאר משלמותו רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר הנה הליץ על מי שרץ כפי מחשבה ברצות הנבואה ולכחוב כפי מחשבתו מבלתי חרדה ולא קול לפי שהוא כמו אמרם בהנעת השפתים בתפילה רחושי מרחשן שפתותיהם לפי שבאור רחש היא נביעות ר"ל הוציא המים בחפירה והנביעה והוא מה שיורדים מן ההרים כאלו הוא זיעה יוצאת מן הסלע וזאת התיבה וזה הענין מתיחס לבור וכמו שדמה הנעת השפתים בתפלה בנביעה ר"ל בהוצאת המים עם החפירה עליהם ולמה שהוא דרישת החכמה מציאה אל ההשגה הנבואיית אמר בחקירה עליה במי שיחפור אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא

וכאשר גבר ביראת ה' אשר היא תכלית התורה הגיעתהו היראה אל דעת קדושים עד שישפיעו עליו המלאכים אמר ואשמע א' קדוש מדבר והשלים המאמר באומרו רחש לבי והיא מליצה נפלאה מן הנבואה היורדת עליו מבלתי שפה ולשון ולא קול זולת מה שינדנדו בו שפתיו וישלחהו האל ית' על לשונו מבלתי מחשבה ועצה בענין היורד עליו אמרו בתלמוד במה שהוא מתיחס לזאת התיבה הנהו אילמי דהוי בשבבותיה דר' בני אחותיה דר' יוחנן בן גודגדא דכל אימת דהוה ר' עייל בבי מדרשא הרי עיילין ויתבין קמיה ומרחשן שפתותייהו בעי רחמי עלייהו ואתסיאו ואשתכחו דהוו גמירי הלכתא וספרי וספרא ותוספתא וכוליה תלמודא הנה דמה הוצאת הדבור והנעת השפתים בדבור אל החפירה והנביעה והטה אזניך אתה אחי אל הבנת מה שנמשך אליו זה הענין לפי שאני שמתיו חותם המורה ויקיף בכל מה שכלל אותו בתכליתו וסופו ותהיה אז נפשך הנכבדה בלתי סרה מקנינים רבניים וסחורות מלאכיות וכמאמר החכם ע"ה בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר ואמר דוד עליו השלום שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב הנה חבר מה שידע אותו מהנעלם במה שלא יהיה אצלו בכלל ואשוב אל המאמר הראשון בהשלמת מאמר לשמו עט סופר מהיר ר"ל הסופר הבקי והוא מתיחס ללשון הערבי ר"ל אשר ייטיב בכתיבתו לפי שהוא יכתוב דבר שמור אצלו ונרשם ואמרו חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך פירוש שימשול על החושים כדי שלא יטרדוהו וכבר אמרו איזהו גבור הכובש את יצרו ואמרו והדרך צלח רכב כמו רוכב שמים בעזרך והוא הדמות נפלא כי כמו שהאל יתברך מושל על השמים והושאל אליו רוכב על ההדמות הזה הנפלא שהרוכב הוא אשר יניע הבהמה ויוליכה איך שירצה והוא מופשט ממנה בלתי דבק בה אבל חוץ ממנה כן האל יתברך שמו הוא המנוע הגלגל אשר בתנועתו מתנועע כל המתנועע בו והוא נבדל ממנו איננו כח בו ולמה שיש כנפות הדבריות דומות אל יוצרן על דרך ההעברה לזה אמר צלח רכב על דבר אמת וגו' על זה הגשם שהוא העולם הקטן הלא תראה אומרו והוא רוכב על אתונו ואמר והוא רוכבת על החמור וכן אמרו חציך שנונים חצים ימית בהם אויבי המלך וזהו הריגת תאות יצר הרע אשר הוא אויב ליצר הטוב ואמרו מר ואהלות קציעות כל בגדותיך רמז אל החושים הגופיים אשר הם מנצחי הנפש ואמרו מן היכלי שן מני שמתוך רמז ג"כ אל זה ההבל והדמיון הוא כאשר נזדכך השן החזק הלובן אח"כ אמר בנות מלכים ביקרותך רמז אל כח הנפש המדברת ואמר נצבה שגל לימינך בכתם אופיר רמז אל הנפש החיונית אשר נשלם אליה קנין ההכנע הנשמעת לנפש המדברת בכתם אופיר תרוצה אליה ומתקשטת במעשים המתוקנים וההתאפקות והאמוץ על קניית המעלות המדותיות והדבריות אחר כך שמעי בת וראי והטי אזנך

ושכחי עמך ובית אביך וזאת היא הנפש החיונית ר"ל שתעתק מטבעה החיונית ותשוב כפופה ונשמעת אל השכל והוא אומרו ויתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך והשתחוי לו וישוב ההכנעה אל הסבה הראשונה במציאותה והוא האל יתברך הלא הוא אביך קנך אח"כ אמר ובת צור וזאת היא הנפש המדברת הנחצבת מהסבה הראשונה וההתתלה הראשונה הפועלת לכל מה שזולתה כמו שתקרא האמת צור כאמרו הצור תמים פעלו צור ילדך תשי וכן אמרו ונצבת על הצור היותו יתברך התחלה ואומר במנחה פניך יחלו עשירי עם רמז אל כחות הנפש והחושים וההבל וזה הוא כל עצמותי תאמרנה ואומרו כל כבודה בת מלך פנימה ר"ל שלימות הנפש המדברת אמנם ישלם בהפסק וההפשטה אח"כ לרקמות תובל למלך הנרצה בו כפי המאמר ומלבושך שש ומשי ורקמה ואלה הם המעלות ואומרו תובל למלך הוא האל יתברך כאשר נזדככה הנפש וכבר החכימה אל החושים והשיבתם אל עבודתה וכן יתר הכחות הגופיים הם תחת ממשלתה הנה אמר בו בתולות אחריה ריעותיה וזה יהיה אצל עמוד הלב לפניו יתברך והתנשא האות הטהור בין ידיו ונראה יופי כחות הנפש והתיפותם בעדי גאונם וקשוטם והמשכם בשמחה למצוותיו וכאשר חובר אליה אז הדבקה בנעימות הכליים והמליציים שבה אז ככלה בכלי העדי והנעימות המורישים ערבות הנשמעים מן המערות הבתולות המקושטות המקוטרות אשר כבר הסכימה יפיין עם הדר מלבושיהן והוא אומר בתולות אחריה רעותיה רמז אל כחות הנפש המדברת הוא אומרו מובאות לך ר"ל מתפעלות הנה בזה תזדכך הנפש ותאיר נרה בלטישת פניה ופנותה לצורת השמש הנה היא תעתק מרוח אלדים בכח ושבה רוח אלדים בפעל וזו רוח הקדש השכנה אל הקדושים והם עולם השכלים אח"כ אמר תחת אבותיך יהיו בניך בהתלמדם המעלות תשיתמו לשרים בכל הארץ ר"ל לא ישלם זה אלא במשלם על הארץ כאומרו ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וכבר ביארנו זה המזמור ביאור רחב יותר מזה ממה שחלק לנו האל משלחנו השמימיי ותהיה בזה מצליח ולא תאציל מאמריה אצל אנשים הרבה ותהיה ממי שנאמר עלהם כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד כי אינו טוב מי שישליך מרגליות בתל אבנים כי היא אבדה בזולת מקומה ותהיה ממי שנאמר עליהם ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק:

פרק ב' כבר הודעתיך במה שקדם ממה שביארתיו לך מסברות הפילוסופים בהצלחה האחרונה שההצלחה המגעת הוא כפי ההשגות והתכונות כפי מה שאמרו חז"ל (בבא בתרא פר המוכר) אמר רבי יוחנן עתיד הקב"ה לעשות לכל צדיק וצדיק ז' חופות שנאמר וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי

על כל כבוד חופה וזה שהוא יתברך המשיל ההצלחה אחרונה במה שיתענג בו הכח הבשריי אשר אין לו תענוג אלא בחומרים והמשיל אותה במה שתרוחנה בו הנפשות וירגיעו המינים בראותם אותו והוא החופה כאומרו והוא כחתן יוצא מחופתו ואמר יצא החתן מחדרו וכלה מחופתה ושרש חופה הוא חפף ר"ל דבר יהיה לו למחסה ויסתירהו וישמרהו וכן אמרו לחוף ימים ישכון פירוש מחסה הספינות ר"ל הנמל והוא מקום ינוחו בו הספינות מהרוחות ויהיה בו המנוס והמפלט מהאבדון והשקיעה לפי שהספינות כאשר תפסדנה מרבוי העננים והתחלפות הרוחות לא תבטחנה בעצמן אלא כאשר תבאנה אל הנמל והשפילו והשליכו כלי הברזל ובזה תבטח הספינה מפחדה ויתבשרו אנשים ויהיו בטוחים ממקרי הים והושאלה זאת התיבה בעינה לעלות השמש וזריחתה אחר שקיעתה אמר והוא כחתן יוצא מחופתו וזה הדמות נפלא מאד וזה כי החתן אצל צאתו מהחופה כבר שמחה נפשו שמחה ממה שהגיע אליו מן הבטחון מהמחשבות הרעות והקים הזרע וקיום מינו ובטחון פחדו וכאומרו אל תבכו למת ואל תנודו לו בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו אמרו בביאור זה להולך בלא בנים ואמרו ג' חשובים כמת וכו' ולא יסור האיש לירוא מן המות עד שיבעול בעילת מצוה אשר הוא חומר הולד וכבר קיים והשלים על הקיום והמחסה והמשמר וכן הוא ענין השמש בשקיעתה שהיא תחת כדור הארץ ודמה זה בחופה אשר היא מקום המחסה והמפלט ולא יסורו האנשים מלירוא מחשכי הלילה עם סורו וההפסק מההתעסקות והתנועה עד עליית השמש וזריחתה ולמה שהיה מקום התחברות החתן והכלה נקרא חופה כפי מה שהקדמנו הנה לזה יטרח כל בעל יכלת על נויו ועדיו מהם אנשים יקימוהו נצב ויקיפוהו בגדים המרוקמים ומצוייר השפה ועשו תקרתו ויציעו בקרקעיתו פרחים בעלי מראה ויש מי שיתלו בו מרגליות מאירות ואבנים טובות מזריחות ומינים מהעדי והתכשיטים ולמה שהיה ענין זאת החופה מפורסם אצל ההמון יפה התמונות יתענגו בו הנפשות ימצא להם מנוח עם אהוביהם וחשוקיהם וסר פחדן ומוראן ומגורן כדי שלא יכלה בהן האוהב השכן וכמו שאמר כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה ולזה צוהו נקי יהיה לביתו שנה אחת ולמה שהיה מקום החתן והכלה נקרא חופה וימצאו בו רעי החתן והם הקרואים הרצויים הנקשרים באהלו אשר קדם בינו וביניהם מנות ומנחות ותשורות והם אשר ישולח אליהם שם השושבינים הנמצאים עם החתן בחופה ז' ימי המשתה אחר בעילת מצוה וכבר קדם לכל אחד מהשושבינים חופה והיה שכבר גמלהו כפי שיעור מה שהשיגה ידו ויכלתו הנה לזה המשיל החופה בעולם השני במה שהגיעו אליו הנפשות כשהם שמחות וששות וכבר הם בטוחות מהכליון והאבדון כל איש ואיש כפי שיעור

הכנתו יהיה מנת חלקו וכוסו אמר כי על כל כבוד חופה וישלחו החכמים על החופה שם גנוניתא בעבור מאמר החכם במה שתגיע אליו הנפש מהשמחה באתי לגני אחותי כלה וגו' היתה אז הנפש המדברת אצל הפרדה מזה העפר ככלה הנתן לחתן ההולכת אליו בעדי קשוריה המענגים וכבר נבדלו ממנה העננים המכסים עליה ונפסקו המסכים ונזדככו עכירות אותו הרוח וקנתה ההארה וההזרחה אמר בגמול והוא ההצלחה המגעת לנפש אחר ההפרד וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונוגה אש להבה תיבת וברא באה ביצירה על בריאת העולם מההעדר אמר בראשית ברא וגומר ואמר החכם כי הולך האדם אל בית עולמו אמרו מלמד שנותנים לכל אחד מדור לפי כבודו וכן אמרו עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק עולם בפני עצמו ואותה ההצלחה אשר יגיעו אליה כאילו היא הצלחות חוזרות חלילה ועולמים מתחדשים ואולם אומרו על כל מכון הר ציון ועל מקראיה המוכנים המזומנים למצוא ההצלחות וכמו שאמר כל הנמצא כתוב בספר ואמר ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו כמו שהמשלנו בחתן הקרואים העומדים הסמוכים לחופה והם השושבינים וכבר התבאר מקראיה המקום אשר יתקבצו בזמן מיוחד והוא מן מקרא קדש אחר כך הקשו אש בחופה למה שהמשיל מאמר ר' יוחנן עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות לכל צדיק וצדיק ז' חפות בג"ע שנא' וברא ה' וגו' הקשו אש בחופה למה אמר ר יוחנן שכל א' נכוה מחופת חבירו אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה וזה למה שהקשה באומרו שיש מהז' חפות חופה של אש ואיך אפשר לאדם להרגיע במחסה ומפלט אשר תוקד אש בהם והנה האש תשרף הקרוב אליה והשיב ר' יוחנן שכל א' נכוה מחופת חבירו והרי חבירו יושב בסוכה שהיא מאירה לו יומם ולילה ואינו ניזוק ואין בעולם הזה אש שולטת בכל הצדיקים ק"ו בע"ה שהם באים ליטול שכרם ושלחו על זה אומרו אוי לאותה בושה אוי כו' אחר ששם יובדלו המדרגות ויהיה יתרון האישים כפי שיעור הכנות כל איש ואיש ומה שהגיע אלו מהשלמות ואמנם המשיל ההצלחה האחרונה בחופה למה שהיה תענוג בנפשות המוכנות יגיע אליה כל איש ואיש כפי שיעור מה שיתישב בו ותשיג ידו ולא תסור הכלה להכין עצמה אל החתן עד עת העתקה מבית אביה אל אהל אישה וטוב הנהגותיה והישרותיה בתיקוני בעלה וכאומרו אשת חיל מי ימצא הנה המשיל הנפש אצל העתקה אל החתן וככלה המוכנת אל בעלה בעומדה בשכונת רבוא העולמים השכלים ורוחות הצדיקים במה שבעת האל בו אמרו ויתהלך חנוך את האלהים ותרגם אונקלוס ארו אמית יתיה ה' ולא ימלט ענינו אם המיתו האל יתברך הוא הגין בעדו וחוסו עליו כדי שישלם עליו שכר פעולותיו המתוקנות או בהפך

זה והנה הפכו הוא שקר שירע האל למי שנמשך לעבודתו הנה לא ישאר אלא שהוא ייטיב אליו וירגיעהו מזה העולם העכור המצער אל עולם הרוחניים הרמוז אליו כאומרם למען ייטב לך לעולם שכלו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך ואמר מה רב טובך אשר צפנת ליריאך וזאת היא ההצלחה שאין לה דמיון ולא ערך ואומר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ואם אמרת אתה המעיין שתפרש כי לקח אותו אלהים שלא המיתו אלא שהעתיקו ממקום למקום והוא עד עתה נשאר בכדור הארץ הנה זה גם כן בטל להיות משך זמן חיותו יותר גדול שאמרו ויהיו כל ימי חנוך חמש וששים שנה וגו' הנה מהכרח נשלמו ימיו ולקחו ה' אל הנעימות השלם כמו מה שישלם לאהבו כאשר ראהו מתיגע ישאהו אל מקומו המיוחד אליו וישאירהו בנועם מתמיד ובמה שרמז שהע"ה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך וזה אומר כי מפני הרעה נאסף הצדיק ישמרהו השי"ת באופן שלא יראה ולא יביט התלאות הראויות לאנשי זמנו וכמו שאמרו ז"ל דודי ירד לגנו וגו' אלה הם רוחות הצדיקים הלא תראה אומרו ברוחות הנקיים יבא שלום ינוחו על משכבותם ומעדיות ההצלתה האחרונה הוא אומר באברהם ואתה תבא אל אבותיך בשלום וגו' הנה זה עדות בהליכתו אחר המות אצל משכן אבותיו הנכבדים כמו נח חנוך מתושלח ודומיהם לא כתרח ודוגמתו אחר שלא היתה קבורתו אצל א' מאבותיו וקרוביו עד שתאמר שהכונה היא הקברו בקבריהם ואולם קבורתו היתה עם בניו לא עם מולידיו ולזה הענין הנכבד נאמר בו ובשאר האבות ומשה ואהרן ע"ה אומר בכ"א מהם ויאסף אל עמיו ירצה אל בני גילו ממי שנזדככה נפשו ונתדקדקה אחר ההפרד לעולם ההשארות התמידי וכבר ביארו בזאת ההצלחה ע"י נביאיו במה שתמצא בדברי הנביאים כי הנה היום בא בוער כתנור וגו' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ואמר ליהושע בן יהוצדק אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמור וגו' ונתתי לך מהלכים וגו' ר"ל שיהיה גמולך כאשר הלכת בדרכי התורה במה שדמו אליו באומרו שמרו דרך ה' ואמר ובדרכיו תלכו ויהיה גמולך קיומך ונצחך כנצחות המלאכים העומדים לפני תמיד לא אאריך עליך בכל מה שבא בכנוי ההצלחה האחרונה ואמנם הכונה בזה הפרק להגיד לך שזאת ההצלחה אמנם יגיע ממנה לכל איש ואיש מהישרים בשיעור מה שהוא ראוי אליו ואין חלוף בזה בסברותיו ובסברת הפלוסופים ומי שיאמין בתורה ולזה הקדמתי לך במה שקדם אמרה ז"ל זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה אוי לה לאותה בושה אוי לאותה כלימה ולזה קרן עור פני משה למה שנזדככה נפשו והוסיף בעלייה אמר ויראו מגשת אליו לפי שהוא שב בזה מלאך יפרד מהמות ואתה אחי תדע שהירח הוא אחד מו' אלפים ות"ת חלקים

מהשמש כפי מה שביארו הטבעיים וראה שיעור יהושע והשגתו אל מה שהשיג מרע"ה הנה כבר הוא יותר ראוי ויותר נכון שיהיה שנוי במדרגות הישרים ומה שהוא נפלא מאד אומרו ואצלתי מן הרוח אשר עליך הנה כבר שב מרע"ה כמו השכל הפועל תפעל נפשו הנכבדת ותשפיע על הזקנים וגם על המון ישראל אמר ולא נתן ה' לכם לב לדעת גו' וכמ"ש ביהושע ונתת מהודך עליו אז"ל מהודך ולא כל הודך וזה שהירח יקנה האור מהשמש וכן ספרו מיהושע במה שקדם זכרו זקנים שבאותו הדור וכו' כי אור הזורח מהשמש הוא טבעיי והירח אמנם יקנה האור ממנו כאשר עומד נכחו וכאשר נטה ממנו נאסר אורו וכל מה שנתרחק ממנו יחסור עד ישוב אל טבעו החשוך והנה ספרו לנו בזה ההמשל הנכבד כי הוא היה פונה לצד המלאך ומושך קבלתו ולא יסור מהיותו נכחיי לשמשו מתלהב מאורו אמר ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו ואולם יתר הנביאים וגם הראשונים נמשלו לצורת השמש אשר תראה במראה שכבר נתהפכה אליו הצורה ממראה אחרת נכחיית לשמש ולא תסור מהתהפך ממראה בהירה אל מראה על סדור מדרגה כפי הכנות כל איש ואיש ושלמות כל איש ואיש אמנם הוא כפי שעור פנותו לצד תורת מרע"ה ולא יסור מהיות נכחיי לאור וכל מה שנתרחק מהתורה כהו מאוריו וכבה אורו ולזה הענין ימשיל התורה באור וכן בנר כי נר מצוה ותורה אור ואמר הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע והפך זה בכל מי שפירש מן התורה אמר ורשעים בחשך ידמו ואמר לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות עיניהם מהשכיל לבותם ולמה ששבו ישראל לתורה בזמן מרדכי אמר ליהודים היתה אורה ואמר ע"י מלאכי כי ההצלחה אמנם תשלם ותגיע

במעשה התורה אמר זכרו תורת משה עבדי והמשיך לזה אומרו הנני שולח לכם את אליה הנביא יראה שהוא ישיב את אליהו אל זה העולם אחר שנבדל ממנו וזאת היא ראייה גמורה על שתחיית המתים נתלית במשיח כמו שאמר ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין ואמנם מי שיאמין שאליהו לא נפרד יחשוב שזהו שלמות בחק אליהו הנה הוא מתחייב להאמין זאת הסברא שיסתור השורש הגדול והוא ששורש הוא בידנו שמרע"ה רבן של נביאים מת עם היותו אדון הנביאים ואיך יאמר באליהו שהוא נשאר בגופו להיותו מועק בזה בגשם העפריי מהדבקות בעולם השכלים ושהוא כלוא או עצור בהר או במדבר הנה זה מרוע סברא ואשר תדעהו שחיבת לקיחה הנאמר באליהו היא המורה על מיתתו ושהוא נבדל מגשמו כמו שנפרד מרע"ה נאמר באליהו בהפרדו מאלישע כי היום ה' לוקח את אדוניך וכן אמר בחנוך כי לקח אותו ר"ל המיתו וגם כן מיד שאול כי יקחני סלה פן תאבד נפשי באבדון גשמו התפלל לשם שתשאר נפשו מבלי שתכלה

בכלות גשמו ונאמר ביחזקאל בספרו מות אשתו הנני לוקח את מחמד עיניך במגפה ודע זה ולא תשתבש אמונתך ואמנם אומרם ז"ל שאליהו לא מת רוצה לומר שהוא יצא שלם מחיות העולם אשר היה דומה בו כמת אל עולם החיות אשר אין בו מות וכן אמרו במקצת צדיקים כמו ישי אבי דוד וכלאב בן דוד ודע שהחומר מבדיל בין האיש ובין אדוניו וזה תכלית העונש בעולם אצל מי שדקדק בו תענוג הדבקות במה שאפשר הדבקות בו בזה העולם ואולם אצל העורים אשר לא ישיגו תענוג זולת תענוגי החושים הנה אין תענוג אצלם בלתי תענוג זה העולם ולא צער מעונש בלתי העדר תענוגיהם ולמה שהיתה זאת סברת רוב ההמון וגם כולם לכן יעדה התורה בהבאת הטובות עם ההשמע אל המצוה והפכן עם העבירה באומרו והיה אם שמוע תשמעו וגומר אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה לפי שהפסק המעיקים ורבוי הטובות סבת הפנאי לדרישת השלמות והשגת האמתות לראויים כאומרו יאכלו ענוים וישבעו יהללו ה' דורשיו יחי לבבכם לעד ואמר והתענגו על רוב שלום והניאוף והעוות לעורים כאומרו וישמן ישורון ויבעט וגומר ואומר כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני ואל מי תגיע אל זה אל ההמון אשר אין להם תענוג זולת חושיהם וכן בזה ספרו הנביאים מההצלחה האחרונה במה שהמשלנו במה שאמרו עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ז' חופות במה שקדם זכרונו עד שנאמר מכניסת ג"ע ופרדסיה מה שנאמר ומכניסת גהינם ושלהבתה אמר כי ערוך מאתמול תפתה וכן נמשך לו הסברא כל מי שהלך דרך התורה במה שיאמרו האותיות וכל זה הוא מליצה לנעימות הנפש ושעורה בקרבת יוצרה וצערה במרחקה ממשכנה וכאומרו אני בצדק אחזה פניך ואמנם הגופים כאשר נפרדו והבאישו ונתעפשו ואנחנו נראה אותם באחרית דבר שלא יסורו מהיותם נתכים וכבר צמחו עשבים מאכל לבעלי חיים הנה כבר נתאמת מזה במה שנראהו מענין הגוף שלא נשאר גמול ועונש אלא לנפש אמר מי את ותראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן וכבר קדם לך ביאור כל הבשר חציר יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה והענין כל הבשר מתים בעה"ז יורדי דומה באחריתם ואמנם בני ישראל לא כן אבל אנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה רמז לעובדים בזה העולם אשר הם עם צדק תענוגם לדבקותם הטהור והם נשארים באותו התענוג אשר נעתקו ממנו וגם מוסיפים כפלי כפלים עד סוף העולם וכן אמרו למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך הענין העה"ז ולא שיודה בזה העולם הודאה ושבח בלתי נפסק עד שיאמר ולא ידום ואיך יהיה זה וכבר יפסיקוהו המעיקים כמה חליים ומקרים ואמנם כאשר התענגה נפשו בעבודתו הנה היא כאשר נעתקה והוסיפה

בהתענג ולא תסור מלשבח כגלגלים והשכלים כמ"ש בגלגלים השמים מספרים כבוד אל ואמר במלאכים מקרא זה אל זה ואמר הנה כבר הארכתי הדבור מאד למה שראיתי בו מהתועלת וכבר קבצתי לך מאמרים נבואיים ורבניים וסברות פלוסופיות מסכימות בהגעת ההצלחה האחרונה בחלק מה שיגיע אליו היכולת ולא תעזוב מה שהישרתיך אליו ותשים ספרי זה לנכח עיניך ותתבונן בו בשאר העתים ותשנה אותו פעמים מנויים וכמה הם ימי חייך המקיפים כי הוא בחיי יגיעך לקצה אחריתך ויישירך במעשיך כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך:

מכתב המיוחס למרן הרמב"ם

ונודע בשם מגילת סתרים *(מובא מהרב מוהר"ם אלשקר בהשגותיו על ספר האמונות לר' שם טוב גם מהרב יש"ר מקנדיאה בספרו נובלות החכמה והוא כת"י בלונדון הבירה:)

התלמיד הנעים החשוב ר' יוסף בר יהודה נ"ע:

ישכינך ה' במשכן החיים והחכמה ויישירך בדרך הישרה והנפלאה ויתן לך לב לדעת המשלים הנבואים אשר באו והיעודים הנפשים שנבראו על יסודי הדעת האלקים והשמות הקדושים הנרמזים בקצת פסוקי הנבואה כי בידיעת הכללים אלו תנחל הירושה העולמית הנצחית אשר לא תפול תחת גבול ההעדר ותעלה למעלת החכמה הנפלאה ותדמה נפשך במלאכים קדושי עליון וינשאו דרכיך ויגבהו מדרכי המון העם ערלי לב ותבדיל ידיעתך מידיעת הסכלים אטומי אוזן משמוע וכי ידעתיך אוהב חכמת הקבלה ואמרך לה אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא מצורף מה שהגית לפני מחכמת התכונה ומקצת הערות נפלאות שעוררתיך בהם בענין הקבלה חכמה איומה ונפלאה ראיתי להנחילך עוד נחלת מושכליה ולהשלימך בשורש אחד שכל עיקריה וסעיפיה תלויה בה ובציור השורש הזה המונח בדרך שתלך בה תהיה מיודעי דעת העליון ותשקוטנה תאוותך ויתחזק כח שכלך ויתעורר עליך החפץ האלוקי ותהיה מכת השלמים גם תשיג כל מבוקשיך ובלבד שיהיו דרושים נכבדים משלימי נפשך הטהורה ולא תשוטט מחשבחך לחפץ גשמי נפרד מצד תמונתו ועצמותו מטביע החפץ האלוקי ורצון הבחירי במצולות ים גם תנהיג נפשך במעלות ובתיקון המדינה ובני חבירך ובאנשי ביתך ובתנועתך הנפשיות והגופניות ותשאר בחירתך בידך מושלת בכל מה שהוא נגד לשכלך זולת אל הפעולות הנכבדות והיקרות נרצעות אל אהבת הכבוד הנפשי ובחי האהבה הנמרצת אשר היתה ביני לבינך ובין אבותיך הקדושים כי רוב זמני

הייתי נבוך בחקירת הנמצאים לדעת תוכן אמתתם כפי האפשר בחק ההשגה האנושית יגעתי ומצאתי מקצת האמת אך באמונה לא מצאתי באמתת הכולל מצד החקירה הפילוסופית ובדרכי מופתיהם לא שאומר במה שהשיגו הם בלתי צודק אבל עכ"פ צודק הוא כי מה שנתבאר אצלם מן החכמה לא בא המופת על סותרו אלא שהם לא מצאו הדרכים מיוחדים בחקירת טבעית כללי הנמצאות זולתי עמל שכלי אלא בדרכים הגיונות מטרידים את השכל ומבלבלים אותו אך אצל חכמת הקבלה אמתת הדרכים מסוקלים מאבני המכשול נודעו בה בקלות הנמרץ כל מה שיפול תחת ההשגה האנושית ובדרך זה דרכו הנביאים והשיגו כל מה שהשיגו מהודעת העתידות ופעלו פעולות זרות יוצאות מהמנהג הטבעי ומקצת דרכיהם לקחתי גם אני בידיעת טבעי הנמצאות ונודעו לי הספיקות העצומות שנסתפקתי בהם ונפתחו לפני כל דלתי המבוכות ונמסרו בידי מפתחות החכמה והבאור על כל נעלם ממני והנני משביעך שלא תגלה סודות האלה ברבים וההערות הנפלאים אלא למי שהוא דק בטבע ונקי במעשיו ונזדככו רעיוניו והולך בדרכי הלמוד והידיעה:

דע לך אחי כפי מה שהתבאר בספרי חכמי הקבלה כי השמות האלקים הקדושים רבו מלספר ומורים כולם על מהות המלאכים והולכים מעלה אחר מעלה ומדריגה אחר מדריגה ועלה אחת פשוטה עליהם שאינו גוף ולא כח בגוף ולא תוך גוף ואל שלש שלילות רמז הנביא לתאר העלה הכללית בשלש תארים סוד הקדושה ויחסה עם שאר העלות המתייחסות ממנה כיחס המלך עם השופטים ותחת השופטים השוטרים ותחת השוטרים השמשים ותחת השמשים הרצים יוצאים כולם דחופים בדבר המלך והשמות הם כחות מתהוות מן המלאכים לעשות רצון קונם ויניחו אלו הכחות בעולם השפל בגזירת בוראם כמו שיבוקש מהם לטובה ולברכה ואיך שיהיה כאשר יזכור אותו (המבקש) בשם המורה על אמתת בקשתו ומי שישיג ענין אלו השמות הקדושים ויזכירם בקדושה ובטהרה ויכלול בקשתו עם השמות ההם ויהיו לאחדים ביד בדרישה (אחד) [אחת] ישיג ממנו איזה מעלה שירצה ויהיה עמו כדבור רוחש וכקול דקה שישמע ממנו מבלי הגה ויבין ממנו רמזים באותם הענינים אשר ידרוש ממנו והוראת ענינים המבוקשים ועצות מרחוק יבואו לו להוציאו ממבוכותיו יעורר אותם בדברים עמוקים יפורש לו באמתת מבלי שום ספק וכשיזדמן מפני הטרדות ההמוניות שיתבלבל דעתו ויהיה נבוך במבוכה מה או מפני העדר הקדושה וטהרה אז יותרו לו ספיקותיו בקושי גדול ורבן של נביאים יוכיח במי מריבה ולכן אחי אורך ואאלפך חכמה כי בענין ידיעת היתר הנעלם מן החכמה צריך אתה שתכוון עצמך אל הקדושה וטהרה בכל מה דאפשר

ומנבול הפה ומחוש המישוש תהיה מוזהר ומרוחק מאד ותכוין נפשך תמיד אל המדע האלוקי ותשכיל מן מוצא הדברים כי איש חמודות אתה:

אחר הדברים האלה לך לדעת כי בפסוק (שמות כ"ה כ"ב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל ימצא בו כ"ב מלות שרמז בהם בעל ס' יצירה באומרו כ"ב אותיות חקוק לחצבן המירן צרפן וצר בהם כל היצור וכל הנפש העתיד לצור והם כ"ב אותיות פשוטות ורצה בו כי כל מה שברא מרוחניות המלאכים אל הנפשות החיצוניות יחקקו באלה הכ"ב מלות ויהיה לאדם דעה בעולם ויזכור מה ששכח בדברים האפשרים ודע כי משה רבינו ע"ה כוללי השגותיו היו בהודעת חכמים האלה מסודר מכלל שמות המלאכים בהוודעו עמהם תמיד ואל זה רמז באמרו בכל ביתי נאמן הוא ויצא מכלל הפסוק הזה שבעה שמות מן שבעה מלאכי השבעה רקיעים שהם שצ"ם חנכ"ל (שבתאי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה) וכנגדם בקרבנות ז' פרים וכנגדם במועדים כולם הולכים בדרך השביעית, גם בשבע שביעית בשני היובל שבע שני השמיטה, ומשבעה חדשי ראש השנה ומשבעה שבועות מתן תורה ומשבעה ימים שבת כנגד זה בנה בלק ז' מזבחות והזאת יום ז' לטמאים וכבר ידעת ממה שקראת עמי בחכמת התכונה כי הירח ישוב למזל הפכי לו ליום השביעי למאורע אל תשתנה השפעתה בעולם השפל וזה כולו רמז והערת אל מה שיושפע בכאן ממניעי אלו השבעה כוכבי לכת והנה לך סדור שבעה שמות מפסוק הנזכר ושורה ראשונה מראשי תיבותיו והשניה מסופי תיבותיו ונקודם כנקוד הכתוב לפנים ולאחור ואלו הם השמות:

ול"ש וא"ם המ"ש הא"ע אח"א כא"א אאב"י

יכ"ם יכ"ל תנ"י מר"ל נת"ת לר"ה כלי"ל:

ודרך השתמשות בענין זה ככה הוא יתענה ביום ד' שהוא יום כוכב ומחלקו החכמה וידיעת נעלמות וינהיג עצמו בתכלית הטהרה ובושת הפנים מכל הבריות ובלכתו לשכב בשעה ראשונה מהלילה ירחץ ראשו וכל בשרו במים וילבש חלוק ומכנסים טהורים ונקיים וישכב יחיד ויאמר הפסוק הנז' בכוונה עצומה ובלב טהור וברוח נמוכה ואח"כ יזכור השמות הקדושים הנזכרים ולבו לשמים תמיד וכן תעשה ז' פעמים כלומר שתקרא פסוק הנך ואחריו ז' שמות מן המלאכים ויסדר אותם בפיו אחר הדמיון השלם ומחשבותיו פנויה הספק אשר יהיה בידו על אותו הענין מאיזו שיהיה יישן אחרי כן בצידו השמאלי ותמצא באמצע שנתך יחיל עליך רוח אלהין קדישין יסמר שערת בשרך בנפל תרדימת הבהלה והפחד על רעיונך בחלום לילה תראה מראות האי אשר

יעוררך משנתך יקום למשפט אתך ויגיד לך תעלומות חכמה ונפלים לתושיה או יתראה כמתוכח עמך מורה אליך מקום שנסתפקת בו וכל אשר יהיה התבודדתך חזק ונוהגת במשפט המעשה הנורא הזה יתבאר אליך הספק באור אמתי וצודק ויטהר רקיע שכלך בספיקות הגדולות בזקוק נמרץ עד אשר לא ישאר מקום ספק בעניני מבוקשך וראה לך אחי חביבי כי על רוב יתבאר לך הבאור האמיתי במשל ובחידה ובבחינה זאת שיהיה כח השכל חזק להבין משל ומליצה דברי השפעת המלאך המליץ וחידותיו ואין זה פלא כי אף בנבואות האמתיות שנתנבאו בה הנביאים זולת משה רבינו ע"ה כל מה שהגידו ותעלומות נבואתן היה על צד המשל כמו שאמר הקב"ה (במדבר י"ב ו') אם יהיה נביאכם יי' במראה אליו אתוודע כמו שבארתי בספר אשר חברתיו לך וקראתיו "מורה נבוכים" ובאורו בחלק השני:

והתבונן אתה התלמיד החשוב בשבעה שמות הנזכרים איך ימצא בהם מהאותיות בכל אחד מהם מלבד השם השביעי וזה כי הששה אשר למעלה ימצא לכל אחד מהם ר"ל המלאכים שיורו עליהם טבעים שלשה מטבע העולם העליון לפי שהם שכלים נבדלים ומטבע העולם האמצעי לפי שמכל ציור אחד מהם יתחייב גלגלו המיוחד לו ומטבע העולם השפל לפי הסדור המיוחס לו בעולם השפל אך שם המלאך הממונה על גלגל לבנה ימצא בו מהאותיות לפי שלימותו הגלגל יכלו הגלגלים כולם ומקרירותיו ולמטה מצד המרכז נמשכו ד' יסודות פשוטים ופקח עינך הבן יקיר איך יודעו אליך תעלומות וסתרי החכמה האלקית וכל מה שנסתפקת מביאורי התורה ופירושיה יתבארו בדרך אשר גליתי אליך טעמה ואת גדלה ואת ידה החזקה ע"י הקבלה מהאותיות ונצטדקו נסיונותי על ידי ברוב ספיקות ולאהבתי אותך תהיה לך לבדך ואין לזרים אתך אם לא לאותם שחננם האל יתברך דעה ועליך ועל הדומים לך אמר הנביא סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם:

וד אחר ולמען היותך קרוב אצל המלכות ושתהא נושא חן לפניו מכל חכמי הזמן להיות כח אלוה דבוק בך לעמוד בהיכלו ומשרתיו שואלים ומבקשים פניך ראיתי להועילך בענין אחד מקובל ומעולה ויקר במציאותו וכי תעלה למדרגה יותר גדולה וינשאוך המלכים וכל שופטי הארץ יכבדוך וסרים יהיו למשמעתך לכל אשר תשאל מהם ותהיה מכת יועציהם ומנהיגיהם יבחרו בעצתך ויסכלו בעצת זולתך יחזיקוך כמלאך מליץ יבקשו דבר מפיך כמפי נביא ושואלים באורים ותומים:

תמצא בפ' ואלה שמות (ג' כ"א) פסוק שאמר השם יתברך לאיש החשוב שבמין האדם בהבטיחו לישראל שישאו חן בעיני מצרים באמרו ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים

והיה כי תלכון לא תלכו ריקם אשכילך בני כי בהפסוק הזה מהסודות האלקיים לא ישוערו מרוב מעלתם כי חלה על הרכבת המזלות כולם מן ההשפעה האלקית חלק גדול ובו י"ג תיבות כנגד י"ג מדות מהבורא יתברך שנרמז בפסוק ויעבור ה' על פניו וכבר ידעת רמז שרמזתי לך פנים בפנים מחכמת י"ג מדות וגליתי לך טעמם וסודם במה שנכללו תוך זה המספר ולא במספר אחר ולא אצטרך לכפול במאמר כי ידעתי שמדבר אני באוזן שומעת ועוד תמצא שאותיות הפסוק הזה הם מ"ו וסכום מניניו רמוז באות ראשונה מהפסוק ובהאחרונה והנה אין בה לאלפא ביתא שתי אותיות מוכפלות במבטא כי אם במ"ם והו"ו יורה על פשוטות חומרם והם קרובים ומתדמים לפשוטות מה שירוחק יותר מהג' שמות ועוד תמצא בו כי הו"ו במכתבו יעלה י"ב שהוא רמז לי"ב מזלות שהרמז בה לי"ב אבני חן שכל עניני העוה"ז תלוים בהם והנה המ"ם במכתבו יעלה שמונים אשר הוא מספר מוכפל ארבעים ואל ד' אותיות השם המפורש בעשרה עם כפל וזה רמז אל הגלגל העשירי אשר הוא קודש הלולים ליי':

ועתה שמע בני איעצך ויהי אלקים עמך אלמדך בדרך זו תלך בקבלה הנפלאה הזאת וזה מעשיהו תקח קולמוס מכסף צרוף ביום ה' שבו יום צדק ושמרהו ותעשה דיו ממימי וורד וכרכום ביום ד' יומו של כוכב הממונה על החכמה וחן ותעשה קלף שיהא תכלית עבודו ביום א' שהוא יומו של חמה הממונה על השולטנות וכאשר יהיה הכל מתוקן לפניך תחל כתיבתו יום ב' בשעה ראשונה מן היום ואותו היום תתענה ותתנהג בקדושה וטהרה וכן יעשה ישרטט בקלף ויכתוב עליו תיבה אחת ביום אחד בשעה ראשונה וכן יעשה מדי תיבה בתיבה עד תשלום כל הפסוק י"ג תיבות רצופות ואחר השלימך תשאהו עליך תמיד אך הזהר בני שכל עוד שתחזיקהו עליך השמר מכל דבר במעשה ובמחשבה כי אז יחלש כח הנשפעות אליו מהגרמים השמימים ויבטלו ואף גם אתה תשא חטאתך ותענש ובמקום תועלת השגתו היית משיג בהיפך חלילה לך לכן שמור ושמעת ומשום תן לחכם ויחכם עוד אעירך כי יוסף הצדיק נשא חן בעיני אדוניו בסבה מה מאלה הסבות שאין ראוי להאריך כי חכם אתה וגם אסתר המלכה לפני המלך באמרו ותשא חן וחסד לפניו ובו השגתי אני מה שהשגתי בעיני מלכי הערב במצרים ואלכסנדריא וכולם היו מזה המין וראה כי רמזתי לך סודות סתומים וחתומים שמרם על לוח לבך קשרם על גרגרותיך ותקבלם במשפט הראוי ואלקים יהיה עמך וכי ידעתיך רודף ודורך באהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך אוהב שלום ורודף שלום ומי תתום דרכיך בקדושה ובטהרה וביראת בוראך ובחקירת טבע הנמצאיה והסדורים הנמצאים והנשפעים מעולם העליון ע"ד הקבלה נתתי דרך עולך ראיתי להיישירך על שתי ההיישרות האלו הנכבדות

הכוללות הרבה מהתחלת הקבלה הנבואית והרבנית והמעשיית יובילו אותך אל ההגעה בנעלם ובמסופק אצלך ואהבת כל הבריות וביחוד בפני המלכים והשרים וזה בהוראה שנית אשר הוריתיך ובהוראה ראשונה בגלוי הנעלם ובמסופק ועם שתי ההשגות האלה תשיג חיי הנפש הנצחית ותענג מזיו ההשפעה האלקית הדבקה בדבקים בו שאמרו ואתם הדבקים בי"י אלקיכם וגו' ובו גם תשיג חיי העולם הזה באהבת ושלום עם כללי הנהגותיך המדינות והמחשבות ותהי שמור בכל דרכיך דרכי נועם וכל נתיבותיך שלום יצרפך השם במצרף החכמה וידריכך בארח נכונה ויושיבך באהל שלם והשלום כנפש המתפלל בשלומך אנ"ס:

מכתב מרב אנטולי זצ"ל

לרבינו משה זצ"ל *(מכתבים אלו מובאים מהרב יש"ר מקנדיאה בספרו תעלומות חכמה וחסר מהם הרבה ונעתקו בשלימות מכת"י אקספארד:)

מחמדי שירות ונכבדי זמירות להתעלס בכנף רננים קדמו שרים אחר נוגנים במליצות וחידות משליהם ובתבונות שכליהם העמידום על משמרותם במחלקותם לבית אבותם לפקודתם בעבודתם מהם משוררים בכנורות ומחצצרים בחצוצרות מהם מהללים בנבלים ומחללים בחלילים להזכיר ולהודות בכל מיני המודות בשם הנב"א על הודות מנצחים בשפתי רננות ומשבחים בנגינות במערך שפת יתר עודפת מור עובר נוטפת לאמר הנה שררה רודפת נפש יקרה אוספת וענוה נוספת לנכבד אשר הוא צפת על ראש הדת וטוטפת ובשמעי רנתם ונועם זמירותם יצאתי בעקבותיהם להיות לחברה להם כי צלחה ועברה רוה עצה וגבורה ואבוא בנוא אמון והיא עיר גדולה יכוננה עליון וארונן אל קול הפעמון רודף אחר ההמון אף כי קול הצלצל יגיע גיא הרים אל אצל באתי עד תכונתם אל מקום תחנותם ואתבונן והנה בפיהם השבח במענם והמהלל בלשונם ורוממות אל בגרונם דברי מלכות ידברו ותהלות יבשרו מעבירים קול בהמולה הנה תורה וגדולה ושם טוב כבוד ותהלה והנה עושר וסגולה ועטרת זהב גדולה הואל ובחר מופת הזמן כי הנה איתן והנה הימן ולכל שכל ומדע הנה כלכל והנה דרדע ואהי אני מתבונן על השמועה והנה קול שופר מקול תרועה ואשמע קול קורא באזני משה קבל תורה מסיני והאזנתי מארבע רוחות השמים כי יש שבר במצרים מי יתן גבותינו מלאות עינים לראות הנועם אשר שמעו האזנים בכבוד פנת יקרת אשר מסיני מחצבתה והעטרת אשר מנקרת צור חורב נוקרתה משם הגאוה והרהב האדרת עם לשון הזהב ואשר במחול משחקות יוצאות ועל פתח משכן הידידות צובאות אל בנות השיר תענינה לאמר צאינה וראינה בתפארת שר השרים וברגל מנזר הנזרים בו יצדק המהלל ולו יאות

המלל מתהללים בו יתהללו ובעזות נגהו יתנהלו המנהל רחליו במעונות שחליו וישת לו עדרים בהררי נמרים לא ישכלו ולא יכריתו לא ירעו ולא ישחיתו כי זרוע אלקים אמצתהו וכפיר עמים שמתהו הוא הנצר יורש העצר משה רבינו פרשינו ורכבינו פאר הדור ופלאו ושמו עלה לשמים שיאו נר מערב ואור מזרח ישיש כגבור לרוץ אורח נזר החכמים מיד ומצוה לאומים בא מזרע הפרתמים הרב אשר אהב בהמון אדוננו וגאוננו מימון זכרו לחיי העולם וחלקו עם שבע כתות הצדיקים בגן עדן ויעמיד השם ניר לו בחסדו פרי צדיק עץ חיים לאנשי חלדו ויאמינו בה' ובמשה עבדו אלה תרומות מדותיו וקצות מעלות תהלותיו לבד מהנחלות אשר נחל מאבותיו ונגיד מישרים מגיד סר מרע וירא מצוה ובוטח בו יש תקוה הולך בתום וביד כל אדם יחתום בקש חפץ וכשרון ומצא בכל חכמה יתרון ובאר תעלומות התורה וחקר צפוני משנה וגמרא דלה עמוקות מתוספתא ומצא מים חיים במכילתא פרק כל קושיא תרץ כל הויה לא קמה לאיש בפירושו אתקפתא ולא עמדה במדרשותיו בתא ויחנם מחכמת בני מצרים בכל מלאכת השמים הודיע רמות ופליאות מהגיון ומספרי הרפואות רזי היצירה לפניו נגלו ומעשה המרכבה מפיו שאלו אף כי בצחות הערביים מפיו אנו חיים אסף וקבץ ורקם ושבץ למד ורבץ כמעשה יעבץ חרש וזרע חפר ונטע קצר ואצר בצר ועצר אלם אלומות והעמיד ערומות ערמות חכמותיו קוראות בראש הומיות קולי אליכם בני גליות מים שכלי לקטו מרגליות כי הצבתי לכם תלפיות והגדתי לכם האותיות אל תזכרו ראשונות וקדמוניות וראוי ליתן תודות ותושבחות אל אדונינו אשר הלביש פאר חכמי זמנינו במחלצות משה רבינו גאוננו ירום הודו ונשא וגבה יאיר אורו ושביבו יגה כי כל הלכה במדרשם אמורה וכל מדה קלה וחמורה קבלו מפי משה מפי הגבורה וכלם כקטן כגדול מבין עם תלמיד נכספים ונוהים למשה איש האלהים ומתפללים ודורשים מעם האדון אשר אנו מבקשים שיאריך האל ית' ימיו ושנותיו ולהשקיטו שלום במשכנותיו אמן כן יעשה האל אלקי ישראל ואנכי עבדך הצעיר רוחי אותי העיר נשאתי לבבי אל כפים ואשתחוה לפני אלקי השמים ואתחנן ואתפלל בלי דומם יומם וליל שישים בחיים חלקך כי הוריתנו דרך חקיך ותלמדנו משפטי צדקך ואתפלל לנוכח משרתך אני החתום משרתך לבקש מאדוננו לבלתי יחשוב עון על עבדו אשר באתי למול שכלו בכלי דלות כי לא לבשתי בגדי עצלות אך אמרתי להביא בכורים זו מנחת העומר שעורים להתיר במדינה החדש עד אשלח שתי הלחם להתיר במקדש גם אמנם על צחצוח לשוני הלמודה מרוב ימים עלתה חלודה אולי אוכל לענות ואצחצחנה וחכם באחור ישבחנה ואנשי עצתי העומדים בסודי ישכילו אם לא מדאגה פן תצא מפי שגגה ויראתי לנפשי פן יקום

בי כחשי כי קרן עור פני משה והנה אלפי הדל במנשה על כן שמתי רסן שתיקה בלחיי כי מה אני או מה חיי או מה משפחתי הצעירה לבוא לפני צפירת התפארה כל שכן שבעיני קטונתי ולהשיג תאוה לא יכולתי ואומרה מה אאריך ומה אחבר עת לחשות ועת לדבר לו יתנני עושני כאחד ממשרתיך האומרים מזוזות פתחי ביתיך או כאחד המחזיקים בשוליך הקרובים אליך ומן המתאבקים בעפר רגליך ללחוך עפרות נעליך ואחלי ואולי יקרא שמך עלי ואמצא חן לפני הדרת משרתך ותמשוך אחד לעבדך בן אמתך והנני משתחוה מרחוק להר משרתך ובורך על גבי ברכי מול גבעת הדרתך להעביר שגגתי ואחרתי עד פה לחבר אגרת מהללים ואין בפי מלים ומה יענה השועל בסוכת השחלים ולולי שמנעוני זקני קהלי יצ"ו לא הגיעה אגרתי זאת לפני רגליך זולתי אני בעצמי שלום גאוננו ענק צוארונינו ושלום תורתו התמימה יגדל לעד וירבה לנצח והאל יפליא למענהו ויראני אותו ואת נוהו:

נשלם אגרת אנטולי בר יוסף עמש"י

תשובת הרמב"ם על המכתב הנ"ל

הגיע אלי אגרת כל אבני אקדח אוגרת אבל היתה סוגרת ומסוגרת ולא ידעתי בקחתה מהשליח אל מי שולחה ומי הוא המשלח ואומר לה אמנם כי יש בה סוד סתום גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום ואסיר צעיפה מעל פניה להשתעשע בפניניה והנה על כל בנות נסוכה שמורה וערוכה צולחת למלוכה ענקים בגרגרותיה ורבידים יקרים וצמידים על ידיה קשורים מעולפת ספירים ומעיל כבנות המלכים לבושה ואבנט זהב ואבן יקרה חבושה וכתר מלכות בראשה ובגדי שש ומשי רקמה ולוית חן על ראשה שומה יפה כלבנה ברה כחמה וכשחר נכון מוצאו סביב לה וקרנים כאור בכל גבולה וכצאת השמש בגבורתו זרח באהלה ובראותי כי כבוד הדרה מאד מאד נורא ובעיניה חצים שנונים לכל מביט יורה זחלתי ואירא ואומרה לה אחותי! רוחי ולבי עזבוני ורחמיך יקרבוני הסבי עיניך מנגדי שהמה הרהיבוני והנה למשחית נהפך הודי שימה מסוה והעמידני על עמדי זה חסדך אשר תעשה עמדי ותענה גש נא אלי ואל תירא מלהט החרבות ואל יבהילוך חיצי הרבות מנחה אנכי שלוחה להיות מהנצבות ואשאל אותה ואומר בת מי את? ותאמר בת איש שר וגדול בישראל רב פעלים מקבציאל באהלי תושיה גדל ומכל ארח רע חדל ובין חכמים רבה ובמלחמות התורה [קשת רבה] (קש רבה) וחלוץ מלחמתה בקרא (נקרא) ונפשו לעבודתה הערה משיב מלחמה שערה ונבדל הוא מכל סוחר ומורה וקשת נחושה במלחמת התורה יורה ואם בדרך השופטים דרך ובמערכות התלמוד ערך מברכות פיו תבורך יבורך ובן פורת עלי עין החכמה ושרשו פתוח אל מי

המזמה ויונקותיו אל נתל הבין נצמדים הוציא פרח ויצץ ציל ויגמול שקדים ודודי אדום וצח ולשונו מהיר וצח ומכבודו הוא האיר כשחר הנראה שביב (סביב) לי הם הקרנים אשר נגלו בכל גבולי ומזוהר פניו הוא השמש הזורחת באהלי ושם האיש החכם ר' אנטולי והנה הוא לקראתך עם מרכבתו וראות פניך לבד משאלתו והשלוחה לפניך רחל בתו אם טוב בעיניך לשמוע עניני ולהבין מגמת אמרי ולחפש כל אבני קודש וקציני וחילי הנה בתוך אהלי ואה רע בעיניך אשובה לי ואלכה במר רוחי ודברי טמונה בחובי אל משפחתי ואל בית אבי ואומר לה אני גואלך ומעלה מעלה אעלך הראיני את מראיך השמיעני את קולך הרימי בכח קולך קול שודד ובוזה כי דבריך ערבו לי ככתב נביא וחוזה וגם לא תעבורי מזה ולפני תעמוד בכל עתותי שימה כחותם על לבי כחותם על זרועותי וכה תדבקין עם נערותי אבל כראוי ליפיך אשר חננך היוצר ישאל אביך מהר לנו מצר עת להאריך ועת לקצר ואם בין עמרים תלקט כשאר הנחשלים ימים או עשרה חדשים ותאכלי כאחד הרשים לחם ונזיד עדשים עד אשר ירחיב גבולינו האל ולהריק לנו ברכות יואל כי ה' דבר טוב על ישראל אז תאכלי סלת בשמן ודבש מורבכת יביאנה לפניך המרביך שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך:

הגיע כתב הדרת כבוד גדולת קדושת פנת יקרת מעלת מרנא ורבנא הה"ר אנטולי ש"ץ הדיין המהיר המורה דת ודין המזהיר אור המבינים הבהירה חמדת החכמים תפארת הסגנים אל השש ושמח בחברתו הנכסף לראותו לפי עוצם חכמתו ותוקף תורתו וטוב שמועתו משה בר מימון ושמחתי על כתבך ודברי שאלותיך כמוצא שלל רב ודבר ה' בפיך אמת על לבי ערב ויהי כטל ביום שרב וכתביך העידו לכל קוראיהם כי איש חכם אתה וערך התלמוד ערכת, ובלשון עבר בנת ויפה חברת וצחות דברת, ובגדי ענוה לבשת ובדרך קצרה הלכת וכגמול נפשך שמת ואם את ארצך ארץ רחבת ידים אתה בעל המזימה כאיש הבינים הלא אם קטן אתה בעיניך ראש המבינים אתה ומלא חמודות מאנשי המדות ומכתביך ושאלותיך ריח שמניך הטובים הריחותי וכערוגות הבושם היו לפני לזאת אמרתי לכל בני אמוני ראו ריח בני כריח השדה אשר ברכו אדני וישמחו כלם על ביאתך בארצנו והצצת מחרכינו והשגחת מחלונינו האל ידריכך בארמונתינו דרך ישרה לא תכשל בה וישפיע לך מטובותיו הצפונות ליראיו ויתמיד שלותך עם נבריו (נבראיו) ואשר הביאך עד הלום יטה אליך כנהר שלום אמן:

אגרת מהרמב"ם

שלחה לרבנא מרנא יפת בר מרנא ורבנא אליהו הדיין

לכבוד גדולת מר יפת החכם המבין הדיין המשכיל בן כבוד גדולת מרנא ורבנא אליהו הדיין החסיד זצ"ל מאת אוהבו המתפלל להוסיף כבודו משה בר מימון הרב זצ"ל הגיענו כתבך החביב אל נפשי ותמהתי על ענינו מפני שהרי אתה קובל עלי שלא קדמתי לשאול בשלומך מיום שנפרדנו מארץ הצבי ולא שלחתי לך כתבי ובודאי זה הענין שהזכרת בא ללמד ונמצא למד ואתה בוגד ולא בגדו בך ועוד שמאחר שנפרדנו מת אבא מארי ז"ל ובאו כתבי התנחומין מקצה ארץ אדום ומערב מהלך כמה חדשים ואתה לא שמת לבך לזאת גם ארעוני צרות רבות גלויות בארץ מצרים מחליים והפסד ממון ועמידת מוסרים עלי להרגני והרעה הגדולה שבאה עלי באחרונה שהיא רעה מכל רעה שעברה מיום היותי עד היום הזה והיא פטירת הצדיק זצ"ל שטבע בים הודו *(הוא אחיו ר' דוד המוזכר בסה"ד מרב סעדיה ן' דנאן יעוץ בתולדות רבינו ובהערה שם:) ובידו ממון רב לי ולו ולאחרים והניח בת קטנה ואלמנותו אצלי ונשארתי אחריו כמו שנה מיום שהגיעה השמועה הרעה נופל על המטה בשחין רע ובדלקת ובתמהון לבב וכמעט קט הייתי אובד ואח"כ עד היום הזה כמו שמונה שנים אני מתאבל ולא התנחמתי ובמה אתנחם והוא היה על ברכי גדל והוא היה האח והוא היה התלמיד והוא היה נושא ונותן בשוק ומרויח ואני היתי יושב לבטח והבין בתלמוד ובמקרא הבין בדקדוק הלשון ולא היתה לי שמחה אלא בראותו ערבה כל שמחה והלך לחיי העולם והניחני נבהל בארץ נכריה כל עת שאראה כתב ידו או ספר מספריו יהפך עלי לבי ויעורו יגוני כללו של דבר כי ארד אל בני אבל שאולה ולולי התורה שהיא שעשועי ודברי החכמות שאשכח בהם יגוני אז אבדתי בעניי ואני בכל זה איני קובל לא על חכם ולא על תלמיד ולא על רַע ומיודע וראוי לקבול עליך יותר מכולם שאני והוא ואבא מארי ז"ל ארבעתנו הלכנו בבית ה' ברגש ולא שאלת ולא דרשת ומן הדין היה שלא אשיבך על כתב זה שהגיע עתה בעבור ההרשאה אבל אהבתי ערוכה ושמורה ולכתינו יחד במדברים וביערות אחרי השם לא אנשה ולא אחשוב לך עון ופשע, ועל כל פשעים תכסה אהבה והאל יודע כמה צר לי וקשה בעיני דוחק הזמן אשר אמרת וכל אותו ענין היטיב חרה לי עד מות ואילו היית כאן אצלי הייתי עושה עמך כראוי ואכבד ואהנה כפי כחי ושמחתי הרבה על זה הבן שחננך האל ר' אליהו התלמיד הנבון שמעתי שהוא עוסק בתורה ושהוא נבון לחש והולך בדרך טובה תחת אבותיך יהיו בניך תשיתימו לשרים בכל הארץ וכן יהי רצון אמן: תם

מוסר נאה מאד מהרמב"ם ז"ל

להרב החכם ר' אברהם בנו ז"ל

אברך את ה' אשר יעצני ובדרך אמת הנחני חסדיו אזכיר כעל כל אשר גמלני יסר יסרני ולמות לא נתנני בימינו אחזני ובצל ידו החביאני מסבלות הגלגל הוציאני ומתהפוכותיו הצילני בכור הזמן צרפני ומשחרות הילדות הלבינני ומתשובותיו (צ"ל וממשובותיו) הבדילני ממלחמת יצרי השקיטני ויגער בנחש השיאני ומתוק הטעימני ומעפר הקימני ועם נדיבים הושיבני הימים הורוני והנסיון השכילני והזמן הוכיחני ועד כה ברכני והחייני מזולתי הביננ ובין טוב לרע הבחיננ אשר בידו קצי הודיעני ולא אדע מתי ומה חדל אני ולכן אהבתו העירני לצוות הילדים אשר חנני לשמור דרך ה' ולהורותם מאשר הורני ולהורישם אשר הורישני בטרם יקראני וכבודו יאספני שמעוני בני ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת תחת ברכות שדים ורחם חזקו והיו לאנשים יראו את ה' אלקי אביכם אלקי אברהם יצחק ויעקב ועבדוהו בלבב שלם מאהבה כי היראה מביאה הזריזות מן החטא והאהבה מביאה זריזות למצות דעו כי הכל יביא במשפט על גלוי ועל נעלם על טוב ועל רע המטיב פעלו יטיבו לו בעולם הזה רואיו יפארוהו ויודעיו יאשרוהו ובהמלא מספר ימיו בהפרדו מבני אדם ישמח על כשרון פעלו ויתנחם ולא ידאג מאד למות כי לא ידאג לעונש אבל יצפה לגמול טוב לראות בטוב הצפון ליראי ה' וביתו יהיה נכון עד עולם והמשחית דרכו וירדוף הרע הרע ירדפהו וישיגהו וישחית מעשיו רואיו יעקשו עליו פיהם וילוזו שפתותיהם ובמותו בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל כי בחושך ילך ובחושך שמו יכוסה וישען על ביתו ולא יעמוד אחלי לפניכם תכירו יתרון האור מן החשך ומאסו במות וברע ובחרו בחיים ובטוב כי הרשות נתונה לכם הנהיגו עצמכם במדות הטובות כי טבע האדם תלוי במנהג והמנהג יוקבע בטבע דעו כי שלמות הגוף קודם לשלמות הנפש והוא כמפתח הפותח טרקלין ולכן עיקר כוונת מוסר על שלמות גופכם ותקון מדותיכם לפתוח לפניכם דלתות שמים תתנהגו בכבדות ובכבודות חדלו לכם מחברת הקלים ומישיבת הרחובות ומשחוק הבחורים כי משם יצא פרי רע המצאו תמיד בין כבירים וחכמים אך בענוה ובהכנעה ובשפל המקומות והטו ראשיכם ופתחו אזני לבכם לשמוע ולהאזין דבריהם ומה יגנו ומה ישבחו שקלו הענינים קצתם עם קצתם ואז תשכילו שמרו פיכה ולשונכם מהעתיר דברים לפניהם כלכלו דבריכם במשפט כי בהרבות דבריכם ירבו טענותיכם (טעותיכם) ואל תתהדרו ותתגאו לפניהם ואל תבושו לשאול הנעלם מכם אך בעת ראוי ובלשון ראוי חשבו ושקלו הדבר טרם תוציאוהו מפיכם כי לא תוכלו להשיבו אהבו החכמה בקשוה ככסף וכמטמונים תחפשוה הסתופפו בבתי החכמים הלומדים והמלמדים שם יהיה טיולכם והתענגו שם בשמוע החכמות והמוסרים והחדושים ופלפולי התלמידים קנאו

ליודעים ובזו בלבבכם הגלמים כאשר תשאלו או תענו דבר אל תמהרו ואל תבהלו ואל תצעקו ואל תדברו בלעגי שפה דברו במבחר הלשון בצחות השפה בקול נחת בכיון העינים כמבקש ללמוד ומחפש האמת ולא כמריב ומבקש לנצוח עמדו שם ברצונכם והתבוננו להוציא משם תועלת ואז ינעם לכם ויקל עליכם ואם תשלחו לבכם אנה ואנה [ואל] תפסידו הקרן בעמדכם כי לא תלמדו ויכבד עליכם המסגר המחלה הגוף ובצאתכם דעו מה תוליכו לבתיכם תקוהו במוחכם וצוררהו בלבבכם למדו בבחרותכם באכלכם הכנת זולתכם בעוד לבכם פנוי טרם ימלא מתשבות ונת המזכיר יחלש כי יבוא עת שתרצו ולא תוכלו ואפילו מה שתוכלו תתיגעו עם מעט תועלת כי לא ירדוף הלב את הפה ואפילו במה שירדפהו לא יחזיקהו כי ישכחהו הנה מוסרי בידכם מסור יש בו תועלת רב בלמוד לחזק האמת ולישב הדעת ולהסיר המבוכה כאשר תמצאו כתוב עמוק ומאמר נבוך בחורה או בנביאים או בחפרי החכמים אשר לא תבינוהו ולא תדעו מסתרו ונראה כסותר פנות התורה או דברי הבאי אל תזוזו מאמונתכם ואל יתבלבל שכלכם, עמדו בחזקתכם והפחיתות ההוא חשבוהו בכם כי לא דבר רק הוא מכם (דברים ל"ב מ"ז) הניחוהו בקרן זוית ואל תשקצו כל אמונתכם על חסרון הבנת דבר חכמה אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה אהבו האמת והצדק ובהם תדבקון כי תצליחו בהם ההצלחה ההיא נבונה על צור החלמיש שנאו השקר והעול ואל תתאוו למטעמותיהם כי הוא כבונה על החול וקראו עליו אמור אל תחי טפל ויפול לכן ינעם לכם האמת והצדק שנראה שתפסידו בו יותר מן השקר והעול שנראה שתרויחו בו וכן אמר החכם במוסרו אמת קנה ואל תמכור דעו כי האמת והצדק הם תכשיטי הנפש ונותנים גבורה ובטח ונצח לגוף ולא מצאתי רפואה לרכות הלבב כהרכבת האמת והצדק ולא הבטיחוני אחוזת מרעים ועשתרות קרנים ושלח ושריון ככובע האמת ומגן הצדק והיה ביום הנחילי אתכם את אשר הנחילני הבורא אנחילכם הנאמנות אשר בו הקנני הבורא החיל הזה כי במקלי עברתי להרויח לחם התמיד ונסכו והנה ברכני ה' עד כה והנאמנות הכניסני במקום שלא הכניסוני קרובי וירשתי מה שלא הורישוני אבותי והמשילני על גדולים וטובים ממנו והצלחתי והועלתי לי ולזולתי לכן הזהרו בו אפילו במה שלא הזהירה תורה אשר תדרוש שלומו עמדו בדבורכם אל יכבד בעיניכם שטר ועדים וקנין על הבטחת הדבר גלוי ונסתר בטלו ומאנו במודעי מרמות ומזמות ודקדוקים ועמוקים עקשיות וקושיות ודתות תחתיות הוי לבונה ביתו עליהם כי בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל תחיו בתמות ובתמימות ובנקיות ואל תגעו בשל זולתכם דבר קטן וגדול ואל תטעמו מאומה ממה שאינו שלכם ברור ומוחזק ברחו מן הספקות והעמידום בחזקת זולתכם דעו כי

טעימת הדמאי גורמת ליגע מן הודאי והמעט להרבה והנסתר לנגלה עד שיוחזק לעקש כפרן גנב וגזלן ברחו מפניו הקונה ממנו אל ישמח והמוכר אל יתאבל יבוש בחייו יכלם במותו כל זה ראיתי ונתון אל לבי מי שיהר חשש ילד קש והזורע לצדקה קוצר לפי חסד התיחסו במוסרכם והסתפקו בנאמנותכם כי אין יחס כמוסר ואין ירושה כנאמנות קרבו הרחוקים השחו לקטנים האירו פניכם לשפלים רחמו על האביונים והעלובים שמחום בשמחתכם והפקידום בחגיכם ובמועדיכם כיד ה' הטובה עליכם והזהרו שלא יבושו ויחורו פניהם בסבת מתנותיכם אל תחדלו להטיב לכל אשר תוכלו והזהרו למי שיהיה מאסו הבטלה וגעלו השלוה כי הם סבה להשחתת הגוף ולמחסור ולשעמום ולפטפוט ולעקשות פה ולזות שפתים וסולם לשטן ולעובדיו והיא היא העצלה המנולה וכל עצב יהיה מותר אל תשקצו את נפשותיכם במחלוקת המכלה הגוף והנפש והממון ומה נשאר עוד ראיתי לבנים השחירו ופחות נפחתו ומשפחות נספחו ושרים הוסרו מגדולתם ועירות גדולות נתערערו וקיבוצים נפרדו וחסידים נפסדו ואנשי אמונה אבדו ונכבדים נקלו ונתבזו בסבת המחלקת נביאים נבאו וחכמים חכמו ופילוסופים חפשו ויספו לספר רעת המחלקת ולא הגיעו לתכליתה לכן שנאו אותו ונוסו מפניו והתרחקו מכל אוהביו וגואליו ורעיו וגם אל כל שאר בשרכם אוהב מדינים התנכרו ורחקו וקרבתם פן תספו בכל חטאתם התפארו בסבל כי הוא הגבורה הישרה והנצחון האמתי כי בבקשכם הנקמה שמא לא תשיגוה ותחלו לבכם בתוחלת ממושכה ושמא תוסיפו על בשתכם חרפה כגולל אבן אליו תשוב אם תשיגוה הנה חטאתם לה' ודעו את אשר תמצא אתכם שנאה לב נוקם בלבול השכל טרוד שנה בלבול פעולה גלוי מומים וא"כ יולדוהו שוני פנים והלחשים אבדן הנפש קנאה אוכלת עכירות פמליא לומר לאחרים חוטא ומחטיא חרטה באחרית לכן תכירו מעלת הסבל והייתם קדושים בעיר אויביכם והתקדשתם ויתחרטו מזיקיכם ותגדל נפשיכם בעיניהם וישובו ויטיבו לבם אם הם אנשי לבב ואם הם אנשי בליעל יכאבו ויצר להם על אשר לא תתבזו עמהם לעשות כמוהם ותמלכו עליהם בכתר המוסר תתנהגו בענוה כי הוא סלם לעלות המעלות הרמות ועמה לא תצטרכו לסבל דעו כי אין עדי כענוה הנה רבן של נביאים לא נתיחס על כל מדותיו כמו על הענוה שימו מחסום לפיכם ורסן ללשונכם דעו כי מעלת הדבור חנן האל באדם באהבתו אותו על כל הברואים נחמד להשכיל וטוב להודות לו ולרוממו ולספר נפלאותיו ולכן לא יתכן להמיר טוב ברע ולדבר נבלה ושקר ורכלות והבאי כי הוא עון פלולי ושעבדו החומר לשכל כלומר הגוף לנפש כי שעבודו הוא חירותכם בזה ובבא לכן זממו אל תפיקו כהפיק מאוייו יוסיף לבקשו ולא ישבע עד שישתוקק למה שלא ישיג ויאבד

עמו חלק אלקי ואם ימשול השכל וישתעבד הגוף ויכנע לא יבקש רק הצריך וישבע מן המעט ויקוץ המותר וינעם בחיים ויתנחם במות אכלו כדי שתחיו והיותר תחרימום אל תאמינו שרוב המאכל והמשתה יגדיל הגוף וירבה השכל כשק המתמלא מן המושם לתוכו כי הוא ההפך באכול מעט יש כח באצטומכא לקבלו ובחום הטבעי לעכלו אז יגדל ויבריא ודעתו יתישב ואם יאכל יותר מדאי האצטומכא לא יקבלנו והחום הטבעי לא יעכלנו נכחו יצא פגול הוא לא ירצה גופו ירזה ושכלו יתבזה וכיסו יתרוקן הזהרו שלא תאכלו עד אשר תעכלו כי הוא הפסד הגוף והכיס כי הוא סבת רוב תחלואים ועמלו טרם שתאכלו ותנוחו אחר שתאכלו אל תאכלו בבהלה כבעלי בולמוס אל תמלאו פיכם בלוגמא כי תסיג חברתה שנאו המאכלים המזיקים כאשר ישנא איש את רעהו השונאו ומבקש המיתו אל תאכלו בדרכים ואל תאכלו כעכברים כי אם לשעות הקבועות ובבתיכם המנעו מהתמיד סעודות עם הבחורים דעו כי בסעודות הקבוצים יודע תרבות האדם אם טוב ואם רע והרבה פעמים חזרתי רעב וצמא בביתי מיראת בראותי חרפת זולתי הזהרו מן היין המשחית עצומים ומבזה הנכבדים ומה טוב בעיני צואת יהונדב בן רכב לבניו אמנם אני לא אצונו כי לא התנהגתי אתכם מתחלת בריאתכם אך שברו כחו במים ושתוהו דרך מזון ולא דרך תענוג ראו כי לא לחנם נכתב גנות נח הצדיק כי אם ליקח מוסר דעו כי ההוצאה מתחלקת לארבעה חלקים ריוח הפסד מאוס כבוד ריוח הוא גמילות חסדים שתאכלו הרוח והקרן קימת הפסד הוא השחוק שמפסיד בו אדם מעותיו כבודו ובטול ימיו ואם ירויח קורי עכביש יארוג ואשם הוא אשם אשם מאוס הוא מה שנאכל כבוד הוא שמלתו לעורר לכן לבשו כדי השגתכם אכלו פחות מהשגתכם רק כדי מחיתכם מאסו השחוק והתרחקו מן השוחקים זרעו לצדקה יותר מכדי השגתכם וקצרו לפי חסד ראו חיים עם חברתכם ואשת נעוריכם ואל תגעו בשל זולתכם כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה חשבו כאשר הייתם בתיבת נח ותתנחמו ואף בשלכם בסדר ובמשפט להעמיד זרע ולהתמיד הבריאות הנה האש היושב עליו יכוה והמשכיל יתחמם נגדו ויגע בו לעת הצורך ויקבל ממנו תועלת הניחו לרצון שירדפכם ואתה לא תרדפוהו כבדו את נשיכם כי הם כבודכם אל תרפו מהם מוסר ולא תמשילום עליכם כבודם פנימה בהמעט ראיתם ימעט הזיקם אל תגלו להם מסתורי לבכם עבדו אוהביכם וקרוביכם כגופכם ומאודכם כיד ה' הטובה עליכם רק השמרו לכם מאד פן תעבדון בנפשכם כו הוא חלק אלהי:

דע בני אברהם ירחמך האל ית' כי ראוי לנו שנדע באמת כי תחלת מה שצוה הבורא ית' לישראל על יד הנביא האמתי משה רבינו ע"ה היה יום השבת ושם אותו ברית ואמר

ית' ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וגו' ואין ענין זה אלא להורות על היותינו נחים ומפסיקין מן הענינים המטרידים אותנו והמונעים מלהשיגו ית' והם עסקי העולם השפל וליחדנו לעבודתו ית' ולהמיר ולהחליף עבודתו ית' בארץ תחת עבודת פרעה מלך מצרים, והוא אמרו בסוף במשנה תורה וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך יי' אלהיך משם וגו' וחתימת זה הפסוק הוא על כן צוך יי' אלהיך לעשות את יום השבת והסבה האחרת הראוי לסמוך עליה הנזכרת אחר כן היתה אמרו כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וגו' וסוד זה הוא שתקדשו בפעולתי והוא יהיה יום השלימי לבריותי, הוא יום היותכם משלימים לנפשותיכם בהיותכם נפסקים מענייני העולם ולנוח מן התנועות והמלאכות לעבדני ולהשיגני אשר היא המנוחה השלימה האמתית ותהיה אז מנוחתכם על שתי פנים מנוחת הגוף ומנוחת הנפש וכלל שני אלה הענינים אשר בענין השבת הם כלנד שתי מילות והן מילת ערלת הלב ומילת ערלת הבשר כי ענין המילה הראשונה היא מילת ערלת הבשר והיא מילת אברהם אבינו ע"ה והענין השני היא מילת ערלת הלב והיא מילת משה רבינו ע"ה ועם שתי בריתות האלה יתאמתו דברי הבורא יתברך ויתקיימו בענין הברית הראשון והברית השני והברית השלישי והוא השבת אלו השלש הם על טהרת הנפש ועל התחבולה ועל ההפרדה ועל ההתבודדות לו ית' וראה והבן איך כפל מלת קדש בשבת והיותו דבק עם מלת יי' באמרו ויום השביעי שבת לה' אלהיך וגו' ובאמרו ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וגו' ועוד אמרו וביום השביעי יהיה לכם קדש וגו' זו ראיה גדולה למי שיטעם הענין וידקדק בו על סוד תורת השבת ואמתת מה שנאמר בו בתחלה היותו מצוה ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום ליי וגו':

ודע בני אברהם ישכילך האלהים ית' כי הערלה הנאמרת באברהם ע"ה היא בבשר מפני כי השכל האנושי תחלת משכנו הוא בלב אשר הוא בשר והערלה הנזכרת במשה רבינו ע"ה היא בלב וכבר אתה ידעת שתוף שם לב מפני שהוא שכל נבדל ובא הענין כאלו יכלול השכל האנושי וירגילנו להיישיר הטוב לבלתי השתתף עם תאוות הגוף ויהיה נאבד ויש לך בני לדעת כי פרעה מלך מצרים הוא יצר הרע באמת וישראל כלם גם כן באמת הם כדמות דבר אחד בענין השכל האנושי ותבין זה מענין המלה והרכבתה ומשה רבינו ע"ה הוא השכל האלהי ומצרים בכללו הוא הגוף רוצה לומר הגוף בכללו האברים השרים והאברים שהם כעבדים להם והם הדבר הטפל וארץ גשן הוא מקום הלב וידעת כי בני ישראל הם אשר שלט בהם פרעה הרשע ועבדוהו בעבודת פרך אבל משה רבינו

ע"ה אין בינו וביניהם שום יחס ולא להם עליו שום כח ולא שליטה ומשה ואהרן כלם דבר אחד אמנם מעורר הכחות הוא משה ע"ה ומעורר החמרים הוא אהרן ע"ה ודע בני כי המיתה הנזכרת בנביאים ע"ה היא הפסקת הדבקות אשר ביניהם ובין הדבר השופע עליהם וזה כלו כשיתעסק השכל האנושי עם תאוות הגוף ולא תפרש בו יותר ממה שהעירותיך עליו ומה שעוררתיך בני גם כן במאמר הנכבד ספר מורה הנבוכים על אשת חיל אשר הוא נאמר על חמר נכבד כן היא ארץ ישראל ג"כ וירושלם אשר בה בית המקדש וכן הלב הוא משכן השכל האנושי וציון הוא מקום במוח נכבד מאוד בו משכן השכל הפועל ודע בני כי מלכי בית דוד הם דבר אחד בשכל האנושי אותם אשר נאמר בהם ויעש הישר בעיני יי' וגו' והוא השכל המתעסק בשפע האלהים ובהפכם הוא אשר היה משולח אל התאוות הגופניות כי באותו הזמן יבא מלך מן האומות וילחם בו אשר הוא יצר הרע בלי ספק ודע בני ישמרך האל יתברך כי שומרון הוא החמר הארור המקולל אשר לא ימלכו עליה אלא מלכים רעים וחטאים שהם התאוות כמו שנאמר בספר משלי גם כן על האשה הזונה והבן ג"כ היאך היה שונא שאול לדוד והוא האמת ואל תונה עצמך ולא יקטרג אותך השטן כשאול כי לפעמים יבא בו השכל האנושי ולפעמים יבוא בו השכל העפרי ויטה אחר התאוות ואז ימאס לדוד וראה והבן איך הלך שאול אחרי דוד אל מקום הנקרא בשכ"ו וזו המלה היא נאמרה על הלב עברו משכיות לבב או מי נתן לשכוי בינה והוא בלא ספק בעבור הסתלקו מן הדמיונות הגופניות והיתה המתשבה נקייה וטהורה במושכלות עת השפע אשר בא משמואל שהוא שכל נבדל ומשכנו במוח אשר נקרא שמו בניות ברמה ופי' רמ"ה עליונה וכשהלך שאול אל הלב לא מצאו שמה כאלו נאמר לו לך אל המוח שהוא יגבר בכחות למען היותו מלך עליהם ועלה אל מקום המוח ומצאו שמואל עמו ונתיסר אז שאול מפני שאין לו כח על דוד כי העזר היא משמואל אל דוד אף על פי שהיה מתחלה עם שאול ואחרי כן נאמר לו שהוא בניות ברמה והוא המוח בלא ספק ואין לו כח עליו בעבור שהיה עמו השכל האלהי אשר הוא שמואל וברח דוד מפניו ושאול פשט בגדיו ואלה הבגדים בא המשל בהם בתאוות כאמור הסירו הבגדים הצואים מעליו וגו' בכל עת יהיו בגדיך לבנים וגו':

ודע בני אברהם ירחמך האל יתברך כי המשכן וכליו בא המשל בו על גוף נכבד והתחיל בארון אשר הוא הלב בלא ספק וכן הוא גם כן התחלה בגוף ובארון גם כן הלוחות אשר הם השכל האנושי ובאומרו והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה וגו' המשל בזה בריאות והשולחן משל על הכבד והמנורה משל על המרה ומזבח העולה אשר נאמר בו אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה המשל בו על החום הטבעי ומזבח הקטורת

הוא השפע והאמת והנכון הוא מה שבאר בו החכם רבי אברהם אבן עזרא זצ"ל נאמר לי עליו שהוא חבר בפירוש התורה וגלה בו סודות עמוקות ועצומות לא יבינם אלא מי שהוא במדרגתו והם השרידים אשר יי' קורא והוא זצ"ל דבר בפרשת ואלה המשפטים בפסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' מאמר נכבד על השמש ועל הירח ודברים נעימים אין ראוי שיבינם כל אדם וזה הוא אמרו שם אור הירח הוא מאור השמש ואני אגלה לך בני קצת מדבריו דע כי השמש אשר אמר הוא השכל האלהי והירח הוא השכל האנושי ימשוך השפע ממנו על אי זה צד שיהיה לפי גלוי המשל שהירח אין לה אורה ולא בהירות אלא מהשמש:

ואתה בני הנאמן לי אני מצוה לך שלא תעיין בפירושים ובחיבורים ולא תטרוד שכלך אלא בפירושיו ובחבוריו וספריו כי הם טובים מאד ומועילים לכל מי שיקרא בהם בהשתכלות יפה בשכל זך ובעיון דק ושהם אינם כשאר החיבורים כי הוא היה כמו אברהם אבינו ע"ה ברוח, וכל מה שתקרא מדבריו וברמזים אשר ידבר בהם עיין בהם עיון יפה והשתכל בהם השתכלות רבה בשכל זך ובעיון נקי כי החכם הזה הנזכר לא היה מתפחד משום אדם ולא היה נושא פנים לשום בריה והוא היה שט בארצות היום במקום אחד ולמחר במקום אחר עם שהיה משרת למלכים גם כן ואמנם בני אני השלכתי יהבי מאד על הדברים והחבורים עד שאני חולה כי עול מלכות ועול הבית עלי ואויבי חיים עצמו ורבו שונאי שקר ולא הספיק לי זה אלא הבנות הוסיפו יגון על יגוני ועל עסקי סודות מחשבותי:

ודע בני כי האדם המסכן בזה העולם השפל הנבזה אין לו מנוחה בו ואשריו למי שחתמו ימיו מהרה בלא טרדת נפשו ולולי זה החכם הנזכר רבי אברהם אבן עזרא זצ"ל אשר העירני על ענינים רבים ולא ידעתי בהם אלא אחר שחברתי פירוש המשנה והחבור שקראתיו משנה תורה וספר מורה הנבוכים הייתי מעירך על סודותיו שרמז בחבוריו ובספרים והשמר לך שלא תטריד שכלך הזך ונפשך היקרה אלא בחבורינו וחבוריו וזולתם שוא ותפל ויכלה הזמן והם לא יכלה ושמור נפשך מאד מדברי רוב חבורי אנשי צרפת היא פרנצ"ה אשר לא יראה להם שהם מכירים הבורא יתברך אלא בעת אכלם בשר השור שלוק מטובל בחומץ ובשומים והוא טבול הנקרא בלשונם סלס"א ויעלה איד החומץ ועשן השומים אל מותם ויחשבו אז להשיג בהם הבורא יתברך בכל שעה ושהוא קרוב בתפלותיהן וצעקותיהן בקראם בתלמוד וזולתו מחבורים ומדברי ראשי ישיבות גם בשומם הבורא יתברך מדרם לשונם בספרם ובזכרם הבורא ית' בכל שעה באותם

הדברים המגשימים הבורא ית' עלוי רב וגדול מדברי הכופרים חלילה לו ויוציאו ספרי תורה ללא צורך יברכו בהם הקהלות:

ואולם בעבור זאת יסכימו לעשות צדקה מדרה"ם אחד או מפשוט אחד וכל אחד מהם על הרוב יקח שתי נשים עד שלא יהיה קבע מחשבתם אלא בתשמיש ובאכילה ובשתייה ובשאר הנאות הגוף לא בדבר אחר ויאמינו כי השם יתברך קרוב להם ושומע להם מזה לא זו הדרך ולא זו העיר להתקרב אליו יתברך אלהיהם עבוד ותורתם שמור ומהם מאד הרחק ואל תחבק חיק ואתה בני לא תהיה חברתך הנעימה הלא עם אחינו אוהבינו הספרדים הנקראים אנדלוזיא"ס כי יש להם שכל ובינה וזכות מוח ומזולתי אלה הזהר מהם וגם כן שמור עצמך ממקצת אנשים שהם שוכנים במערב הנקרא אליזירב"י והם המקומות אשר הם בארצות ברבריא"ה כי יש להם יובש וטבע גס וחוזק השמירה יהיה לך תמיד מאד מן האנשים השוכנים בין טוני"ס ובין אלכסנדריאה של מצרים ושוכנים גם כן בהרי ברבריא"ה כי הם יותר טפשים אצלי משאר בני אדם אף על פי שהם חזקים מאד באמונה והשם ית' עד ודיין עלי שאינם אצלי אלא כדמות הקראים הכופרים בתורה שבעל פה ואין אצלם זכות מוח כלל בכל עסקיהם בתורה ובמקרא ובתלמוד ולא בהיותם דורשים בהגדות ובהלכות וקצת מהם דיינים יאמינו וינהגו בעניין הנדה כמו שיאמינו וינהגו בני מאו"ם והם אומה מן האומות הדרים בארצות הישמעאלים לא יראו הנדה כלל ולא יעיינו בקומתה ולא במלבושיה ולא ידברו עמה ואוסרים ללכת בקרקע אשר דרכה כף רגלה ולא יאכלו מבשר הבהמה רביע האחרון ודברים ארוכים רבים יותר מאלו שיש לדבר בהם ובמנהגיהם ובמעשיהם:

שיר בשבח הרמב"ם זצ"ל

מתלמידו ר"י בר שמעון ראש הסדר

נשיא האל שלחו אל למופת \ וכל רואיו מאוד עליו תמהים

וחכמי הזמן את מועצותיו \ מבינים פוחדים כולם ורוהים

סעיפיהם בתחתית ירוצון / ומשה יעלה אל האלהים

עוד לו

נפשות מבינים במשה / רוב החכמים מקנאות

לבלי ברא איש כמותו / נשבע אדני צבאות

מאמר על אודות דרשות חז"ל, לר' אברהם בן הרמב"ם ז"ל

נעתק מלשון ערבי ללה"ק *(הכת"י הזה נמצא בין אוצר הספרים של הרב ר' דור אפענהיים מועתק מלשון ערבי ולא נודע שם המעתיק:)

ראיתי לפרש דברי השמות ועניינים בספר הזה והם הדרשות והמעשים והאגדות ואומר לשון דרשה הוא בקשת ענין וחקירתו לבוא עד תכונתו מלשון וחקרת ודרשת כלומר הדבר שנחקר בו בענין ויודע וידרש וימצא כי הוא הנקרא דרש וזה הכלל כל מאמר שהוא פי' פסוק או נסמך לפי' פסוק בדרך מדרכי הדרש או ביאור ענינים מן הענינים שיהיה חוץ למשפטי התורה ודיני האסור והמותר וחיוב ופטור טמא וטהור וכשר ופסל הוא יקרא דרש לשון מעשה כל דבר וענין שאירע שנעשה מלשון עשה יעשה ותועלתו למבין שמורה וערוכה ראה מעשה ונזכר הלכה ולשון הגדה מלשון הגיד לך אדם מה טוב שהם מגידים מאורעות שאירע וקרוב הוא עניינו לענין המעשה אלא שיש ביניהם הפרש כי המעשה יגיד דבר הנעשה בימי המגיד או בימי אדם ידוע ונזכר ואגדה תגיד דבר שאירע בלי להבינו בענין זה וזה שכתבנו ואם יעלה על דעתך לומר הואיל ועניינים אלו תורות גדולות ונאמרות לכל בעלי עינים וראשם מגיע השמימה ומדוע המשנה לא דברה בהם ולא מצינו בה דרש ואגדה ומעשים ההם כי אם דרש וידי משה כבדים בר"ה ובתענית מעשה חוני המעגל ולא שני?

התשובה: דע כי רבינו הקדוש וסיעתו לא נתכוונו לבאר במשנה הדברים שהם ידועים ומבוררים בענין אע"פ שאותן דברים צריכים ביאור גדול לבאים אחריו והראיה לזה שאינך מוצא במשנה שמצות עשה לקרא ק"ש בלילה וביוה ובערבית ושחרית וכן אינך מוצא בענין שבת שאסור לעשות בו מלאכה שזה ביאורו גלוי וידוע מהיותו צריך ביאור אכן דבר מאימתי קורין את שמע בערבית ובשחרית וכ"ה מנין אבות מלאכות מ' חסר אחת וכו' וכן לא הוצרך לדבר בענין מעניני האמונה ולא בחכמה אחרת ולא באחד שעריה מפני שפשוט היה לבני דורו וידוע וחלון בית השכל קרוע בהם ולא יבצר מהם מזימה הם מקום החכמה בענין שאמרו על תבונתם בעלי התלמוד וסיעתם לבן של ראשונים כפתחן של אולם ושל אחרונים אפילו כמחט סידקית וזה הענין ותכליתו יתבאר בשער השני באר היטב:

(מצאתי כתוב לרב ר' אברהם בן הרב רבינו משה זצ"ל בספריו שחבר בלשון ערב שקראו כתב אלספייא"ז דברים אלה שיש בהם תועלת גדולה למה שאני צריך להם להעתיקם ללה"ק חזי לי ואריך):

דע כי כל הנמצא בתלמוד וזולתו מחבורי החכמים ז"ל בעלי מדרשות והמעשיות דברי הפסוקים הנמצאים בידינו עתה מעשים ונעלמים מעיני כל ההוגים בתלמוד ורובי המפרשים לא שלחו בהם ידם ולא באה נפשם בסודם ואבי מורי ז"ל חשב לחבר ספר בפירושים כאשר זכר בתחלת פי' המשנה ולבסוף נטה מעליו ויירא משה מגשת אליו

כאשר אמר בתחלת המורה ואני אחר פטירתו פירשתי בענין זה מעט קט ולא נטיתי מפני שנתעסקתי בחבור הספר הזה כי ראיתי תועלתו גדולה ונאמנה מהתחלת הראשונה אעפ"כ אני מעיר לבך ורעיונך ואתה פקח עיניך על הדרך הזה שדברו החכמים בדרשות הנמצאות להם וממנו כוונתם תהא צופה ויהיה לך לאלהים ואתה תהיה לי לפה ומזה תמלט נפשך מלהלעיג על דברי החכמים או מלכפור באמתת דבריהם או משתחשוב שהם מעשה ניסים כאשר נעשה לנביאיהם וכי כן יעשה לכל חכם ונחסיד ושאין הפרש בין קריעת ים סוף למשה וליוצאי מצרים ובין צליחת הירדן לאלישע ולאליהו או לאחד זולת אלו וכל זה תתחייב כשתקח אותם הדרשות על פי פשוטן או על פי הנראה מהם לכתחלה בעיון הראשון ודי היה בנו להורות שיש מדרשות ומעשיות שיש להם ענין פנימי נסתר חוץ מהענין החיצוני הנראה וכ"ש במה שגלה אבא מורי ז"ל בחבוריו מזה לולי כי חפצי ורצוני להוסיפך ביאור ולהודיעך מעשים בחלוק ענייניהם שאני מחלק לך בקרוב ובמשלים

אמשול לך בזה הפרק וראיתי להקדים תחלה הקדמה זו:

דע כי אתה חייב לדעת כל מי שירצה להעמיד דעת ידועה ולישא פני אומרה ולקבל דעתו בלי עיון והבנה לענין אותו דעת אם אמת אתה אם לא שזה מן הדעות הרעות והוא נאסר מדרך התורה וגם מדרך השכל ואינו ראוי מדרך השכל מפני שהוא מתחייב גרעון וחסרון בהתבוננת מה שצריך להאמין בו ומדרך התורה מפני שנוטה מדרך האמת ונוטה מעל קו הישר אמר השי"ת לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפוט וגו' ואמר לא תכירו פנים במשפט וגו' ואין הפרש בין קבלת אותו דעת להעמידה בלא ראיה, או בין שנאמין לאומרה ונשא לו פנים ונטען לו כי האמת אתו בלי ספק מפני שהוא אדם גדול הימן וכלכל ודרדע שכל זה אינו ראיה אבל אסור ולפי הקדמה זו לא נתחייב מפני גודל מעלת חכמי התלמוד ותכונתם לשלימות תכונתם בפי' התורה ובדקדוקיה ויושר אמריהם בביאור כללים ופרטיה שנטען להם ונעמיד דעתם בכל אמריהם ברפואות ובחכמת הטבע והתכונה [ולהאמין] אותן כאשר נאמין אותן בפי' התורה שתכלית חכמתה בידם ולהם נמסרה להורותה לבני אדם כענין שנאמר על פי התורה אשר יורוך וגו' אתה רואה החכמים במה שלא נתברר להם מדרך סברתם ומשאם ומתנם אומרים האלהים! אילו אמרה יהושע בן נון לא ציתי' ליה כלומר לא הייתי מאמין ביה ואע"פ שהוא נביא כיון שאין בידו יכולת להודיע הענין בכוונה מדרך הסברא והמשא והמתן והדרכים שבהם ניתן התלמוד להדרש ודי בזה ראיה ומופת ולא נענין להם עוד כיון שאנחנו מוצאים להם אומרים שלא נתאמת ולא נתקיימו בגמ' דברי הרפואות וכענין

תקומה שאמרו שמונע להפיל הנפלים שלא נתאמת וכיוצא בזה עניינים רבים שדברו פ' שמונה שרצים במס' שבת וכו' ובמקומותם אתרץ דברים שבחנו אותם הבוחנים ונשמעו ביניהם וסמכו הם עליהם ולא יודה על אמתת עיון רופא אמתי ולא שכל:

ודע כי לא יתחייב בעבור מה שאמרנו שיהא מה שאמרו חז"ל אי כפית אכול אי צחית שתה אי בשל קדרך שדי במכמנא הדברים שאמרנו כי זה המאמר הוא עיקר הבריאות כאשר אמתוהו הבחינה ורפואות הרופאה ר"ל שלא יאכל אדם עד שירעב ושלא ישתה עד שיצמא וכשיצמא שלא יאחר לשתות וכשיתעכל המזון במיעיו שישליכנו ולא יאחרנו שאם צריך לנקביו שלא ישהה אותם וכן אין לנו לטעון לאריסטו ולומר הואיל ואדון חכמי הפיליסופים הוא והקים מופתים אמתים על מציאות הבורא ית' וכיוצא בזה מהדברים אמתים שבאו במופת ופגעו דרך האמת כי כן מצא האמת באמונת קדמות העולם ושאין הבורא ית' יודע הפרטים וכיוצא בזה ולא להכזיבו ולומר הואיל וטעה באמונת אלו כי כן טעה בכל אמריו אבל יש לנו ולכל נבון וחכם להתבונן כל דיעה וכל מאמר על דרך שיש להתבונן אותה ולאמת ולקיים מה שראוי לקיים ולבטל מה שראוי לבטלו ולעמוד מלפסוק הדין במה שלא הוכרע האחד משני הפכים אמרו מי שאמרו כאשר אנו רואים אותם ז"ל שאמרו אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה וכן הם עושים במה שלא הוכרע האחד משני הפכין שמעמידים אותו באמרם בו תיקו וחוזרים להם מדעת שנתאמת להם באמרם בהרבה מקומות חזר בו ר' פלוני מדבריו חזרו בהם להורות כדברי ב"ש וגדול מזה בהוראתם ואהבתם דרך המשפט אמרו אוקי רבא אמורא עליה ודרש ואמר דברים שאמרתי בפניכם טעות הם בידי ועניינים אלו וכיוצא בהם אין להבינם ולהתבונן אותם מפני שהיה גדול העצה והחכמה אלא מפני הראיות והמופתים שיש עליהם וכן אמר אבא מורי ז"ל ביאורה והוא דבר מבואר וענין קל בעיני כל נוטה מעל תאות גופו וראיתי להביא כאן מאמר שאמרו ז"ל ואבאר לך כדי שיתיישב ויתקבל בדעתך אהבתם האמת והודאתם עליו אמרו מי שאמרו אמרו ז"ל בגמ' דפסחים ת"ר חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרים וכו' עד אמר ר' נראים דבריהם שביום מעינות צוננים ובלילה מעינות רותחים ועתה שמע פי' המימרא א"ר לדעת חכמי ישראל שגלגל קבוע ועומד ולא יתנדנד ולא יתנועע והכוכבים והמזלות הת הנעים והנדים ולחכמי אומות העולם שגלגל נע ונד והכוכבים והמזלות אין להם תנועת אך הם כמסמרות נטועים ונעים בתנועות הגלגל ולא מעצמם להשיבם על דעת חכמי אומות העולם ולומר שגלגל קבוע שהרי אנו רואים מזלות הקטנים השמאלי מהם והימיני שלא ימצא לעולם השמאלי בימין ולא הימיני בשמאל אלא עומדים במקומם ולא

יזוזו משם הוא שאמרו חז"ל מעולם לא נראית עגלה בדרום ולא עקרב בצפון וכו' וזאת לא יתתייבו בה אומות העולם אלא באמרם כי סבת הגלגל ותנועתו הוא מן הצפון לדרום או מן הדרום לצפון אבל בהיותם סוברים כי תנועת הגלגל העליון הוא ממזרח למערב וגלגל המזלות ממערב למזרח ימצא כי עגלה בצפון ועקרב בדרום ולא יזוזו ממקומם ולא יראה השמאלי ימיני ולא הימיני שמאלי כאשר נודע למי שהבינו בזה הענין והבין בענין התכונה כי אין ספק כי רבי בהשיבו עליהם שחשב כי סברתם היתה שתנועת הגלגל בין הצפון והימין ישרה תשובתו מעולם לא ראינו וכו' ורב אחא הביא ספק על תשובה זו ואמר כי דלמא כי סדנא דרחייא וכי צנורא דדשא ר"ל ואלו הגלגל בכללו יתנועע המזלות עומדת במקומה והגלגל סובב בתוך העוגהת כאשר תנוד הרחיים בתוך הכלי הסובב אותה והעץ העומד בתוכה קיים ועומד במקומו כן יהיה הגלגל סובב ועוגת המזלות עומד ישמור מקומו ולא ינוד השמאלי והימיני המזרחי והמערבי זהו פי' כי סדנא דריחייא ופי' כי צנורא דדשא ר"ל כאשר יסוב ינוד הדלת על מקומות שהציר סובב כאשר תסוב הדלת על צירה שעקר הדלת סובב ומשתנה מקומו והציר עומד ולא ינוד והאמת כי זה רחוק ויותר רחוק מגלגל קבוע ומזלות חוזרים ואין צורך לכל זה כיון שנתברר שתנועת הגלגל בין פאתי מזרח ומערב כאשר בארנו ואמר בסוף הברייתא חכמי ישראל אומרים ביום חמה הולכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע ודעת זו בלי ספק דבוקה לגלגל קבוע ומזלות חוזרים וחכמי אומות העולם אומרים ביום חמה מהלכת למעלה מן הארץ ובלילה למטה מן הארץ ודעת זו בלי ספק דבוקה לגלגל חוזר ומזלות קבועים וכאשר שמע ר' הדברים האלה שהם תוצאות מן ההקדמות שחלקו בהם תחלה הכריע דעת חכמי אומות העולם בראיה זו שאמר נראים דבריהם שביום מעינות צוננים ובלילה מעינות רותחים והנה זה עם היום ראיה זו רפה וחלושה כאשר אתה רואה ועתה התבונן מה שהורונו בברייתא זו ומה יקר עניינם שלמדו כי רבי לא הביט בדעת אלו אלא מדרך הראיות בלי להשים על לב [לא לח"י] ולא לחכמי אומות העולם והכריע דעת חכמי אומות העולם מפני ראיה זו שחשב כי היא ראיה מתקבלת שביום מעינות צוננים ובלילה מעינות רותחים והתבונן חכמת זה הסוד כי רבי לא פסק כדעת חכמי אומות העולם אלא שהכריע דעתם מדעת שיקול הדעת בראיה שזכרנו זהו שאמר נראים דבריהם הוא מלה מורה על הכרעה ואלו נתברר לו בודאי ובראיה שגלגל חוזר ומזלות קבועים היה פוסק הלכה כמותם כאשר עשו זולתו מן החכמים ז"ל בדעות אחרות ואמרו נצחו חכמי אומות העולם לחכמי ישראל ובאמת נקרא אדון זה רבינו הקדוש כי האדם כשישליך מעל פניו השקר ויקיים האמת ויכריענו לאמיתו ויחזור בו

מדעתו כשיתבאר לו הפכה אין ספק כי קדוש הוא והנה נתברר לנו כי החכמים ז"ל אינם מעיינים הדעות ולא מביטין אותם אלא מצד אמיתתם ומצד ראיותיהם לא מפני האומר אותו יהיה מי שיהיה ואחר הקדמה אומר ומהשם אשאל עזר על התבוננת האמת כי כל הדרשות הנמצאים בדבריהם ז"ל בתלמוד ובשאר מקומות מתחלקות לחמשה חלקים:
החלק הראשון מחלקי הדרשות החמשה הם דרשות על פי פשוטן לא נתכוון בהם דבר אחר זולת הפשט והנראה בעיני ההוגים והחלק הזה עם היותו מבואר ואינו צריך דמיון אודיעך דמיונו לתוספות ביאור והוא בענין מה שאמרו במס' ברכות א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה שנאמר אז ימלא שחוק פינו וגו':
והחלק השני הדרשות שיש חיצון ופנימי והכוונה היות הענין הפנימי ולא הענין החיצון הפשטי ושמו לו ענין חיצון הפך עניני הפנימי לתועלת גדולה כבר התבאר רובס אבל לא כלם במורה הנבוכים ובפירוש המשנה ודמיון החלק מה שאמרו בגמ' דתענית אמר ר' אליעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בג"ע והוא עומד ביניהם וכל אחד ואחד מראה באצבע שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו וגו':
הנה פשט דרש הזה ירחיק כל בעל שכל וכל בעל אמונה מלהאמינו והענין האמתי שנתכוין עליו ר' אליעזר ששכרן של צדיקים הנזכרים לחיי עולם הבא הוא השגתם מהשם ית' מה שלא היה משיגים בעולם הזה בשום פנים וזה תכלית הטובה שאין למעלה ממנה והמשיל שמחת ההשגה ההיא כשמחת מחול וכן דמה שמחת כל אחד ואחד מה שלא היה יכול להשיג תחלה ממנו ית' באמרו וכל א' וא' מראה עליו באצבעה והביא ראיה על המלטת הנפש המשכלת מן האף והחמה בעז"ה באמרו ויושיענו והביא ראיה על ההדר והכבוד האמת שישנו אז לצדיקים באמרו נגילה ונשמחה בישועתו וזה תכלית בקצרות לשון ושלימות ענין מפי דמיון והוראת ענין נכבדים ורבים במלות קצרות ודברים מעשים ובזה תחשוב לכל כיוצא בזה:
החלק השלישי דרשות שאין להם ענין פנימי אלא כוונת אמרם דרך פשוטם בלבד אלא שידיעות פשט דרשות אלו והתבוננותו קשה מאוד על רובי המעיינים עד שלא יובן ואם יובן תהיה תכונת עניינו חסירה או שלא כראוי ולפעמים יראה מרוב דרשות החלק הזה הפוך כוונתם לקושי הענינים והשתתפות המלות ההם ונאמרו בשיתוף על שני הענינים וזה החלק בקושי ובהסתרו קרוב לחלק שלפניו אך במקצת מקומות יותר קשה ונסתרה לכן צריך להזהר בו ושלא יפסוק פי' במהרה כן יבוא לטעות ולצאת מן הדרך ודמיון חלק זה מה שאמרו בגמר' בברכות לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל

תחטאו ואם נצחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם ואם נצחו מוטב ואם לאו יזכור יום המיתה שנאמר ודומו סלה הנה כי זה לא נתכוון אלא פשוטו אך התבוננת הפשט קשה מפני כי הוראות יצר טוב ויצר הרע נעלמות והטבות שזכר קשה להבין ואני אעריך להבינו כדי שתחשוב כל כיוצא בו על זה ואומר כי לשון ירגיז ר"ל להמשיל ולהשליט יצר טוב הוא הדעת ויצר הרע הוא תאות הגוף וכיוצא בה וכוונת הענין שיש לו לאדם להמשיל ולהשליט דעתו על הנאת גופו ויעלה זה במחשבתו תמיד ואם די לו בזה להכנעת תאוותיו מוטב ואם לאו יוסיף על המחשבה ויהגה בחכו ויוציא בשפתיו פסוקים ומלות שיכניעוהו ויזכירוהו הכנעת התאוה וימנע מחשבתו לצאת ולהרהר בדבר אחר ויקרא ק"ש ויתבונן ענינו וישיבנו אל לבו וייחד ק"ש לשני הסבות האחד הוא הרפה והחלש מפני שאמר הכתוב על משכבכם ובק"ש נאמר ובשכבך והוא גזירה שוה ובמלות על דרך סברות והשני הוא החזק מפני שבק"ש זכרון גדולה תכלית יצר טוב והייחוד והאהבה והעבודה ונקם ושלם והכנעת יצר הרע באמרו לא תתורו וחיזוק יצר טוב שאמרו והייתם קדושים לאלהיכם ואח"כ אמרו אם נצחו מוטב [וכו'] כלומר אם הרע יעלה גאונו וגאותו ולא יכנע לבבו הערל במבטא שפתים באותם הפסוקים הנזכרים בק"ש אז יכניענו בזכרון יום המיתה וסוף כל האדם ודי בזה שברון יצר הרע והכנעת גאונו כענין מה שאמר עקביא בן מהללאל הסתכל בג' דברים וכו':

החלק הרביע שאומר אותו בפי' פסוקיה על דרך מחמדי השיר לא מפני שאומרים האמין כי ענין הפסוק הוא ענין הדרש ההוא וחלילה וחס! הוא מה שאמרו ז"ל מקרא לחוד ודמיון החלק הזה מה שאמרו בגמרא דתענית א"ר יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכאשר אמרו שם בפירוש והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די וכן כל כיוצא בזה ולא יעלה על דעתך שכל דרש בפסוק מן הפסוקים כאשר יאמין מי שלא הגיע לדעת אמתית שאומרים שזה הקבלה בידם כאשר הוא בעיקר התורה והקבלות אין הדבר כן אך דע [כי] פירוש לפסוקים (מי שלא הגיע) שאינה תלויה בעיקר מעיקרי הדת ולא בדין מדיני התורה שאינם קבלה בידם אבל יש מהם לפי הכרעת הדעת ויש מהם דברים הנאים ומתקבלים על דרך מחמדי השיר ומשיאים המלות הענינים שהם יכולים לישא ומוציאים אותם וכמה פעמים על דרך תלמוד הבינה במחמדי השיר כי אני לא מסתפק במאמר דברי ר' יהושע בפ' וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא מלחמת עמלק שמע ובא כי זה משקול הדעת אמרו ולא מקבלה וראיה לזה ממה שאמרו שכן הוא כתובה בצדה ואם היתה קבלה בידו לא היה צריך לראיה לפירושו ועוד ראיה אחרת שהרי אנו רואים חכמים אחרים זולת ר' יהושע

בפ' סוברים דעת אחרת ואם הדבר קבלה לא היו חולקים בו שהרי ר' אלעזר אמר מתן תורה שמע והביא גם הוא ראיה לפירושו ור' אליעזר אומר שמועת ים סוף שמע ובא והביא גם הוא ראיה לפירושו וכן אין ספק בעיני כי דברי האומר בפי' דבר אל בני ישראל ויסעו הסיע אותן מלבן כי זה על דרך תלמוד הבינה במחמדי השיר ולא על דרך פי' הדת ותמצא לחכמים ז"ל דרשות מזה החלק בלי ספק [שלא] יהא פי' דרשות פסוק אלא דרשות עומדות בעצמן כדאמר בגמרא ר"ה תנא הוא כנען הוא סיחון הוא ערד סיחון שדומה לסיח במדבר כנען על שם מלכותו ומה שמו ערוד שמו וקרוב להיות כי רוב הדרשות הנמצאות בדבריהם ז"ל הם מזה החלק כי הוא האמת שאין עליו מערער אלא שוגה ופתי כי זה החלק מדבריהם יתחלק לחלקים רבים בהחלק ענינים כהתחלק דעת המשוררים כן יתחלקו דרשות אלו בהתחלק דיעות האומרים וחכמתם והתבונן זה:

והחלק החמישי דרשות דברו בהם לשון הבאי ודמיון החלק הזה בגמר' דפסחים אמר מר זוטרא מאצל עד אצל הוה טעון ארבע מאה גמלי דרש אציל הראשון הוא ראש הפסוק והאחרון הוא סוף פסוק ולאצל ששם בנים ואלה שמותם עזריה בכורו וישמעם ושעריה ועבדיה וחנן כל אלה בני אצל ואמרו קצת המפרשים להנאת זה הדבור כי אצל הראשון הוא זה הפסוק והאחרון הוא פסוק שני שאחר זה ולאצל ששה בנים וגו' והדרשה היא על שני פתוקים אלו ועל שני הדרכים לא יסור דרש זה מהיותו לשון הבאי כי לא יתכן בעיני כל בעל דעה שיש דרש על המקרא כולה משא ארבע מאות גמלי וכ"ש על שני פסוקים הלכך אינו אלא לשון הבאי וכבר ביאר זה זולתינו והחלק הזה מהדרשות מעט מזער בהעריכו לשאר חלקים לפי שרוב דבריהם בלשון הבאי אינו אלא במעשיות כאשר אומר והחלק המעשיות ארבע חלקים החלק הראשון מעשיות שהיו ושאירעו בעולם כפי מה שתמצא אותם כתובים והוצרכו להביאם ללמוד מהם תועלת והתועלת אפשר שתהיה בדינים או בדיעות או באמונות או שיהיה המעשיות ההם מעשה נפלא ומאורע קרוב לענין הנזכר קודם אם כן יצא החלק לארבע דרכים:

הדרך הראשון הוא המעשה שתלמוד ממנו תועלת בדינים כדאמר בסוכה מי שהיה ראשו ורובו בסוכה וכן א"ל ב"ה לב"ש מעשה שהלכו זקני ב"ה וב"ש לקראת ר' יוחנן בן החורני ומצאוהו ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית א"ל ב"ש משם ראיה אף הם אמרו לו א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך וכדאמר בכתובות אמי' דרמא בר חמא כתבינה לנכסה לרמא בר תמא בצפרא לאורתא כתבינה לרב עוקבא בר חמא אתא רמי בר חמא קמיה דרב ששת אוקמיה בנכסים אתא רב עוקבא קמיה דרב נחמן אוקמיה בנכסים אתא רב ששת קמיה דרב נחמן א"ל מה טעמא עבוד מר הכי א"ל שודא דדיינא

עבדי א"ל אנא נמי שודא דדיינא א"ל חדא דאנא דיינא ומר לא דיינא ועוד מעיקרא לא בתורת האי אתית ובמעשיות דרך זו רבו מספר:

הדרך השני הוא מעשה שנלמוד תועלת במדות ודעות כמו שאמר במסכ' שבת לעולם יהא אדם ענותן כהלל ולא קפדן כשמאי מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה עד והלל לא יקפיד למדנו מן המעשה ההיא שצריך אדם להדמות להלל במדה כפי יכולתו שלא יקפיד ולא ירגיז ואפי' על דברים המקניטים שזו מדת נכבדת מאוד וזה הדרך נמצא בתלמוד הרבה:

הדרך השלישי הוא המעשה שנלמד ממנו עיקר מעיקרי האמונה כמו שאמר במסכת תענית מעשה שאמרו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים שלא ימוקו התפלל לא ירדו עשה עוגה ועמד בתוכה ואמר רבונו של עולם בניך שמים פניהם עלי וכו' הנה המעשה הזה יורה על אמתת אמונה נכונה שהשם ית' שומע בקול עבדיו הצדיקים ועונה אותם בצר להם שנאמר ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו וגו' ונאמר ע"י הנביא אז תקרא וה' יענה ואומר יקראנו ואענהו ודמיון מעשה זה שאמרו בתענית פעם אחת עלו ישראל לרגל ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גריון וכו' עד לפיכך נקרא שמו מקדימות שנקדה לו חמה בעבורו וכמוהו הרבה בתלמוד:

הדרך הרביע מעשיות שנכתבו מפני שאירע בהם דבר פלא וענין תימה וכמוהו מה שאמר ביומא, ר' מאיר ר' יהודה ור' יוסי הוו קאזלי באורתא איקלעו להההיא אושפיזא א"ל ר מאיר לאושפיזא בני מה שמך א"ל כידור אינהו יהבו ליה כיסייהו ור' מאיר לא יהיב ליה כיסיה וכו' הנה המעשה הזה לא נכתב אלא להודיעך בינת ר' מאיר והפלא שאירע שנתאמתו דברי ר' מאיר בהכרת האיש ההוא וכמוהו מה שאמר במגלה דר' יהודה נשיאה שלח ליה לר' אושעיה אטמא דעגלא תלתא וגרבא דחמרא שלח קיימת בנו מתנות לאביונים הדר שלח ליה כוליא דעגלא תלתא וגרבא דחמרא שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו וכן כל כיוצא בזה ומעשיות בדרך הזה בתלמוד לאין מספר ובגמרא דגיטין תמצא מהן לרוב ובמקומות אחרים בתלמוד ואפשר כי בהתחלק דיעות המפורשים במעשיות אלו שימצא בהם תועלות אחרות וימצאו בשלושת הדרכים שדברנו בהם כבר והאמת שזה החלק מהמעשיות יש לו דרך רביעי בפני עצמו על הדרך שבארנו:

החלק השני המעשיות שנראו וארעו בהם בחלום וזכרו אותם בלשון צח ופשוט לדעתם כי אי איפשר שיטעה בהם בעל שכל ובינה וכמו שאמרו חז"ל בברכות תניא אמר ר'

ישמעאל פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וכו' וכזה בדבריהם בהרבה מקומות וכמו כן במעשיות שזכרו בהם מראות הנביאים ושדבר עמהם ושהועילו עמהם וכמו מעשיות שזכרו בהם שדים והרואה שאין לבו עמו יחשוב כי הם דברים היו בעולם כמו שנכתבו ויבוא לחשוב ולהאמין דבר הנמנע שאי אפשרי אבל חייב וכל זה יקרה לו לרוב פתיותו ומיעוט ידיעתו בטבע העולם ובמעשה הנסים ובדרך החכמים ז"ל שהוא דרך הנביאים שספרו בלשון הפשוט מה שראו במראות הנבואה ודרך זו דרכו החכמים כמו שבאר אבא מורי ז"ל במורה הנבוכים למבין:

החלק השלישי מעשיות שאירעו בעולם כמו שנכתבו אלא שדברו בהם לשון הבאי לדעתם כי לא יטעה בעל שכל שהם דברי הבאי והם היו מתירים חלק זה שהוא לשון הבאי כענין שאמרו בגמר' תמיד דברה תורה לשון הבאי דברו נביאים בלשון הבאי דברו חכמים בלשון הבאי דברה תורה בלשון הבאי ערים גדולות ובצורות בשמים דברו נביאים בלשון הבאי ותבקע הארץ לקולם דברו חכמים בלשון הבאי תפוח וגפן ופרוכת וג' מקומות אלו הם במשנה כי בתלמוד ימצא הבאי לאין מספר שלא ימנע כ"ג ולא ב"ג: ודמיון החלק הזה מה שאמרו בגמר' דמגלה רבה ור זירא עבדי סעודתא בהדי הדדי קם [רבה] שחטי' לר' זירא בעי רחמיה עליה ואחייה פי' שהכהו ופצע בו חבורה גדולה שקרוב למיתה ולגודל המכה הביא שחטיה, ואולי היתה המכה ההיא בצוואר ופי' ואחייה מלשון ויהי מחליו ובלשון חכמים ז"ל עד שתחיה המכה וכמוהו בכתובות רבי חכינאי הוה קאזיל לביה רב בשילהי דר' שמעון בן יוחאי וכו' ואזיל ויתיב בבי מדרשא עשר שנין וכו' עד פרחה רוחה (שנפרדה ממנה נשמת רוח חיים) אמר לפניו רבש"ע ענייה זו לשוא שמרה בעי רחמיה עליה ואחייה ואין פי' פרחה רוחה שנפרדה ממנה נשמת רוח חיים במיתה אלא מרוב שמחתה כשראתה אותן בפתע פתאום נפלה להפרח חלק מחלקי הנפש החיה כאשר יקרה לבני אדם פעמים רבות ובקש רחמים וחיתה ותחי נפשה וכן כל כיוצא בזה:

החלק הרביע הם מעשיות שאירעו באמת אלא שדברו אותם בתבנית משל וחידה באלו נתבונן שלא נתבאר ענינם לכל אדם בכללו עד כשיתבונן בצורת מעשה החכם והנבון יבינהו וידע כוונתו ויראה בפשט מעשיות מהחלק הזה דברים נאים ונחמדים ודברים אחרים שמניעתו נכרת אפי' לפתי וקטן ויקרה לפי שמניעת דברים אלו בענין פשוטה (?) להאמין הדרש ההוא על פי פשוטה אע"פ שהוא נמנע אצל ולמי שידע טבע העולם ודרך מציאותיו יבין ענין המשל החידה ויכירנו ודמיון דבר זה כמו שאמרו במס' סוכה הנהו תרתי כושאי דהוו קיימו קמיה דשלמה ואמרו ליה לאלחורף ואחיה בני שישא

ספרי דשלמה חזייא למלאך המות דהוו עציב וכו' עד פתח שלמה ואמר רגלוהי דבר אינש אינון ערבין ביה לאתר דמתבעיין אינון מובלין ליה הנה פשט המעשה נמנע מניעה גמורה לכל בעל שכל ובינה ועינינו לפי הנראה בעיני הוא דבר אירע באמת ר"ל כי שני האלה נודע לשלמה כי היו הולכים בדרך כל הארץ מפני חולי שקרה להם או ענין אחר ורצה לקנות תחבולות להצילם מן המות והבריחם מן הארץ ההיא אל ארץ אחרת שהיתה טובה להם לפי מה שהיו צריכים ולפי מזגם שהיה חושב כי ימלטו שם ומתו במקום ההוא אשר חשב שלמה כי שם ימלטו ברצון השי"ת אשר אין מלפניו לא מנוס ולא מברח ובזה אמר שלמה רגלוהי דאינש וכו' וכל מה שנאמר בענין המעשה ההוא מלבד מה שפירשנו הוא לתיקון המשל ולחבר ענין החידה ואפשר כשיתבונן אדם היטב במלות המעשה הזה ימצא ענין לכל מלה ומלה ואין רצוני להאריך עתה בזה ואל תתמה מפני שזוכרים החכמים ז"ל בדבריהם מעשיות ואגדות שכלם בכללם משלים וחידות ואינם על פי פשוטם שהרי הם ז"ל מפרשים פסוקים מדברי הנביאים על דרך זה ראה מה שאומרים בפסוק הוא הכה את הארי ובפסוק הוא הכה את שני אריאל בגמרא דברכות והוציאוהו מפשוטו עם היות הנביאים אומרים אותו בלשון פשוט כאלו אין בו ענין שני ואין רצונו לומר כי פסוקים אלו יש להם עכ"פ פי' אחר חוץ מפשוטם ושמים אותם חידות ומשלים כ"ש שיש לנהג מנהג זה בדבריהם שפשוטם נמנע בעיני כל רואה בעיניו וכבר העיר על זה אבא מורי בפרק חלק מפירוש המשנת ומצאנו להם ז"ל מאמר נכבד מורה ומודיע כי ימצא חידות ומשלים ברוב דבריהם נענין שאמרו בגמרא דערובין תלמיד אחד שהיה לו לר' אליעזר שהורה הלכה לפניו אמר לה לאימא שלים דביתהו תמה אני אם יוציא זה שנתו ולא הוציא שנתו אמרה לו וכי נביא אתה וכו' עד שמו ושם אביו למה שלא תאמר משל היה הנה לך שהורינו בזה שיש בדבריהם [דברים] רבים שאינם על פי פשוטם והשב ראיה זו על לבך ושים עינך בה כי היא פליאה נכבדת וראיה גדולה והעיר אותי על ראיה זו אחד מנבוני תלמידי החכמים והחלק הזה האחרון מן המעשיות קרוב להיותו מהחלק השני מהדרשות ר"ל שהשני חלקים נכבדים וכלם מחמדים ועניניהם גדולים ונפלאים ואין לגלותם לכל אדם ומפני זה דרכו בהם דרכי החידות והמשלים ואתה דע לך ואחד מן הדברים שיש לך להתבונן ולהתעורר בו מפני שיש לך תועלת גדולה בידיעת המעשיות או יותר כגון שהיה ממנו בחלום וממנו בהקיץ בלי ספק וממנו משל וחידה וכשתבוא לפרש כל המעשה על דרך אחד מהחלקים תגדל המבוכה ולא יודע אמתת המעשה ולהעירך בזה די לך תועלת ודע כי כן הדרשות נמצאים מורכבים ר"ל כי ימצא דרש מורכב משני חלקים או יותר ודמיון המעשה המורכב משני חלקים

או יותר ממה שאמרו בחגיגה ת"ר מעשה בר' יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על חמורו ויוצא מירושלים ור' אליעזר בן ערך אחריו ללמוד תורה מפיו א"ל שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה א"ל ולא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם ומבין מדעתו וכל עד יצא מחלציך הנה המעשה הזה קצתו היה בהקיץ בלי ספק כמו שאמר וקצתו בחלום נמצא שהוא מורכב מן הראשון ומן השני וכך כל כיוצא בזה ודמיון המעשה המורכב מג' חלקים המעשה שאחר זה המעשה שהזכרנו וזה שאמרו חז"ל וכשנאמרו הדברים לפני ר יהושע וכו' עד מזומנים לכת השלישית הנה המעשה קצת מהחלק הראשון וקצתו מחלק השני וקצתו מהחלק הרביעי ודמיון החלק הראשון מהמעשה הנה הוא גוף המעשה הנזכר בראשונה שהיו גבורים אלו מתעסקים בדרוש מעשה המרכבה ודמיון החלק השני מבואר במעשה שא"ר יוחנן בן זכאי ראיתי בחלומי ודמיון החלק הרביעי מה שאמרו בענין קבוץ המלאכים ועומדים לפניו ואי אפשר פי' ענין זה כי הוא גילוי סוד וכבר דברנו גדולות ונכנסנו לפנים שלא ברשות וביארנו מה שיש בו ספק לכל נבון וחכם ואומר אני כי בחלקי המעשיות והדרשות לחלקיהן ובהביאו דמיון כל חלק וחלק כי פרשתי זה כל הדרשות והמעשיות שנמצאים בתלמוד בכח הקרוב למי שמבין כי ידעתי כי לא יקשה אחרי זאת על המבין כשיראה דרש או מעשה שישמענו שידע ויבין מאיזה חלק הוא מהחלקים שזכרנו ובזה ימלט נפשו מלהוציא על המדברים ז"ל דבות שלא כראוי כאשר יוציאו הקראים והכסילים וכיוצא בהם או שיטבע ביון הסכלות בדברים הנמנעים ויחשוב שימצא דבר שאינו מצוי ושאירע דבר שלא היה ונברא ויבוא לכפור בהשי"ת בהגשימו אותו וכיוצא בזה וכן יקרהו בפרשו אותם הדרשות על פי פשוטם והאמינו אותם על דרך ההוא כמו שאמרו חז"ל תלמיד טועה ברבו תולה והתבונן עיקר זה כי הוא עמוד גדול וחומה בצורה ביארתיו בסיוע אלי בספר הזה ועתה אתה ברוך ה' שימנו כחותם על לבך וכטוטפות בין עיניך יהיה לך לפתח והקדמה לכל מה שתקרא או תשמע מהדרשות והמעשיות ועליך תועלת גדולה ותהיה ממשכילי האמת ומכיריו ולא מהפכם ההולכים אחרי ההבל ומהבלים והוא יתברך ברחמיו יישר מעגלותינו ויכין צעדינו לדרוך בנתיבות האמת וללכת באורחותיו יהי שמו מבורך אמן:

אברהם בן משה בן מיימון הספרדי

נשלם

שיר אשר שלח ר"י אלחריזי להרמב"ם ז"ל בחייו

נרשם עליו: ואלה עשיתים ולרבינו משה שלחתים

מאתך השר תהלתינו \ ובך וממך כל גאולתינו

מלאך אלהים את ונבראת \ בצלם אל ואם אתה בתבניתינו
בגללך אמר אלהים נעשה \ אדם בצלמינו וכדמותינו
עור לו בספר תחכמוני
יום עלו כל חכמי תבל \ אל מעלת רמים וגבוהים
עלו למרום השכל \ אך משה עלה אל האליהם
נוסח האגרת שהשיב רבינו משה ב"ר מימון ז"ל
לקהל הקדוש הנהדר קהל לוניל ז"ל *(נעתק מספר או"כ ובא לידי בכלות ההדפסה וליוקר ערכו העתקתיו והצנתיו פה

מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה, כנדגלות איומה, הוא העדה הקדושה, האבן הראשה, אשר על לוח לבם התורה חרושה, וקשתם במלחמתה נחושה, ולהם לבדם היא היום מורשה, עדת לוניל המה החכמים היקרים השרים האדירים, כלם גבורים, יגן אלהים בעדם לעולם, וירבה שלום בגבולם אמן מאת המתפלל בעדכם להתמיד אל שלותכם ולחזק אל בית החכמה על ידיכם משה בר מימון ז"ל הגיעו אלינו כתביכה הראשונים והאחרונים ועליהם חתומים האנשים אשר נקבו בשמות וברכנו הכל בכלל ובפרט י"י אלהי אבותיכם יוסף עליכם וכו' ומדבריכם ושירותיכם ושאלותיכם נכר רוב חשקיכם בתורה ורדיפתכם אחר החכמה, וחשוקתכם אל המזימה וידענו שהחתומים שרינו וכהנינו ולויינו כלם נשיאי עדה אנשי שם מן הגבורים אשר מעולם אנשי השם, יעש אלהים להם שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ אמן ואל יקשה בעיניכם אלופי איחור תשובתכם עד עתה כבר הודענו העלה בכתב הרב ר' יהונתן הכהן בחיר (!) יראה זרע יאריך ימים וחפץ י"י בידו יצלח, וכבר השבנו על אותן הספקות ושלחנו לכם עם זה הכתב החלק השלישי ממורה הנבוכים בלשון ערבי ואשר שאלתם שאעתיקנו לכם אני בלשון הקדש מי יתנני כירחי קדם לעשות שאלתכם בזה הספר ובשאר הספרים שחברתי בלשון קדר אשר הקדיר שמשי כי אהליהם (נ"ב: נ"ל אהלי חם) שכנתי, ושמחה גדולה היתה לי בזה להוציא יקר מזולל ולהשיב גזלה אל הבעלים, אבל סבות הזמן סבבוני אפי' הפירושים שעשיתי וכמה ענינים שחברתי בלישנא דרבנן שהן עדיין אפילות לא נשאר לי פנאי לדקדק אותן ולהגיהן עד שיצאו לאור העולם וכ"ש להעתיק מלשון אל לשון חי נפשכם אלופי ומיודעי אפי' לכתוב פרשה קטנה אין לי פנאי לא ביום ולא בלילה ומפני כבוד הצבור צערתי עצמי וטרחתי לכתוב כתב זה כלו בכתב ידי ומכל מקום הזה (הנה?) אצליכם בן החכם משמח אב אשרי יולדתו הוא התלמיד היקר נזר המשכילים ר' שמואל שצ"ו בר יהודה החכם ז"ל נבון ומשכיל ורחב

לב הרבה ובעל דעה נכונה ולשון למודים נתן לו האל ולא יבצר ממנו כל אשר חפצו להעתיק לכם וכבר כתבתי לו כתב בכתב ידי בלשון ערבי (?) והגרי על עסקי ההעתקה ואם (ואתם?) אלופי ומיודעי חזקו ויאמץ לבבכם הרי אני מודיע לכם שלא נשאר בזמן הזה הקשה אנשים להרים דגל משה ולדקדק בדברי רב אשי אלא אתם וכל הערים אשר סביבותיכם שאני ידעתי שאתם קובעים מדרשות תמיד ושאתם בעלי בינה וחכמה אבל הכל המקומות האלה אבדה תורה מבינם רוב המדינות הגדולות מיתות ומיעוטן גוססות וכמו שלשה ארבעה מקומות תולים בכל ארץ ישראל ובכל סוריא מדינה אחת והיא אחלב שבה מקצת חכמים ועסקיהם בתורה אבל אין ממיתין עצמם באלה ובכל הגולה ובכל שער (בבל ושנער?) שנים שלשה גרגרים ובכל תימן וערי המצר הערבים כלם מעט עוסקין בתלמוד אבל אינם מכירים אלא הדרוש וקבל שכר לפי שבקצוות הן כבר נתנדבו מהם אנשים בעלי ממון יברכם אלהינו ושלחו שלוחים וקנו שלש נוסחאות מן החבור ונתנו נסחה בכל גבול וגבול הוא שהאיר עיניהם ותקן מעשיהם עד הודו אבל היהודים שבהודו אינם יודעים התורה שבכתב ואין להם מן הדת אלא שהם שובתים ונימולים לשמנה ובערי העלגים שהם בדת ישמעאל קוראים בתורה שבכתב ועושין כפשטה וערי המערב בעונותינו כבר נודע את אשר נגזר עליה ולא נשאר לנו עזרה אלא אתם אחינו אנשי גאולתנו חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלהינו השתדלו להיותכם אישים בני חילכם (חיל כי ?) הדבר תלוי בכם ועליכם מצות יבום או חלוץ או יבם ואל תשענו על מלחמתו (מלחמתי?) אני היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא שכבר זקנתי ושבתי לא מרוב השנים אלא מטבע הגוף שהוא ידוע חולי והבורא ית' יסייע על ידכם וישים אתכם לשם ולתהלה ברכה בקרב בארץ אמן:

מאמר על הנפש, לר' יוסף עקנין

והוא פרק א' מספרו הגדול מרפא הנפשות בלשון ערבי *(נעתק מספר דברי חפץ והוא מכת"י באקספארד:):

החלק הראשון בגדר הנפש הפנימית הנפת היא משלמת גוף טבע בעל רוח חיים בכח והוא לה תמימתו השלמה ורצונינו במה שאמרנו כי הנפש היא צורה עיקרית לא מקרית ואמרנו גוף טבע להבדיל גוף התולדה מגוף העשוי במלאכה כמו המטה והחותמת ואמרנו בעל רוח חיים בכח זה גבול שני להבדיל בו מן הברזל והאבן ודומיהם כי אעפ"י שהם מן הגופות הטבעיות אינם מזומנים לקבל רוח חיים ועל כן היא הנפש המשלמת גוף טבע בעל רוח חיים בכח וזהו גדר אריסטו אשר נתן לה ולקח זה השם מתמימות תנועתה ושלימום פעולה כי הוא הודיע כי הגופים בטרם היות הנפש בהם נקראו בעלי

רוח חיים בכח ובהמצא הנפש בהם השלימה אותם והוא חיים בפועל וזה ענין מה שאמר החכם (קהלת י"ב ז') והרוח תשוב אל אלהים אשר נתנה ולא אמר אשר בראה ואשר יצרה וזה ענין מה שאמר (בראשית ב' ז') ויפח באפיו נשמת רוח חיים אח"כ הודיע שהיא משלמת חסרון הגוף (שם) ויהי האדם לנפש חיה ר"ל כי הוא בפועל בעל רוח חיים וגם זה כן ענין שאמר האל ית' (בראשית א' כ"ו) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו רצה להודיע כי הנפש חנתה בו והשלימה גופו הטבעי כמו שנאצל מזיו האל עליה ע"כ דמתה אליו מפני שהיא עיקר הגוף ולא גוף כי לא יתכן שירצה לומר באומר נעשה אדם בצלמנו צורה גשמית כי השכל ירצו שלא יהיה לו גוף כי אלו היה בעל גוף נתחדשו עליו המקרים וכבר רחקו מעליו כמו שהתבאר בס' הנקרא מה שלאחר הטבע ואמר האל ית' מעיד על כבודו כי המקרים לא ידובקו בו ולא ישנוהו כמו שנאמר (מלאכי ג' ו') אני ה' לא שניתי ועוד אמר בביטול הגשמות ממנו (דברים ד' ט"ו) כי לא ראיתם כל תמונה ומפני שנסתלקו מעליו עניני הגשמות מדרך השכל ומדרך הדת ידענו כי ענין מה שאמר נעשה אדם בצלמנו שתהיה הנפש דומה למצוותיו ופעליו הנכבדים כמו שאמרו חז"ל (ברכות י' ע"א) מה הוא טהור אף היא טהורה ומה הוא קדוש אף היא קדושה ומה הוא ראה ואינו נראה אף היא רואה ואינו נראה מה הוא סובל כל העולם כולו אף היא סובלת כל הגוף כי אינה בעל גוף בעל אורך ורוחב כדי שישלוט עליה הכפל והחילוק וכדי שיודבקו בה שאר המאמרות התנועה ויחולו בה אבל היא נושאת הגוויה מתקנת צרכיה משלמת חסרונה כמו שהאל ית' מתקן חסרון ברואיו ועוד כי אין יכולת בראות העין או בזולתו מן ההרגשות להשיגה אבל ישיגוה עין השכל כמו בוראה הנעלם מעינינו ונגלה לעין שכלינו כפי מה שנוכל להשיג ועוד כי היא קיימת במציאותה בלי נעדרת כמו בוראה שהוא קיים במציאותו בלי נעדר ולא ישיגהו כליון ועוד כי היא מתאחדת בדעות המושכלות על תכונתם ואעפ"י שיהיו רחוקות ממנה לפי יכולתינו וכפי מה שיתכן לה להשיג בוראה שהוא יודע כל המושכלות לא יבצר ממנו דבר מהם ואולם זכר למקום ההוא צלם ודמות להודיענו כי היא דומה לבוראה בשני ענינים במציאותה האמתי לענין ביטול הגשמות ממנה נסתלקו המקרים וקיום היותה על זה הענין נאמר צלם והשני היותה דומה אליו בפעליה האצולים ממנו בתקונה צרכי הגוף וידיעת האמיתות ושאר פעולה על זה אמר דמות ומה יקרו דברי רז"ל בבראשית רבה (פרשה ה') בפירוש וירדו בדגת הים אר"י בר חנינא זכו ירדו לא זכו ירדו ר"י איש כפר חנין [אומר] את שהוא בצלמנו כדמותנו ירדו את שאינו בצלמנו כדמותינו לא ירדו מי שנפשו זכה וטהורה ולא נתערבה בתערובות הגוף תצלח למלוכה על נפש שאין לה דבור מפני שיש לה יתרון

עליהם ומי שדמתה לדמות הבורא יתב' וטבעה ביון מעמקי הגוף ובאה לחקור סתומיו ונשטפה בשבלת מימיו היא שפחה נחרפת לתאיותה הבהמית וזהו ענין מה שאמר ירדו כי החיות שאין להם דבור הם נכבדים וטובים ממנו כי יש להם תכלית צרכיהם אשר נבראו בעבורם גמורים בתכלית מה שיתכן להם להיותם והנפש הסכלה לא די לה כי נלאתה להשיג לתכלית מה אשר בשבילו נמצאה אלא עוד התעסקה בתאוות הבהמיות החולפות ואובדות כמו שאמר הקב"ה בתוכחתו כי רע עשה עמי על כן חפשה לא נתן ונפלה בעבדות שאין לה פדיון ולא נגאלה ממאסרו לאסור יהיה לה כסופה בעולם הבא מן העונש הקשה והמחלה והצרות ומה שאמרנו כי הנפש ההיא משלמת לגוף טבעי אין רצונינו לומר כי היא משלמת בעצמה אבל היא.....*(כאן נמצא בכת"י ציון לחסר:) משלמת אותו כי הגוף יהי חסר בעוד שאין הנפש בו ..... כי השלימות ב' מינים האחד שיהיה הוא בעצמו השלימות כמו התמימות באש ההוא והשלימות בעצמו ובו תשלוט האש והמין השני הוא שיהיה עושה בשלימות כמו רב החובל כי הוא שלימות הספינה מפני שהוא שעושה בה השלימות וכמו הבונה שהוא שלימות הבנין כי הוא ישימהו שלם והנפש היא ממין הזה השני ועוד נוכל לחלק השלימות חילוק אחר על שני מינים המין הראשון האדם שהוא חכם סופר ומשכיל וכשירצה יכתוב והאחר כמו האדם אשר לא יכתוב ויתכן ללמוד הכתיבה ויהיה סופר אם כן הנפש ההיא השלימות לגוף הטבעי אבל היא השלמת נבדל כמו רב החובל שהיא שלימות הספינה והוא נבדל ממנה ולא יזיק לה בהבדלה ממנו והשלימות אשר איננו נבדל כמו התמימות באש שאינה נבדלת ובהבדלה ממנו תאבד התמימות ותמות וכן הנפש ההוא לגוף שלימות נבדל ר"ל פי בהפרדה מן הגוף לא תאבד ועוד יחלק השלימות לשני חלקים אחרים כי כשתהיה השלימות לאבר אחד ולא יעבור מעליו ויעשה צורה לאבר ההוא כמו ההראות כי היא שלימות לעין לא יסור מן העין והוא לה צורה וכשתהיה השלימות לאבר אחד ויגיע לכל האברים הוא נפש אבל היא נבדלת ממנה ובהבדלה ממנה תשחת כמו כח המגדל בגוף והכח הגופי אשר מקומותם ידוע באיכות הגוף ויגיע לגוף וכשיבדלו מן הגוף נשחתו ונאבדו ולא יפעלו פעולתם הראויות להם ולא בגוף הסובל אותם ובהיות השלימות לגוף כמו לאבר אחד נקרא נפש אבל הוא נבדל מנשאו כלומר כי כשיבדל מן הגוף לא יאבד כמו הנפש החכמה והראיה כי הנפש לא תאבד אחרי הפרדה מן הגוף בעבור כי היא פועלת בדבר הרחוק מגופה והיא חושבת לו עד אשר תדענו מבלי שיעמוד בפניה ומאחר אשר פעולתה עובר חוץ מגופו ומגיע לזולתו בזאת תדע כי היא קיימת אחר הפרדה מן הגוף ואם לא כן הדבר יהיה פעלה יותר נכבד ממנה וזה טעות

שוא שיהא הפיעל יותר נכבד מהפועל כי הפיעל נמצא מכח הפועל כהמצא הפרי מן האילן ולא ימצא הפועל מן הפיעל והדבר מחויב שלא נקרא לנפש לבדה חיה אלא בהתחברותה עם הגוף אעפ"י שהיא משלמת אותו כי היא כמו הראות שהיא משלמת לעין הגוף ועל נפש החכמה הזאת נאמר (שמואל א' כ"ה כ"ט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך וזה הפסוק רומז שהיא קיימת בקיימות הבורא יתב' אשר אין לו תכלית ולא סוף ואביגיל אמרה זה הפסוק והיא מן ד' נביאות שנתנבאו לישראל ואמרו רז"ל במדרש קהלת *(כוונתו בדרש רז"ל בפסוק הזה:) (מס' שבת דף קנ"ב ב') והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה תנה לו כאשר נתנה לך מה הוא בטהרה אף אתה בטהרה משל למלך בשר ודם שחלק בגדי מלכות לעבדיו כל פקחים שבהם החזירום מגוהצים טפשים שבהם החזירום מלוכלכים שמח המלך לקראת הפקחים וכעס על הטפשים על הפקחים הוא אומר כלים ינתנו לבית האוצר והם ילכו לשלום על הטפשים הוא אומר כלים ינתנו לכביסה והם יכבשו בבית האסורין אף הקב"ה על גופן של צדיקים הוא אומר יבוא שלום ינוחו על משכבותם (ישעיה נ"ז ב') ועל נפשם הוא אומר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (ש"א כ"ה כ"ט) ועל גופן של הרשעים הוא אומר אין שלום אמר ה' לרשעים (ישעיה מ"ח כ"ב) ועל נפשם הוא אומר ואת נפש אויבך יקלענה בכף הקלע (ש"א שם) והנה הודיע כאן בביאור קיום הנפשות של צדיקים לעד אין להם כליון רק הם בנועם קיימת ובתענוג גדול ועצום והוא מה שאמר את ה' אלקיך (ש"א שם) והוא היותה דבוקה בבורא ויודעת אותו ועל נפשות הרשעים אמור כי היא בעונש מכאיב ויגיעה עצומה הם אסורים בה לבד והמשילה לאבן הקלע שהוא עולה למעלה כפי כח הקולע וכשתגיע לתכלית כח הקולע תשוב למטה בטבעה ותשוב למצוקי ארץ כן נפש הרשע מפני חכמתה ודעתה את הבורא תעלה למעלה ומפני רוע מעלליה תרד למטה למדרגה התחתונה של גיהנם ואין לה מנוחה מפני שהיא נכספת אל העליון והיא מתנהמת על המעללים והיא באבל וביגון והנה הנפש החכמה והרשע אין להם אבדון וכליון אך היא נבדלת האחת מן השנית כי האחת בנועם והשני בקצף ועונש כל ימי עולם ואמר עוד ר' אליעזר הגדול (מס' שבת שם) כי נשמת הצדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים ושל רשעים כו' הודיע זה הענין החכם באמרו (קהלת י"ב ה') כי הולך אדם אל בית עולמו כי המות עולמו של אדם ועומד שם לעולם כפי מה שהוכן לו או כעס או הצלחה או עונש ועמל ואמר במדרש קהלת (שבת קנ"ב א') אל בית עולמו מלמד שכל אחד ואחד עושין לו מדור לפי כבודו משל למלך בשר ודם שיש לו חיילות הרבה כשנכנסין במדינה נכנסין בשער א' וכשיושבין

נותנין לכל אחד ואחד מדור לפי כבודו והשער אשר זכר כאן הוא המות אשר ישתוו בו הכל כמו שאמר (קהלת ט' ג') מקרה אחד לכל אך יהיה הפרש בין הנפשות אחר המות ושם יודע הצלחת המצליח והפסד המפסיד ובזה הענין אומר (שם ג' כ"א) ומי יודע רוח בני האדם העולה למעלה ורוח הבהמה היורדת וגו' ופירוש ורוח הבהמה רומז לנפשות הכסילים והפריצים אשר נפשותם לאבדון וכליון ועונשם קיים לעד וחכמת שלמה ע"ה גדולה שישים דברים בבהמות אם נפשותם יורדת למטה או הנפש הטבעי או המתאוה אשר באדם בידוע שהם אובדות באבוד הגוף ואין הרמז אלא בנפש החכמה בכסילים או ברשעים וכבר הבאנו ראיות מן הדת ומן השכל על קיום הנפשות ובלבד הנפש החכמה משלוש הנפשות אשר הצלחתם קיימת בעוה"ב לצדיקים וכן קיום הנפשות (לרשעים) מפני שהם יודעים ואינם עושים והם אשר נאמר בם (ישעיה ס"ו כ"ד) כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה פירות תולעתם ר"ל נפשותם וניתן הכתוב אשם אשר לא תכבה ותולעתם אשר לא תמות כי שלא תאבד העלולה לא יאבד העלול ונפשות הכסילים לא תאבד באבוד גופן ובהן נאמר (מלאכי ד' ג') ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וזכר בכאן אפר לאבוד נפשותם כי העצים לא ישובו אפר עד אבוד האש מהם והודיע במאמר הזה עוד כי נפשותם לא ישובו לגופם אחרי אובדם כאשר לא ישוב העפר אל הגוף אשר היה בו:

תם מאמר מרפא הנפשות לחכם ר' יוסף אבן עקנין בד"ח לב"א תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי ונפשי צרורה בצרור החיים בריך רחמנא דסייען:

נשלמו אגרות הרמב"ם

אודה במאורי רם הכונן מפעלי
לרצון יהיה ככליל טורח עמלי
נצח בטובך עודדני רהב גורלי

איגרת קנאות

אגרות קנאות

אשר קנאו חכמי הדור לכבוד קדושת הרמב"ם זצ"ל *(נעתק מאגרת הרמב"ם):

אלו מקצת הכתבים שנכתבו בגלילות מלכות אדום בעניני הדברים הנוראים והמקרים הקשים והנפלאים שנתחדשו בענין ספר המורה וספר המדע

כי קמו במונפיליי"ר אנשים בני בליעל רב אחד עם שני תלמידיו המו כדובים והחטיאו את הרבים לעשות חונף ולדבר תועה על יי' ועל משיחו רבינו משה בן הרב רבינו

מיימון זצ"ל עד אשר קנאו חכמי בדר"ש ונרבונה ויתר קהלות פרובינצ"ה לאלהיהם ונדו והחרימו ג' החטאים האלה בנפשותם וכראותם כי כלתה אליהם הרעה עם שכניהם שלחו אחד מהם עם כתביהם לצרפת לחכמים הנמהרים אשר שם והסיתו אותם והטיחו דבריהם באזניהם עד אשר שמעו לקולם ויענו אותם כרצונם ויפתום לשלוח לקהלות פרובינצ"ה נדויים וחרמות וכראות החכמים ההם כי נשקה ביעקב האש הגדולה הזאת בחרו אחד מהם מחכמיהם ואדיריהם הוא החכם הישיש רבי דוד בן קמחי ז"ל וישלחו אותו ליתר הקהלות להקהל ולעמוד על נפשם מיד כל מדינה ומדינה וכל עיר ועיר ממשלת קטילוני"א וממלכת ארגו"ן לא התמהמהו לשלוח מצודים וחרמים לרגלי המורדים והפושעים כאשר יראה מטופס כתביהם:

וגם רבני הצרפתים שבו מדרכם הרעה ונחמו מאשר עשו ובושו מאשר כתבו ושלחו כתבים להתנצל לפני חכמי פרובינצ"ה ושם אב הטומאה המעורר מדנים שלמה ב"ר אברהם מונפילי"ר לאחר זקנותו נזרקה בו מינות והסית והדיח ותבשילו ברבים הקדיח עלה באשו ותעל צחנתו ישלם יי' לעושה הרעה כרעתו ושני תלמידיו האחד יונה כי הוא ענה דמעיקרא פסול מדרבנן ולבסוף ממזר מדאורייתא ודוד בן שאול נתחבר עמו לבשתו ולבושת חרפת אמו והיינו דבר הלמד מענינו לא הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני ההוא מינו נשא בשמותיו חותמו וממזר בן הנדה עולה בגימטריא שלו ואלו השלשה המה קטני ארץ שפרצו פרץ על פני פרץ ותחת שלש רגזה ארץ:

וכאשר בא רבי דוד בן קמחי ב"ר יוסף בן קמחי מנרבונה אל מלכות קסטילי"א שיגר כתב מאביל"א אל החכם הנבון השר הטפסר הרופא ר' יהודה בן החכם הנכבד רבי יוסף ז"ל בן אלפאכ"ר שתחלתו הוא אנכי יצאתי לסטן על דבר המחלוקת אשר היתה בין אנשי פרובינצ"ה וקדושיה ובין רבני צרפת וחכמיה בדבר מורה הנבוכים שנתגלגל על ידי ר' שלמה ב"ר אברהם ממונפילי"ר ותלמידיו ופייס ר' דוד ממנו לדבר עם זקני טוליד"ה יצ"ו לנדות ולהחרים את רבי שלמה ותלמידיו ויאחר תשובתו כדי לכתוב לו בארוכה להודיע דעתו במורה הנבוכים וכראות רבי דוד כי נתעכבה התשובה הוסיף לו שנית אגרת המתחלת הנה עצרני יי' מלכת אליכם והעתיר בה דברים על אשר לא מהר להשיב מענה ולעשות את בקשתו ועל זה השיב לו רבי יהודה מענה בקצרה שתחלתו מי כהחכם והשיב עליו רבי דוד כתב אחר שתחלתו יהודה אתה יודוך אחיך ואחר כן שלח לו רבי יהודה תשובה על כתבו הראשון תחלתו יגער יי' בך הסטן וכשהגיע דבר התשובה לרבי דוד כתב אליו כתב תחלתו לא אחדל לדבר אליך והשיב לו רבי יהודה טובה תוכחת מגולה וזה פתשגן הכתב הראשון אשר סלח החכם רבי דוד לרבי יהודה הרופא:

הנה אנכי יצאתי לשטן לבני פלג ויקטן המפליגים על חכמתו והמקטינים על אמונתו אשר לא ידעו כל חכמה ולא ראו כל תבונה ומי הוא המחזיק בדת האל ומחבירה אל החכתה כמוהו:

ואתם ראשי בני ישראל לא התעוררתם לקול אשר שמעתם והחרשתם לגדופו ולגדופנו אנחנו המחזיקים בספריו ואנכי זקן וישיש וכחי תשש קמתי כגבור כאיש מלחמות יעיר קנאה והחרימו ונדו כל קהלות פרובינצ"ה וקטלוני"א וארגו"ן ועתה היתה מגמת פני אליכם ונכנסתי פה באביל"ה וחליתי חולי הקרירות ובעתתני פלצות וזה שלשה ימים לא אכלתי לחם ועל מטה כתבתי זה המעט אליך השר והטפסר החכם הנבון המסכיל ר' יהודה הרופא נר"ו בן כבוד הנשיא הגדול הרופא רבי יוסף בן אלפאכ"ר ז"ל וכתיבתי לעדה למי שידעה כי מחולשת ידי ורפיון לבבי כתבתי זה וכל תאותי היתה לראות פניך היקרים להשתעשע בחברתך והנה נא עצרני יי' מלכת ושלחתי במקומי יקירי זה רבי יוסף בן אחותי לפניכם ואתה היה במקומי לדבר עם שרי העיר ונשיאיה וחכמיה לנדות ולהחרים העומדים במרדם כי תהלה לאל השיבו ימין כסלותם אחור חשובי רבני צרפת כאשר תראו בטופס ספריהם השולחים אלי מנרבונ"ה ואתם אם תעשו הטוב והישר תעשו כאשר יאות לכם, ואם אין יקנא השם לו ולמשה עבדו ושלום על ישראל:

הכותב דוד ב"ר יוסף בן קמחי צב"י

וזאת תשובת רבי יהודה הרופא עליה

יגער יי' בך השטן דוד הוא הקטן מאין תבא המשוט בארץ ומהתהלך בה לארכה ולרחבה לחרחר ריב ומדון את פני האדון להעיר קנאה במורה הנבוכים אשר הלך חשכים הלא ידעת אם לא שמעת כי מקצת דברי מורה הנבוכים נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר ודודם חמק עבר בדברו על עמידת השמש בגבעון ועל פי האתון ועל לויתן נתש עקלתון כי זה במראה הנבואה ודרך משל נראה וכל הירא את דבר השם ומאמין אמונת שלומי אמוני ישראל ישתומם על המראה ועבד עליו רוח קנאה לפי שחלק בשגגה על משנה גמורה ערוכה בכל ושמורה עשרה דברים נבראו בין השמשות ובידוע כי כל אלה לא במחתרת המשל כגנב נמצאו כי הוא צוה ונבראו ועוד שיש בו לענין הקדמות כאלו נמצא עליה מופת ברור לארסט"ו בחוק ההגיון ומשפטו היה יכול להוציא מקרא מעשה בראשית מידי פשוטו ופורט על פי הקדמות פרטו כאשר עשה לענין צלם ודמות מפני שמורה פשוטן על הגשמות וכן כל מקרא שיבוא המופת על הפכו אין סומכין לו כדרכו מפני שעוה נתיב מהלכו ויפן כה וכה ובידוע שאינו דומה ענין הקדמות לגשמות כלל כי בענין הגשמות יבואו כמה כתובים מכחישים זה את זה כתוב אחד אומר ויראו את

אלהי ישראל וכתוב אחד אומר כי לא יראני האדם כתוב אחד אומר ועשו לי מקדש ושכנתי וכתוב אחר אומר הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכיוצא בזה אמרו רז"ל דברה תורה כלשון בני אדם ותרגם אנקלוס הגר מפי חמשה זקנים וחזו ית יקרא דאלהא דישראל ותרגם ושכנתי בתוכם ואשרי שכינתי ביניהון וכן כל הדומה להן מפני שלא נאמר ושכנתי אלא על כבודו של הקב"ה שנאמר לשכון כבוד בארצנו להודיע כי כל הגוים כאין נגדו ויותר יעקב לבדו אבל לענין מעשה בראשית כל הכתובים זה לזה מעידים והיו לאחדים ופניהם איש אל אחיו משמר לעומת משמר וקרא זה אל זה ואמר המה ישאו קולם ירונו בגאון יי' כלם ברוך שאמר והיה העולם ואינו כדאי מופת חכמת יונית לעקור את הכל שנאמר ובא האות והמופת וגו' וכתוב בתריה לא תשמע אל דברי הנביא ועוד שאפילו לדבריהם שהם מדברי סופרים ולא מפי ספרים כי כל מופת שלם צריך עיון גדול עד מאד מפני שפעמים יתערב בו דבר מתעה מאותה חכמה שקרנית שנקרא בלשון יון סופיסטיק"ה ובהתחברות אליו יעשה מרמה ללכוד חכמים בערמה כגון שיהיה באות ובמופת או בהקדמות מהקדמותיו עד סוף כל העולם אחד מן המומים הפוסלין המחפפים משותפים או טענות מחופות מזוייפות צנומות דקות שדופות ונמצאים תולדותיהם כיוצא בהם שאינן משיחין לפי תומם כי זנתה אמם לפי דרכנו למדנו שהסומך על דבריהם בדברי תורתו לא יצא ידי חובתו וכל שכן לענין מופת הקדמות שהוא פוסל את השבת במומו

בשנותו את טעמו ויסבר להשניא זמנין ודת כבלע את הקדש ויטמנהו בחול בשפוני טמוני חול כי יודע כל ישראל כי טעם שמירת שבת ממעשה בראשית כמשמעו כי ששת ימים עשה יי' וכתיב על כן ברך יי' את יום השבת ויקדשהו ואם שבת זה בשום פנים בעולם שלא עמד טעמו בו ריחו באמת נמר ושומרו לשקר שמר ואיך עלה על לב כי על פי משל וחידה נאמר במקושש רגום אותו באבנים כל העדה על כן תפוג תורה ולא יצא משפטה לאורה כי ראתה גוים באו מקדשה ויונים טמאו את היכל קדשה ובכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב כי כל מעשה אין מכסין עליו לכבוד עושהו אם זר מעשהו וראיה לדבר מעשה העגל כי אין הפרש בין אותו עגל מסכה לפסל מיכה כי תועבת יי' אלהיך גם שניהם ועוד שדבר על אותן הדורות שמאדם ועד נח אשר האריכו ימים שאותם הנזכרים בלבד אשר נקבו בשמותיהם היו מן האנשים ההם ושאר כל הכתוב בהן ויולד בנים ובנות לא חיו אלא כחיותנו כיום הזה כלם מפני שהיתה כונתו שלא לשנות מנהגו של עולם למען העמיד התורה עם חכמת היונית יחד לחבר את האהל להיות אחד ודימה היות הראשונה עם השניה כשתי עפרים תאמי צביה והיתה תאניה

ואניה ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדו להיות כשתי אחיות כי לא כנשים המצריות העבריות זאת התורה אומרה לא כי בני החי ובנך המת וכעסתה צרתה גם כעם בעבור הרעימה כי צרה שמה אני שלום וכי אדבר המה למלחמה כי חכמי יון אומרים כי החום הטבעי שבלב ניזון מהליחה הטבעית שבו כעין הפתילה מן השמן שבנר ואינו יכול להתקיים במינו של אדם ת"ת שנה או תת"ק שנה כעדות תורה הנאמנה ואחד הוא אצלם שיארע דבר זה לכל המין או לאחד מן המין משל לשני אנשים שבא אחד והעיד שראה גמל אחד פורח באויר ובא שני והעיד שראה שלשה גמלים פורחים באויר ובידוע שאם יתכן להיות הראשון אמת גם השני יכול להיות אמת כי הצורה הגמלית אם היא גרמה לזה להיות פורח באויר גם היא גורמת לכל המין כלו להיות כן מפני שצורת המין אחת בכל המין כלו ואם לא גרמה הצורה דבר זה אלא מקרה הוא יהיה לו לבדו לא יהיה המופת כללי אלא פרטי וכל מופת פרטי אינו מופת שלם מפני שפעמים חוטא ומחטיא וזהו ברור למי שהגה בהגיונם ויחפש בנר שכלו חביונם ועדין הקושיא במקומה עומדת אם כן מה יתן לך ומה יוסיף לך להיות מודה במקצת ועוזב מקצת ובאמת על ענין כזה לא נאמר ומודה ועוזב ירוחם מפני שהוא מוריד בקדש ולא מעלה בתתו מקום למינים ומזכרת עון לטוענים להיות העם ממתאוננים ובאהלי הכחש נרגנים באמרם אין יתרון לראשונים ואין חסרון לאחרונים ושיאמרו כאשר יאמר משל הקדמוני על החדשים אנו בושים אלא שאתם מגלגלים עלינו את הישנים וזה דומה למה שאמר בבן הצרפית של אליהו ע"ה מפני שכתוב בו עד אשר לא נותרה בו נשמה ולא נאמר מת אם כן מה יעשה בבן השונמית שכתוב בו והנה הנער מת וכתוב אשר החיה את המת וכתיב ברישא וישב על ברכיה עד הצהרים וימת ומה יעשה באותו שנגע בעצמות אלישע ע"ה ויחי ויקם על רגליו ומה יעשה בתחיית המתים שכל הכופר בה אין לו חלק לעולם הבא ואם יאמר דבר בעמידת השמש בגבעון מה יאמר בצל מעלות אחז שאין אדם יכול להוציאו מפשוטו מפני שכתוב בדברי הימים שמלך בבל שלח לחזקיהו לדרוש המופת אשר היה בארץ בדבר צל המעלות כמה מעלות טובות למקום עלינו אם לא תאמינו כי לא תאמנו מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה ויעבור עלי מה ולמה תניאון את לב בני ישראל לבקש תואנה הלא טוב אמנה לעושה השמים בתבונה ותדע ותשכיל מן מוצא דבר כי העם ההולכים בחשך המחזיקים בספר מורה הנבוכים החכמים בעיניהם הנבונים נגד פניהם אשר בדבר יי' מאסו וחכמת מה להם נרפים הם נרפים ופוסחים על שתי הסעיפים והם חושבים כי הם לכאן ולכאן והם באמת יורדים ואינם עולים אלא עומדים בתוך לנדה ביניהם לא אור התורה נגה עליהם ולא שם חכמה יונית נקרא בהם

ועליהם הכתוב אומר וכמשפטי הגוים ההם לא עשיתם ועוד נוסף עליהם דברים רבים הלא כתובים על ספר המורה אשר הוא בעיניכם יורה ומורה ובעינינו פתחון פה לכל סורר ומורה אשר ירים יד במדרשו ואליו הוא נושא את נפשו ומורה לא יעלה על ראשו בהיותו לכם לאבן נגף ולצור מכשול תמיד והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד בתתו התורה למשל ולשנינה ברוב ענינים כי כסתה פניה ויעמוד רבים בחלקלקות על סלע המחלוקות יצא לחוץ ידבר על האותות והמופתים הגדולים כי הם חידות ומשלים וילעג ואין מכלים מה יעץ ללא חכמה ותלה תורה על בלימה וכל מקראיה היקרים והפנינים מכר לבני היונים למען הרחיקם מעל גבולם אשר גבלו ראשונים וכלים מכלים שונים יאמר נא קמחי ששמו צמח בלי יעשה קמח מתי נתנו מקראי קדש להדרש במדות חכמת היונות וילכו אחורנית ומתי נחה ארם על אפרים ותעלה ותצא מרכבה ממצרים לא כן הדבר כי מציון תצא תורה ודבר יי' מירושלים:

ועתה שמע בקולי איעצך להשלים עם התורה ולהתלונן בצלה וכל אשר תאמר אליך שמע בקולה והיה אם שלום תענך ופתחה לך לאמר שוב בני דוד אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה בעיניך וכדוד חשבו להם אז תתענג על יי' וסר עונך וחטאתך תכופר ותיטב ליי' משור פר ואתה באלהיך תשוב לקדמותך להטיבך באחריתך ואם מאן תמאן לשוב ותחת לשונך חמת עכשוב ותעמוד במשובה נצחת ואיבה לבטל הויות אבייי ורבא ולהתאמץ לעלות במרכבה תחת חטה יצא חוח ולא תמצא מנוח והיית נע ונד בארץ תחת היותך פורץ גדר לגודר פרץ איש צדיק תמים בדורותיו עם נקי האלהים ועם תורותיו לא נטה מהם על ימינו או על שמאלו רק על הדרך גבולו לחזות בנועם יי' ולבקר בהיכלו וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה והודו לו כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו הוא הרב המובהק ר' שלמה האל יענה את שלומו ולפני שמש ינון שמו עקב היתה רוח אחרת עמו ותחת אשר קנא לאלהיו ולכבודו ויחלץ מאתכם הוא ויונה בן אמתי תלמידו לנקום נקמת יי' בכל לבב ובכל נפשו ובכל מאודו וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו יריע אף יצריח על אויביו יתגבר ובעוברים על דת יתעבר כי מי אשר יחובר מה לתבן את הבר ויהי כראותו כי קשרתם כלכם עליו וכמעט נטיו רגליו ויחל מאד מהמורים אשר סבבוהו כדבורים כי לא באו לעזרת יי' לעזרת יי' בגבורים עמד בתומו על משמרתו ותשב באיתן קשתו וישלח היונה מאתו ובאמת קראתם שמו יענה כי הוא ענה בפניכם כחשכם והציל כתבי הקדש מאור אשכם מידו היתה זאת לכם והוא הלך במדבר עם רבני צרפת וקדושיה וגבורי מלחמת התורה ואנשיה ויהי כבא היונה אליהם וידעו כי קלו המים ויכלא הגשם מן השמים ויסכרו מעינות התורה

ויסעו ממתקה ויחנו במרה ויקומו כאיש אחד כל העדה וילבשו בגדי חרדה בקנאתם לבני ישראל ויהודה על התורה ועל התעודה ותשא כל העדה ויתנו את קולם על אותו ספר מורה כלם כי היה מולדת חוץ לא יבוא להם בקהל יי' עד עולם וגזרו שלא יהיה אדם רשאי ללמוד בו וללמד הואיל ולשריפה הוא עומד בכל זאת מצוה עלינו לחוס על כבוד של רבינו משה ז"ל ולהודות כי היה בדורו כאיש חמודות ולו בכל חכמה עשר ידות ויותר מהמה מדותיו רבות ונכבדות תורת אלהיו בקרבו ותרועת מלך בו הוא כתב את משנה התורה הזאת על ספר הנותן אמרי שפר אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרושו ומפיו תורה יבקשו כי מלאך יי' צבאות הוא ואחריו לא קם כמוה חייבין אנו לדון אותו לכף זכות ואין להרהר אחר מדותיו כי מה האדם שיבא אחרי המלך וכל שכן דל כמוני והלך ויבא הלך לאיש העשיר בחכמותיו ובחזקתו בעשרו ובמליצותיו העיר הכל את מלכות כי [חן] בפיו הוצק ויעמקו בהן מחשבותיו וימדו את רוחו ויבטא בשפתיו למצוא חפץ בסתרי תורה באו בני סרעפיו אל הקדש פנימה להקטיר קטורה ויקחו איש מחתתו ויקריבו לפני יי' אש זרה אשר לא צוה אליו אבל משגיונו באהבתם לא סח לבו על חטאתם לפני יי' על שגגתם ואל תתמה על רבינו משה זצ"ל אם חטא חטא אחד מעודו אשר לא צוה והאלהים אנה לידו שהרי כתוב באהרן ומרים אשר נואלנו ואשר חטאנו וכתוב בדוד הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלמלא דכתיב אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו הייתי משמיע כזה וכזה אשר לא שמעו הוי היורדים מצרים לעזרה ולגבורה להשיב מלחמה שערה ההולכים אחרי ההבל ויהבלו ואת פי יי' לא שאלו בעלי ברית התורה היושב באלוני ממרא אחי אשכול הכופרים הם היונום היועצים און על משפחות סופרים כי מגפן סדום גפנם ומשדמות עמורה ויכרתו משם זמורה וכל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דע"ז למה עברתם את פי יי' ותשימו את המורה תורה חדשה ותאמרו לנו הגאולה ומשפט הירושה תורה צוה לנו משה מורשה והיא מתנכרה שלוחה אליכם וקשה ודמיתם להעלות את רבינו משה ז"ל למעלה מהנביאים ולשומו בראש הקרואים אשר לא דבר ולא צוה אתכם ולא עלתה על לבו העולה על רוחכם חס ושלום אל תטלו כי אין יי' בקרבכם ולא תנגפו לפני אויביכם תנו ליי' אלהיכם כבוד בטרם יחשיך ובטרם יתנגפו רגליכם הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם וכה תעשו לכם לטהרכם הרבו בורית הבור לכם וכבסתם בגדיכם רחצו בנקיון לבבכם מי בקש זאת מידכם ולא תתורו אחר לבבכם ואחרי עיניכם פן יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ולמה תכבדו את לבבכם ולמה תהיו אחרונים להשיב את המלך ויי' אלהיכם מלככם אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמונו להמול לכם

את ערלת לבבכם והיוצא מפיכם פן יפרוץ בכם ונתתם ליי' אלהיכם כבוד אולי יקל את ידו מעליכם ומעל ארצכם ולכן יחכה יי' לחננכם ולכן ירום לרחמכם ויברך אתכם כאשר דבר לכם ואם לא תעשון כן חטאתם ליי' אלהיכם ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם כי תבנו ערים לטפכם וגדרות לצאנכם ותהרסו בידכם מבצרכם כי תהרסו אל יד לראות במראות הצובאות אשר צבאו על אמונתכם לבלע נחלתכם אשר לא ידעתם ולא חלק לכם חדשים מקרוב באו לא סערום אבותיכם ואם לא תשמעוה עתה תצמח הלא תדעוה ברבות עבדים המתפרצים איש מפני אדוניו המשחיתים את הארץ איש איש את כל הישר בעיניו ונר אלהים טרם יכבה ותחשך הארץ מפני הארבה הבה נתחכמה לו פן ירבה ובניו הנם אתכם כל היום יפרו ובין אחים יפריאו וכל און יאנו ואת לב בני ישראל יניאו ונפשם ישאו להמיר דתם ואותם עון אשמה ישיאו ובכל אשר יצאו ללמוד ישן מפני חדש יוציאו ובחידותם האפלות לעשות הרע יפליאו אשר צבאו פתח אהל מורה ואת עמי הארץ יצביאו למען יחטאו בהם ואת ישראל יחטיאו ולמען ירעו וישחיתו בכל הר הקדש מיום ליום ומחדש לחדש עליה לבניכם ספרו עוצו ודברו מה אתה נועצים כי תצא אם ומצאה קוצים והאבות מבערים את האש והבנים מלקטים עצים והנוגשים אצים לעלות בהר פרצים וזה החלם לעשות לבוא בחידות לנסות ולהחל לקצות בקצה האותות והמסות כי לא ישרה נפשם להאמין כאשר ישרה בעיני היוצר לעשות הלהן תשברו עד אשר יגדלו ומקרב האדם לא יחדלו אז תחתרו להשיב אל היבשה ולא תוכלו כי יגאו המים הזדונים וימית אבות על בנים הלעג השאננים הבוז לגאיונים ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל ונמצא שם שמים מתחלל וגם אמנה את ספר מורה אין כל דבריו במשקל אחד שקולים לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים ומתוך טובתו בא לידי רעתו ולואי הספר הזה לא היה ולא נברא לא מתרגם ולא נקרא מדאגותינו ביום מחר מזעקת מושל בכסילים יושב תם אהלים מחשיך עצה במלים ממשל משלים לעמי הארץ ולסכלים למען למוג לב והרבה המכשולים והם לא ידעו דין הספר ודתו ולא תבינו עצתו ויד ר' שמואל אבן תבון היתה במעל הזה ראשונה ולא ידע כי מרה תהיה באחרונה הוא החל להיות לבני ארצכם למכשול לב ולפוקה אשר נתן לכם את המורה לצדקה והנה צעקה ואתם באתם אחריו ומלאתם את דבריום מלאת אבן הטועים אשר בשדה החרם תועים כלם כמרוצת שטף אף וחמה כסוס שוטף במלחמה וקל ברגליו לא ימלט ועם לא יבין ילבט וידוע ידע כל איש אשר רוח בם כי לא העתרתי דברי כי אם על האספסוף אשר בקרבם שידעתי שיש בהם אנשים חכמים וידועים ודבריהם אינם נשמעים יושבים בתוכם משמימים מפני שועלים קטנים מחבלים כרמים והמה בעיניהם

חכמים מחוכמים והשם יהפוך אל עמו שפה ברורה יחד לקרוא כלם בשם יי' ולעבדו שכם אחד לבל תהי נא אלה בינותינו ויקיים בנו מקרא שכתוב אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו ושלום רב על כל הולך בתומו ומדבר כלשון עמו:

וזה כתב שני ששלח רבינו דוד קמחי זכרונו לברכה לרבי יהודה הרופא:

יהודה אתה יודוך אחיך חכמתך תסיתך ועונתך תניחך וגדולתך תנחך ומה אערוך ומה אדמה לך כמרגליתא דלית לה טימי אבל אערכה לפניך ואוכיחך כי תשיב אלי רוחך והוצאת מפיך מילין דברים עתיקים לא עתיקים חדשים מקרוב באו עד כה לא נראו ועוד פה לא נמצאו ואל אלהים יי' הוא יודע וישראל הוא ידע כי לא גבה לבו ולא רמו עינו ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני ולא פניתי אל רהבים ושטי כזב ולא הייתי מקור אכזב ולא נטיו רגלי ולא מעדו קרסולי ולא היה דרך לא סלולה שבילי ולא נטיתי מדרך האמונה ומנתיב הנכונה ואני אני הוא הבוחר באהבה בהויות אביי ורבא וזה חלקי מכל עמלי ובהם זקנתי ושבתי ובני הנם אתי בשבתי ובלכתי ואין רב בספרד וצרפת מדקדק בדברי רז"ל בחומריהון ובקוליהון יותר ממני ויודעי יודעים הקרובים והרחוקים ואם ההגדה הזאת טובה מזולתי כבר ארז"ל שרי ליה לצורבא מרבנן לאודועיה נפשיה באתרא דלא ידעין ליה מנא לן מעובדיה כל שכן להציל נפשו משפת שקר מלשון רמיה ואתם שקבלתם על דוד לשון הרע בלא דרישה וחקירה דבר מלתכון אמירא ודבר הספר אשר הקימו עלי שונאי חנם לאורב כיום הזה לא היה דברי אלא מה שהראה לך יקירי בן אחותי בטופס ספרי ובמה שראית שכתבתי אין רע אך האמת כתבתי לכל בעלי עינים כשמש בחצי שמים כי בימי המשיח יבטלו ההויות כי לא יהיה ספק וקושיא בתורתנו כי שפה אחת ומשפט אחת יהיה לכולנו וזה ברור מן הנביאים ומן התלמוד כאשר ראית בטופס ספרי ואם הרשעים הוסיפו וגרעו לגנאי להאשימני בעיניכם המה את עונם ישאו ואתם לא תנקו כי חשדתם נקי בחנם ועתה כי גדולי רבני צרפת השיבו אחור ימינם ובקשו מחילה ממני ואתם עודכם מחזיקים בדברי החתולים תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק וכי תאמר כי העתרתי עליך דברי סמכתי על אהבתך וענותך ואמדתי כי לא יקש דבר איש יהודה כי הענוה עם הנשיאות לכודה ומרוב שיחי וכעסי דברתי ומתוך חליי וחולשתי הגדולה כתבתי וידעתי כי יהודה גבר באחיו בחכמה ובענוה ובחסידות אבל באמרך כי הרב התמים שקראת על אויביו יתגבר ועל עוברי דת יתעבר הן זאת לא צדקת אענך כי קראת לכל קהלותנו עוברי דת אשר יש בהם חכמים גדולים ורבנים שטובה צפרנם מכריסו חלילה לך חלילה ואיך חשבת כזאת על עם יי' חכמים רודפי צדק מבקשי יי' והם אשר קנאו ליי' וכראותי זאת אמרתי שבקיה ר' יהודה נשיאה לחסידותיה

ולענותניתיה ואם אתם עם יי' ונשיאי העדה חמלתם על האיש העוכר הזה אשר התוה קדוש ישראל הוא והסריס אל משמעתו ראו מה תהיה משכורתו ומשכורתם משנאי יי' יכחשו לו ויהי עתם והבר אתנו והתבן אתם כי את אשר שמי השמים לא יכלכלוהו בחדרי חדרים הסגירוהו ושמו לו דמות ותמונה הפך מה שאמרה התורה הנאמנה כי לא ראיתם כל תמונה ואשר על כמו זה מחפה כסף סיגים על חרש מצופה ואתה וריעיך אנשי מופת נשיאי ישראל גדוליהם וראשיהם סרתם מן הדרך שחתם ברית האמונה בהחזיקכם יד בני תאנה ונחנו מה לא עליהם תלונותינו כי אם עליכם ואם נשים התלמוד בינינו וביניכם ידענו כי נצדק וממנו נוכיחכם ונערכה לעיניכם ואנחנו הם המחזיקים בדת סומכין דברי רז"ל לעזור בלי לב ולב משכימין ומעריבין בבית אל עומדים באימה וברעדה כאשר בישראל מדקדק בדברי סופרים אשר הדת מורים לא כדברי המורים דורשי ההגדות כמשפט החקים והעדות להיותם עם השכל אחוזות ולחכמה נרמזות כאחר הורונו קדמוננו הגאונים כמו רבינו שרירא ורבינו האיי ורבינו יצחק אלפסי ושאר הגאונים עמודי עולם מצוקי ארץ ומפיהם אנו חיים ועל דבריהם אנו סומכין בדברי ההגדה לא על זולתם ירשנו ירושת אברהם אבינו שהעיד עליו הש"י שמו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו' בתינו פתוח לרווחה לכל עובר אורח מבקש מנוחה יגיעים בתורה בימים ובלילות מפרנסי עניים בצנעה עושי צדקה בכל עת ובכל שעה גם יש בינינו מקדישי ספרים לבני עניים החסרים ונותני שכר הלימוד במקרא ובתלמוד העל אלה יאמר עובר על דת? חלילה חלילה לכם ואתה וריעיך ידעתי כי אין כפיכם לבבכם כי חכמים אתם ובני עליון כלכם ומה אומר זו הנה היתה מסבה מאת האלהים ולא נתנני להתראות פנים בפנים עמהם וחליתי חלי גדול יום הנסיעה ויום הקרח הנורא כאשר ידע החכם הרב רופא המלך רבי שלמה בן דוד שנתן לי מעט רפואה ואם היה מאת השם ית' להראות עמכם אתוכם אתכם ונראה דבר מי יקום ממני ומהם ואני לא בטלתי הויות אבייי ורבא כי שוקד אני על דלתותיהם יום יום לשמור מזוזות פתחיהם ואם אתאמץ לעלות במרכבה בסולם אשר הקים לנו הרב מורה הצדק ובפתח אשר פתח לנו יפתח יי' לנו את אוצרו הטוב אין תימה בזה כי גם אתה וחכמים אחרים מתעסקים בחכמה לא כדברי הצרפתים אשר החרימו על כל מתעסק בחכמה כמוה וכבר לימדנו שלמה המלך ואמר כל אשר תמצא ידך לעשות עשה ואמר טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך וגם אני אלו היה כח בידי כן עשיתי וכאשר מצאתי חכם ממני למדתי ממנו וכבר התאויתי להתחבר עמך לשאול ממך מספקותי פה אל פה לא ראיתי לכתבם על ספר כי מעת אשר נאסף אל אבותיו אחינו החכם הגדול ר' שמואל אבן תבון ז"ל לא

מצאתי עם מי אדבר בזה ואתם חשדתם אותי על לא חמס בכפי ולא חששתם על גלותי ועל טלטולי ממקום למקום לשם יי' ולכבודו ואנכי זקן וישיש וכחי תשש ואתם יושבים בבתיכם ספונים לבושי שני עם עדנים ולא חמלתם עלי ועל חסרוני ירא יי' וישפוט ויבקש דמי מידכם כי הוא יודע תום לבבי ואני קורא עלי שפטני יי' כצדקי וכתומי עלי ואין לבי לעמוד בסלע המחלוקות ואעשה כן גם אני ואם הרב התמים שלכם ותלמידיו יהיו מדורשי שלומנו ויחזרו בהם אנו נפתח להם שערי שלום והיינו לעם אחת ולא תהא תורתנו כשתי תורות ולא ירבו עוד מחלוקות בישראל ואלהי ישראל ישפות שלום לנו ולכם שלום אני אני הוא המדבר הנני:

דוד ב"ר יוסף בן קמחי צב"י:

תשובות רבי יהודה בן אלפכא"ר לרבינו דוד בן קמחי זצ"ל:

מי כהחכם אשר חכמתו תאיר פניו וענותו תשפיל גובה לבבו ורום עיניו ואם יוכיח לשמע אזניו בין יבין את אשר לפניו וידוע ידע פני צאנו לרגעים איפה הם רועים ולא יפנה אל רהבים ושטי כזבים הבל המה מעשה תעתועים יי' מסך בקרבם רוח עועים להביא עצות מרחוק ולבקש תואנה לבלי חק הלא איש אתה ולמה לא שמרת למוסר משמרתו ולא סרת אל משמעתו כאשר היית באמנה אתו ומדוע הקילותני כי לא היה דברי ראשון להשיבך ולא פניתי אל מכתבך ולא חרדתני אליך חרדה פן יקש מדברך דבר איש יהודה ואיך דנתני לכף חובה ושלמתני רעה תחת טובה ואני לא אצתי להשיב מפני דברים סמעכבין את התשובה כי לא יכולתי כעת הזאת לכתוב כלבבי וכנפשי אליך וכראוי לפני כבודך מפני המאורע אשר היטב חרה לי שאירע לך עם רבני צרפת וקדושיה וגבורי הארצות ההם ואנשיה ועוד שהבינותי מתוך כתבך אשר לא פורש שאתה מבקש ממני לדבר עם זקני העיר ורוח חכמים להעיר לנדות ולהחרים את הרב התמים רבי שלמה השם יענה שלומו ולפני שמש ינון שמו ולקחת את שני ילדיו רבי יונה ורבי דוד תלמידיו והצמידים על ידיו לשומם משטח חרמים ותוכחות בלאומים וחלילה חלילה לנו לנדות אותו צדיק ולהחרימו הוא וכל עמו כי אם לכבדו ולברך בשמו עקב היתה רוח אחרת עמו תחת אשר קנא לאלהיו ולכבודו ויחלץ מאתכם הוא ויונה בן אמתי תלמידו לנקום נקמת יי' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו יריע את יצריח על אויביו יתגבר ובעוברים על דת יתעבר כי מי אשר יחובר מה לתבן את הבר ובכל הארץ הזאת עינם ותסיתני בו לבלעו חנם ולא ראיתי לכתוב לך דבר בענין ספר המורה הוא יורה ומלה בסלע ומשתוקא בתרי ואנן בדידן ואינהו בדידהו ואתה באלהיך תשוב לקדמותך להטיבך באחריתך ולא ישמע עוד חמס בארצך שוד ושבר

בגבולך לעמוד על סלע המחלוקות ולהחניף רבים בחלקלקות לבטל הויות דאביי ורבא ולהתאמץ לעלות במרכבה כי אם לשמוע את דבר יי' בנחת ושובה הבוחר בעמו ישראל באהבה ושלום רב על כל הולך בתומו ומדבר כלשון עמו:

ולא הגיע ביד רבי דוד קמחי זצ"ל כי אם זה הכתב לבד אבל הכתב שתהלתו יגער יי' בך השטן לא הגיע בידו אבל שמע מהעם שאמרו ששלח לו כתב מתחיל יגער יי' בך השטן וכתב לו תשובה על מה ששמע:

לא אחדל לדבר אליך ואם העתרת עלי דבריך ומליך אמרתי טוב לשמוע גערת חכם ולסור אל משמעתו באשר יי' אתו תחלה אודיעך כי ספר אחד הוא שהגיע אלי מאתך תחלתו מי כהחכם אין עוד מלבדו והשיבותי לך מענה תחלת הספר יהודה אתה יודוך אחיך שלחתיו לך על ידי רופא אחד אלקרטב"י שהיה עמי באכילה בבית ר' יהודה קשיט אמנם בבואי בעיר ברג"ש מצאתי בפי אנשים כי שלחת לי כאשר שמעו מפי אשר שלחתו לי להתפאר בקלוני היה זה מענה הספר שכתבתי לך תחלתו הנה אנכי יצאתי לשטן לבני פלג ויקטן ואתה ענית לי יגער יי' בך השטן ודוד הוא הקטן וזה הספר לא הגיע לידי ולא שמעתי ממנו אלא תחלתו זה אמנם כי כתבתו ושלחתו לי עשית רצונך והעולה על רוחך שאני לא כתבתי לך אלא כבוד ותהלה ואתה קללתני והקילותני בדברי תהלה ושלמת רעה תחת טובה וכתבת יגער יי' בך השטן ואני אומר יגער יי' בשטן ושונא את יי' ובמחזיק בו ויבחר בשטן לשוטניו ושונא לשונאיו ואם קראתני קטן אמת כי אני קטן בעיני ונבזה אמנם אמרו רז"ל אמר הקב"ה ללבנה להשקיטה מתלונתם צדיקים יקראו על שמך ודוד הוא הקטן יעקב בנה הקטן ובוחן לבות וכליות יודע לבי ולבך ישוב לאיש כפעלו וכתום לבבו ולא באתי לקטרג טמך ולהתוכח אבל להודיעך אשר בחרת בו וקראתו צדיק וחכם ותמים והנה הוא רשע וסכל כי יצא לתרבות רעה והשחית את דרכו ונעשה מלשין ומוסר וסופו הוכיח על תחלתו יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו כי בראותו כי רבני צרפת נטשוהו ולסכל חשבוהו ומעיד עדות שקר ידעוהו והוא שב עד הפסילים ולעובדי אלילים ויתן להם וישמעו לו לעזרו על אשר שלח ידו ביהודים ויקרא תחלה לכל הצעירים היחפים ויאמר להם ראו כי בני עמנו רובם מינים וכופרים כי נפתו לדברי רבינו משה ממצרים אשר כתב ספרי מינות ואתם מבערים את המינים שלכם בערו את שלנו וצוו לשרוף הספרים ההם והם ספר מדע וספר מורה ולא נח לבבו הערל וידבר גם אל הדורשים הם הפרידיקאדורי"ש ואל הכמרים הגלחים כדברים האלה עד שהגיעו הדברים אל הקרדינא"ל עד אשר היו היהודים במונפילי"ר והנלוים אליהם בסכנה גדולה וללעג ולקלס בפי הגוים ויצאה הדבה הרעה מעיר לעיר ואמרו ראו כי

אבדה תורת היהודים כי נעשו שתי כתות עליה ואין תורה אלא תורתינו ועתה ראה גם ראה העל אלה תתאפק אתה וערך הנשיאים הרמים הלרשע לעזור ולשונא יי' תאהב? חלילה חלילה לזרע הנשיא הגדול אביך להיות ידו עם מרעים ולחזק ביד רשעים והיום אין לו עוזר וסומך אלא אתה כי רבני צרפת אין ידם עמו אלא עם הרב משה זצ"ל ומביאים ראיה על דבריו ואל תלחם עמי בעבורו ועתה חוסו לכבוד שמים ולכבוד ישראל וקללו והחרימו אותם ולכם תהיה צדקה כי תעשו הטוב והישר בעיני אלהים ואדם היוצא משער לשער במחנה ישראל הגולה מביתו לכבוד האל:

הכותב דוד ב"ר יוסף קמחי ספרדי צב"י:

וזאת תשובת רבי יהודה אלפכא"ר:

טובה תוכחת מגולה ומלה נעתרת משפתי חלקות ולשון רכה בלי אהבה מסותרת אמרתי אני בלבי תחת געזרה במבין תכבסנו ומשלג ילבין הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא חטא על בעלי בריתך הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב כי לא חפצתי להתכבד בקלונך כי אם להשביח שאונך ולהניא מחשבות אונך אבל היה רצוני להתכבד בכבודך ולתמוך בימין אהבתך להחזיק בידך כי במכתב הראשון באתי בדרך קצרה לדבר על לבך אולי אוכל להועיל אולי אשיבך להאיר אחריך נתיבך ואתה ענית ואמרת כי עודך מאמץ כח לעלות במרכבה בסולם המורה אשר הוקם לראות פני יי' אלהיך ולא יראו פני רקם וכן אמרת ואשר על כזה מחפה כסף סיגים על חרש מצופה מה ראית דרך עוצב בי כי אמרת כי אין כפי לבי יענה בי דמית היות אהיה כמוך היודע ועד יודע כי נטע נעמנים נטעי כלו זרע אמת זרעי ואתה לא בנת מרחוק לרעי ולא ידעת במדבר חנותי ונסעי והנה עמך שמעי כי מעולם לא פרצתי פרץ על פני פרץ ולא יצאה מאתי חנופה לכל הארץ רק מנעורי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום מה נאמר לאדוני ועל זה מלי העתרתי ומרוב סיחי וכעסי דברתי ואלו לעבדים ולשפחות נמכרתי החרשתי כי יראתי כי אמרתי פן יחלק העם ישראל לחצי בתורה אחת שאין בה דין חלוקה ותהיה זאת לפוקה ודברתי על המורה כי הוא יורה שאם חכו ממתקים אין כולו מחמדים ואם בו תפוחי זהב במשכיות כסף בהם בתים לבדים ולפידים בתוך הכדים והבאתי ראיות ראויות על אוזן שומעת כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת וידעתי כי דברי אלה לא יהיו קרובים אליך וטובתם בל עליך כי זקנת באת בימים וגדלת בין החכמים ולא תשוב מפני כל מאיתן האזרחי והימן וכלכל ומה שאמרת על הרב התמים שלנו כי נתן לאלהים תפלה ובמלאכיו ישים תהלה אתם הציקותם לו בדבריכם ותאלצוהו ותקצר נפשו למות

ויצא לבו בדברו ואין אדם נתפש טל צערו והמציק לו בא בשכרו ולא אוסיף עוד לדבר אליך שלא להעתיר מלי׳:

וזאת האגרת שלחה ה"ר משה ב"ר נחמן לקהלות ארגון וגב"ארה וקשטי"ליא לנדות ולהחרים את רבי שלמה ושני תלמידיו עד שישובו מדרכם הרעה אשר העזו מצחם לעמוד כנגד רבינו משה זצ"ל:

בפשע ארץ ביום היתה לכלה וחרץ על סגניה ושריה לבנות גדריה ועל הרועים לשמור העדרים ממעונות אריות ומהררי נמרים עליהם לבקש האובדות ולחזק הנחלות לקדם ברועים ובמקלות אף כי זה שה פזורה וגזוזה בראש הרזה שן הסלע מהעבר מזה ומזה כמונו היום שארית עדת הברית אשר למבראשונה ברית הפרנו ובאחרונה חטאנו ומרדנו בכל ענין ולקינו בלא מנין ואם אסורים בזיקים בבית כלא שכחנו ברית וחקים הלא בייי׳ אלהינו אנחנו דבקים ובבית שביינו הוא חיינו החיים הטובים אשר אין להם הפסק ואין אחריהם מות האור הבהיר אשר לא יגאלוהו חשך וצלמות והאמונה השלימה היא המגינה עלינו מחטא ולא כילנו היא שעמדה לאבותינו ולנו הקבלה ההוגנת היא הנותנת לעמנו פליטה ושארית כאשר ידעתם את אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם הוא הזבח אשר זבחתם הקטרת אשר קטרתם העולה והקרבנות הנסכים והמנות ועד הנה מיום שכבנו בין שפתים לא נראה זבוב בבית המטבחים אין נודד כנף ופוצה פה ומצפצף כנגד קבלתנו כי ידיעת אלהינו היתה מסכמת באמונתנו ואמונתו מקובלת בכל קצוי גלילות גליותנו אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותנו אך היום סביבות גבעתי קללה ראיתי ומעלה עשן כנגדי חזיתי כניצוץ מבעיר גחלת והיה כאש אוכלת ואנחנו מחשים ועל ערש דוי נישן והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן לכן אני הקטן בשבטי הדל באלפי היושב בשמים כספי ובלבי רשפי מסיר מסוה הבושת מעל פני ואקרא אריה על מצפה יי׳ אלכה אל הגדולים ואודיעה לשרים עומדים על דורם דנורא בי עמרם נורא בי עמרם ואתם שלומי אמוני ישראל אריאל אריאל שארית עמים יתר גוים אשר עם אלהים דרי ירושלם אשר בספרד נשיאי ארג"ון אצילי נבאר"א ושרי קשטי"ליא הקמים על נדיבות תלמידים וסופרים ודורשי אותיות וחזני כנסיות עם החרום זנב לאריות הבו לכם עצה ודבר הלום ואל יושבי האי הזה תענו שלום כי ראיתי כבר מחטיאי אדם בדבר עוברי דרך עלינו ובידם כתבי חלקות מגנבים הלבבות ומחניפים המחשבות והוצרכתי לגלות אזנכם להעמידכם על תוכן הענינים פן תשמעו אל דברי הזיפים ותתנו לחרם יעקב וישראל לגידופים ואני תלמידכם זה ימים חקרתי על הדברים מפי השמועה וראיתי הבאות לפניכם הכת המתחסדת נפשים מצודדת והיא המורדת ואם רבני צרפת אשר

מימי תלמודם אנו שותים דברו על השמש בחצי השמים לכסותו תחת כנפים וירח המזהיר צוו לסתום ובעד ככבים לחתום אין על הרב המגיש דינו לפניכם חטאת כי הוא על חבירו חלק ושכנגדו המפליג דעו יגיד עליו רעו לא נתן הנביא לאלוה תפלה ובמלאכיו לא ישים תהלה ואתם רבותי אל תשמעו לדברי בעל המחלוקת אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף עד אשר מפי בעל דינו תשמעו החילוף כי צדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו ושתי כתות המכחישות זו את זו תביאו בית דינכם יחד ונגשו אל המשפט ושפטום משפט אמת שפוטו ובימיכם במשפט תפדה ציון ותזכו לחזות בנועם אפריון והמגדל היוצא מבית המלך העליון כחפצכם וכחפץ תלמידכם הצעיר ועבדכם הקטן:

משה ב"ר נחמן ז"ל

וזאת האגרת השלוחה מסרקוס"טה אל קהלות מלכות ארג"ון נכתב בירח אב שנת תתקצ"ב בסרקס"טה ואלה שמות החתומים בחיי ב"ר משה זצ"ל יהודה ב"ר שמואל ז"ל יצחק ב"ר שמואל נ"ע שמואל ב"ר יוסף ז"ל אברהם ב"ר יהודה נ"ע בן לביא ששון ב"ר שמואל נ"ע אברהם ב"ר שלמה שלמה ב"ר יעקב ז"ל יצחק ב"ר יוסף ז"ל שמואל ב"ר יצחק בן בנשת אברהם ב"ר שמואל ש"צ ורבים מזקני הארץ אשר נקבו בשמות והמעשה הזה עשו והסכימו שאר הקהלות הקדושות אשר בכל חבל ארג"ון לקיים ולקבל עליהם ככל הכתוב למעלה והאגרת היא זאת:

קול שאון מעיר כאיש מלחמות קנאה יעיר קול חוצב אש להבות קול יחולל אילי הארץ ואנשי הלבבות קול ישורר בחלון כקוץ מכאיב וממאיר כסילון קול אומר קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך שמעו הרים את ריב יי' ומוסרו והאיתנים מוסדי ארץ החרדים אל דברו המזכירים את יי' אל דמי לכם אל תשקטו והחרם אל תחרישו ועצומות ותוכחות הגישו ובעת הזאת לבשו בגדי רגזות ועטו מעילי קנאות חזקו ונתחזק בעד עמנו ובעד תורת אלהינו לבל תהי לכם לשמצה כי לנגד יי' אין חכמה ואין עצה ובכל מקום שיש חילול השם נמצא אין חולקין כבוד לרב לנכבד ונשא והירא את דבר יי' כאיש מלחמות יעיר קנאה בלי פחד ויראה ויעברו כל בני החיל חמושים שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ויקנאו למשה במחנה ולתורתו הקדושה תורה צוה לנו משה מורשה המושה אותנו מים הסכלות והמשגה והפתיות לגבר אשר דרכו נסתרה בעניני התורה ובסברא ובגמרא שם מחשך לפניו לאור ומעקשים למישור ענייניו ודברי שפתיו מישרים כולם נכוחים למבין ולמוצאי דעת מישרים הרחוקים אשר שמעו באיים והגידו את כבודו כי גדלו חכמתו בחכמות החצוניות וניביו ומאמריו רוח שח שפאים במדבר כל הלשונות

ושמעו הולך בכל המדינות נטע עצי הדעת וצלחו מטעיו ויעשו פרי תנובה מדעיו כל אוכלם נפקחו עיניו להיותם כאלהים יודעי טוב ורע בהגיוניו קטון וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו וברוב כחו ואוניו כל חיות לא יעמדו לפניו אמרותיו טהורות וניביו ברות הלכה למשה מסיני וזה השלחן אשר לפני יי' הוא מרנן ורבנן משה בן הרב רבינו מיימון ז"ל וכל איש אשר לא ישמע את דבריו ולא בן הדוד אמריו בספריו והולך חשכים במורה הנבוכים על שר הצבא הגדיל לאמר אעלה על במותי עב עד הככבים ועד צבא השמים וארמסם אשלח דברי ואמסם וכל שער עמי יודע כי חכמינו הורונו והזהירינו ללמוד חכמת הייחוד וחכמות החיצונות במה שנשיב לאפיקורוס ובעניני הכופרים בתורתינו להרום וכן חכמת האצטגנינות והבלי ע"ז אין למדין אותן מן התורה ולא מן הגמרא ומדידת הקרקעות וידיעת תקופות ומזלות כמו שאמר החכם מורה דעה נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא וכן שפופרת שהיו מודדין בה מרחוק בים ובחרבה ואמרו שאין ממנין בסנהדרין להיות מורין אלא מי שיודע באלו החכמות ובחכמת הרפואות ועתה קמו שלשה חרשי משחית והם מסיתים את העם ומדיחים ויחזו להם משאות שוא ומדוחים לכתוב מרורות ולדבר סרות על הרב הנזכר ולכל איש אשר לבו כבד וקל מוחו וכהתה עינו ונם לחו יפתום בפיהם ובלשונם יכזבו להם להוליכם בחשכים עד אשר החרימו כל הקורא בספר המדע ומורה הנבוכים וכל הלמד שום חכמה מחכמות החיצוניות לזאת יחרד לבבנו יחם לבנו בקרבנו ותבער אש בהגיגינו כטומאת הנדה היתה דרכם לפנינו כי הקדיחו תבשילם ברבים והם חוטאים ומחטיאים והנה בקנאתינו באש עברתינו דברנו לכל הקהלות אשר בכל מלכות ארגו"ן להקהל ולעמוד על נפשם להיות ידיהם עמנו להלחם בהם ולקדש שם אלהינו המחולל ביניהם ולהסכים לנדותם ולהחרימם ומקהל הגולה להבדילם מעתה ועד עולם כאשר עשינו אנחנו קהל סרקסט"א שהחרמנו ונדינו שלמה ב"ר אברהם השוכן בהר ושני תלמידיו דוד ויונה אם הם שלחו יד לשונם או ישחו על הרב הנזכר עד שישובו מדרכם הרעה וממעלליהם ומן החמם אשר בכפיהם כי חרפה היא לנו להיותם עמנו לעם אחד אם לא ימולו ערלת לבבם הזונה ואל דרך רהבים פונה ואם באלה לא יוסרו והולכים בקרי כי חטאת קסם מרי אנחנו עם כל אחינו אשר בכל חבל ארגו"ן כבוא הספר הזה אליכם קרעו לבבכם וגם בגדיכם וקנאו ליי' אלהיכם ואל יתחלל שמו על ידיכם עשו כמעשינו לאבד פריצי עמינו ואם הם מעלו מעל בתורת האל לא יהיה [קצף] על עדת בני ישראל וכתבו כתב זה למשמרת לאות לבני מרי ההולכים בקרי למען ירוץ קורא בו וידע כי שמנו בקרבו והחטאים האלה

בנפשותם ידמו וישבו בדד ואנחנו קמנו ונתעודד נכתב בירח אב שנת ד' תתקצ"ב וכבר כתבנו החתומים למעלה:

כאשר שמענו וראינו מעיר המהוללה אלהים יכוננה עד עולם סלה וחתמו בשמותם לשם ולתהלה לחזק דברי רבינו משה נר הגולה ולהבדיל הדוברים על צדיק עתק מעם סגולה אם עשו אלה השלשה דבר הנבלה ושלחו ידם במשיח יי' ובמעשה ידיו שמו תהלה גם אנחנו נחלץ חושים לעשות כמעשה אחינו הקדושים והסכימה דעתינו בעצת החכמים הנשיאים הרבנים רבי בחיי ורבי שלמה יצ"ו הרופאים הנבונים ממשפחת תחכמוני הנשיא הרב הרופא החכם ר' משה בן אלקוטנטינ"י המאמינים ביי' ובמשה עבדו וכי גבר עלינו חסדו ואמת ספריו וידיו על כל החכמים נטויה ועלינו לעולם הללויה עזריה ב"ר שלמה נב"ת הכותב במצות קהל ושק"ה ששת בר' יוסף נ"ע מנחם ב"ר יהודה בן אבו אלפר"ג משה ב"ר יוסף בן שמריא"ל יוסף ב"ר שלמה נש"י חיו בן פואל נ"ע דוד ב"ר יאשיהו מ"כ יצחק ב"ר יוסף נ"ע יוסף ב"ר חיים נד"ו בן אלפוא"ל שמואל בר' יהודה נ"ע בן אלפוא"ל שמואל בר' שלמה גב"ת:

כששמענו השמע הנורא צירים אחזונו כנירי יולדה וצרה כמבכירה על השלשה אשר קמו איש איש בלבו ורוחו ונוסדו יחד על יי' ועל משיחו על כן באנו אנחנו קהל מנתשו"ן לחזק דברי רבותינו קהלות הקדש ואמרותיהם הנכוחות והנערכות שתים מערכות האלהים האדירים מחוקקנו ושופטנו הפנות היקרות פנת שבטינו בהסכמת שני צנתרות הזהב המריקים מעליהם הזהב החכמים הנבונים הנשיאים הרבנים ר' בחיי נר"ו ורבי שלמה אחיו אשר מימי קדם בחר באבותיהם אנשי השם המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם:

חיים בר' אברהם נ"ע יהודה ב"ר אברהם

יצחק בר' יהודה גש"י ברוך ב"ר יצחק נ"ע

הרינו חלנו ונכנענו כאשר שמענו אנחנו קהל קלע"ה:

הקנאה הגדולה והנפלאה החזקה והנוראה אשר קנאו אנשי התעודה עדה המועדה מעיל קנאה יעטה קהל סרקסט"ה יצ"ו ובראשם הרב הגדול רבינו בחיי הצניף הטהור מנורת המאור גם הקהלות הקדושות הטהורות המהוללות והמאושרות קהל ושק"ה וקהל מנתשו"ן באו בעקבותיהם למלאות דבריהם ולעשות כמעשיהם והעיר השם את רוח אצילי ונבוני לקנא למשיח יי' הוא אדוננו וגבירנו המאיר עינינו והמגיה חשכנו ראש ישיבת הגולה רבינו משה בר' מיימון אשר היתה תורת השם אצלו אמון על אשר קמו עליו שועלים קטנים כרם השם מחבלים הם התלמידים הנבלים הם שלמה ודוד

ויונה אחריתם מרה כלענה אשר הלכו אחרי רוחם לחפאות דברים אשר לא כן חטאו על יי' ועל משיחו באמרו כי לא השם שלחו ולכן תהיה זאת להם למכשול לב ולפוקה כי מי שלח ידו במשיח יי' ונקה וחייבו לנדותם על מעלם ומקהל הגולה להבדילם ואנו התעוררנו והתחזקנו ובמרכבת הקנאה לעלות התאמצנו ולעשות כמצות אחינו קמנו והחרמנו ונדינו בכח האל שלשה פושעי ישראלי ולהביאים במסורת האלה והשבועות עד אשר ישובו מדרכם הרעה והשם יצילנו מדבר עליו ועל תורתנו תועה ויראנו יום גאולה וישועה:

משה ב"ר יהוסף ז"ל משה ב"ר שילמה בן אל קוסטנטיני ז"ל

יצחק ב"ר יוסף בן אל דיין ז"ל יוסף בר' משה איסאני המ"ך:

זאת תורת כל חסר לב ובער ורב לבלי חק פיהו יפער וכל שם חשך לאור ולא יבדל וגשם יגדל המסיר שפה לנאמן ולוקח על טעם זקן בדת אל אשר שם משה לפני בני ישראל לנדותו ולהחרימו איש ממקומו ולהבעירו מג' ועשרה לא נוכל און ועצרה ככה יעשה לאיש אשר חפץ להוציא כל רוחו על יי' ועל משיחו וכל נמהרי לב במתג ורסן עדים יובאו והנשארים ישמעו ויראו ואנחנו קהל לארד"ה הסכמנו בהסכמת רבות קהלות הקדש אשר סביבותינו ובמצות הרבנים והנשיאים הרמים החכמים מרנן ורבנן בחיי ור' שלמה ויחלצו וילחמו במלחמת האל לבדו ויאמינו בה' ובמשה עבדו ויעבירו קול במחנה קהלם מקטנם ועד גדולם על לב איש נסוג אחור ומרה ועל משה עבד יי' דבר סרה או אז יכנע לבבו לאלו ושב ורפא לו וחתמו עליו רבים ונכבדים:

אגרת אשר שלח רבינו בחיי אל קהלות אראגו"ן:

שמעו אלי רודפי צדק מבקשי יי' זכרו תורת משה עבד יי' המזכירים את יי' אל דמי לכם אצילי ונבוני הקהלות הנקהלות אשר בכל חבל ארגו"ן האל יהי לכם לסתרה ואמתו צנה וסחרה הנה קול המולות פריצי עמנו מארץ מרחקים להפר העדות והחקים הכתובות בספר תורת משה עבד יי' ה"ה הפטיש החזק רבינו משה ב"ר מימון זצ"ל השם אותות ומופתים בתורת האל ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל בני ישראל ועתה קמו ג' חרש"י משחית וישלחו אחד מהם לחכמי צרפת ויפתום בפיהם ובלשונם יכזבו להם ודברו סרות על רבינו הנזכר עד אשר פתום בשקריהם ובפחזותם וכאשר כתבו אלינו מחכמי פרובינצ"ה שהחרימו כל לומד שום חכמה מהחכמות החיצונות והקורא בספר המדע ומורה הנבוכים וילכו חשכים ואין נוגה להם כי טח מראות עיניהם לזאת בערה בנו אש הקנאה ואין מכבה ונר תורת יי' טרם יכבה מהרנו להשיב גמול החטאים האלה בנפשותם על ראשם והחרמנום ונידונום

אם הם הרחיבו פיהם האריכו לשונם על רבינו הנזכר ועל ספריו לסתור את דבריו כאשר שמעתם באזניכם ותראו בעיניכם בנוסח הכתב השלוח לכם עם זה אליכם מקהלינו קהל סרקסט"ה יצ"ו על כן אקרא אליכם בקול גדול כי אתם משכילים ואת הנולד רואים ולשם קדוש ישראל המהולל קנאים החלצו מאתכם אנשים לנקום נקמתו ולהלביש כל אחד מהם קללה כמדו כי לא האמינו ביי' ובמשה עבדו והצור ברחמיו דרכיו יורנו ויבער הרע מקרבנו וישפות שלום לכם כחפץ הסר אל משמעתכם וזוכר תמיד טובתכם המתפאר בזכריכם:

בחיי ב"ר משה ז"ל:

וזה נוסח הכתב ששלח רבי מאיר הלוי מטוליטול"ה לחכם רבי משה ב"ר נחמן זצ"ל:

גם היום מרי שיחי ידי כבדה על אנחתי בעמדי על אגרת תשואות מלאה קראה באזני קריאה על קריאה לכסות דמעה את מזבח יי' על ריב בני ישראל ועל נסותם את יד יצאו דבריהם חלוצים יחפים מבוהלים ודחופים מאת מגדל ומצודה לתורה ולתעודה מורה דעה מבין שמועה נבון לחשים וחכם חרשים ידידי ויקירי דר עם אלהים ועם אנשים ועם קדושים נאמן להתאבל על מעל הזמן רבי משה ב"ר נחמן אשר הבינותי מתוך אגרות והשלוחות אלי כחרב פיפיות ביד בעלי פליליות לנקום נקמת תורות ותושיות בקללות נמרצות ואלות נפרצות וכלות נחרצות אוכלות בארץ תבונות ומלינות צבי היא לכל הארצות על תוכחות ונאצות נשמעו בה על פורצי פרצות הלכו במועצות לסעף פארות מצות וחקים ומשפטי צדיקים במערצות לעול ארחות יושר ולסלף פתגם ולתת טעם לפגם לשבור עול מצות ותורות ולנתק מוסרות באמרם אין חפץ לבורא ית' בשקלים וקולבון ואין קנאה לפניו לבקש עלבון ונירם אבד חשבון ואין רצונו כי אם להשיג כל איש בלבבו ידיעת קונהו וחכמת מרכבו כי מה חפץ בגוף אם יטהר ואם יטמא אם ירעב ואם יצמא התעו רוחם עותו נתיבם ועבטו ארחם כי מדרך אשר שמו בה מבטחם בהכשל כחם ואבד נצחם בשומם תכלית הידיעה לעשות חונף ולדבר על יי' תועה להריק נפש רעב למצות לבבו הרתיח כסיר ומשקה צמא לדברו להחסיר להמית נפשות אשר לא תמותינה והנה נמצא בתוכם גזע אמונה מקור לחכמה ולתבונה הרב המובהק רבי שלמה ב"ר אברהם הוא החל להיות גבור בארץ לשובב נתיבות ולגדור פרץ כי מתוך מהפכת מחשבותם מהר ומנגעי מועצותם לבבו טהר נשאר בינותם כתורן על ראש ההר תקע בשופר חכמה להזהיר והעם לא נזהר זולתי הנלוים עליו קצת חכמי ההר החונים על דגליו ושאר העם אשר ברגליו ובראשם ילדיו מעשה ידיו שני תלמידיו נטעי שעשועים אנשים חכמים נבונים וידועים אשר היו פליטת אנשי אמונה להחזיק מגן

וצנה בדברי תוכחות ותשובות נצחות נגד מעקשי הישרה המגלה פניה בתורה ובראותם כי חתרו להשיב אל היבשה ולא יכולו הגישו עצמותיהם ודיניהם לפני חכמי צרפת להכריע ביניהם וכראות פנות הצר הצוררת כי רוח פנות רבני צרפת אליהם מתמהרת וליסרם בעקרבי מוסר מתעוררת שמו עלילות דברים על הרב הנזכר ותלמידיו אשר היו לעזר כנגדו כי דבר ביי' ובמשה עבדו והנה הבינותי מאגרת ידידי ויקירי ומאגרת קצת קהל הקדש הנלוים אליו כי אימת הזיפים ופחד המסלפים נפלה עליו ועל החונים על דגליו כי שמעו דבת רבינו מקול מחצצים בין משאבים כי שלחו אגרותם בכל עבר ובכל דרך ליושבי על מדין להטעים דבריהם לדיין שלא בפני בעל דין לגנוב לבבות ולהחניף מחשבות ותיראו פן ושמעו הארץ הלזו אל דברו הזיפים לתת הרב לחרם ותלמודיו לגידופים חלילה להם מעשות כדבר הזה ליקר ולנבזה לשמן ולרזה האמנם אם אינם נביאים הם בני נביאים וזכות אבותם להם למסעד להציל רגליהם ממעד וצדקתם עומדת לעד ואם חלילה תהיה להם כת סוררת אוהבי שמים להעמיק ובילדי נכרים להספיק להחזיק במחלוקת על תורת השם יתעלה להלעיג ולזכור מגבעת המורה בעמק עכור הנני נכון להחלץ להוציא עצמי מן הכלל וחלקתם בארץ תקולל ואני וכל הנלוים עלי המאמינים בחיים וכל יריאי השם יתברך הנלוים אלי נהיה נקיים ועל דברי יקירי וידידי אשר בקש ממני לקנא לכבוד תורתנו ולדברו רבותינו ולהיותנו באגודה אחת עם רבותינו הצרפתים כאשר הסכימו בו לכבוד אלהים ולגדור גדר בעמו הפרוץ ולעשות דברינו כליון חרוץ שוטף צדקה להרים מדרך עמו מכשול ופוקה הלא ידעת אם לא שמעת כי גם אנכי סרבים וסלונים אותי ואל עקרבים תחנותי גם מתמול גם משלשום גם טרם בוא ספר הנבוכים מורה היה למקצת העם בדת הבורא לב סורר ומורה ולא ינועו אמות הספים מקול הקורא כי גם בראותם אהלי כושן וחרב דישון ודישן לעלת קיטור הארץ כקיטור הכבשן לא נחם העם מדרכו ולא שב ולא האמין מוסר ולא קשב אף כי אני אניאם ובמסורת הברית אביאם לבלתי הגות בספר מורה הנבוכים אשר שולח בעיניהם להאיר חשכים מפי צדיק מושל ביראת אלהים משה איש האלהים ואני כבוא ספר הזה אלי מלאני לבי לעבור בין בתריו ולשוב משער לשער בשעריו ולתור ולהבין בו ולתור ולטעום בחכי טעמו לדעת אם אלחם בלחמו ואראה והנה יונקתו מחזקי שרשי הדת ומסעפת פארותיה מחזקת בדקי יסודותיה והורסת גדרותיה רוממות אל בגרונה ומות וחיים בלשונה פעם להשמאיל ופעם להימין מקרבת בשמאל ודוחה בימין ואבינה כי תהפוכות בקרבה לא ינקה כל הנונע בה הרחקתי מעליה דרכי ולא נתתי לחטוא חכי ברב הגדול המגיה חשכי אשר זרע אור משנה תורתו על כל קצוי נשיה נוטע בהם עצי דעת

ותושיה כי מי יודע אולי בעל הספר הזה אשר סתמו היתה רוח אחרת עמו אך הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמה הוגים במורה הנבוכים ביד רמה וגבר אשר אין לאל ידו להוכיח אנשי מקומו והחונים על ידו אם עברו תורות חלפו חק איך יוכיח עמים עצומים עד רחוק אף כי דברי רבותינו רבני צרפת דברי תורה הן ואין צריכין חיזוק אף כי זה ימים רבים הרבה משלשים שנה בהגיע תור משנה ספר התורה בארץ הזאת ואעמוד על ספר המדע אשר דבר בהלכות תשובה על העולם הבא שאין בו גוף וגויה קנא קנאתי לצור ישראל וקדושו וליסוד הצדק ושרשו בראותי כי אבדה אמונת תחיית המתים מקדם בארץ הזאת מפי יושבי פרזות ערים עליזות אף כי מצאו להם ערים חומות בצורות ועיר מבצרות להציל עינינו ואשלח ידי ואכתוב אגרת קנאות לרבני חכמי לוני"ל אשר היו בימים ההם לקנא לכבוד השם ית' ולדברי תורתו אשר היו לחרפות ולחזק ידים רפות למען חיות האבנים מערמות העפר ואם המה שרופות הוחלתי לדבריהם אזין עד תבונותיהם והנה אין איש מתחזק עמי לגדור פרץ בעמי אכן עמד אחד מחכמיהם לרכוב במרכבת המשנה ובשם קדוש ישראל לא יכונה ועד כל רעיו אתבונן יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן כי לא נראתה קשת תוכחתם בענן להביא בכליותי בני אשפה אולי הגיע בידו אחד מן השרפים רצפה על המירו יסוד כל הנמצאים וסבתם וסודם בכבוד בשר ודם זה היה מאתם קול גדול המקנאים לתורת השם ית' וחוקותם ונחלת עבד יי' וצדקתם לכתוב עליהם מרורות ולדבר עליהם סרות ועתה מה תקות אדם לשלוח אגרותיו בקצות ארצות ולגדור פרצות ולהוכיח לאדם מומו ולפקוד עליו אסרו הלא רב לו להוכיח עצמו במומו פן יוסיף העובר על דת לחרף ולקלל ונמצא שם שמים מתחלל זולתי בהועד שני האנשים אשר להם הריב את דבר שניהם לפניו להקריב אז בדעתו יצדיק צדיק מקרית עוז נפשע והרשיע את הרשע והצור יעשה שלום במרומיו יפרוס על כל עמו סוכת שלומיו וייטיב לטובים ולישרים בלבותם והשיב לב אבות על בנים ולב בניהם על אבותם כחפץ ענותכם וכחפץ אחי אחותכם דורש שלומכם ושלותכם:

מאיר הלוי בר' טודרו"ס הלוי זצ"ל

וכשעמד הנשיא ר' אבדהם בר' שמואל בן חסדאי ז"ל על כל הכתבים הנזכרים שלח מברצלונ"א לרבי יהודה בן אלפכא"ר זאת האגרת

נדעך מימים ולא מעתה נשורך ולא מקרוב מעולם ומשנים קדמוניות אשר לא יספרו מרוב שרשך הנכבד נשמע בגוים ויסודך הזך נודע באיים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו אשר חכמים יגידו בלשונותם ולא כחדו מאבותם הגידו סוד התהלות וגרם המעלות והמסות הגדולות אשר ראו ואשר שמעו באבותיך הקדושים קדושי עליון כלם אנשים

לא סר שבט מלכות מהם ומחוקק תום ויושר מבין רגליהם והיה צדק אזור מתניהם גדרו פרצות צבי הוא לכל הארצות חכמו על כן כבדו חכמים וידועים נכבדים על כן הוקירו נכבדים ושועים גדעו זדים אבדו רשעים החזיקו את ידם במדות הנכבדות האלה מעודם יען וביען כי הם שורש כל טובה ויסוד כל תהלה ועמוד כל גדולה הם הנקודה ויתר כל מדות יקרות הסגולה בהם נחלו כבוד ועוז ויתר הנחלות תהלה לאל לא נופל אתה מהם כמוך כמוהם הנחילוך ונחלה הרישוך וירשת נחלת חכמה מפוארה ירושה היקרה למרבה המשרה אתה עתה תעשה מלוכה בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה ואלו בימיהם יצא הקצף הגדול הזה בישראל וקמו בחייהם בני עולה מרגיזי אל מוציאי דבה על משיח יי' בבית משה מורה צדק ודבריו וחללו את ספריו ידענו באמת ובתמים כי הם היו מן הראשונים ולא מן האחרונים לעלות בתחלה לצבוא צבאותיו ולאסוף כל מחנותיו לקנא את קנאתו ולערוך מלחמותיו ונלחמו איש באביו איש בבנו ובאחיו כי למי היה מטה עוז מקל תפארה ולמי הלא להם עצה גבורה להם לבדם נתן משפט הגאולה לעשות באויבי השם ית' נקמה לקלים המרוץ ולגבורים המלחמה לכן מן היום אשר סבלנו על שכמנו עול פריצי עמנו ונשמע קולם בכל הארץ תמהנו וכמהנו כל קהל ועדה הלובשים על יי' ועל משיחו קנאה וחרדה כי לא ראינו בראש לוחמי מלחמת תורה ותעודה דגל מחנה יהודה ולא עוד אלא גונבי לבבות חושבים לרעה רבות מחשבות אנשי מצות ומריבות גנבו דעתיך וזממיך השיאוך יכלו לך אנשי שלומיך בחבלי לשון משוך בעבותות לצון לקחוך הסיתוך נחשים ללכת לקראת נחשים לחלל צאן קדש קדשים ולהלל בנים כחשים ומרחוק נצחוך אנשי תואנה לקחת בידך חרב היונה ככל הכתוב בספרך המלא סודות המדבר בשפת משלים וחידות אל החכם הנכבד הדר זקנים ונשוא פנים רבי דוד בן קמחי י"א האיש כמוך יסיתך נחש אם אנוש כערכך תפתנו כל רוח וישיאנו נחש איה עיני שכלך? העיני בשר לך הלא ידעת אם לא שמעת הלא הוגד מראש לך כי האנשים ההם מלבד שרשם הידוע ומקומם הגרוע ואת אשר ליקחו בדברי תורה כל ימיהם להרע בו יגעו ולהטיב לא ידעו והנו עמם מכלל דברים מפוארים הנמצאים בכלים מכוערים וגדולה מזאת כי ראינו מופת הדור ופלאו רום השכל ושיאו מושב היקר וכסאו גליל ההוד וצבאו החכם הגדול הנשיא הלוי רבי מאיר ב"ר טדרו"ס הרעים שחקיו ושלח ברקיו דרך קשתותיו וכונן חצי מליצותיו ואלו כמבראשונה הם בני גילו והדומים לו אזן וחקר ותקן משלים ומליצות והביא עצות והקדיש קרואיו ורבה צבאיו אמרנו סוד יי' ליריאיו לא נפלינו עליהם ולא הרהרנו אחריהם אך עתה בראותנו חלול עצמו והודו קנאו לו קנאה גדולה אף על פי שמחל על כבודו ועם כל זה לא נטוי רגלינו לא שפכו

אשורנו מנתיב כבודו ואהבתו היקרה ולא סרנו מני דרך הטובה הגמורה לערוך לפניו שלחן שלומים רבים וכן שלמים ולצאת בכל עת לקראתו לשחר פני מעלתו ולסור לשאול בשלום תורתו ירום לעד קרן חכמתו ותנשא מלכותו חי יי' וברוך צורי אם אחרתי עד עתה מבוא אחריך ומהודיע כל זאת יקריך אלא מפני שמעט הימים אשר התענגתי בכבוד חברתך וחסיתי בצל החכמה צל אהבתך מכבד כל דברי רבינו מורה צדק ראיתיך ומחבב כל ספרי חכמותיו חזיתיך ומתפאר בו על גאון ורב שמעתיך ולמי כל חמדת ישראל הלא לך ולכל בית אביך לכן אחרי כן כל הימים למשה בחיר שוכני סנה חשבתיך מקנא על כל מקנא ומעביר קול במחנה קול שוע קול רעש מלחמות קול שובר ארזים קול חוצב להבות מרבבות רבבות מליצות יוצאות משפתות ברורות וצחות ולשון מדברת נכוחות והלהבות להבות ריבות בוערות מקרב חדרי לבבות לחרוך רמיה וכל מורד ברבו ולשרוף כל איש אשר רוח שקר בו ובקרבו ישים ארבו ומאז ועד עתה הכינו לצאת מלפניך הכרים והרצים מבוהלים ונחוצים והנוגשים אצים להעיר כל בן חיל אשר בקרבנו לחזקתנו ולאמץ את לבנו לחגור על ירך חרבנו לרדות אחר בני עולה בני דמים ומרמה ולהכותם עד חרמה ולכלותם מעל פני האדמה ואולם אם עד כה נואשת ומענות אף אתה חלקך החרשת אולי דברי הנאצות הנשמטים מים עד ים לא שמעת אותם על בוריים ולא ידעת תוכן אודותם ולא עמדת על אמתת סודותם על כן כתבתי לכבודך כל הדברים בארוכה ואחריך אל כל נגידי עם ישראל למען תראו ותבינו תשמעו ותאזינו ותשלמו לנו הימים אשר הסיתו אתכם בני אדם ארורים כי גרשונו מהסתפח בנחלת חברתכם והסכמתכם ואם אתם תחרישו מי ידבר ואם אתם תסבלו מי ייסר בפי מי בלעדיכם להבין שמועה וביד מי מקל ורצועה להכות ולהוכיח כל עושה חונף ומרבה תועה אחלי אדוני! אתה ורעיך אנשי השם קומו והתגברו עוצו ודברו הוכיחו יסרו זדים ארורים אשר חטאו ויחטיאו שפכו חמתכם על הכורעים לבטל ובשם יי' לא קראו והנשארים ישמעו וייראו על כן משחך יי' אלהיך ונתן לך לב לדעת עין רואה ואוזן שומעת לשמור את דרך עץ החיים ומלך עולם אלהים חיים יתן לך אורך ימים ושנות חיים כרצון נאמן מעלתך שומר ברית תהלתך ועבד אהבתך:

אברהם ב"ר שמואל הלוי בר ר' חסדאי תהא מנוחתו כבוד

שיר מרב ששת בן יצחק הנשיאי

נגד רבינו מאיר הלוי

שאלוני ידידי איך יכונה

בשם מאיר והוא הולך חשכים

השיבותים כבר קראו חכמים
ללילה אור והוא מן ההפכים
אגרת הרמב"ם
אגרת מראש אמנה חברה סדרה וגם הכינה הרב רבינו משה ב"ר נחמן ז"ל אל רבני צרפת על אודות ספר המורה נבוכים שחיבר הרב הגדול רבי משה בן הרב הגדול רבי מימון ז"ל:
טרם אענה אני שוגג עוד אדבר ולבי מפני היראה מתמוגג ינתקו מורשי המחשבה וארשת השפתים והקולמוס והמגילה ינועו בין הידים כאשר ינוד הקנה במים בשמעי אריות שואגים ממעונותיהם לביא וליש מהם רעם שירים ותרועה חובטים במקל ומכים ברצועה לכבוש כל באי עולה תחת רגלי כבודם טול מקל והך על קדקדם ובעפפם תרבה על פנינו חרדו רעיונינו ונבהלו עשתונותינו ואיך יוכל לדבר נכוחות ומה ישיב על תוכחות עבד נבזה בעיניו ונמאס לבו בקרבו המם ימס פן תאכלנו האש הגדולה והשלהבת העולה כי דברי תורה שמחים בהם כנתינתם מסיני בעסקן בהם לשמן ובאתר דזקוקין דנורא ובעורין דאשא מאן מעייל פתיא אוכמא לתמן ואם אמנם יסתיר פניו מהכינו רעיוניו אחרי המראה נגהים גדולים בערו מהם ודמות רקיע נטוי על ראשיהם וגובה להם ויראה להם וכבוד ה' אלקי ישראל עליהם ואדע כי כרובים הם הפורשים על המוני ראיתי עמהם המונים המונים רבי התחכמונים המה פנים הנראים במרכבה והמה האותיות אשר בצבא המה ראשי העמודים המה נשיאי המטות המה העומדים על הפקודים ומי מכלכל את יום בואם ומי העומד בהראותם ואף כי אנכי אענם איסרם בשמעם ובדרך תבונת אודיעם ואני כנמלה ואין בלשוני מלה בזוי עם ותולעת לא למדתי חכמה ודעת ואיכה על האתנים מוסדי הארץ נגביר חיילנו אפילו תורת חברות אין עלינו רק לפקוח עינים ולהטות למוסרם אזנים ולבי וכליותי אשתונן ועדיהם אתבונן רוח מפיהם תורה מפי ספריהם מוסר מפי כתבם מורה הנני הקטן בשבטי הדל באלפי לא אמנע עטי ולא אחשיך פי לובש אימה רתת וזיע כורע על ברכים קידה על אפים השתחויה זו פשוט ידים ורגלים אדון לפניהם בקרקע אשיבה כהלכה אשאל כענין ואם ידעתי גדולתם בחכמה ובמנין והדין אשר דנוהו ידעתי כי בצדק שפטוהו ומה התלמיד אשר יבא אחריהם את אשר כבר עשוהו רק אנכי היום כקטן אשר שואל מפי מלמד וכתלמיד אשר לעמוד על דעת רבותיו חומד ואין הביישן למד והסירותי מסוה הבושה מעל פני ואשים דברי רבני צרפת נגד עיני בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ אשר בם כל תלמיד עולפה להשיב קושיות ולרבות הוויות ישאלו אותיות ובהקשות על גזרותיהם

ובהשובו על דבריהם אשאל מה ואיך ולמה ורוחי רוח נדיבה ממקום אהבה נושבת לא רוח זרה ותלונת מחשבת רק כשואל אזנים למלמדו קשבת והחפץ בלבו להבה ושלהבת פנים מצרבת וכי מלתי מלים וכאובות חדשים נבקעתי ולשוני בחכי תדבר ולא ממני תטיף ולא ידעתי הורוני רבותי ואני אחרי מוסר שפתותכם לא אמוש כי תלמדוני דינכם בצדק גזרתכם ומשפט אמת אשר חרצתם השמיעוני ואם צדקכם כשמש בחצי השמים ומתוק האור וטוב לעינים וטח מראות עיני ולבו מהשכיל קטן מהכיל חכמתכם הגדולה אשר רחבה ונסבה למעלה אל נא רבותי כבהמות תחשבוני כתבנית שור אוכל עשב אל תראוני כתבו לו מאיזה טעם דנתם לא לאוסופי אדינייכו אלא כגון דא ודאי צריך לאודועי ומאחר שלא זכינו פא"פ לתשובתכם נצפה לדעת קשט אמרכם מפי ספרכם נתחנן שהמדינה הזאת משובשת בגייסות ולא אפשר למייתי קדם רבנן רבותינו הצרפתים תלמידכם אנו ומימכם אנו שותים הגיעוני דבריכם נדון בהם ואין אנו כחולקים עליהם אבל כמו שאמרו בירושלמי לית ר"ל מתרם לקבל ר"י בגין למפלג עליה אלא בגין לאפוקי עובדא מינייהו ועל הדרך הזה ועל הענין אשאל מלפני כבודכם אזין עד תבונתכם אחרי הדברים והאמת בראותי עצתכם הטהורה נסכמת עדתכם הקדושה חותמתה כל ארץ צרפת רבנים ושרים פנת שבטה כולם הסכימו לנדות ולהחרים על כל איש אשר ידו הרים להגות בספר מורה נבוכים וספר מדע וקרנו יגדע עד אשר יגנזו גניזה עולמית וזה תופס דבריכם מעט מהרבה וניצוץ מהמדורה גדולה אשר לא תכבה ולמה קדושי עליון פרשתם לרב הקהלות רשת החרם לקטף עוללות ואשכול להשחית את הכל כי תתנו ארץ הלזו לבוז ולמשיסת רכושם ולשאול באלה נפשם ולא נתתם כבוד להרב הגדול אשר בנה בתלמוד מגדול מגדול עוז לשם ה' ומקדש להמוני המון עם הארצות העולים בפרצות ובית תלמודנו השמם שממת עולם יקומם בכל גלות החל הזה בספרד ובארץ המערב ואל המזרח ואל הצבי היה מושיע ורב כמה נדחי חכמה קבץ כמה בה"מ רבץ לכמה רעבי תושיה נתן מימיו נאמנים והשיב בדברים הנכונים ואם אתם בחיק אמונה אמונים שתולים בחצרות הקבלה דשנים ורעננים הלא תשימו לב ליושבי קצות כי השיב לבצרון אסירי התקוה ומוכרחי התאוה השביעם באמונתנו ובקבלתנו נפשם הרוה תחת אשר מלאו כריסם מהבלי היונים והאכילו בטנם הזיות ילעיגו בשפה לנפשות הבוטחות ולנשמות המקוות יניעו ראש לתורה וכי אין טעם לעבירה ואין ריח למצות בדרכי תורתינו לא יעמיקו ובילדי נכרים הספיקו ולולי מדברי הרב ומפי ספריו חיו ונפשם מדשן חכמתו ירויו ובאהלי תעודה ישליו כמעט רגליהם נטיו הלכם גאוני התלמוד הטריח עצמו? והוא כמוכרח ואנוס לבנות ספר מפני פלסופי יון שמה לנוס

לרחוק מעל ארסטו וגליאנום השמעתם דבריהם אם טעיתם אחרי ראיותיהם? לא אליכם רבותנו הביטו וראו היש מכאוב כמכאובינו כי גלו מתורת אביהם אשר בעונותנו שריד בגלות ירושלים אשר בספרד והותר לקרובי מלכות ללמוד חכמת יוונית להבין בחכמת רפואות לשער כל מדה ולדעת כל תבנית ויתר החכמות ותחבולותם להחיות נפשם בחצרות המלכים ובטירותם אף כי אלה חכמות מותרות רבותינו ז"ל הזהירנו בהם וצוונו עליהם וכאשר אבדו ספרי חכמותנו באבדן מולדתנו והוצרכנו ללמוד בהם מספרי היונים והעמים שונים נמשכו הלבבות אחרי היונים התחילו בשבח וסיימו בגנות והנה שם הרב ספריו כתרים בפני פורעניות מגן הוא לחצי קשתי בני יון החוקקים חקקי און להעלות הטובעים בבור שאון מטיט היון והנראה לכם מן הספר ההוא בפרקיו וחלקיו כי לקרב רחוקים נטה מהקו בעקבי פולסופיא יצא על דלתי חכמה נקש קשה בעניכם שדחה אויביו בקש למה פלילי צדק לא תתנו מחסום לפי ספרכם על פני אמריכם ללמוד אתכם דבריכם זונות מפרכסות זו את זו ת"ח לכ"ש האמר באזנינו בגאוה ובוז מילין דלא נשמע לכם עין קהלתנו דמוע תדמע הוצאתם עתק מפיכם דברים הנראים לקנאה ושנאה נאמרין אסור לשומעם אף כי לכותבם ומכ"ש לאמרם שכתבתם ואמרתם על הקדוש ההוא בכל גלות צרפת וספרד לא קם כמוהו המורה יורה מי כמוהו מורה ובכל מיני חכמות בקי משנתו קב ונקי פערתם פה לבלי חק והעתרתם בדברים הנשמעים למרחוק באמרכם על הגאון יש לנו גדול ממנו שנעשה צדוקי (פירוש ינאי המלך בימי חשמנאים כמבואר ביוספין ע"ש) הנה זאת לא צדקתם אענכם לא דברתם נכונה בעבד ה' ואוכיחכם ואקרבה לענות כי לא אשא פני איש להשיב על זה אמהר ואחיש ואל אדם לא אכנה אל הגאון ומוראו אקנא מדוע את הרב ממעשהו תפריעו וצדיק כביר תרשיעו הלא שאלתם עוברי דרך המאריכים לשון המפליגים מליצה הנושאים משל בערך בתהלת הרב הגדול במעלת חסידותו בתוקף אמונתו בעוצם ענותנותו בגדולת יחוסו בנדבת ביתו במעשיו הנפלאים במליו הנוראים בהיותו ביראת אלהיו דבק וחושק ובתלמודנו נושק אוהב דברי חכמים ומחבקן הם מחמד עיניו ומחמד לנפשו עטרת לראשו האם ראיתם ספריו אם דקדקתם בחבוריו השמעתם אותו מבעט באיסורין בקלין וחמורין אם השמיט כל תקנה וגזרה ולא עשה סיג לתורה אם העלים עיניו מעירובין וידים אם שכח עומר בגורן בעוף וגבינה הנאכלין באפקורין והלא החמיר בהן ויותר מן הדין לא לכם רבותינו להקל ראש כנגד המזרח מי הכה הצדוקים אשר היו כגבורים חוסים מי נתן הביתוסים לשוסים הלא הרב ז"ל כי ה' עמו והוביש רוכבי סוסים והוציא אדיריהם מחצר מלך מצרים מפחדו יגורו ומשאתו חרדים ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד הרב עליהם ונתחזק

מוראו על כולהם והנני מעיד עלי לפני רבותי שמים וארץ כי שמענו ממגידי אמת שבכל ארצות מלכות תימן קהלות רבות עוסקים בתורה ובמצות לשמן והיו מזכירים שם הרב בכל קדיש וקדיש בחייכון וביומיכון ובחיי דרבנא משה בן מיימון אשר האיר עיניהם בתורה והעמידן בקרן אורה לבטל מהן גזרות קשות וכובד המס כי היו כטיט חוצות מרמס ומעליהם עול מלכות הרים ויחלו מעט ממשא מלך ושרים וקהלות האלה בשמעם את דברי האלה היוצאת הלא יפרקו עול המורא ויגלו פנים בתורה להתריס כנגד רבני צרפת ידברו ואיש את רעהו יעזורו לחזק מתנים ולאמץ כח על דברי הרב הגדול וללומדי בספריו יאמרו חזק והברק כמראה הבזק להחזיק ידים ולהוסיף ישיבה עוד ולאמץ מאד תעשה תורה כשתי תורות וכל ישראל שתי חבורות אלה ישפטו בעמק יהושפט ואלה יבאו ונחו בנחלי הבתות ושתה ישתו אשר אין משפטם לשתות אלה יעמדו על גזרתכם ואלה לא יחושו על מעלת תורתכם והלא אפילו לאנשי ביתו של אדם עבדיו ושפחותיו הכנענים צוו רבותינו שלא להטיל אימה יתרה עליהם שמא יאכילוהו דבר איסור ואפילו בשלשה דברים המוטלים חובה על הבית הצריכו למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיניה וזהו ק"ו שאין עליו תשובה על אחת כמה וכמה להזהיר את הרבים וליסר קהלות גדולות עם עצום ורב אשר בהם כמה חסידים וכמה חכמים שהכל חייבין בכבודם הרבה משתים עשרה רבוא אדם כל שכן וכ"ש שהיה צריך לבא במטי וליסר בנחת ולואי שיהא בדור ראוי לקבל תוכחה כי העזות פורחת שובבה העם הזה משובה נצחת ואם תגזרו דבר שלא יהיו מקבלים מחיבה לא יחושו לחרם מניינכם ויאמרו לעיניכם אדרבה ויהיה לרגלם רשת ולמכשול סבה ואין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה ולמה רבותי וגאוני תבלעו את נחלת ה' והנה אנו קבלנו גזרתכם ונזהר מחרב פיכם עד תחקרון מלין ותשמעו אמרים נכוחים כי אין סביבותנו פחים אין בארצותנו נודד כנף ופוצה פה ומצפצף כנגד קבלתנו אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו ואמנם כי מבין ההרים מרכבה יוצאת אשר בה הסוסים שחורים וחרב המחלקת בתוכם חזיתי מעלה עשן כנגדם ראיתי והנה הרב ר' שלמה שם ישר ניכר עמו כי ריב לחכם עם חבריו עם חכמי ארץ יתווכח ואנחנו לא ידענו קשט אמרם דבר מי יקום ממנו ומהם ואמת שמענו את הרב הגדול מחזיק במדרשי רבותנו ובהגדתן שכל הדברים יהיו בהוויתן בסעודה העתידה ביין המשומר ולויתן בגיהנם וגנת ביתן המחכה יראה והמכחיש לא יזכה לראותן ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן ואתם רבותינו הקדושים קובלים עליכם פרושים אם באתם לגדור גדר להרים מדרכם מכשול ופוקה יצא מפיכם צדקה כי אולי ראיתם צורך שעתם ולהניח מקום לשלוח דברכם מהר

כאשר הראה אתכם בהר הוא מגדל מונשטיפור המר והנמהר למה כללתם אותנו עמהם להכניס ארצנו בגזרת החרם והאלות ההם ומה לנו ולהם וגבול נתן ה' בינינו וביניהם ואחרי שאין במקומנו מחלקות ולא שוד ושבר בגבולנו אין אחריות חרמכם עלינו והנה קהלתנו חסים על כבוד הרב הגדול ומקנאים לו קנאה גדולה לכבוד תורתו וחסידותו ואת יקר תפארת גדולתו לא מהיותנו פוסחים על שתי סעיפים לסור מני דרך מני ארח רבותינו היפים אל הבלי פילוסופים ואם יעלה על לבם מקצתן מגזרתכם וע"כ ספר המורה ירחיקו ומדבר בעניניו שפתותם ידביקו כי לבם כמחט סדקית לא ידעו דרכיו ובנתיבותו לא העמיקו מה יאמרו לספר המדע והמכתב מכתב אלקים אשר העתיקו מפתח לספרי הרב ז"ל בתלמוד ומבוא לכל חבוריו סופר מצות ה' עשה ולא תעשה מלמד לתלמידים כבוד ומורא בהלכות ת"ת יורה חטאים דרך בהלכות תשובה ובנחת ושובה ובלי קושיא והויות מפיק מרגליות כי לא מצינו דברי תשובה בתלמוד רק מפוזרים ומפורדים בין ההלכות וההגדות בלי ברורים ובכל חבורי גאונים הראשונים ואחרונים לא ממנו אותם ענינים דרושים לכל חפצהם ומזומנים כאשר המה מפורשים ומבוארים בספר ההוא הממולא פנינים המיוחס בספרים מבחוץ ומבפנים ומחסדכם רבותינו הודועונו מה לכם ולספר ההוא כי תורה הוא וללמוד אנו צריכים כי שמענו שאתם אומרום כי הוא ככופר מדינה של גיהנם מפני שאמר הנקמה שאין למעלה ממנה היא שתכרת הנפש ותאבד ואנכי הצעיר לא האמנתי לשמועה כי קראתם אחריו מלא על פי הדברים האלה שהרי רבותינו ז"ל באותו לשון אמרו בספרא לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואינו יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי הנפש למד על הכרת שאינו אלא אבדון וחס ושלום מלכפור כי יש גיהנם ותפתה וכפור וכל אדם בידו ידליק אורו ובורו יחפור כי המכחיש בזה קרע מטיל האמנה וכסות הקבלה בל יתפור ויעשה אדם כדגי הים ורמש וצפור אבל אמת ואמונה נכון וקיים כי לאלהים יקידת נור בציון אור לו בירושלים תנור מעלה עשן כקטור הכבשן וכך הוא בעיני אני הצעיר תלמידכם וכל חייבי כריתות יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חדש נפשם כלה מתוך דין שלה ומתבטלה והולכת לה וזה שאז"ל לאחר שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נשרפה ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים כלומר שמאותה שעה ואילך אינה במקום דין ולא במקום תענוג אלא בטלה ואובדת וזהו שאר"ל אין כרת אלא אבדן ונמצא דברי הרב הגדול קיימים שאמר הנקמה שאין אחריה נקמה הוא האבדון שהוא ודאי סוף הנקמה ותכליתה וחלילה שלא כפר בדין הראשון שבתחלתה שהרי הרב הגדול אומר כן באותן ההלכות ונדונין על חטאותיהם וכו' וזה הדין בודאי במקום ההוא ואתה קרא אותו גיהנם או תפתה או עלוקה שהוא על

כל פנים מקום המשפט שמה הרשע אשר שם שם אלהים לכלות הפשט ולהתם חטאת העוברים מקום אשר אסירי המלך שמה אסורים על כן אמר הרב הגדול ז"ל נידונין כפי רשעם ואח"כ יש לה חלק וזכות לעולם הבא אלמא אית דין ואית דיין נושא חשבון ונותן במנין מוריד ומעלה הורם ומקים הבניין וכן פירש הרב ז"ל באחרים ונידונין כפי גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים כגון המינין והאפיקורסין הרי שהפריש הרב ז"ל בין חייבי כריתות ובין הנדונין לעולמים לפי שאלו אובדים ואלו נידונין לעולמים כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה ואמת שלא ראיתי בכל דברי הרב זכר לשנים עשר חדש שהזכירו במסכת ראש השנה ובמקומות אחרים ונ"ל שהוא ז"ל סבור דלאו דווקא קצבה נקט שאין דין החייב כרת אחד שוה לחייב שלשים ושש כריתות אלא סימנא בעלמא הוא ומאן סליק לעילא ואמר דדווקא הוא זהו דעת הרב ז"ל ובוודאי דמתניתין דעדיות הויא תיובתיה מכל תקום המפרש כן אם אמת ואם שקר לא כפר ברבותינו ז"ל ולא פקר אבל בין טוב לרע כפי דעתו ביקר אזן וחקר וזה שלא הזכיר הרב דרכי גיהנם מפני שהוא אצלו מן הדברים המופתים בהעלם ענינם והוא תופס דרכי התורה בבאור הדברים המתבארים בהכרח וראיה גמורה זו היא דעתינו בדברי הספר הזה ברורה לכן נשאנוהו על כפים ושמנוהו בין העינים ולא דחינוהו ככם בשתי ידים וכבר ראו כל בני לוני"ל והרב הגדול רבי אברהם בר דוד ז"ל הספר ההוא ולא צוו לגנזו ולא קראו אחריו תגר ואין אחד מהם על לומדיו חרבו חוגר אבל כולם אוו לו וחזו בו ופתחו ואין סוגר והרב ר' אברהם ב"ר דוד ז"ל השיב על מקצת דבריו ולא אמר שיש בו צד מינות וצד כפירה חס וחלילה וראיתי לרבינו הצרפתי ז"ל בתשובותיו במצות הנוהגות עתה בארץ ישראל שהגיטו ספרי הרב הגדול לידו והיה מתברך בהם ומביא ראיות מדברי הספרים ההם בשפה ברורה ובלשון מהודרת ומזכיר שם הרב לתהלה לשם ולתפארת ואחרים שמעתי אומרים שאתם תופסים על ספר המדע באמרו שאין למעלה צורה ותבנית ולמה רבותינו תפשתם עליו בדבר הזה שהרי כל הגאונים בחבוריהם וכל חכמינו הקדמונים בפיוטיהם בספרד הכל יחשבו הנוטה מזה כהולך אחרי ההבל ודבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים ומפורט בהגדות ובמדרשים הנעימים והנאהבים ולא ישיגוהו גבולות ואיזה גבול ומקום יתארוהו והנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ואמנם כי קצת הגדות הטהורות יבקעו יאורים בצורות ולהם סנסנים ופארות עושים פירות ופרי פירות וסודם כאשר יבחן ינעם ליודעי חן סוף דבר הכל נשמע כי על זאת האמנה אומתנו אומנה גם לחכמי צרפת אשר אמרתם צרופה דעתם יפה מצאנו שכתבו כן בחבורהם וכן ראיתי בחבור הרב החסיד ר' אלעזר בן ר' יהודא מגרמיזא ז"ל בספר

הגדול שחבר והגיע ממנו לידי שער יסוד היחוד והאמונה וכתוב בו בלשון הזה ומה ה' אחד אחד כל אשר בו אין קצה לקצתו אין חקר לתבונתו וליכלתו אין קצה וליסודו אין לו התחלה וסוף יוצר הכל ויודע הכל אמת אין לו פנים ואחור וגובה כי אין קץ ותכלית לכל אשר יש בו ואין לו גבול ולא אברים לבורא העולמות ומה שכתוב בקרא ענינים גשמיים לא נכתבו כי אם להבין לבני אדם וכבר הזהרנו בתורתו שלא נחשוב עליו דמות וצורה דכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותכם כי לא ראיתם כל תמונה ומה שכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו לא שיש לבורא דמות וצלם בריותיו אלא בצלמנו שאנו מכינים להתראות לנביאים פרצוף החמר הוא פני אדם דמיון הנבואה לנו מכבוד ויקר כמכובד בעינו בצלם שמלאכי השרת נראין בו זה בדמותנו ע"ד היקר והכבוד שחפץ באדם וכן פי' ר' סעדיה הגאון ז"ל וכל הסובר על הבורא יוצר הכל שיש לו צלם דמות ואברים אין לו אלוה כלל תראה דמתרגם פי ה' מימרא דה' בעיני ה' קדם ה' זהו לשונו ואלו דבריו ועוד ארז"ל באמת ובשבועה שאין ליוצר הכל ית"ש לא דמות ולא צורה וזה היו אבותינו הקדושים מאמינים וכל מה הכתוב בשיר השירים ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים אינו אלא משל תראה במדרש חזית וכו' עד וכל הרבנים ורבינו חננאל ורבינו נסים ורבי נתן ידעו וכתבו שאין דמות וגשם לבורא וקללו המאמין בזו ואברהם אבינו ע"ה הבין וידע זה ע"כ אני אומר באמת שהמאמין באלהותו יבין כי כמו שאין אברים לנשמה שיצאה מכסא קדשו כך אין לבורא גוף ודמות וצורה כלל המאמין אשריו ומי שלא יאמין ידון באש לא נופח כי הבורא הווה בכל וקרוב לגוף יותר מן הגוף לנשמה ואין דמיון לו בריך הוא ועוד כתב ז"ל באותו השער וכשהנביא יודע שרואה בכבוד כפי רצון הבורא באור האור יאמר וארא את ה' כי את המלך ה' צבאות ראו עיני לפי שידע חפץ הבורא במראה הנבואית וזהו וביד הנביאים אדמה כפי שכלו המועט ומדעו מלמד לבני אדם דעת לא יהיה כוונתם בדבר הנראה לעין מלאכים או לעין נביאים לקרותו אל כי אם ביוצר הכל אשר אין לו דמות ואין לו קץ הוא בהויתו וביחודו בתוך העולם וחוץ לעולם ואין מחיצת הרקיעים והארצות והימים מקיפים אותו ולא גורעה ממנו וזהו ואתם עדי נאם ה' אלהים תדע בשכל מדע לבבך ותדע ותשכיל כי בורא העולם אין לו קץ וגבול וסוף וקנין לא קימה ולא ישיבה לא הליכה ולא עמידה לא עליה ולא ירידה אך כפי חפץ רצונו מראה כבודו וסודו לנביאים וזהו שאמר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ועוד אמר ז"ל ומה שאמר בספר הקומה א"ר ישמעאל אני ועקיבה ערבים בדבר זה זה שיעור הכבוד הנראה והבורא המנהיג והממלא כל העולמים ושכינת עזו בגבהי מרומים הוא אלהינו הבורא וזו היא האמונה הנאמנה ה' אלהינו ה' אחד הצדיקים רואים פני השכינה

כנגדם כי יראו איך ממלא הכל וימשוך רוחם אליו וכשהם עולים נשרפים באש שלפני הכסא ואחר כך הם מונחים בצרור החיים ושם נהנין מזיו השכינה

כל זה כתב החסיד ז"ל וידעתי כי הספר ההוא מצוי אצליכם ועוד בו האריך אבל לקצר אני צריך כי האלהים יודע בהעלותי דברים אלו על ספר ארכובותי דא לדא נקשן ולבבי ורעיוני נעים כנוע עצי יער מפני רוח גדולה וחזק מפרק הרים משבר סלעים אמנם מחשבותי צופיות לפתח שכל העינים תלויות ממנו אדרוש סליחתו וכפרתו כי עת לעשות לשמו הפרו תורתו ואנחנו תמהים עליכם כי ראינו שלא הסכמתם עם הרב הגדול בעקרי האמונות וצויתם לגנוז ספריו באגרות הראשונות ובשמענו דבריכם בצפיתינו להגיח ירדן קבלתכם אל פינו ולא נטה מהדרך ימין ושמאל ועתה התורה השנית ההולכת לשמאל ומקצת שריכם ורבניכם אחריה והם כתוהים על הגזרה הראשונה וחוזרים בדברים מה ראו ועשו מי פייסם ונתפייסו וכי משוא פנים יש בדבר שומעין דבריו של זה היום ולכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו והלא אין דיננו אלא בעקרי הקבלה לכן רבותי שימו דעתכם להיותכם בהסכמה ותהי לכם לחכמה כי עיני כל ישראל עליכם לקחת ק"ו מכם להודיע דעתכם לצבור הראוי ברמז ברמז הראוי בדבור בדבור והראוי לחכם לחכם והראוי לבור לבור פן תצא דברתכם במחלוקת ותרעו ותשחיתו בכל הר קדשנו פן תקע נפשינו משלשלת הקבלה והשרשרת תנתק וחבל הכסף ירתק כי יבררו רבים דרך לעצמן כי תביאו בלבבם מורך נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך ועתה רבותינו הגדולים המגדלים והפנות ושרי המדינות יחזור לבם על הראשונות וכל שכן על האחרונות וידוע תדעו באמת ובבירור כי לא ישמעו הקהלות לחרם וארור ופני כולם קבצו פארור בגזרתכם לגנוז ספרי הרב הגדול לעזוב כל איש מאוייו והפורש מהם כפורש מחייו כי מהם ילמדו ובהם יעלו וירדו ומי על יסודי תורתו וספרי חמדתו יקח מכם עמדתו לכן רבותינו חושו למנינכם והוו מתונים בדינכם החרם יותר והאלה היוצאת תופר בתרועת שופר השמתא במנין אחר תבטל והנדוי לכל רוח יזרה טוט אסר טוט הרי ויצא דבר מלפניכם ותהיו לאגודה ולקשר של קימא והיא מן המדה ואל עוסקי ספר מורה הנבוכים כתות כתות תשימו יד מוראכם אל פיכם כי מצות הרב הגדול המחברו היא לאמר לא תפרשוהו ולא תפרסמוהו וכך אמר בתחלת ספרו אני משביע באל ה' לכל הקורא בזה הספר לבל יבאר ממנו אפי' אות אחת ולא יבאר לזולתו אלא מה שהוא מבואר ומפורש בדברי מי שהקדימני מחכמי תורתינו אשר נקבו בשמות אך ללמד מה שלא אמר אחר זולתי מגאונינו ז"ל אל ילמדהו לזולתו זה תופס דברי הרב ז"ל ואם אתם רבותינו תסכימו עם חכמי פרובינצה וגם אנחנו נצא בעקבותיכם תחזקו

הדבר הזה בחרם ואלה ברעם וברעש ובקול המולה גדולה ולהב אש אוכלה הלא די בזה תקנה וגדר במרעה השלום תנהלו הצאן ובנאות האהבה תרביצו העדר ועוד ראוי לכם להזהיר בנחת את הכל להניח העסק מכל וכל ירא שמים ישוב וישקוד על ספר תורת שבכתב ותורה שבעל פה כי הוא בית חיינו ובזה מעלתינו תגדל השומע ישמע והחדל יחדל שאי אפשר לכם להוכיח לכוף כל ישראל להיות חסידים ובזה נהגו אבות העולם ליסר מזה חכמים גדולים אף כי למנוע מן ההגיון התלמידים המתחילים ללמוד כמו שמצאתי בתשובת רבינו האי גאון ז"ל לנגיד מ"כ שכתב לו בלשון הזה תקון הגוף ומישור הנהגת האדם הוא עסק המשנה והתלמוד ואשר טוב לישראל כי למוד התורה יועיל לעצמו ולחכמים שכמוהו ויועיל לעמי הארץ כי ימשכם לדברי המצות והתורה ואשר יסיר לבו מזה ויתעסק בדברים ההם בלבד יסיר מעליו תורה ויראת שמים ויפסיד עצמו באותן הענינים הכתובים בספרים החצונים ויסיר מעליו כל דברי תורה לגמרי ומזאת ההסרה יארע לאדם שישבש דעתו עד שלא יחוש לעזיבת התפלה אבל אשר ימסרו עצמם לתורה וליראת שמים יצא להם מזה כי ינהיגו כל ההמון לאחרית טובה בלי פקפוק ולא ישימו שום ספק בהקב"ה ואם תראה שאותן בני אדם המתעסקים באותן הדברים ודרכי הפילוסופיא יאמרו לך שהיא דרך סלולה ושבזה ישיגו לידיעת הבורא לא תאבה להם ודע כי יכזבו לך באמת ולא תמצא יראת חטא וענוה וקדושה אלא באותם המתעסקים במשנה ובתלמוד ובחכמה יחד לא בדברי חכמה בלבד עד כאן כתב הגאון אביהן של ישראל ואתם גודרי פרץ העומדים על אדון כל הארץ ראוי לכם להזהיר בזה וליסר בכיוצא בזה ואם תראו בעצתכם הטהורה להוביל שי למורא הבו עוז לאלהינו ותנו כבוד לתורה יעמדו נא שרינו וכל הקהל אשר בעירנו ונמלך תחלה ביסוד המעלה בנן של קדושים הארז האדיר אשר בין עבותים צמרתו זרע קדש מצבתו הרב רבי אברהם בנו של רבינו ז"ל ותהיה הסכמת כולכם עמו הסכמה אחת והעובר מקול פחדכם יחת הנם לכם מן הפח ילכד בפחת בזה תאירו בנתיב השלום כצהרים ולזה יטו הקהלות אזנים וסרה קנאת אפרים ואל חברי הר' החסיד רבי שלמה מברצלוני שלומכם כנהר הטו ותצוו עליהם בבקשה ובמטו לירא את מוראו להזהר בכבודו ולהזדרז ולשמוע בתוכחתו להזהר מגחלתו להחזיק בדעתו וללמד תורתו היקרה מפנינים ולסבול פצעיו הנאמנים כי שמענו מבעלי המחלוקת מבעטים בכבודו ופורקים במורא חללו קודש חמסו תורה ועליכם רבותנו המצוה הזאת כי תלבשו קנאות ותצבאו צבאות שרי אלפים ושרי המאות לבא באדירים לעזרת ה' בגבורים עד אשר אימת הרב עליהם ככפיר ינהם ולא יעמדו אליו בגבהם והוא גם הוא ישמע למוסרכם ויזהר בכבודם ויהא מקבל בשמחה את כל האדם

למען תהיה מחלקתו עם חכמי עירו כמחלקת בית שמאי ובית הלל הנוהגים אהבה וריעות זה בזה לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו וצור ישראל יכתת חניתותיהם למזמרות ולאתים חרבותם והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ויקל מעליכם רבותינו ומעל גבולכם עול מלכותכם וכובד גלותכם וישכין אתכם במשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות כבודכם והנה ויוסיף כל אשר לכם למנה ינחילכם ביש הצפון ובתוחלת הערוכה והייתם ברכה כחפצכם וכחפץ תלמידכם החפץ בכבודכם ומתפלל בעד שלותכם גזירותיכם וקרע לבו לכמה קרעים ויחרד לרגעים ונושא נפשו לאל גואל ישראל וקדושו כי יקום בכם מה שכתוב כי זרע השלום הגפן תתן פריה וגו' הכותב לפו כבודכם כורע לכבוד ומשתחוה למורא תלמידכם הצעור אשר לכל מצותכם מזומן ועמכם נאמן:

משה ב"ר נחמן ז"ל:

כתב ששלח הרב הגדול רבי אהרן ב"ר משלם

להרב ר' מאיר הלוי

צבי נחמד לשם ויקר ותהלה ומחכמה ומושכל ממולא ושתולה משרת יקר פאר וגדולה בכתם בין ופז מדע מסולא נטה אזנך שמע דברי חכמים לדעתך למסלה שית לבך שמע מוסר וקח מוסר השכל פתח פיך אכול את המגלה ומאהבה מסותרת צפונה אמת טובה בתוכחת מגולה:

כשבתי מרעיד ומשומם אחוז בחבלי פחד ואימים וחתחתי מתולדות הימים והתהפך הזמנים וצוק העתים והנה יד שלוחה אלי ותגיעני על ברכי וכפות ידי ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה היוצאת ורוח בכנפיה ולקול פעמוניה מאז נפשי נכספה ולצלצלי שמעה לצלה שאפה לשוש עליה כמשוש חתן על כלה יפה מקוטרת מור ולבונה ספירים מעולפה כי חשבתיה כמו שחר נשקפה תורת אמת בעודה מעולפה מאלפה ברה כלבנה כחמה יפה אור זהרה לכל עבר נוצצת ואבני נזר על אדמתה מתנוססת תפיח גנה יזלו בשמיה ואעבור עליה ואראה מתבוססת בדמיה גם בכנפיה נמצא דם נפשות נקיים וצדיקים אספה תורה חמסה וחוק חלפה ודברי צדיקים תסלפה יפאת המוסר הרסה וחומתה ערפה במטר גאה וגאון סחפה וגשם גבורה מניפה וטל גאוה ובוז ערפה ורביבי אמרי עתק מטיפה עד את רוחי חבלה ועצמי רחפה ופנת לבבי חפפה ונפשי מתוגה דלפה ובהגיגי תבער אש כליותי נשרפה כי אמרתה לא צרפה ודרכה בסערה וסופה ואלך לדרוש אנה המה מוליכות את האיפה ואחשב כי להנה כנפים ככנפי יונה בכסף נחפה ונמצאו ככנפי האנפה ובת היענה כי הפכה לראש משפט וצדקה ללענה ואשלח לקחתה

לי בשמים ראש ותהי בפי לענה ורוש כי מי שמע כזאת ומי ראה וכדבר הגדול הזה הנהיה כי על הנשר הגדול גדול כנפי חכמה ותושיה ורבה הנוצה בדעת ושכל ומועצה יקומו יוני גאיות לשבת במארב להכות בצדיה להשבית ישרים לפוק פליליה ולהפוך שורק כלו זרע אמת סורי הגפן נכריה ואם על גפן ממצרים תסיע שליחות קציריה עד ים אשר כסו הרים צלה וענפיה ארזי אל יעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה ברוח הקדים להוביש פריה וראיתי אני את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עלי כי מיום בשם ידעתיך ולשמע אזן שמעתיך ומעלות תהלותיך ספרו לפני ושאון המון חכמתך נגלה באזני על לוח לבי חרשתיך ועטרות ענדתיך כי חשבתיך ראש יניקות המשרה פארת תפארה גדול אתה וגדול שמך בגבורה אוהב חכמה וראש תעודה ומכבד התורה מקדם בן חכמים בן מלכי קדם המבין המשכיל ר' מאיר הלוי הנשיא בן החכם הגדול הנשיא ר' טודרוס הלוי:

ועתה מה זה רוחך סרה וזרה על הגבר אבי כל בני עבר המכונן בית התעודה ומעמידה על עמדה המפנה דרכיה להסיר מכשולה המחיה אותה אחרי נפלה כי העמקת סרה לדבר על ספר משנה התורה כי אם אינך יודע אם יש אם למסורת ואם יש אם למקרא ורעת פיך שלחת ולשונך תהלך בארץ מה פרצת עליך פרץ וכי תעדה דבריך לשוא תתיפה ושבר עמי על נקלה תרפא המחזיקים בברית תרפה ועליו דברים אשר לא כן תחפה דברים אשר כל שמעם תצלנה אזניו ותזלנה עיניו וקירות לבו בעצמותיו אש תשלחנה חבליהן תשלחנה וכליותיו תפלחנה כי דברת על צדיק עתק בגאוה ובוז ובגודל לבב וגאוה ולבך שלף חרב גאותו מגוה וברק ממרורתך עליו יהלוך ועזוז אפו וחמה עליו תשפוך ותפץ עברת אפך כי תכתוב עליו מרורות ולא נזהרת מגחלתן ומצרבת המכוה ותאמר זך לקחי בעיני כל בעלי אסופות שומרי מצוה כי השפילו ותאמר גוה ומי יתן ידעתי ואמצאך אבא עד תכונתך אשמעה באזני תבונתך אשר שתלך השם בטוחות אערכה לפניך משפט ופי אמלא תוכחות אדעה תעננני ואבינה מה תאמר לי מדוע אליו ריבות ועל דברו בגאוה ובוז השיבות וחשבת כביר צדיק להרשיע ודמית להשמיע לכל פינה ואפס כי דבריו אין ואפס וכי גדל מנשוא עונו ומעלו המקנא אתה לו הברב כח תלמוד תריב עמו הבאת עד נבכי ימיו והתהלכת בחקר תהומיו ועברת מי כביר זרמיו התבוננת עד רחבי תלמוד וחדריו להופיעה עיפת ששת סדריו החקר סוד אלוה תמצא כי ירום לבבך ויתנשא הנגלו לך שערי חכמות לאמר הריני כבן עזאי בשוקי טבריא הידעת חקות שמים ושמי השמים ולמה לא שמרת מחסום לפיך בדבר שפתים לשום עליו בריח ודלתים פן תאמר מצאתי חכמה ודעת ותבונה כגבר ואיש לפי מהללו הן קדם אהלוך ואיננו ואחור ולא אבין לו

ואביט ימין ולא אראנו ואחור ולא אשורנו לו משכיל דורש את האלהים צדיק מושל ביראת אלהים ויחסרהו מעט מאלהים הוא משה איש האלהים הרב הגדול בן הרב הדיין ר' מיימון ז"ל גדול בתורה בישראל נודע שמו בקש לו איש כלבבו וימצאנו ולכל מוצא פי החכמות ימציאנו וילמדהו דעת ודרך תבונות יודיענו שכב רבץ במשפתי החכמות כארי וכלביא מי יקימנו והוא באחת ומי ישיבנו ויסתר פנים ומי ישורנו על כן מפניו תבהל תתבונן ותפחד ממנו לכן שמע נא ממני וכל דברי האזינה כי בתבונה ובדעת כל גבר יוחן כי אזן מלין תבחן מוסר השכל נבחרה לנו נדע בינינו מה טוב ומה נעים לערוך מלין ואזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין כי את אשר יאהב יוכיח באחוה ומלה כי טובה תוכחת מגולה ואתה עתה ברוך ה' אם אלהיך היה בעזרך ומשחך שמן רוקח יקר מחכמה ומכבוד מחבריך ויפיפית מבני אדם ונעמת כי טעם טעמת בקצה מטך בדבש החכמה ותאורנה עיניך להביאך עד פה למה יגאו רעיוניך לשית גאון גליך עד פה ולשוט באי שיטך ומשוטך עד ים יפו ותחשוב לשכון במפרציו ולשבת בחופו לקמול קנהו וסופו ותאמין לאכל יערו וצופו ואולי הכית את יושבי עירך לפי חרבך מבין עם תלמיד ולהגדיל תורה ולהאדיר ונשאך לבך להכביר וגאון גבה לבך כלב אלהים ונועדת להצות על ה' ועל משיחו ולדבר במשה [איש] האלהים למשל ולשנינה והחולק על רבו כחולק על השכינה ועל כרחך הוא רבך ורבא דרבך וכל היושבים סביבי וסביבך והשוכנים בקרבי ובקרבך על כן ילדות גדולה היתה בך בהשיאך שיאך וגודל לבבך להגביה פתחך ולהוציא רוחך והעתירך עליו דבריך כי האמנם שלחו אלהיו למחיה כי ראה כי אזלת יד חכמי פליליה והלך יד בני ישראל הלוך וקשה והרים ידו ונטה מטה עוז על ים התלמוד עד אשר יבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה ומים הסכלות עמו משה ונתן תורתו בלבם כתובה וחרושה והנה כתובה לפני לא אחשה כי אמנם מימות רבינא ורב אשי לא קם עוד בישראל כמשה להפליא עז ולהגדיל תושיה וגדולים מעשיו ממעשה ר' חייא כי הקים עדות ביעקב ותורה שם בישראל בשכלו ומדעו אשר לא תשכח מפי זרעו ואתה הרחבת פיך והארכת לשונך והרימות קול עליו תשובתו לא חזיא לבר בי רב דחד יומא ודמי האי צורבא מדרבנן כדלא גמירי אינשי שמעתא (כך אמר הרמ"ה על הרמב"ם) נוקשת באמרי פיך ונכשלת כי בכחך לא משלת ומאד נשכלת והבלת כי שפתיך לפיך לא גבלת וחיל חומת דעתך האבלת ובדם שכלך חבלת ובמראה הגאוה נגאלת ובים המוסר לא נטבלת וידעתי כי את פי הרב החכם אביך וזקנך לא שאלת כי לא דברת בפיך כמתלמד וכשואל רק כמתגבר וכמתגדל ובזאת לא יתהלל המתהלל כי תחלת דברי שאלתך בדוך וסכל ואחרית פיך רעיוניך שגו ברואה ושלו העת שמת זכרונך אחר המזוזה ותדבר בגאוה

ובוזה פרשת רשתך ונתפשת במצודתך ונלכדת במלכודתך ותענה עזות ולא מחכמה שאלת על זאת כי העמוד אשר בו חזקת ידיך ועליו משענתך נשבר מטך ורצוץ קנך וכהה פשתך חשבת למכפת ואת נכפתת סברת למחפר ואת נחפרת באמרך בספרך טעות גדולה היא זו ובאמת מדרך חכמה וכבוד תלמידי חכמים נטית וחטאת ופשעת ועוית ולעמי על כל דבר ה' בזית היאמר חומר ליוצרו מה עשית וכי יש תלמיד שיאמר לרבו טעית ואם קרית לא שנית ואם לפי ראות עיניך שגה וסיגים מכסף לא הגה היה לך לומר לפי סברתך כתוב בתורה כך ואמנם כי כל חכם לב משכיל יחזה בספריו ויבט ויחשוב כי שכח או השמיט או נשאו לבו לומר כי מצא בשגגה שיוצא מלפני השליט היה לו לפסוח והציל גנון והמליט לא לדבר בשאט גודל להמעיט כי לא שמענו באזנינו ולא ספרו לנו אבותנו חובר ספר אשר חובר אחרי חבור הגמרא כחבור ספר משנה תורה ולמקצה תבל ועד אפסה לא נמצא איש אשר ירקח כמוהו וכמתכונתו לא נעשה כן כי יפלא ממך דבר בספר תורתו באמרי בינה להבין בין דין לדין היה לך לדבר כמשתומם על המראה ואין מבין לא כמעפיל לעלות ולדבר גדולות ועתה בחירי וגבירי שמע נא דברי ומוסרי אם יהיה נביאך או רבך או נשיאך גדול בחכמה ובמדע במראות התלמוד יתודע לשאת ולתת ולפלפל ובמשפט דבריו יכלכל לא משלה ידו בכל דעת בחכמה ובהשכל לגזור ולהיות כאמרם ואם האלהים נתן לו לב לדעת להבין שמועות באמונת עתך חוסן ישועות אין ישיבתו נקבעת ותבונתו נודעת וחכמתו נובעת בעסק חכמה ואם בעיניו ההרים תלוים בשערה ואיך יאזור חלציו לדבר בגבורה ולסור בשערה גבר אשר דרכו נסתרה ואשר נעלמו ממנו סתרי סדרי חדרי התורה וספרי וספרא לא כן משה רבינו עליו השלום בכל בתי חכמות ודעות נאמן הוא איש אשר רוח אלהים בו ולבו כלב הים הגדול רחב ידים בכל הארץ יצא קו מעלתו ונשמעה רוממות קרן גדולתו ולמי נאה להלל גבורות ה' להשמיע קול תהלתו ומדוע לא יראת לדבר ברבינו משה ואם פקח האלהים עיניך בחכמה אינך כבן עזאי וכבן זומא לדבר בגבורה ולהגיש עצומה בעצמה ומי יתן החרש תחריש מדבר בגאוה ובמרמה ותהי לך לחכמה וכד נפל זממא בפומך וכי הא מילתא לא תימר קמי רבך ואם חשקה נפשך בתורה כמבין ותחכמוני ובשמן ראש בילת התלמוד ראשך תני דבר כשואל לא כידעוני החלש יאמר גבור אני? ונהי דאהני לך קמרא דאבוך לישווייך נשיא אבל לא מספר בגנות חכמים ודבה להוציא ואלמלא בן טורדוס אתה נשיא ורבי נגיד ורב תבונות וחתן המלך רב ברכות איש נדיבות קם על נדיבות אשר שמעו הולך בכל המדינות ושמו הטוב כמור עובר לכל הלשונות וכבוד משפחת יולדתך ובית אבותיך הנשיאים ראשי המחנות גוזר אני עליך במושב זקני וחכמי על אשר מעלת

וחללת שר הקדם להתנהג כל ימיך כמעשה דר' יהושע על דברי ב"ש בפרק חומר בקדש (דך כ"ב ב') וכמו שלא תתבונן מאן הני רבנן:

אמנם אתה נפיל בן ענק ושמת חכמה לויית חן ולגרגותיך ענק ומסלע התבונות דבש לבך ינק למה תעדה גאון וגובה תענק לדבר גבוהה גבוהה יצא מפיך עתק מי הוא זה ואי זה קטן הוא שלא כלו לו חדשיו אשר מלאו לבו להרים ידו ולשאת ראש על ראש זקני ישורון וישישיו מבחר חכמי חרשיו חכמי תעודות ושופטיו וראשיו רכב ישראל ופרשיו הלא תמורתו יהיה שוא ואם אתה לא חלקת כבוד להדרת זקנתו ויקרת ישיבתו ורוב חכמתו וגודל מעלתו ומעלות הוריו ומשפחתו כי מעיד אני עלי שמים וארץ כי שמעתי כתב ספר יחוסו כלם חכמים וידועים עובדי אלהים רב בן רב דיין בן דיין קורא הדורות מראש במהלל עד רבינו הקדוש כלם אנשים בעלי תורה ויראה שם ותהלה בעלי חכמה וגדולה עד שהתורה חוזרת לאכסניה שלה ועתה אחי וגבירי הוה זהיר ברוחך הלאיש כמוך שיחך כי תשיב אליו רוחך? התחשוב שאון ים חכמתו להשביח ושם תהלתו להשכיח ולהצמיח מוצא דשן על שן צחיח בבדי עבות תשובות תטריח? והנה כל נהרי נחלי מקור חכמה אל פיו יגיח וברב דעת חכמה ובינה אלהיו אותו הריח מים עד ים גן בשמי תעודתו יפיח ולמה לבך תקשיח מתורתו הברה והזכה ולא תדבר בלשון רכה ותריב אותו בחזקה התמשוך לויתן בחכה ומי שלח ידו במשיח ה' ונקה וצא מאצטגנינותיך ואל תשען על בינתך ולא תהא תורה שלימה כסברת שיחתך והיה לך לאחוז בדרכי אביך ולתמוך בנתיבות יולדיך וללמוד מדרכי מוריך להתנהג בדעת ומוסר וחכמה וכבוד ועל פי חכמים וזקנים המעוות לתקון או לאמר הורה כבר זקר כמו שאמר רבינו הקדש ע"ה שהיה נשיא ורב גדול הדור ומכבד ת"ח ופני זקניו הראויים לשבת ולקום מפניו נשיא לדור כמו שאמרו ז"ל בא וראה כמה מחבבין זה את זה שאלו ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי ואמר כבר הורה זקן ודע אחי וגבירי כי הענוה עדי החכמה וחליו והנה נשמעו באזני קול צלצלי מאמריך ואני באתי בדבריך להשיב על דברי שאלותיך ומקצת מחלוקותיך על תשובותיו אשר חשבתו לתועה ורוח רעה וארך כי הטעות בך ואתה תולה ברבך אבל לא אשיבך על תשובת דבריך שבאת לחלוק כנגדו ועליו תתגבר כי לא חדשת לו בהם דבר ומבין ריסי אגרתך ניכר כי לא חפצת צדקו במחשבתך כי אם בהתגלות לבך ואתה לא החילות כי אם להראות חכמתה כי לבך נופח באש דת להוציא כלי במעשה ומשחית לחבל ולסתור ולהיות כקנתר להרעיש הספים והכות הכפתור ואני מאז חשבתי דבריך לפרח וכפתור כי מיום לשמע אזן שמעתיך חשבתיך איש תמים מאיר עיני חכמים לתורה ולתעודה ועתה נתשבת בעיני כתלמיד ר' מאיר לר' יהודה ואם

אתה נשיא ורב כבן חרסום היה לך לשמור לפיך מחסום ולמה לא ישרה דרכך ונתכנה ולא זכרת תפלת בן הקנה והנה חשבנוך כבן אלקנה אכן מצאנוך כאבי אלקנה והלא אתה חוזה בן חוזה ולמה דבריך דברי הוזה ודרכיך בוזה ושפתך לוזה הכזה יעלה תמיד על לבו לענות לרבו הנחשב כששים רבוא ולאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה כי כבוד כל בית ישראל בעיניך נקלה ולא נסתפית מדליקתא ומנורא יקידתא ומן גומרתא דגברא רברבא דהויא עקצתא כעקרבא וזבורתא ומן זקוקי אשתא דמרי אלפנא חדתא דנפקא מגו אוריתא עתיקתא ומבוכנא ומרזפנא דתבר אסיתא דפרזלא ונחשתא ומטרקתא דחוויא קלא דלית ליה אסותא וממרטקתא דקנייא דמטללתא דבעיא למבזע מוחא דארנקתא (ברכות יט) וממדוגמתא דאיתיה ללוי מטלעתא וטרדוהו מכולה חברתא ואפקוה לבר ממתיבתא דרקיע על דאחליש דעתא דרבא מלפנא ומרא דשמעתא (שם יח) והנה אני באתי על אמרך לעבוד השם משקר ברית ואשם ומפר ברית השם ומפיח תקות שוכני עפר איך מלאך לבך לעלות על רוחך לדבר באיש אלהים כי נטה לבבו מתורת אלהים חיים ולא יאמין בחיים כי יקיצו וכי יעירו משנתם שוכני עפר וחלילה להוציא עליו דבה על זאת ועל כיוצא בה כי נודע בישראל ויהודה שאין עזרה ננעלת בישראל בחכמה ויראת חטא ובאמונה וישרת לב כמוהו היום והנה בספר מדעו היקר מזהב ומפנינים דבר בכמה מקומות על מי שאינו מודה בזה ואינו מאמין כי הוא כופר ואפיקורוס ומין ואיך שגית במאמריו ולא בינות בספריו ולא הבינות דבריו בהמשך על משענת קנה הרצוץ הוא אשר דחה בו רבן גמליאל אויביו הצדוקים ונטשת עמוד הברזל והחומה הבצורה אשר בה נסמכו הצדיקים ואנשי השכל והחכמה ובלבם שומה בכתב אמת רשומה וחתומה ומרגלא בפומא ואיך לקחת הדברים כפשטן והפסוקים כצורתן לקטרג ולצאת כשטן השמת לבך אל חכמי המחקר והתעודה אנשי שם נשיאי עדה הם הם הגאונים רבינו סעדיה ורבינו האיי ז"ל אשר הרחיבו לדבר בענין תחית המתים ובענין עולם הבא והנבואה העתידה והם אמרו אין סומכין ואין מביאין ראיה מכל דברי האגדה ואין מקשין מדברי הגדה והם הם כתבו בספריהם כי אחרי תחיית המתים בגווייתם ימותו שנית וישנו שנתם ויחיו ויקיצו מאדמתם והביאו ממקומות רבות ראיותם ומדברי רבותינו משענתם ואתה אמרת "וכי יאמר חיו יחיו אך ימותו אחרי עמדם אל תבא נפשי בסודם האומנם אם לכוד ילכוד וניעוד חבלי שאול במוקשם למה לי חיים טוב לי עוד אני שם" וא"כ הוא כדבריך מתים שהחיה יחזקאל שאמרו חז"ל שנשאו נשים והולידו בנים ואחרי כן המיתם לא החיה אותם כי אם לרעתם וטוב להם לשבת בקבורתם ואתה באמת לא הבינות דברי רבינו משה ז"ל שאמר שעולם הבא אין בו לא גוף ולא גויה על איזה

עולם הבא אם על תחיית המתים או על העולם שיתחדש אחר תחית המתים אחר שיחרב ימים רבים כמו שאמרו חז"ל שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב ה' לבדו אביי אמר תרי חרוב שנאמר יחיינו מיומים ונמצא שלדברי רז"ל יש עת וזמן רב בין תחית המתים והעולם הבא וכן אמרו ז"ל צדיקים גמורים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינן חוזרין לעפרן וא"ת אותן שנים שיחדש הקב"ה את עולמו מה הם עושים וכו' נמצאת למד שאחר תחיית המתים יחרב וישמם העולם ואח"כ יתחדש ועוד אתה למד מכאן שאז"ל צדיקים גמורים שעתיד הקב"ה להחיות אין חוזרין הא צדיקים שאינם גמורים חוזרים לעפרם ואח"כ יקיצו ויעמדו לגורלם הלא כדרך סברתך ומחשבתך ואיך יעלה על לב ואיש שנתן השם חכמה בלבו לקרות דברי האגדה כפשטן והפסוקין כצורתן והנה אמרו ז"ל העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ובמקום אחר אמרו עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מלויתן לעולם הבא שנאמר יכרו עליו חברים ואנטונינוס שאל לרבינו הקדוש אם יאכילוהו מלויתן לעולם הבא והשיב לו הן אמר לו אנטונינוס הנה מגדי הפסח אי אתה יכול כזית להאכילני בעולם הזה ואיך תאכילני מלויתן לעולם הבא ועוד אמרו ז"ל עתידי צדיקי דאכלי בפתורא דארבעה רגלי לעלמא דאתי ועוד אמרו ז"ל עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועניו מכל מיני מגדים מכל אלה הדברים נראה לדעת רז"ל שהעולם הבא יש בו אכילה ושתיה א"כ דבריהם סותרים זה את זה לאשר שומע אמרי אל ומחזה האמת בעין לב לא יחזה ואמנם אם רוח המושל תעלה עליך ושמרת פתחי פיך לא הכברת מליך ולא העתרת דבריך ולא הגדלת פיך לדבר מלבך דברים שאון לך בהם קבלה מפי רבך כש"כ מדברים שאפילו מחכמים הקדמונים והגאונים לא ירדו לתכלית אמרות העתידות יבנו בהם סודות ואינם מפורשות ככל הצורך בספרי הנבואות לדעת האמת כמה ימי שני חיי המשיח וכמה יהיה בין ימות המשיח ובין תחית המתים וכמה יהיה בין תחית המתים והעולם הבא ומה יעשו החיים בנתיים ואחר שנעלמה ממך תושים ולא ידעת על איזה העולם הבא אמר הרב שאין בו גוף וגויה היתה לך דומיה תהלה עד דרשך וחקרך סתרי הדברים מפי זקן משכיל דורש את האלהים כי אמנם יש בה סודות נפלאים ונכסים ונעלמים מעיני רבנים חכמים ונגלים לברי לב משכילים ואשר אמרת כי שמת כליותיך אנשי מועצותיך מה טוב היה לך אם יסרוך כליותיך להיות יועצך הרב אביך וזקנך והוריך ומוריך כי אז תשא פניך ממום יחלו פניך רבים ואשר חרדת אלינו את כל החרדה הזאת ויחם לבך בקרבך בשמעך כי נפלא בעיני הספר מאד באמרנו כי יפלא ממנו הדבר הגישה האפוד חיי דמרי שמיא ורקיעיא די במימריה חוטרא דאהרן תנינא בלעא וימה דסוף בזע וחיי דרבנן קדישי ארעא

לבשי מלתא דרחמי דאוריתא אם יש עליו מליץ אחד מני אלף ממעלתו בעינינו והמגיד לא הגיד חצי מרבית תהלתו לפנינו ולא יאמר עליו הגישה האפוד כי יש אפוד נחמד ונכבד ויש חגור אפוד בד כך יאמרו עליו כל הזקנים והנבונים והחכמים הגישה את ארון אלהים אשר שם לוחות הברית וחשן המשפט את האורים ואת התומים שמאירים דבריהם ומשלימים וכמוהו לא היה לפנינו נשיא ורב ממזרח וממערב ובכל מערב כל חבוריו וסדרי ספריו להיות ידיו רב לו ועזר מצריו וחכמה ותבונה ודעת אלהים וכל אשר הקדימוהו לא דמו אליו ולא עממוהו ועל כל חבורי הגאונים והרבנים אשר שמעו אזנינו וספרו לנו אבותינו הנזכרים ונעשים אחרי הסתם מעינות התלמוד ועל כל חיבור ספר וקרא לכל איש ממרום עליו יערה ישגיב בכחו מי כמוהו מורה דעה להבין שמועה ולהעמיד תורה ותעודה על עמדה ועל יסודה ועל מטעה כי באמת ובאמונה תורתו משיבת נפש ומאירת עינים מחכימת פתאים ורוגנים ומוספת לקח לחכמים ולנבונים וסהדותיה נאמנה פתשגן אוריתיה מנרתא דנהורא לאנהרא עיני חשיכי אולפנא יהיב חכמתא לחכימין ומנדעה לידעי בינה ואתה לו שקול שקלת חכמתך ומוסרך ובינתך ונהגת בספריך מנהג הוריך ומנהג בנים משכילים ומבינים דורשי תורה לשמוע ולהבין הלא נמצאו בדבריך דברים הראויים לבא לפני ולפנים לשבעה מטיבי טעם רואי הפנים הבונים העושים במלאכה הנושאים הנותנים בהלכה אך אתה הראת חכמתך בגובה רוח ובגודל לבב בגאוה ובוז יחדיו תמים ושחת דבריך הנעימים לכן הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתם ולדעתי וכתוב וחרוש על לוך לבך וחתום כחותם על זרועך ועדית על גרגרות מדעך מדרש (עירובין נד) וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא עד כל גיא ינשא ומדרש העם מקצה:

והנני חותם דברי בחותמת דברי שלום ואהבת תסד ואמת לכן הנני מודיעך כי כל אשר העירותי רעיוני ומצפוני רוחי אשר פציתי פי לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי כי אם בקנאתי לאלהי ולשם קדשו ולמשיחו ולקדושו ולתורתו הקדושה והיקרה הברה והטהורה המאירה עיני כל ישראל וקנאתי לגודל מעלתך ולשמך הטוב משמן טוב אשר יצא לך מכל סביבותיך מנעוריך לבל יהי לשמצה לבלתי ישתו המים הרעים להרבות מתלוקת ונמצא שמך ושם שמים מתחלל ומאשר חשקה נפשי באהבתך ואהבת הגבירים האדירים אבותיך וכבוד השרים והנכבדים אנשי גאולתך ואנשי מודעתך וידעתי אני בלבי כי ידינוני לזכות ויזכרוני לטובה וגם אתה תוסיף בי אהבה כתוכחת ר' יוחנן בן נורי לר' עקיבא לקיים מצוה הכתובה הוכח לחכם ויאהבך ולמוסר אהבתי לבך אל תקשיא כי את אשר יאהב ה' יוכיח ואשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים לשום נפשם אשם

וישאו הקטנים ק"ו בנפשם לעבור מלכם לפניהם וה' בראשם ואשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו ואתו לא תלין משוגתו ולהיות בה' מבטחיך ערכתי אמרי פיך להוכיחך לתת מעדנים לנפשך ולהניחך ולהודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך צעיר חכמים ורב ימים אהב טהר לב והולך בדרך תמים ודורש שלומם וטובתם כל ימיו לעולם:

אהרן בר משלם ז"ל מלוניל

אגרת ר' הלל החסיד אל ר' יצחק הרופא

רוח טהורה ונשמה יתרה נפש נקיה כבוד חונה בצורת גויה חלוץ מחלצות התעודה גדול בישראל נודע ביהודה יביע גולות עליות גולות תחתיות החל ברפואות ויכל בטבעיות ויגבה לבו באלהיות וישלמו בו מעלות המדות ומעלות שכליות איש אשר אלה לו וזה צבא מהללו אדוני ומורי החכם יצחק רופא הגופות סועד הנשמות קונה שני עולמות הלל החסר אוהבך הקדמון ומשועבדך בלב חפץ ובנפש שוקקה יפיק לך את רוחו מצמית לאדונותיך את כל יצוריו ואת כוחו לכל אשר עליו תשוה ובכל אשר נפשך תאוה אתה תצוה ואספרנה יע"ש:

כשמוע אדוני צלצלי פעמי פעמוניך ובהילך על ראשי ממרחק אורים מצד חביונך ויער מערבי ממזרחך וילהט דרומי מברקי זהב צפונך וממרחק הפיחו בי סמי רקחך ששו בני מעי ששו ומרוח נדיבה התנוססו ורעיוני באהבים התעלסו ברכתי והללתי נקודות העת אשר בה ראיתיך והיום המאושר אשר בו ידעתיך אדוני אחי קראתיך אזכרך ואברכך כי אהבת החכמים אהבתיך ידיד ה' תשכון עליו ברכה בקרב עמך אלהים יענה את שלומך:

הן הנשתוון הזה יודע לאחוותך כי זה כמה שמעתי עליך טובות גדולות ונפלאות וכי הוספת מעלות חכמה תוספת מרובה עד מאד על המעלה הראשונה אשר בה ראיתיך ועתה מקרוב בא הנה סוחר איש בצואר עתק והשלימני עד מאד בעל פה מצידך ואמר לי כי נתת לו אגרת אחת שיביאנה אלי ואחר כן נתחרטת ותקחנו ממנו ובכן בא בלא אגרת אמנם בפיו הביא אלי תשורה אחת מבשרת שלימות וברכות מוגרות ואז נתחדשה בי תכונה אחת מורכבת משני הפכים יחדו כלומר שמחה ועצבון השמחה על בשורת השלום ועצבון על אשר מנעת מפי את מנך ולא זכיתי לראות את טורי יהלומך ואיך ולמה היתה הסבה בזה לא אשאל ולא אנסה כי אולי ידעתי וסתמה מותר ופירושה אסור ואני עם כל זה אקרא ולא אטה וארבה ולא אסור אמנם אודיעך כי גם אם ארכו הימים ונושנו העתים מן היום אשר נתחברנו בעיר רומי עד היום הזה וספו טבעיי ונחלשו כחותי מאז ועד עתה עם כל זה לבבי חדש וטבטיי חזק וכוחי גדול להתחבב בחיבתך אם אני ראוי

לכך והנני עז כנמר וקל כצבי וגבור כארי תהלה [לאל] לעשות רצון קוני שבשמים ית' ואחר כך למלאות חפציך ולעבוד עבודתך בכל אשר אוכל לחשוב שיהיה כבודך וכבוד חכמתך ומליך לצוות אלי לשמור ולעשות ודי בזה ואחר כן אודיעך כי הנני גר בעיר פורלין וביקר בל ילין ובשבתי פה אינני יודע מן הענינים המתחדשים בעולם היהודים אלא במקרה בסור הנה לעתים רחוקות קצת אנשים שיאמרו לי כך וכך נתחדש בעולם היהודים ובמקום פלוני וזה עתה ימים רבים ששמעתי שבא בפררא אחד מאשכנז שמו שלמה שליט ועבר עד עכו ואז לא נודעו לי מהלכיו ועקבותיו אך עתה מקרוב נודע לי כי עיקר עקבותיו והליכותיו היו להלחם בה' ובמשה עבדו וכי הוא נושא עמו כלי חרש מלא טומאה מתוכם כלומר שהחתים אגרות מצד חכמי אחכנז דוברות סרה על דברי רבינו משה ובפרט על מורה הנבוכים כדי לגזור על ביעורן:

וכשומעי ספקתי כף על כף על שלא ידעתי זה מידי עוברו באלה הגלילות שאילו ידעתי הייתי פונה מכל עסקי ורץ אחריו עד אנקונה ולא היה נפרד ממני לעולם עד הביאי אותו בכור המצרף לפני חכמי ישראל וחכמי גוים לדעת מהמינות והכפירה שמצא בהם הוא וחביריו עדי שקר והייתי מסדר בכל כחי כישר בעיני ואגרותיו לעיני השמש בביאר ארוך והנני אומר כי אותו שלמה אם החתים האגרות בזדונו ורוע לבבו לא החתים בשרו מזובו אבל רר בשרו ונפשו בחובו עוד שמעתי כי באלה האגרות נידה והחרים וגירה מדון בקהל עכו ושם חרב איש באחיו חרבם תבוא בלבו והקללה תבוא כמים בקרבו ולכן מפחדתי פן נתפשטו הבליו ועקריו גם שם בקהל רומי ושמא נטתה שום כת סכלות אחריו אמרתי אל לבי להזהירך אחי ולהסכילך לאמר השמר לך ושמור נפשך מאד מהצטרף עם קשר רשעים ואם יפתוך חטאים לא תאבה ואם תשמע דבר שיהיה נגד דברי רבינו הקדוש וספריו הכה את שיני הדובר ההוא ואל תשא לו פנים ואפילו אם יהיה מן הנקראים רבנים בפה ההמון תקרא אליו רב החובל ובכן תזכה ותמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואנשים ואל תחוש התיישים:

אחי שאל נא לימים ראשונים ושנים קדמוניות זה ששים שנה אשר התעוררו קצת מחכמי פרובינצא וקטלונייא על ספרי רבינו ולא כוונו בזה לכבוד אמונת התלמוד ושום דבר אמונה אלא בעבור שנתחדשה שנאה וקנאה ביניהן ולא היו יכולים להנקם איש מאחיו ולכן מצאה כת אחת תואנה על האחרת באמור הם מינים ועוסקים בספרי מינים והוליכו עמהם כמה וכמה כרכים מספרי מדע ומורה והלכו אל צרפת והלשינו את הכת האחרת לפני חכמי צרפת בדברי מינות וכפירה ושהם עוסקים בספרים פלוניים שרובם דברי מינות והוציאום וקראו בהם לפני אותם החכמים ופירשום לגנאי ולבזיון כרצונם

ואותם החכמים המשולחים לא דקדקו בספרים ונתנו אוזן אל אותם המדברים והחליטו גזרתם לבער ספרי המורה והמדע בכל אשר ימצאו שם וכל ההוגה בהם יחרם הוא וכל רכושו ויבדל מקהל הגולה ולא היה דיים בזה אבל נתנו למאכולת אש לעיני השמש כל אותם הכרכים ולא דים בתבערה לבד אמנם עוד האש אשר בה שרפום הבעירוהו מן הנר הגדול שהיה דולק בבית הכומרייא הגדולה של פריש לפני המזבח והכומרים הבעירו אש ונתנוה עליהם ונשרפו הספרים ברחוב עיר פריש לעיני כל העם וכל זה עשו להשמיע קול שאון הכפירה והמינות ולהבזות ספרי רבינו ושלחו הנידויים והגזרות בכל קהילות פרובינצא ובזה נתנו חרב חדה איש באחיו ברוב הקהלות ותהי הרעה הולכת וגדלה עד ששתי הכתות נלחמו במונטפליר בהכה ופצוע והוצאת שם רע ולעזים מגונים וכת המורים במורה צדק נפלו בפח יקושן כי שכרו עידי שקר נגד הכת העלובה והעידו עליהם עדיות רבות ורעות לפני שופטי הארץ והוזמו ובכן נדונו בקציצת לשונות ונחתכו יותר מעשרה לשונות של טובי הכת המורה במורה ויודע יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו והנה שגור בפי כל שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ ועתה אשוב אל מה שנעשה בעיר פריש ומה קבלו על ככה ומה הגיע אליהם ה' משמים השקיף ויקנא לכבוד רבינו הקדוש ולכבוד ספריו וישלח בקהלות צרפת חרון אפו וחמתו ולא נשא פנים לתורתו ואל תתמה על זה לומר איך לא נשא פנים לאלף ומאתים ספרי תלמוד ואגדה בעבור המורה והמדע? הלא תחשוב כי רבינו משה היה כמעט משנה בדורו של משה רבינו וצדקת כל הדור היתה תלויה בו ואותם הנמהרים כוונו לבייש ולהוציא עליו שם רע שלא לשם שמים ולכן חרה אף ה' בהם שהרי אמרו רבותינו ע"ה בגטין פ' הניזקין אמר ר"ש בא וראה כמה גדולה כוחה של בושה שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו ואם על בר קמצא שהיה קל אחד בדורו והיה על דבר סעודה הקפיד השם ב"ה מה תאמר ברבינו משה שהיה משנה למשה רבינו שביזוהו והוציאו עליו שם רע ממינות וכפירה אי שמים! אי לזאת יסלח להם סלה! הלא תראה מה שנאמר בירושלמי ר"פ החובל שדרשו ע"ה על מקרא שאומר ישור על אנשים ויאמר וגו' ואז פדה נפשו מעבור וגו' במה דברים אמורים שלא הוציא עליו שם רע אבל הוציאו עליו שם רע אין לו מחילה עולמית והטעם בעבור שהוצאת שם רע הוא כתב שאינו נמחק מדור לדור ולכן אחי אל תתמה אם השם ית' ענש את תורת בני צרפת לכבוד רבינו משה ללא נשא פנים לספרי התלמוד שלהם וישקף עליהם בעמוד אש וענן עד שהרעיש עליהם כל הגלחות ואז נתחדשו הגזירות הגדולות את הקהלות הרגו יותר מג' אלפים ואת ספרי התלמוד שלהם כולם נתנו לשריפה ולמאכולת אש ואז יצאה הגזירה שלא

ילמדו עוד ספרי תלמוד בגלוי עד היום הזה ואם תשאל מי יודע שאותם הגזירות היו בענין שריפת המדע והמורה אענך הנה האות והמופת שלא הפסיקו מ' יום בין שריפת ספרי רבינו לשריפת ספרי התלמור ובאותו מקום עצמו נשרפו כל הסדרים והפירושים שנמצאו בפריש ונתערב אפר ספרי התלמוד באפר ספרי המדע והמורה כי עדיין הוה האפר במקום וזם דבר אמת וגלוי ומפורסם לכל העמים יהודים וגוים ולאלתר ידעו הכל כי דין שמים היה וממרום שלח אש על אשר שלחו יד בספרו הקדוש:

והר' יונה הגדול מברצלונה זצ"ל היה ראש וקצין על כל אותם הרעות הגדולות שנעשו בצרפת ואז נמס לבבו ולבב כל עוזריו וקבל עליו ללכת ולהשתטח על קבר רבינו בענין עשרה ולבכות על קברו ז' ימים שימחול לו על אשר מעל בספרים והודה בפיו בפני כל העם ואמר בלשון זה: הנני מכה על פני ובוש ומתחרט על אשר פערתי פי נגד רבינו הקדוש הר' משה בן מיימון וספריו והנני מודה מלב ומנפש ואומר משה ותורתו אמת וכולנו בדאין ואני מקבל עלי מעכשיו ללכת להסתטח על קברו בענין עשרה וללכת על קברו ז' ימים ולומר בכל יום חטאתי לאלהי ישראל ואל רבינו משה אבן מיימון שדברתי והעויתי נגד ספריו כלשון הזה אמר בבית הכנסת של פריש לפני הקהל הנותרים מן הגזירה ויצא משם ובא לו למונטפליר עירו ואמר כן בב"ה של ברצלונא במעמד כל הקהל ואז נפל פחד רבינו על כל הקהלות וכל מי שפער פיו נגדו קיבל דין שמים עליו והר' יונה קבע ישיבתו בברצלונא ובכל הלכה והלכה היה מזכיר מחיבור רבינו משה ואמר רבינו משה כתב כן בחבורו ונראין לי דבריו ולא חלק עוד על סברותיו אמנם עם כל זה נענש בעבור שאיחר את נדרו שנים רבות עד שכמעט נשכח ממנו והלך לו לעיר טוליטולא כדי לעבור משם וללכת על קבר רבינו ובהיותו שם חברו עליו קהלות ספרד והפצירו מאד להתעכב בעיר שנה או שנתים ונתרצה להם וקבע לו שם ימיבה גדולה ואעפ"י שתורתו וצדקתו תלוי לו עם כל זה לא מרקו העון כי שם נשתלם לו את גמולו שהמלאך בא וחבטו ומת פתאום במיתה שאינה ראויה לזכרה וקרהו כן בעון איחור הנדר כי בעת יציאת נשמה היה צועק את רבינו וכל אותם שהשגיחו על נדרם נצולו ונכפר להם ואותם שנתרשלו תמו נכרתו ואבדו מתוך הקהל ולא נשאר למו שורש וענף ואם תשאלני איך ידעתי זה? אשיבך בברצלונא ישבתי ג' שנים ושמשתי לפני מורי הר' יונה והוא הצדיק ספר לי מפיו אות באות כאשר כתבתי לעיל ככל אשר עשה וכל אשר קרהו עד יום צאתו מברצלונה ללכת אל טוליטולא ואני הייתי בברצלונא בנוסעו ונשקתי את ידו בעת הפרידה וברכני עקב והמקרה שקרה לו ממיתתו בעיר טוליטולא היה דבר מפורסם לכל קהלות טולטילא אך אין ראוי לפרש בעד כבוד תורתו וחסידותו והענינים

שהיו במונטפליר ובפריש ידעתים מפי כל בני הקהל של מונטפליר בהיותי שם והנה עתה קמו אלה תחת אבותיהם תרבות אנשים חטאים לספות חרון אף ה' עליהם ואוי לנפשם כי גמלו להם רעה ראה אדוני ואחי כי הארכתי בסיפור הזה למען תלמד ממנו לאהבה וליראה את כבוד רבינו הקדוש וספריו ותסיר מתוכך מוטה ותלחם בעדו נגד כל הסכלים וכל אשר הצו על משה ואם אתה מסתפק בשום דבר מספריו ובפרט במורה תכתוב לי כל ספיקותיך באר היטב ואני כיד אלהי הטובה עלי אתיר לך את כולם ואפרש לך כל הסתומות כי תהלה לאל חיי אני אומר באמת ולא כמתפאר אלא כמשבח את יוצרי ית' אשר חנני בזה שאין היום בישראל איש שידע כל סתרי המורה ושרשיו וענפיו יותר ממני ובפרט החלק השני והשלישי שהם עיקר המורה וכל כונתיו מבוארים אצלי וזה בעבור שהספרים שהם שרשיו ויסודותיו כלומר ספרי חכמות הטבע וחכמה האלהים ידועים אלי ופירושם מפי רב מובהק:

ואני לכבוד רבינו שמתי אל לבי זה ימים רבים לחקור על כל המקומות שאפשר למתפקר לטעון עליו שקר וקבצתי כל נפזרים והסירותי כל הספיקות הנופלים עליהן ובארתי כל תעלומם גם עתה מקרוב הגיעו אלי קושיות שהקשה הר' משה מיידונדא על קצת דברי המורה מן התלמוד ובראשית רבה ותנחומא ושאר ספרי אגדה וראיתי שהן מלין תפולין בלי מלח ותבלין ותירצתי כולם וכמעט שלא היו צריכין תירוץ בעבור שלא נולדו אותם הקושיות אלא מתחת חסרון ידיעה בדברי רבינו ובעמוד המשכיל על אמתת נוסחת הספר וכונת השער ולאלתר יפונה לפניו הדרך ויורם מלפניו כל מכשול ולא תקלה ולא קושיא והיה המקרה קרה לסכלי אשכנז ולנמהרי צרפת וכל מי שילעיג על דברי רבינו הוא אחד משנים או בלתי מבין או מקשה עצמו לדעת ודע אחי כי בע"ה ית' הנני מעותד לשלוח אגרות גדולות בשנה הזו אל נכד רבינו ואל חכמי ארץ מצרים ואל קציני קהלות בבל למען העיר את רוחם ולבבם לערוך מלחמה נגד חכמי אשכנז וצרפת החולקים על דברי רבינו ושלא ישאו על פניהם עוד מסוה הבושה הזאת אשר נשאו זה ס' שנה ויותר ואזכור להם דברי עוונות ראשונים והחוצפות אשר התחצפו אותם החכמים בשם וסכלים בפועל על דברי רבינו מימי עולם ושנים קדמוניות ואתן עצתי שיעשו קיבוץ בעיר אלכסנדריאה אשר על שפת הים ושם יעשו הועד ומשם ישלחו שלוחים נכבדים וחכמים באגרותיהם אל קהלות אשכנז וצרפת ויוידום למשפט לזמן פלוני בחדש פלוני ובמקום פלוני בוויניצאה או במרסלייא או בגינאה לבא להראות את כחם ואת טענותם מדוע בזו ספרי רבינו ומה שמצאו בהם עול והיה אם יהיו טענותם עליו אמתיות יהי מה ויגנז ואם ימצאו טענות פסולות ושקריות יקבלו עליהם דין כאשר יגזרו חכמי ארץ

מצרים ובבל על מה שעשו הם ואבותיהם וחכמי בבל יהיו המכריעים בדבר זה כי להם את דבר המשפט על כל חכמי ישראל וכולם הם כפופים אליהם מדין תורה ומזה אינם יכולים להתנצל בשום פנים לפי הנראה לי ואם ימאנו חכמי צרפת ואשכנז מבוא אל מקום המשפט הם ינדו וישמתו ויחרימו אותם בכל הקהלות בבל ומצרים כן אייעץ וכן אכתיב באורך ובמליצות וראיות מן המקרא ומן התלמוד אל כל קהלות מצרים ובבל ואראה להם פנים לדבר איך הם חייבין לעשות לכבוד רבינו ורבם שהאיר עיני כולם בתורה ובמצות ובחכמות ולכבוד עצמם וכי המה נשארים בבושה ובכלימה כל ימות עולם וחכמתם ותורתם תהיה לאין אם לא יעשו כן והיה אם שמוע ישמעו לי הנה מועד שמחה וששון אל כל אוהבי דברי רבינו ואני הקטן נבזה אצטרך ענייהם אם אהיה לכך בעיניהם וידעתי באמת כי כל אותם הסכלים יפלו בנפלים ובהבל יבואו ובהבל ילכו ובחשך שמם יכוסה ואני בוטח ברחמי הנותן לאדם לשון לימודים כי אנכי לבדי אלכוד להם כל המעברות ואתן הרסן בפיהם וחטאם באפס כל שכן בהיות שם כל גאון יעקב וכל כבוד חכמת ישראל שאז יפיגו זממם ויהיו כאבן דומם ודברי רבינו ישארו על מכונם ומקומם ואם ח"ו יתרשלו בדבר ולא ישגיחו לטרוח בכך הנה אני כבר התנצלתי ועשיתי את שלי ואין לנפש רבינו עלי תרעומות אלא עליהם וקהלותינו וקרוביו אשר בארץ מצרים ישאו את עוונם ומשחתם בהם ובושה תכסה פניהם ודי בזה ואתה אדוני ואחי מזה בן מזה מחזה שדי יחזה:

אמר הלל החסד מארץ נוד:

מלחמות ה'

עמ"י עש"ו

זו העתקת כתב של ספר מלחמות ה' ששלח רבינו אברהם בן הגאון החכם האמתי הפילוסוף האלקי הרב מ"ץ רבינו משה איש האלקים בן הרב הדיין רבינו מימון זצ"ל הספרדי לקהילות ארץ פרובינצא ולשאר הקהילות אשר בגלות ירושלים אשר בספרד על ענין המחלוקת שנפלה בין חכמי עיר לוניל ובין חכמי עיר מונטשפלי"ר על דברי המאמר הנכבד ספר מורה הנבוכים וארבע פרקים ראשונים של ספר המדע עד שגרם רב מחלקותם שנשרפו הספרים הנזכרים ספר מורה הנבוכים וספר המדע בחוזק שוחד שהשחידו לשלטון ושאר שרי הארץ וכשמוע רבינו אברהם זצ"ל כתב לשלוח אליהם זה הכתב:

מה בערו האומרים, כי בערו \ דברי חמודות, יקרו מזהב:

אש אכלה המה, ואיך אש תאכלם \ בינו לזאת בוערים, ועוזרי רהב:

איך זה, אבל עלו כמו תשבי לאל \ באש, וכמלאך בתוך הלהב:
אשא דעי למרחוק, ולפועלי אתן צדק:
נאום אברהם בר משה בר מיימון יחביע"ם

שמעו חכמים אלי, ויודעים האזינו לי, אנחנו בני ישראל, העם בחר ה' לנחלה לו, וגאלם מארץ מצרים להיות להם לאלהים, וקרבם אליו והראם את כבודו ואת גדלו, גם השמיעם את קולו מתוך האש, ונתן להם תורתו על ידי אדון הנביאים משה עבדו ע"ה, וגלה להם לדעת יחודו, ככתוב אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו ועוד כתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד וציום משפטים וחקים צדיקים ככל התורה הזאת אשר היא בידינו מורשה, ככתוב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב והנחילנו הארץ אשר נשבע לאבותינו לתת אותה לזרעם אחריהם אחזת עולם, ושלח להם עבדיו הנביאים לחזק תורתם וליישר מסילותם ולתקן עותותם, ולקרב לדעתם סודי תורתו ולהודיעם גדולתו וגובה מעלתו ותפארת קדושתו ומשפטיו בעולמו על ידי משל ודמיון, ככתוב ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה וכאשר גברו אבותינו בארץ וקמו מבניהם זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ה' ועבדו אלקים אחרים זולתו ומאסו תורתו ועשו נאצות גדולות לפניו ובזו תורתו ולא הקשיבו לדברי נביאים ודברו עליו תועה ועמדו נביאי שקר מהם לדבר בשמו את אשר לא צום ככתוב ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם עד אשר מאס בהם והביא עליהם את כל הקללות ואלות הברית הכתובות בספר התורה ופזר אותם מקצה הארץ עד קצה הארץ וגם לאיי הים הרחוקים הדיחם במעלם אשר מעלו בו והאריך גלותינו בארץ נכריה עד אשר נתקיים בנו מקרא הכתוב נבלע ישראל עתה היו בגוים ככלי אין חפץ בו וכאשר נחלקו ישראל לקצוות ונתפזרו מארצם לארצות רחוקות לא עזבנו ה' אלהינו ולא כלנו ולא הפר בריתו אתנו ככתוב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם ונשארה תורתו שהיא ברית בינינו ככתוב כי לא תשכח מפי זרעו וגו' וקבלת נביאינו ע"ה ככתוב ואני זאת בריתי אותם אמר ה' וגו' לא ימושו מפי זרעך ומפי זרע זרעך וגו' ועוד פירושי התורה ודקדוקיה העיר ה' אלקינו רוח חכמינו ע"ה לחבר אותם במשנה ובריייתות ובשני התלמודים כדי שלא תאבד תורה ולא תשתכח ולא תתעלם הלכה מישראל ובחסד האל יתברך וברחמיו הרבים נסתלקה טומאת עכו"ם מבינינו בגלותינת והוא לסימן גדול לגאולתינו ככתוב והפיצותי אותם בגוים וזריתיך בארצות והתמתי טומאתך ממך ונחלת בך לעיני גוים וידעת כי אני ה' ונשארה קדושת

המצות בינינו וביניהם דרך ההלכה בכל מקומות גליותינו אבל עקרי דתינו שהם ייחוד הבורא יתברך וקדושת שמו הגדול והנורא רוב הגליות אינם עוסקים בהם שעמי הארץ אינם עוסקים אלא בעול הזמן והבלי העולם הזה וסומכים במעשה המצות על הוראת חכמי התורה וגם התלמידים אינם עוסקים אלא בהוויות דאביי ורבא והמשא מתן של תלמוד והקושיא והפירוק ואפילו זה לא כראויה והעוסקים בעקרי התורה ויסודותיה לידע האמת ולהבין וללמד אותו אל בעלי השכל והבינה החפצים לדעת דעת קונם הם החכמים הגדולים ולא רבים יחכמו ואבותינו ספרו לנו וגם הספרים והחבורים המחוברים בגלות מגידים לנו ומעתיקי הדברים מעיר אל עיר וממדינה למדינה מעידים לנר כי כל חכמי ישראל מזרח ומערב ראשי ישיבות שבבבל כגון הגאון רבינו סעדיה זצ"ל ורבינו האי גאון זצ"ל ורבינו שמואל בן חפני זצ"ל ושאר ראשי ישיבות וחכמי כל ארץ קדם וסוריא וארץ ישראל וארץ מצרים וחכמי גלות ירושלים אשר בספרד היא ארץ המערב כגון רבינו נסים זצ"ל בעל מגלת סתרים ורבינו חננאל זצ"ל שפירש רוב התלמוד ורבינו יצחק אבן גיאות זצ"ל שחבר גם הוא פירוש על התלמוד ורבינו יצחק אלפאסי זצ"ל בעל הלכות רבתי ורבינו יוסף הלוי תלמידו הידוע אבן מאגש זצ"ל והרב החכם רבי אברהם אבן עזרא זכר צדיק לברכה שפי' התורה וספרים אחרים מן המקרא וחבר חבורים אחרים מחכמה ומדקדוק וחכמים אחרים רבים ונכבדים מאלה שמותם ידועים בחבוריהם ומהם נזכרים ביופי שמועתם כל אלו החכמים ע"ה שהם היו יודעים מקרא ומשנה ותלמוד מדרש והגדה כולם הם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם רבצו התורה ולמדו לישראל דרך ההלכה ופתחו עיניהם בדקדוק אסור ומותר ופטור וחייב וטמא וטהור ופסול וכשר גם חזקו אמונתם אשר ירשוה מאבותם והבינו אותה מתוך תורתם בעיקרי דתם לידע בעין שכלם ובינת דעתם שיוצרם ובוראם יתברך המאיר עיניהם וקרבם לעבודתו אין לו ערך ואין לו דמיון ככתוב בתורתו מי כמכה באלים ה' וגו' ועל ידי נביאיו ע"ה ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש ועוד כתוב ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו וכתיב ואל מי תדמיוני ותשוו ותמשילוני ונדמה ובדברי קדשו כתוב כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך מי כמוך חסין יה אלא קדוש הוא ככתוב בתורתו כי קדוש אני ה' אלהיכם ועל ידי נביאיו ע"ה שנגלה להם שבח מלאכיו קק"ק ה' צבאות וגו' ובתפלת חנה אין קדוש כה' וגו' ועוד בדברו קדשו האלהים בקדש דרכך וגו' כן בקדש חזותיך וכו' וקדושתו הוא שאין נברא יכול להשיג אותו שאינו מחובר מגולם וצורה כמונו ולא כשמים וצבאם וגם אין קדושתו כקדושת מלאכיו הקדושים שהם ברואים והוא יתברך הבורא והוא המחיה

אותם ואינו צריך להם ולא למצוי אחר חוץ ממנו כי הוא אל חי וקים גדול גבור ונורא קודם שברא כל העולמים ואחר שבראם לא נשתנה ולא ישתנה ככתוב כי אני ה' לא שניתי וגו' ומפני זה אינו גוף ולא כח בגוף ולא בעל תמונה ואין לו מקום מוגבל שיהיה בו ולא כסא שישב עליו ולא דבר שמקיף אותו וכל פשטי המקראות האמור בהם ישיבה או עמידה או מקום או תמונה או שאר תארים הדומים לאלו יש להם סוד ודברה תורה כלשון בני אדם ופירושם הוא כאשר פירשו המבינים לא כאשר מדמים ההולכים בחשך סכלות דעתם ומיעוט בינתם וכל המצואים חוץ ממנו יתברך ויתעלה הוא המציאם מאין ככתוב בתחלת תורתו ומפורש בדברי נביאיו ע"ה אני ה' עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מיאתי ופירשו רז"ל אל תקרי מאתי אלא מי אתי שאין לשם ראשון וקדמון וצור לכל אלא יחודו ואמונתו שלא יבין אותה כמות שהיא אלא הוא יתברך ככתוב כי לא יראני האדם וחי ופירשו רז"ל ולא כל חי שאפילו המלאכים הקדושים אינם מסיגים גדולתו ואמתתו ולפיכך נגלם ליחזקאל הנביא ע"ה בשמיעת חזיונו קרוב זה הענין באמרו ברוך כבוד ה' ממקומו אבל משיגים ויודעים שהוא ית' ויתעלה כל העולם כלו מורה על גדלו וכבודו ואפילו הארץ ומה שעליה מעידים על כבודו וזה הוא ענין יהללוהו שמים וארץ וגו' שהדגים והאילנות אינם בעלי דעה ולא להם תהלה והוא כמו ששמע ישעיה הנביא ע"ה שבחם ק' ק' ק' ה' צבאות וגו' והוא יתברך ויתעלה אי אפשר שיראה בעין או ישיג נברא אותו בהרגשה שההרגשות לא ישיגו אלא הגופות וכל פשטי המקראות ופשטי המדרשות וההגדות בזה הענין קרוב לדעת ודרך משל ויש בהם ולהם סודות וכל זה אין בו ספק אצל אחד מבני ישראל מקצה המזרח עד קצה המערב בכל יושבי ארץ ישמעאל וקצת יושבי ארץ אדום הדרים בספרד ואפילו בני ישמטאל קבלו זאת האמונה מישראל ובנו עקר דתם עליה וחזרו מטפשות אבותם וסכלותם שהיו עובדי ע"ז וטועים בייחוד השם יתברך וגדולתו ככתוב אליך גוים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל והוא שנאמר על לשון נביא אחד כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וגו' ומפני שעבודתם ליחוד שמו יתברך יחוד אמת דמה הכתוב אותה לעבודת הקרבנות שהם לשמו יתברך ככתוב ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר ה' צבאות ומי שחולק ואומר שיש לבורא ית' ויתעלה מכל דימוי דמות או תמונה או דמיון גוף או סיום מקום והדומה לזה כופר באמתת קונו ונותן לו דמיון ולפיכך הוא מין ואין לו חלק לע"ה והקול נשמע אצלינו ואצל אבותינו זצ"ל כי רבים מעבר הים מיושבי האיים והקצוות הרחוקים טועים בזה העקר הגדול ונתלים בפשטי המקראות ופשטי המדרשות וההגדות ועל זה היה דוה

לבנו ועל אלה חשכו עינינו ונשתוממו אבותינו זצ"ל היאך תהיה זאת הטומאה בישראל שהוא כטומאת ע"ז כפרו בעבודתו ועבדו אלקים אחרים זולתו והמעלה על טפשותו שיש לבורא יתברך גוף או גויה או תמונה או סיום מקום שאי אפשר שיהיה אלא לגוף לא ידעו ומי שלא ידעו כופר הוא בו ואין עבודתו ותפלתו לבורא העולם יתברך אלא (לאלהים) די שמיא וארקא לא עבדו ולבבואה שלו כעובדי השדים שארז"ל שכן הם עובדים לבבואה שלהם שאותו המצוי ברעיונם שהוא גוף ויש לו קומה או מקום מצויין ישכב על כסא אינו מצוי כלל ועל אלו הטפשים וכיוצא בהם אמר הנביא ע"ה כי טח מראות עיניהם ומהשכיל לבותם וקנאו אבותינו ע"ה קנאת התורה וחברו בה חבורים רבים והצדיק אבא מארי זצ"ל האריך בחבורו בזה הענין ההוא עקר התורה ויסוד היראה והאהבה והעבודה ופירש והביא כמה ראיות בשקול הדעת ומדברי התורה והנביאים והכתובים ודברי החכמים ע"ה כאשר כתב בספריו המאירים למדע המאמר הנכבד ספר מורה הנבוכים וספר המדע שכל מבין וחרד לידע האמת ערבו לו ונמתקו אצלו ושש בהם כמוצא שלל רב וכל טמא נפש הולך בסכלו ונתפש בהבליו פורש מהם ותוציא דבה עליהם ומוציא דבה הוא כסיל והקול נשמע מזמן הרבה כי אלו החבורים של הצדיק אבא מארי זצ"ל החבור הגדול שחברו בלשון הקדש וקראו משנה תורה והחבור שחברו בלשון ישמעאל וקראו מורה הנבוכים הגיעו לידו החכמים הגדולים האדירים הנכבדים האצילים מרביצי תורה בישראל בעלי חכמה ובינה הם חכמי עיר לוני"ל יצ"ו בימי הצדיק אבא מארי זצ"ל והגיעו אליו בחייו כתביהם הנעימים ושאלותיהם הנפלאות מתוך שאלותיהם ניכר לו זצ"ל שהבינו ספריו ושמחו בהם ושמח גם הוא שהגיעו דבריו ליודע אותם שמחה לאיש במענה פיו וכתב אליהם תשובות שאלותיהם לכבדם ולפארם בראוי להם ובסוף ימיו הגיע אליו כתבי אבי המעתיקים החכם האלקי כבוד ר' שמואל בן החכם כבוד ר' יהודה ן תבון זצ"ל הוא אשר העתיק ספר מורה הנבוכים בלשון הקדש והשיב לו על כתביו ושאלותיו כי חכם גדול נכבד ומבין היה והעיד עליו הצדיק אבא מארי זצ"ל כי הוא ירד עד עומק עניני סודות ספר מורה הנבוכים ושאר חבוריו והבין כוונתו ואחר פטירת אבא מארי זצ"ל פשט הקול כי פשטו החבורים הנזכרים בכל עבר הים ובמקומות רבים והועילו לישראל בדקדוק אמונתם וביאור חכמתם וכשהגיעו חכמי צרפת אל הארץ הזאת הרב הגדול ר' יוסף ז"ל ושאר אחיו אשר נקבו בשמות הרב ר' אברהם הזקן אביו של הגאון רבינו גרשום זצ"ל ור' יוסף ור' דוד הרב הנכבד וחכמים אחרים ז"ל כמה וכמה ראינו שהיו בעלי חכמה וסברא ובינה ויראה ושמחנו בהם ושמחו בנו ועשינו בכבודם כפי חובתנו ושמענו על הרב ר' יוסף ז"ל ואחיו ר' מאיר

ז"ל שכשהעתיק ר' יהודה ן' אל חריזי ז"ל גם הוא ספר מורה הנבוכים ללשון הקודש הבינו בו ושמחו בעניניו אע"פ שהיתה העתקתו משובשת ומקולקלת וצוו שלא לגלותו לכל בני מדרשם לאשר לא היו אצלם כדי להבין הסודות והרמזים שבו ושמענו על הרב רבינו שמשון ז"ל בעל התוספות שהיה בעכו שלא ראינו אותו מפני שלא עבר דרך עלינו שמענו עליו אחר פטירתו ועל אחד מתלמידיו שחלק על מקצת דברי הצדיק אבא מארי זצ"ל ולא נסתיימו הדברים אצלינו כי לא חששנו לחקור עליהם ואמרנו בלבבנו אם הדבר אמת יאכלו פרי מעלליהם ונחנו מה ואם אינו אמת אותו שהוציא הקול עליהם מוציא שם רע הוא ובעלי האמונה המקולקלת בעקרים אלו בארץ שנער וארץ קדם וסוריא וארץ הצבי וארץ מצרים וארץ המערב בטלים הם במיעוטם וכשיוציאו סודם אפילו בפני עמי הארץ יהיו לעג וקלס וחרפה ושחוק ודי להם קלונם בפני מי שידברו לפניו ומפני זה הנבונים מן החכמים שהגיעו אלינו מעבר לים הן מצרפת הן משאר המלכיות לא זכרו זאת האמונה המקולקלת ולא יצאה מפיהם ותוכן לבות ה' כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב ויהי מקץ שלש שנים הגיעה אלינו שמועת המדינה הנקראת מונטפשליר כי היתה מחלוקת גדולה בין חכמי המדינה ותלמידיהם ונחלקו העם בעבורם לשני חלקים חלק אחד בעלי השכל והבינה הבינו האמת בעיקר דתם ונתקנה להם על פי ספר המדע וספר מורה הנבוכים ונתקיימה להם האמונה האמתית אשר היא עיקר הדת וחלק אחד מתאמצים באמונה המקולקלת שירשוה מאבותם ככתוב בדוגמתם וילכו אחרי שרירות לבם ואחרי הבעלים אער למדום אבותם וכי אש המחלוקת פעם תעלה ופעם תשקוט עד אשר בא להם עבריין אחד הולך רכיל שקרן הוציא דבה על ספרי הצדיק אבא מארי זצ"ל ועל דבריו כאשר נשמעו הדברים מפיו וזה הרשע לא די לו שלא העתיק המעשה היאך היה על בוריו אלא הפכו והמעשה שהיה הוא כי תלמיד אחד מתלמידי רבינו שמואל ראש הישיבה שבבבל ז"ל דניאל הבבלי שמו בא מבבל לדמשק וחבר קושיות וספקות על הלכות מחבור הצדיק אבא מארי זצ"ל ומספר המצות ושלח אותם אלי וכתבתי לו פירוקים מכמה שנים ואחר אשר שלחתים לו בשנים אחרות בא אלי כתב ושליח מתלמיד נכבד חכם גדול היה תלמיד הצדיק אבא מארי זצ"ל שמו ר' יוסף ב"ר יהודה ב"ר שמשון ז"ל בצובה היתה ישיבתו אחר פרידתו מרבו הצדיק אבא מארי זצ"ל והוא שחבר אבא מארי זצ"ל בעבורו ספר מורה הנבוכים על שמו ורב נכבד היה בכל ארץ ישראל בחכמת התורה ובשאר החכמות בא אלי השליח מצדו ועמו כתבים כתוב בהם שדניאל הנזכר חבר פירוש לספר קהלת ונכר מדבריו שהרים לשונו בצדיק אבא מארי זצ"ל וגם בגאונים הראשונים ז"ל אבל בדבריו הוא כמורה חצי לשונו לתומו לא

זכר אדם בשמו ובקש ממני הרב ר' יוסף הנזכר ואחרים עמו שאנדה אותו בשם ואחרימו ולכבוד הצדיק אבא מארי זצ"ל משכתי ידי ממנו והשבתי להם כי אני כבעל דינו והוא כשונא לנו ולא אדין אותו לכבודי ולא לכבוד בית אבא זלה"ה שמא יהא בדבר חלול השם יתברך יותר ובכיוצא בזה למדונו חז"ל לא לידון איניש לא למאן דרחים ולא למאן דסני ועוד שאמונתו בייחוד השם יתברך ושארי עקרי התורה אמונה מתוקנת היתה ולא חלק עליו אלא בענין השדים וכיוצא בהם ועוד שאני שמעתי עליו שהוא דורש ברבים דברי תורה ומושך לבם ליראה ולעבודה ומחזיר חטאים בעלי תשובה ובמערבא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא מימנו אשמתא וכשהגיע כתב תשובתי לידם שלחו לראש הגולה אדונינו דוד יצ"ו ונדה אותו ונשאר בנדויו עד שחזר בתשובה והדר ביה מההיא דעתא ונשתטח לפניהם והתירו לו ואחר כך חלה וסגר יומו בדמשק זהו הענין ומעשה שהיה כן היה והקול שהוציא השקרן האחר עלי שאני נדיתי הרב ר שמשון ז"ל לכבוד הצדיק אבא מארי זצ"ל שקר בדה מלבו חלילה לי חלילה אנחנו עמי הארץ לא ננדה אותם לכבודנו ק"ו חכמי תורתנו ולא נסתיימו דבריו לפנינו ואפילו נסתיימו הדברים ועמדה מדת הדין עליו לנו היינו מוסרין דינו לשמים ולא תושיע לנו ידינו ק"ו שלא נתאמת הקול שהוציאו עליו אצלינו וכבר סגר יומו ונפטר והלך לבית עולמו והטוען והנטען לפני מי שאמר והיה העולם הוא עד והוא הדיין והוא בעל דין ומעתיקי הדברים הוציאו קול בארצנו כי ספרי הרב רבינו הצדיק אבא מארי זצ"ל ספרו מורה הנבוכים וספר המדע שרפו אותם החלק האחד מאנשי קהל מדינת מונ"ט פשלי"ר בכח הנוצרים העוזרים אותם כי אמונתם אינה רחוקה מאמונתם ולא ידענו הדבר על בוריו עד אשר באה אלינו מעכו בסוף חדש שבט בשנת צ"ה לפרט אתקמ"ו לשטרות מגלת ספר מחוה אמרי שפר הגידה לנו מעשה שהיה היאך היה מתחלתו ועד סופו וגם שריפת הספרים היאך נשרפו ונקמת שופט העולם מן המלשינים שגרמו וסבבו שריפתם בכריתת לשונם ככתוב יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות:

קמו מורי שוא, על מורה צדק, ונתנוהו חרץ:

חלק לבם, ויפרץ בם האל פרץ לפני פרץ:

שתו בשמים פיהם, ולשונם תהלך בארץ:

ונאלמו פיותם כמקרא שכתוב תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק ויודע הנסתרות יתברך ויתעלה יודע ועד כי חרה לנו מאד מה שאירע לחטאים האלה בנפשותם ודמם בראשם והם המתחייבים בנפשם ועם אותה המגלה בא קונדריס כתוב בו נוסח החרם אשר החרימו הרבנים חכמי עיר לוניל העומדים בפרץ על כל הקהלות

אשר סביבותם והקרובים אליהם לתקן כל מעוות ולישר הדרך ולהרים מכשול מבין ישראל ככתוב ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי ונצטרפו עמהם האצילים האדירים הצדיקים הנברים מחזיקים האמונה חכמי נרבונה ונתחברו יחד בחברה נאמנה ושלחו כתביהם אל שאר קהלות הקדושות אשר בכל ספרד ומאן חכימין רברבין למעבד הכי אלא גברי רברבי כוותיהו ונוסח הכת האחר ששלחו לקהלות ספרד מי זה בא מאדום וכו' נוסח החרם של השועלים הקטנים מחבלים כרמים ואם יש בהם ישישים הם וכיוצא בהם הנאמר בהם וטעם זקנים יקח ולא תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו שהחרימו בכח הגוים על קוראי הספרים שהחרם שלהם הפוך עליהם חרבם תבא בלבם וקשתותם תשברנה כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים ה' וקללת חנם לא תבא והמנדה מי שאינו צריך נידוי נדויו אינו נידוי וחייב נידוי כדילפינן ממעשה דריש לקיש דהוה מנטר פרדיסא ועני ההוא גברא דאכל תאיני וכו' כדאיתא בגמרא דמשקין ואלו עניי הדעת גרמו הקללה לעצמם ככתוב אוררך ארור ומברכיך ברוך ונוסח הכתב שקבל בו רבי שלמה בר אברהם לרבני צרפת יאדרם צורם ונוסח האמונה שגלה בו סודו ר' דוד בר' שאול השם יתברך יציל כל ישראל מעונש קלקלתו אשר קרא אותה אמונתו ויחזירהו למוטב הוא וכל הטועים אשר כמותו והנני משיב על הענין כלו בקצרה והמשכילים יבינו והמהבילין יהבולו, ועם לא יבין ילבט כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם:

אמר אברהם בר' משה בר' מימון יחביע"מ

שמעו נא תוכחתי וריבות שפתי הקשיבו הלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה הלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה בראש מרומים עלי קרת ברחובות תתן קולה שמעו כי נגידים אדבר ומפתח שפתו מישרים כי אמת יהגה חכי וגו' בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז דעו לכם עם ה' וחבל נחלתו כי ה' הבדיל בני אדם מן הבהמות והחיות בדעה וחכמה ובינה והשכל שחנן אותם והבדיל ישראל מן העמים בתורה התמימה שנתן להם ומצות אשר צוה אותם והדעה קודמת לתורה בברייתו של עולם ובכל אחד ואחד מבאי העולם הדעה נתונה לאדם משמת ימי בראשית והתורה נתנה לישראל אחר ברייתו של עולם אלפים וארבע מאות וארבעים ושמנה שנה ואם לחשך אדם לומר לך הלא החכמים עליהם השלום ידרשו שהתורה נבראת קודם העולם כמו אלפים שנה תשיב לו אותו הדרש צריך כמה פירושים כדי לתרץ אותו ואי אפשר שיהיה על פשוטו ואפילו פשטו אינו סותר את דברינו שעל קדימת העולם והנתינה אמרנו ואין אדם יכול לחלוק שהתורה

לא נתנה לישראל אלא לאחר יציאת מצרים ובכל אחד ואחד מזרע ישראל דעתו קודמת לתורה תדע לך כי הקטן לפי שלא שלמה דעתו לא חייבו הכתוב במצות ומשיתחיל להבין מחנכין אותו במצות מדרבנן עד שיגדיל בשנותיו בו תשלום (ובתשלום) דעתו יתחייב בתורה ובמצות מן התורה ואם יגדל בשנים ואין לו דעה אין לו תורה שהשוטה ואפילו הוא זקן פטור הוא מן המצות ומי שאין לו דעה היאך ידע דעה וחכמה ומזה תלמוד שכל מי שחננו השם יתברך דיעה יתירה ובינה מרובה הוא שיבין התורה בינה מרובה ודעת יתירה ומפני זה קבעו אנשי כנסת הגדולה ע"ה בקשת הבינה והחכמה והדיעה וההסכל בתחלת ברכות אמצעיות של תפלת חול קודם שאלת כל הצרכים ומפני זה אמר השם יתברך על לשון הנביא הושע ע"ה להוכיח ישראל על אשר מאסו את הדעת עד שמאסם מלהיות לו ממלכת כהנים קודם שיוכיח אותם על שכחת התורה שגרמה לשכחת זרעם בגלות ככתוב נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני ומפני זה בעלי השכל ובינה השתדלו בכל מאדם ובכל נפשם להשלים דעתם בחכמת הדעת כדי שיבינו סודי התורה ככתוב בדניאל וחביריו ע"ה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע וגו' ושלמה ע"ה שאל מאת ה' לתת לו לב שומע והוטבה בעיני ה' שאלתו ככתוב ויטב הדבר בעיני ה' כי שאל שלמה את הדבר הזה והשיב לו הנה עשיתי כדבריך הנה נתתי לך לב חכם ונבון וגו' ונאמר בו ויתן ה' אלהים חכמה לשלמה וגו' ורז"ל אמרו מאי עני עני בדעת ועוד אמרו דעה חסרת מה קנית ואלו הטפשים עניי הדעת חסירי לב לא די להם חסרון דעתם ורב סכלותם שנאמר בדוגמתם ישראל לא ידע עמי לא התבונן עד כי העלו בלבם שכל מי שעוסק בחכמה הוא מין וכופר בתורה וכן מי שילמד חכמת הפילוספים אמונתו בעקרי התורה כאמונתם והנה אמונתם שבה שהעולם קדמון וישן ואין לו ראשית ואנחנו תמיד חולקין עליהם באמונת התורה ועורכים עליהם תשובות ואנו מעמידין כמה ראיות לברר אמונת התורה שהעולם חדש ונברא יש מאין ואין מצוי שהוא ראשון והוא אחרון אלא השם יתברך בלבד ככתוב אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים וכן צוונו רז"ל הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס וכן אנו עושים בשאר אמונתם החלוקה מאמונת התורה ולא מפני זה נחלוק עליהם באמונתם בייחוד הבורא יתברך ובאמונת שאינו גוף ולא כח בגוף ואין לו תמונה שהיא כאמונת התורה אבל הנה אנחנו חולקין על אלו מקלקלי האמונה בייחוד הבורא יתברך שאמרו בשבוש עניות דעתם וקלקול אמונתם שיש לו סיום מקום וישיבה על כסא כפשט הכתוב מפני שהיא אמונה בטלה ולא מפני זה נחלוק עליהם בפירוש הלכה ודקדוק סברא באיסור ומותר או פטור וחייב

שהוא כפירוש הכתוב והקבלה ומדות התורה ואלו עורי הלב לא ידעו חכמה ושקול הדעת עד שיבינו תשובת טענותם וסכלותם משיקול הדעת ומאזני חכמה ומי שישיב להם תשובה משיקול הדעת ומאזני חכמה ודקדוק בינה ישיב להם תשובה שלא יבינו אותה כמי שיראה דברים דקים למי שאמור עליו שעיניו כהות והוא לא יוכל לראות אלא דברים גסים אבל ראוי להשיב להם תשובה בדרך חכמה שהם רגילים בה ויודעים אותה ובקירוב ענין שיוכלו להשיג אותו ואין עליהם תלונה כי לא הבינו דברי המאמר הנכבד ספר מורה הנבוכים וספר המדע כי אין להם כח הבנה ומדע ונאמר כי כאיש גבורתו אבל העון שלהם הוא שהכניסו עצתן לפרוץ גדר ופורץ גדר ישכנו נחש לדבר בספרים שלא נתחברו להם אלא למי שידע דרכם ויש להם כח בינה להבין סודותן הלא כתב הצדיק אבא מארי ז"ל בחרוז שעל ספר מורה הנבוכים:

דע (ידע) הולך לנחות דרך ישר, לסלול את מסלולה:

הוי כל תועה בשדי תורה סורה ודרוך יד מעגלה:

טמא וכסיל לא יעבור בה דרך קדש יקרא לה:

ועוד הלא כתב גם הוא זצ"ל בתחלה שלא חבר אותו הספר להמון העם ולא למי שהתחיל בעיון החכמה ולא ללמד מי שלא למד אלא המשא והמתן שילמוד ממנו דרך ההלכה בלבד והוא זצ"ל בעצמו ראה בעין שכלו וידע הנולד כי בודאי החכם הוא רואה את הנולד ידע שככיתפשט זה ספר מורה הנבוכים ויעמדו על דבריו רבים יקשה על המשתבשים בחכמתם החכמים בעיניהם ואמר עוד זצ"ל שכוונתו ללמד חכם אחד מבין דבר מדרך האמת ואע"פ שלא יבינו דבריו אלף כסילים:

ומהנה אתחיל להשיב על תורף דברי אלה האנשים החטאים בנפשותם ולא אדבר בנוסח דבריהם שאפילו תורף דבריהם אינו כדאי להשיב עליו ולא לחוש להעלותו על לב אלא מפני מעשה שהיה:

צעק זה ר' שלמה הנזכר בקבולתו לרבני צרפת יאדרם צורם האמונה של תלמוד שיש כופרים בה ואותה האמונה המקולקלת שאמר שהיא אמונת התלמוד אינה לא אמונת המקרא ולא המשנה ולא התלמוד במקרא מקרא מלא כתוב ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה וזה האיש רבי שלמה ור' דוד בר' שאול באמונתן עשו לבורא יתברך תמונה ולא הרגישו ובמשנה משנה ערוכה במסכת חגיגה שנינו כל המסתכל בד' דברים אלו ראוי לו כאלו לא בא לעולם מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור וכל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו כאלו לא בא לעולם ואלו עניי הדעת ועורי לב לא חסו על כבוד קונם ודברו במה שיש למעלה והם למטה מטה ובתלמוד גרסינן בגמרא דחגיגה

ולא במעשה בראשית בשנים מנא הא מילתא דתנו רבנן כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור תלמוד לומר ומקצה השמים ועד קצה השמים מקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואין אתה שואל מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור ועוד כשדברו שם בגמ' חגיגה ברקיע שעל גבי החיות אמרו עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר כתוב בספר בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשית התבונן ואין לך עסק בנסתרות:

ואלה האנשים דברו בנסתרות במה שלא ידעו ולא הבינו כאלו הם מדברים בגובה מבוי או בסוכה גבוהה אבל פשט מקצת המדרשות וההגדות כאמונתן אם נקחם כפשטן כי אם באמת אם נקבל ונאמין אותן על פשוטן נכפור בעיקר כולו כאלו המקולקלין באמונתן ונעבור על דברי רז"ל שצוונו שלא נדבר בזה הענין הגדול ככל מה שיעלה על הלב או נחשוד החכמים ע"ה ונחזיק אותם ככופרים או כשוטים ח"ו ונהיה עוברין עוד על דבור עצמן ע"ה שהחושד בכשרים לוקה בגופו וחושד מעתיקי השמועה עמודי הגלות יורשי הנביאים ע"ה על אחת כמה וכמה:

וגם קבל עוד בענין העולם הבא שאמר הצדיק אבא מארי זצ"ל אין בו לא אכילה ולא שתייה אלא בינה ודיעה בלבד והיא המעלה הגדולה שהגיעו לתחלתה חכמי התורה באמת בעולם הזה כדאמרינן במסכת גיטין ובמסכת ברכות כי הוו מיפטרי רבנן מבי רב ואמרי לה מבי ר' חנינא אמרו ליה הכי רבינו עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העה"ב ותקותך לדור דורים וכו' כמו שאמר הכתוב שיגיעו שומרי תורתו שיהיו עובדים אותו כמלאכי השרת דכתיב בה אמר ה' צבאות אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמור וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמור את חצרי ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ולא יביעו לה חסרי הדעת ועורי לב מקולקלי האמונה לא תחלתה בעולם הזה ולא סופה בעולם הבא אלא ותקותם מפח נפש וצעק בכתבו וקובל בדאגה ואנחה לסעודת לויתן ויין המשומר בענביו וגלוסקאות וכלי מילת שנתגדל מנערותו ולמד לילו ויומו בכל מאודו ובכל נפשו לקבל שכרו מהם למלא כריסו מבשר של הלויתן וגלוסקאות ומוחו המזוהם מאותו היין המשומר בענביו וללבוש מאותן כלי מלת ובודאי לא אמרו החכמים ע"ה אותם המדרשות וכיוצא בהם אלא למשוך לבו ולב כיוצא בו כמו שאנחנו מושכים לב הקטנים לעסוק בתורה בבית רבן בכל ימי השבוע כדי שנחלק להם קליות ואגוזים ביום השבת וללבוש אותם כלים מגוהצין ברגל והואיל ולמד תלמוד ראוי הוא לענות אותו מעט פן יהיה חכם בעיניו ונאמר לו ולכל מי שיתפתה בפשט אותן המדרשות

וההגדות וכיוצא בהן החכמים האמתיים רבותינו ע"ה קורין ימות המשיח לעתיד לבא כמו שקורין לעולם הבא לעתיד לבא ובימות המשיח הוא שאמרו סעודת לויתן שכך אמרו בגמרא דבבא בתרא אמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים לעתיד לבא מבשרו של לויתן שנאמר יכרו עליו חברים והשאר מחלקין אותו ועושין אותו סחורה בשוקי ירושלים שנאמר יחצוהו בין כנענים ואין כנענים אלא תגרים וכו' וכן גלוסקאות וכלי מילת לא אמרו החכמים האמתיים רז"ל ע"ה אלא לימות המשיח שכך אמרו בגמרא מסכת כתובות א"ר חייא בר יוסף עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהי פסת בר בארץ בראש הרים והעולם הבא אין עושין בו התורה בשוקי ירושלים ואינו בארץ ישראל ואפילו לפשט דבריהם ז"ל ע"ה אינו אלא בגן עדן שכך אמרו בתלמוד עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים לעתיד לבא בגן עדן וכבר אמר בגמרא א"ר חייא בר אבא כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך וגו' יעשה למחכה לו ויין המשומר בענביו מחלוקת יש בו שכך אמרו בתלמוד מאי עין לא ראתה אלהים זולתך א"ר יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו משמת ימי בראשית רבי שמעון בן לקיש אמר זה עדן שלא ראתה אותו עין מעולם וא"ת אדם הראשון היכן היה בגן היה ושמא תאמר גן הוא עדן ת"ל ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן הנה פירושו למבין שמתן שכרן של צדיקים לעולם הבא אינו שהיה בו אדם הראשון וזה צריך דקדוק בינה ועומק חכמה שלא יניעו אליו אלו עורי הלב להבין אותו והדבר שהבינו אותו הוא יין המשומר בענביו כפשוטו שאמר ר' יהושע בן לוי והנה נאמר לו אם יין המשומר בענביו וכיוצא בו שדברו החכמים האמתיים רבותינו ע"ה במדרשות לימות המשיח כאשר יראה מסעודת לויתן וכלי מלת וגלוסקאות לא נחלוק עליו בזה אפילו אם יקח הוא וחביריו שהענין כדעתו הדברים על פשטן ואין בזה קלקול אמונה כי כלם מאמינים שבימות המשיח אכילה ושתיה יש ופריה ורביה ככתוב והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים ההמה נאם ה' ולא תשאר דאגה ולא אנחה ולא מלחמה ולא שנאה כי אם ששון ושמחה וגם יהיה בהם דעה מרובה ככתוב כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים כי אין בין העולם הזה לימות המשיח בטבעו של עולם שינוי כאשר למדונו רז"ל באמרם אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ויש לנו בעולם הזה אכילה ושתייה פריה ורביה חכמה ודיעה בינה והשכל וכך בימות המשיח תענוגי גוף ותענוגי נפש וכולם מיחלים ומצפים לישועתו של הקב"ה ונצפה אנחנו עובדי ה' החפצים אהבתו ועבודתו לאותה הישועה בעבור הידיעה שעתידה להיות בה ככתוב ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר

דעו את ה' כי כלם ידעו אותי למקטנם עד גדולם נאם ה' כי אשלח לעונם ולחטאתם לא אזכור עוד ויצפה הוא וחביריו לסעודת לויתן וגלוסקאות וכלי מלת וכיוצא בהן כפשטן ז"ל דבריהן ואין בזה קלקול אמונה כי אין לה' מעצור לעשות כמה נסים וכמה נפלאות היד ה' תקצר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ וכו' ומי שיקח מדבריהם ז"ל דברים אלו וכיוצא בהם לימות המשיח כפשוטן יקח ומי שיתן להם סוד הרי פשוטן משל יש לו על מה שיסמוך והוא דבריהם ע"ה שאמרו אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד:

והסוד הנרמז לאוהבי החכמה חוקרי דרך האמת מהם השרידים אשר ה' קורא על ענין אכילת לויתן יש לו ראיה ברורה מן הכתוב שאמר ישעיה הנביא ע"ה ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה הגדולה והחזקה כל לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים ובמסכת חולין בסוף גמרא דפרק אלו טריפות כתוב ר' יוסי בן דורמסקית אומר לויתן דג טהור הוא שנאמר גאוה אפיקי מגנים אלו קשקשים שבו תחתיו חדודי חרש אלו סנפירין שפורח בהם ולמה הוצרך לומר שהוא טהור מפני שהוקש לנחש דכתיב על לויתן נחש בריח סלקא דעתך אמינא הואיל ואיתקש לדבר טמא טמא הוא קא משמע לן דלא וזה מפני הצורך ההכרחי להמשכת המציאות כי טבע המציאות חייב כן ואף על פי שאין ראוי לדבר לאלו הטפשים עורי הלב פירוש סוד זה הענין כי יודע אני שלא יכנס במוחם המזוהם עצור במילין מי יוכל וארמוז בו דבר סוד למבינים שישמחו בו ויערב וימתק להם כפי תאותם וחשקם ללמוד חכמות אמתות שהן נכללות בדברי הנביאים והחכמים ע"ה ידוע הוא מה שאמרו רז"ל כל מקום שנאמר בנביאים ביום ההוא הוא לעתיד לבא ולעתיד לבא כמו שאמרנו משמע לימות המשיח במקומות ולעולם הבא ג"כ במקומות ואמרו בתלמוד הוא נחש הוא מלאך המות הוא יצר הרע אם כן כפי מה שמעיד הכתוב ודברי התלמוד כמו שהוכחנו למעלה ממה שכתוב בסוף גמרא דפרק אלו טרפות נקרא לויתן נחש ונחש נקרא עוד יצר הרע בדברי רז"ל ומלת אכילה היא מגזרת כליון בהנחתה הראשונה בו כשאוכל אדם הוא מכלה הדבר הנהיה ועל כן נקרא הסכין מאכלת ההוא תכלה כל דבר שיכרת בו אם כן אכילת לויתן על דרך המשל וסודו הוא כליון ליווי התאוות השקועות באדם במשול בו היצר הרע הצר הצורר אותו והמונעו מלהשיג מעלות שכל האנושי וכשיכלה ממנו ולא ישלוט עליו אלא אדרבא הוא ימשול בו כמו שבוקש ממנו בהתחלת היצירה שאמר ואתה תמשול בו ויתגבר עליו יראה לו כאלו אכלו בסעודה ואז ידע את ה' אלהיו בהדבק שכלו ונפשו בשכל הפועל וחזר הוא והוא דבר אחד ואז יהיו כל פעולות שכלו ונפשו לוית חן בראשו

כי כלו ואבדו ונאכלו המונעים והן התאוות הגופניות כי לא ישלטו עליו והנה חזר ושב לוותן להיות לוית חן בראשו וזאת היא סעודת לויתן הנרמזת שעתיד הקב"ה לעשותה לצדיקים לעתיד לבא ההוא לימות המשיח והוא כליון יצר הרע מבני אדם והריגת התנין הרובץ בתוך ים התאוות הגשמיות כדי שידעו את ה' ולא יוסיפו לחטוא כי נתרחק מהם השטן המקטרג כי אז ישוב שכלם שכל בפועל תמיד כי יצא מן הכח אל הפועל ויעלו למדרגת הנבואה כמו שכתוב והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם וביאר מהות הנבואה ההיא ואמר זקניכם חלומות יחלומון ובחוריכם חזיונות יראו ושאר כמה כתובים הדומים לאלה אשר נבאו הנביאים ע"ה שהם נועדים לזמן ימות המשיח מהרה בימינו יגלה אמן והיאך יהיה כל זה בשלוט היצר הרע על האדם והיאך ישפע עליו שפע מאת השם ית' בעודו שקוע בים התאוות הגשמיות ובמילוי הכרש והשטן עומד על ימינו לשטנו כמו שהוא דעת אלו הטפשים עורי הלב והדומים להם כי אין דבר היוצא מהמורגש נכנס בדעתם ובהבנתם מפני שהם בני בלי לב ואיך ימלא הארץ דעה את ה' אלא אחר כליון היצר הרע ותאוותיו וצבאו ופקודיו כליון חרוץ ויתגבר המושכל על המורגש הנה נתרחב לנו הלשון בזה הענין וגלינו יותר מדאי מזה הסוד על אכילת הסעודה מבשרו של לויתן אבל לא להם אלא לראויים לו כמו שביארנו וכך ראוי שיובנו דברי הנביאים והחכמים ע"ה היוצאים מגדר המורגש ונחזור לענין הראשון ואם יין המשומר בענביו וכיוצא בו מעניין אכילה ושתייה שאמרו רז"ל הנה על העולם הבא אי אפשר שיהיו הדברים על פשוטן אלא על כרחך הם משל והסוד הוא כפתרון המשל לא כפשטו והנה נפרש לו ולכיוצא בו מדרך המשא והמתן הקושיא והפירוק של תלמוד שהם רגילים בו ויודעין אותו לא מדרך שקול הדעת במאזני דקדוק בינה ועקרים שאינן רגילים בהם ונאמר לו דבר ידוע הוא אצל כל החכמים העוסקין בתלמוד כי כל אמורא מחכמי התלמוד שיאמר שמועה ותמצא עליה קושיא ממשנה או מברייתא מדברי התנאים חכמי המשנה או יתרץ דבריו על דברי התנא או יבטלו דבריו מפני דברי התנא ואם תמצא מחלוקת בין דברי שני התנאים כגון ברייתא ומשנה או שתי משניות חולקות זו על זו יקשו חכמי התלמוד זו על זו וישאו ויתנו עד שישוו ביניהן או תדחה אחת מהן מפני האחרת זו היא דרך ההלכה בכל התלמוד באיסור ומותר וחייב ופטור וטמא וטהור וכשר ופסול ונלמוד מזה ונאמר רב תנא הוא ופליג ובגמרא מסכת ברכות אמרינן מרגלא בפומיה דרב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה לא פריה ולא רביה לא משא ולא מתן לא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ומצוי במדרש ר' יהושע בן לוי

אומר זה הוא יין המשומר בענביו וכו' ובמדרשות וכיוצא בהן נמצאו דברי רב חולקין על אותו המדרש וכיוצא בו ונאמר למי שצועק על אותו היין וכיוצא בו היאך יבוש ותאבד ממנו תקותו בעולם הבא מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהא אי אפשר שיהיה רב לא ידע תקותו ותקות עבדי ה' בעולם הבא ואם דבריו הם כפשוטן הרי נדחו כל המדרשות החולקין על דבריו ואם אתה מוציא דברי רב מפשוטן כדי שלא יחלקו על פשט אותן המדרשות כן אנחנו מוציאין דברי אותן המדרשות מפשטן כדי שלא יחלקו על פשט דברי רב גם אני יש לי לבב כמוכם לא נופל אנכי מכם ואת מי אין כמו אלה ולענין גן עדן וגהנם ודאי פשט דברי החכמים ע"ה הולך עליהם אבל אנחנו רואים ביניהם מחלוקת בגהנם מקצתן אמרו אין גהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה וכו' ומזה נלמוד שאין בו קבלה מסויימת כאלו היה להם ע"ה בדבר קבלה מסויימת לא היו חולקין בדבר זה זה אומר ככה וזה אומר ככה וכן בגן עדן פירשו לנו בתלמוד שעדן המוכן לצדיקים אינו גן תהיה בו אדם הראשון וכי אותו עדן המוכן לצדיקים הוא האמור עליו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו וזה פירושו למבינים ידוע שסוד רמוז יש בעניין גן עדן ואף על פי שדברי זה ר' שלמה כלם הם הבל וריק אצל החכמים באחת זה אשר דברנו מהם הם עקרי דבריו ושאר דבריו שקבל בהם לרבני צרפת יצ"ו אין בהם ממש אלא הטעמים והקושיות על טעמו המצות שזכר הצדיק אבא מארי זצ"ל בחלק השלשי ממאמרו הנכבד ספר מורה הנבוכים ולא זכר קושיא אלא ניכר מדבריו שאותן הטעמים אינן נכונים בעיניו ולא יהיו לעולם נכונים בעיניו כי ראמות לאויל חכמות וכי אמר הצדיק אבא מארי זצ"ל שכך הוא הטעם על כל פנים אלא כך נראה לו בהכרע הדעת ואיפשר שיהיה למקצת המצות טעמים אחרים ולא נאשים מי שלא יקבל אותם ודי לנו מה שדברנו בדברי האיש הזה:

ומהנה אתחיל בענין האמונה שכתב ר' דוד בר' שאול שלח ר' שלמה לומר בכתבו שאין איש מתחזק עמו על אמונתו רק שני אנשים זה ר' דוד בר שאול אחד מהם וזה בשורה שנתמעטה התפלה אשר קראו אותה אמונה מביניהן עד שלא נשאר בה מאמין אלא יחידים כמו שכתוב שנים שלשה גרגרים בראש אמיר יאבדו גם הם מתוך הקהל או יבטלו במיעוטן ומתוך תשובתינו על אמונת זה ר' דוד בר' שאול ורבו נשיב על מה שאמר ר' שלמה בכתבו על ענין האמונה בכסא הכבוד ובמחיצה לא יגיע כופר כמוהו למחיצת צדיקי ישראל שהם גוי צדיק שומר אמונים התחיל זה האיש שלא ידע מה הוא אומר ואמר באמונתו קלקלתו ואבוד אמונת ישראל מדעתו ודעת כל מאמין בה ככתוב אבדה האמונה ונכרתה מפיהם השם יתברך יצילנו ממנה כדאמרו רבנן ז"ל רחמנא ליצלן

מהאי דעתא אמר להציל עצמו מן הדבה האמורה עליהם ועל מאבדי אמונת ישראל בסכלותן כי חלילה להם מלדמות לבורא יתברך ויתעלה דמות או צורה ויד ורגל או שאר איברים האמורים בפשט המקרא ושמעולם לא דברו זה ולא עלתה על לבם זאת וברור השם יתברך ושבח ותהלה לשמו הגדול שחזרו מזה המינות והכפרנות והקיצו מעט מתרדמתם השם יתברך יהיה מחשך עיניהם לאור ומעקשים אשר לפניהם למישור ויחזירם למוטב וירגישו בקלקול האמונה המקולקלת קלקול אחר באמונה אשר נקו עצמן ממנה וחזר ואמר שדעתן ואמונתן שהם מחזיקים בה כי השם יושב בשמים ושם עיקר מעלתו ומחיצה מפסקת בינו ובין בריותיו וכן אמר ר' שלמה רבו בכתבו שיש שם מחיצה מבדלת בינו ובין בריותיו כפשט דברי המדרש וההגדה שכתוב בהם דברי אלישע אחר שמעתי מאחורי הפרגוד שאפילו אלישע אחר שקצץ בנטיעות לא אמר מאחורי הפרגוד אלא דרך משל ק"ו ר' שלמה או חכם אחר מחכמי התלמיד או חכמי המשנה שיאמרו דבר אלא דרך משל כרוב דברי המקרא וגם זכר באמונתו חושך ענן וערפל המקיפים כפשט דברי המדרש חגיגה שהם כפשט הפסוקים ושאר דברי אותה האמונה המקולקלת שהוא עון גדול להזכירן או להעלותן על שפה והנה נאמר לו עני בדעת! מה שאתה יושב בחשך השכלות כי יש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור על החשך מפני מה הודית שאין לבורא יתברך דמות ותמונה ולא גוף ואיברים וחזרת ועשית לו יתברך וברוך שמו מקום מסויים ומחיצה של חשך וכל אותה האפילה שהיא מחיצתך ומחיצת סכלים שכמותך שם מחריבין את העולם בסכלותן יותר מן הרשעים שנאמר בהם ורשעים בחשך ידמו וכן עוד נאמר בהם לא ידעו ולא יבינו בחשיכה יתהלכו וגומר ואוי לנו שנשמע דבר זה בישראל כמו שנשמע בהם בימי ירבעם בן נבט על עגלי הזהב אלה אלהיך ישראל ונאמר לו מפני מה קלקלת אמונתך בסיום מקום ומחיצת חשך אם מפני פשט אותו מדרש האמור בגמרא חגיגה תניא אמר רבי יוחנן בן זכאי מה תשובה השיבתהו בת קול לאותו רשע בשעה שאמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון והלא מן הארץ ועד הרקיע מהלך ת"ק שנה ולמעלה מהן חיות הקדם רגלי החיות כנגד כולן וכיוצא בו מן המדרשות או מפני פשט הפסוקים הכתוב ענן וערפל סביביו וגומר ישת חשך סתרו ומפני הכתוב יושב על כסא רם ונשא וגומר וכיוצא בו מעיקרא מאי סבר אם דעתו שכל הפסוקים ודברי החכמים ז"ל כפשוטן למה הודה שאין לשם יתברך דמות וצורה והלא כמה מקראות פשטן שיש לו דמות ותמונת גוף יד ה' עיני ה' אזני ה' באצבע אלהים וכמה פסוקים בתורה בנביאים ובכתובים פשטן כך וגם בגמרא מסכת ברכות תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי לבית קדשי

הקדשים להקטיר קטרת וראיתי אכתריא"ל יה ה' צבאות ונענע לי ראש וכמה מדרשות פשטן כך ואם הוא מוציא פשט המקראות והמדרשות של דמות אדם ותמונתו מפשטן כמו שאמר חלילה לי מלהיות אמתתן כפשטן למה סירם הדברים ועשה מקצתן כפשטן ומקצתן אינן כפשט אלו דברי חכם או תלמיד מבין? ואדם כזה ידבר בדברי חכם שלא הגיע להיות תלמיד אחד מקטני תלמידיו כי את רגלים רצת וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים וגומר ואני אגלה אל בעלי השכל והבינה דעת אלו הטפשים הם דמו שאין קרוי גוף אלא גוף האדם או הידות בלבד ולא תמונה אלא תמונת איברים בלבד וכשהכבוד הוא אש מלהטת או בעל אור בהיר אינו גוף ולא הרגישו אלו עניי הדעת שכל עצם וממש שיש לו אורך ורוחב וגובה הוא הגוף בין שיהיה מרובע כבית או עגול כעמוד אן ככדור או שיש לו חיתוך איברים כחיות או אין לו כשמים וכאש וכמים וכרוח הכל גופים הם מפני שיש להם סיום מקום ותמונה מן התמונות תמונת פנים ועורף ואיברים כאדם וכבהמה או תמונת עגול כשמים וכשמש וכירח וכככבים או תמונה אחרת כתמונת ארון או מנורה שו שלחן ומפני זה אמר הכתוב בכלי המשכן וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר ותרגמו אונקלס השלם ע"ה היודע סתרי התורה על השלימות בדמותהון אף על פי שאין למנורה ולשלחן דמות איברי האדם ובכסא הכבוד אמר יחזקאל הנביא ע"ה דמות כסא ועל הכבוד שעליו שראה בחזיונו במראה הנבואה אמר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה ולפי זה חסרי הדעת עורי הלב מקולקלי האמונה הכופרים שאמר שיש לבורא יתברך ויתרמם על סכלות מחשבותיהם דמות ותמונה כמו תמונת האדם השוו מדתן ולא חלקו דבריהם אלא העמידו דעתן על דברי הכתובים ודברי החכמים ע"ה שהם כפשטן ואלו חסרי הדעת האחרונים חדשים מקרוב באו לא השוו מדתן אלא יצאו מדעת הכופרים שתלו אמונתן בדמות ותמונה כתמונת האדם ולא הגיעו למעלת מיחדי השם יתברך באמת ולא ידעו העניים שכל גוף אי איפשר שיהיה בלא מקום ושכל שיש לו סיום מקום גוף הוא ומפני זה אמר הקב"ה ע"י נביאיו ע"ה ואיזה מקום מנוחתי שאינו יתברך שמו וזכרו גוף שינוח במקום ועוד אמר כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבא בעיר כדי שלא יטעו בפשטי הכתובים שאמר ושכנתי בתוכם לשכני בתוכם והתהלכתי בתוככם וכיוצא הרבה במקראות הללו וזה הוא שרמז שלמה ע"ה הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי ועוד אמר ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ומי אני אשר אבנה לו בית כי אם להקטיר לפניו ואלו המשובשים בחכמתם המקולקלים באמונתם החסרים בדעתם יאמרו דברים ויסתרו אותם והם לא ירגישו אלא הקלקול

שלהם ואין להם דרך מסויימת וכן הוא כל שקר כמו שהיו עובדי ע"ז עובדי אלקות רבים פעם השמים ופעם הארץ פעם החיות ופעם האילנות כך אלו פעם אומרים על השם יתברך המרומם מדעתם ואמונתם וידיעתם ויתנשא מעיקר הבנתם ההוא יתברך יושב בשמים ושם עיקר מעלתו וחוזרים ואומרים שהוא יושב על כסא הכבוד ההוא למעלה מן הרקיע שעל ראשי החיות שהן למעלה מן השמים ואם כן אינו לא בשמים ולא בארץ אלא יושב על אותו כסא הכבוד שהוא למעלה מן השמים והשמים כסאות לכסא ואמרו שכסא הכבוד נברא ואמרו שיש מחיצה מבדלת בינו ובין בריותיו ואם כן תהיה אותה המחיצה אינה ברואה שלפי דבריהם אין דבר מבדיל בינו יתברך לבינה ולא יהיה יושב על כסא כמו שאמרו אלא מובדל ממנו שהכסא הוא מבריותיו והוא יתברך מובדל מבריותיו במחיצה שאמרו ושמא בריותיו שאמרו שהוא מובדל מהם הם הבריות שהם כמותם בלבד ואמרו שהוא יתברך נראה במערה שעמד בה משה ע"ה ואליהו ז"ל בלא ענן ואין בזה קושיא בדעתם שיהיה הכבוד שהוא יושב על אותו הכסא הגבוה והגדול כפלי כפלים מז' רקיעים כפשט הדרש ושמים ושמי השמים לא יכלכלוהו נכנס למערה אחת ממערות הר סיני? עפרא בפומם כי חשוכא בדעתם והכסא שהודו שנברא אבל קודם בריאות של עולם כפשט המדרש והרקיע והחיות והשמים כלם ברואים בלא ספק בששת ימי בראשית ומי יודע קודם בריאתו של עולם ובריאתו של כסא היאך היה הכבוד בדעתן החסירה יושב שמא באויר היה תלוי וכי האויר אינו ברוא או בחשך וערפל היה יושב וכי אינם ברואים ואפילו יאמרו כן עדין הקושיא במקומה עומדת והחשך והענן היכן היו שמא תלויים היו ואינו יודע דעתן בשמים מה היא אם הם סוברים שהשמים גבוהים על הארץ כתקרה שעל הבית הנה אנו רואים בעינינו השמים סובבים כעגול בפירוש כתוב בברייתא בגמרא פסחים שחכמי אומות העולם אומרים שהשמש ביום מהלכת למעלה מן הארץ ובלילה למטה מן הארץ ואמר רבי נראין דבריהם מדברינו שביום מעיינות צוננין ובלילה רותחין ואם הם סוברים האמת שהשמים עגולין חוזרין בסבוב כמו שאנו רואין בעינינו מוסיף על ידיעתנו בראיות דעתנו והארץ עגולה ככדור עומדת בתוך אותו הכסא שהם סוברין ההוא למעלה מעל ראשינו על חצי השמים בלבד ומי יודע על ראש מי על ראש אותן העומדים במזרח או במערב או בצפון או בדרום שגם יושבי הארץ על עגול הם יושבים והגובה שעל ראשיהם אינו גובה אחד במקום קבוע א שאף שמא הכסא גם הוא עגול כשמים כמו אלו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין השם יתברך יצילנו מעונש אמונתם שעלתה על שפתם וכתבנו עניינה בידינו והיודע כל נסתרות בוחן לבות וכליות יתברך ויתעלה יודע ומכיר מחשבותינו וגלוייה

לפניו יתברך כונתינו כי להציל שאר ישראל מקלקול אמונתם היתה דעתנו להאריך בקולמוסנו בהעתק דברי התולין ענייני שקריהן ופחזותם והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל ודי לנו במה שאמרנו בתשובת אמונתם:

ונדבר עתה באמונתנו ואמונת אבותנו ע"ה הקדושים והבאים על עיקרי דתינו אחוה דעי גם אני ונאמר בקצרה ולא באריכות ורבוי דבריהן שאמונת ישראל שהשי"ת הוא לבדו ראשון הוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם הוא יתברך המציאן יש מאין בכח גדולתו וגם המלאכים הקדושים הוא יתברך בראם ככתוב הללוהו כל מלאכיו וגומר עד כי הוא צוה ונבראו וזה אין בו ספק אפי' אצל המקולקלים והמשובשים בדעתם החסירה והואיל והוא יתברך לבדו ראשון וצור לכל אי איפשר שיהיה לו מקום שכל המקומות ברואים הם והואיל והוא יתברך לבדו ראשון ואין לו מקום אינו גוף שהגוף אי איפשר שיהיה בלא מקום וכמה ראיות מן הדעת ומן הכתובים שאינו יתברך גוף והואיל ואינו גוף אי איפשר שיהיה יושב על כסא ולא יהיה בתוך אש ולא בתוך ענן וערפל שכל זה לא יהיה אלא לגוף קצוב המסויים יש לו אורך ורוחב וקצב ועצם ממש וכל דברי הכתובים כגון היושבי בשמים יושב בשמים רוכב שמים המגביהי לשבת יושב על כסא ברוך כבוד ה' ממקומו והדומים להם הוא משל לגובה מעלתו וגודל אמתתו וגם דברי אונקלוס השלם ע"ה שתרגם דשכינתיה בשמיא מלעילא ויונתן בן עוזיאל ע"ה שתרגם קדיש בשמי מרומא עילאה בית שכינתיה קרוב לדעתינו בינת גובה מעלתו שהיא למעלה ממעלת השמים והמלאכים וצבאם שהם מסיגים מגדולתו יותר ממה שישיגו שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם ומפארים תמיד כמו שנאמר על בית המקדש שהוא שוכן בו לפי שהוא מקום שבחו ועבודתו וכן כתוב כי אם אל המקום אשר יבחר ה' וגו' לשכנו תדרשו ובאת שמה אני ה' שוכן בתוך בני ישראל ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל והדומים להם ומפני מה אמרו החכמים ע"ה על אבותינו אברהם יצחק ויעקב ע"ה האבות הם הם המרכבה מפני שהם הסיגו מאמתת הבורא יתברך קרוב מידיעת המלאכים שהם המרכבה ומקרא מלא כתוב על אברהם ע"ה ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם וגם דברי החכמים ע"ה בכסא הכבוד וישיבתו יתברך בשמים או למעלה מן השמים או בגבהי מרומים כל זה משל לגדלו וגובה מעלתו ואמתתו וקרוב הענין לדעתינו על שהכל דרך משל כמו שפירש הצדיק אבא מארי זצ"ל במאמר הנכבד ספר מורה הנבוכים הלא שם הורה אלה הנבוכים ואין לתמוה על זה כי אם לא ישמטו זה אלה הכופרים עובדי ע"ז כי הנה הנוצרים לוקחים דברי הנביאים ע"ה על פשטן עד שעשו לבורא יתברך בן ויש לו אב

ויתר אמונתם הידועה אבל יש לתמוה על מי שתופס עצמו בעל תורה ובקי בדקדוקיה וראה מה שכתבו רז"ל על כגון אלו הדברים דברה תורה כלשון בני אדם שזה הוא באמת דבור נכבד מסיר כל ספק ממחשבת כל בעל לב הראוי לעיין בדקדוקי הדברים כראות לא למי שמשתבש בקריאתן ולוקח אותן כפשוטן וכמשמען וכל מי שכופר בזאת האמונה ואומר שהוא יתברך גוף בעל תמונה כתמונת אדם או שאמתתו כבוד יושב על כסא כפשטי רב הכתובים או פשטי המדרשות וההגדות הוא כופר בתורה שאמרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה וגם כופר בדברי הנביאים ע"ה שאמרו אין קדום כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו למי תדמיוני ותשוו ותמשלני ונדמה והדומים לאלו הרבה ואין הפרש בין השמים (והארץ) לענין אמתתו הגדולה והמפוארה עד שלא היו שמים וארץ אלא ככתובה אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך וכל המקומות הוא יתברך יודע אותן ומה שבהם כאלו הוא יושב בהם ככתוב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא וכך כתוב בתורה וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ואלישע הנביא ע"ה אמר לגחזי נערו לא לבי הלך וגו' ולבו לא זז ממקומו וגופו אלא הוא משל לידיעתו וזה הוא מה שכתוב בתורה והתהלכתי בתוככם הוא משל להליכת השכינה והכבוד השרוי ביניהן והוא משל ג"כ להליכת ידיעתו כענין דברי אלישע ע"ה לא לבי הלך ומפני זה כל בעלי האמונה המקולקלת מינין וכופרין ואין להם חלק לעולם הבא וזה מה שארז"ל בו עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא עומד ביניהן וכל אחד מראה לו באצבעו שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו ואיך יהיה פשט הדבר הזה כמו שהוא וכל בעלי אמונה טובה ודעה נכונה ידעו שאי אפשר שיהיה על פשטו שאין השם יתברך גוף עד שיהיה עומד ובני אדם מראין לו באצבע ואומרים זה לזה הנה אלהינו זה קוינו לו וגו' אלא סוד יש בדבר ומשל הוא והענין כלו כפתרון המשל וסודו לא כפשטו והנני אפרש אותו ברמז מספיק עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים הוא משל לשמחת נפשם בגן עדן משל לתענוג נפשם ככתוב כמו חלב ודשן תשבע נפשי ושפתי רננות יהלל פי ומתוקים (תהיה) מדבש ונופת צופים וכיוצא בזה והוא עומד ביניהם משל לידיעתם ידיעה קרובה יותר מידיעת העולם הזה שנאמר בו מרחוק ה' נראה לי וכל אחד ואחד מראה לו באצבעו הוא משל לסיום הידיעה המבדלת בין קדושתו לקדושת מלאכיו והוא סוד מחיצה המבדלת בינו יתברך ובין בריותיו והמשכיל יבין ומה שנאמר ואמר ביום

ההוא הנה אלהינו זה וגומר הוא שזו היא תקות הצדיקים ושמחתם כמו שכתוב אחד אומר שמעו אלי יודעי צדק עם תורתו בלבם וגומר עד וצדקתי לעולם תהיה וישועתי לדור דורים פשט פסוקים אלו לישועת הגאולה ובהם רמז לחיי העולם הבא זאת היא אמונתנו ואמונת אבותנו ע"ה ויהא רעוא משמיא כל כי הני מילי מעלייתא תדרשון מן שמנא וכל דין ומדין סמוכו לנא וכל בעלי האמונה המקולקלת פלוני פלוני ופלוני והנשמעים אליהם והסריס אל משמעתם המתקרבים אל חברתם ירדו שאול ולא יעלו הרחיקו מעלינו לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא והאל יתברך יאר עינינו בתורתו ויסוככנו באברתו וימהר גאולתנו ואז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה וכן יהיה רצון כן יאמר ה':

אמר שלמה מדובנא רבתי מצאתי זאת האגרת ג"כ בספר כ"י פי' על מורה הנבוכים למו"ה זרחיה הלוי ואחר עיני עידים יש שם הוספה זאת ועוד אני כותב וכו'

ועוד אני כותב אל אוצר השכל והבינה מקור החכמה ומעין המזמה אשר לו הרקמה איש חיל רב פעלים יפה מעללים עומד בפרץ לחזק הנחלות ולרפאות החולות ולהסיר המכשולות הוא החכם הגדול כבוד גדולת קדושת פנת יקרת מורינו רבינו שלמה בן החכם ר' אשר זצ"ל האדיר הנכבד האביר הנחמד השר והטפסר נבון לחשים וחכם חרשים טוב עם אלקים ועם אנשים יראה זרע יאריך ימים בין הנבונים והחכמים ויהיה ברכה בקרב הארץ וכל אויביו יכלו בכלה וחרץ מאת דורש שלומו ומכבד מקומו מורה גודל חסדו ואמונתו באשר ה' עמו אחיך הבא על החתום אוהבך מלב ומנפש בגלוי וסתום בקצרה באתי לדרוש שלומך ולהודיע לכבודך כי הקול נשמע אצלינו על המעשה אשר עשו בעלי האמונה המקולקלת אשר במדינת מונטפשליר האומרים לרע טוב ולטוב רע אשר נתפתו בהבלם והחזיקו בסכלם כדאמרו רבנן עבידי לאחזוקי בשקרייהו שועלים קטנים מחבלים כרמים חולקים על אמונת ישראל ודברי גאונים אחרים גדולים וחכמים אדירים ושנאו אוהבי האמת מהם מיחדי השי"ת באמת אשר פירשו מסכלותם וטומאת אמונתם שהיא קלקלתם כי הבינו כבינת מדעם בספר מורה הנבוכים ובספר המדע ומרב קנאת אלה הטפשים וגאותם חזקו שקרם בכח הנוצרים עד אשר שרפו הספרים הנזכרים ואין לתמוה על זה כי בעונות ישראל כך שרף אפוסתמוס את התורה ולא ידענו המעשה של בוריו האיך היה עד שבא לידינו בזו השנה מגלת ספר מגדת אלינו הדבר על בוריו שלחה אלינו כבוד החכם הרופא ר' יצחק ב"ר שם טוב זכרו כיין הטוב נ"ע ובה חתימת אנשים נכבדים בעל השכל והבינה דבריהם מעידים עליהם כי חכמים נבונים הם בעלי יראה בעלי אמונה מתוקנה השי"ת ישלם שכרם ויהיה בעזרם ויקח

נקמתם ואין להזכיר שמותם שמא יגיע להם הפסד או יבואו לידי סכנה ע"י המלשינים השם יתברך יזכיר אותם לזכרון טוב מלפניו כמו שהם נזכרים לפנינו ועם אותה המגלה קונדרים אחד יש בו דברי אלו הטפשים עורי הלב החטאים בנפשותם והגיד השליח על כבודך כי הרבה נשתדלת בדבר להעמיד האמת בעמוד הצדק והיושר ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלימה להיות לך שכל נקי ושלם בכל דבר חכמה ובינה ודיעה והשכל ותמיד כל תוכל מאיתיאל ואוכל וכבר השבתי תשובה על דבריהן פן יהיו חכמים בעיניהם או יסיתו אחרים בהבליהם ושגרתי אותם עם זה הכתב לכבודך להוביל אותה לאנשים הנאנחים והנאנקים על שריפת הספרים ישרפו גורמי שרפתם ואשם לא תכבה ויהיה דראון לכל בשר ולהעתיק אותה לכל דורש ענינה ויהיו ידיו אמונה וקושטא קאי ושיקרא לא קאי יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהים יקום לעולם ושלומך ושלום כל צדיקי ישראל וחכמים והכשרים שבהם ירבה ויגדל אמן! כן יאמר ה' כחפצכם וחפץ אחיכם החותם שנית:

אברהם בר' משה בר' מימון זצ"ל:

נשלם אגרת מלחמות השם:

מכתב הנשיא ראש הגולה מדמשק

טופס המאמר אשר נעתק מכתב נשיא הגולה אשר בדמשק אשר שלח בחתימתו באמצע הכתב וחתימתו הוא אריה עם צורת יד והאדיה הנו שוכב והיד זקופה סמוך לראשו וזאת תחלה הגזירה *(נעתק מספר כ"ח והוא כת"י באוצר הספרים בעיר וויען:):

לכבוד אלהי ישראל ולכבוד תורתו הקדושה ולכבוד לומדיה ומקיימיה התעוררו אנחנו ישי בן חזקיה הנשיא ראש גליות כל ישראל ובית דינו לגדור גדר לבל יעלה פורץ כנגד חכמי התורה כי שמענו דבת עמים שיש מערער על הגאון הגדול רבינו משה בן הרב רבינו מיימון ז"ל אשר העיר עיני הגולה בספריו הנכבדים והיקרים לכל יודעי דת היד החזקה אשר קראו משנה תורה וספר מורה הנבוכים אשר כלל בו כל חכמה תוריית יעריך בו מלחמה להשיב אפיקורס וכל כופר בתורתינו האמתית והקדושה ויבוא המערער ויחפא על הספר הזה דברים אשר לא כן ואז הזהרנו והסכמנו על כל מי שיוסיף להוציא דבה על מורה הנבוכים והמערער עליו כי לא רצינו לענוש אלא א"כ הזהרנו כאשר נותה תורתינו התמימה ועתה לא די לו שלא נמנע ושלא נפחד מחרמנו ומנדוינו אבל הוסיף על חטאתו פשע והשתדל ללכת אל איי הים הרחוקים והלך וחזר והביא עמו כתבים אשר חתימת רבנים בתוכה לפי דבריו וגוזרים למנוע קריאת מורה הנבוכים ולגונזו גניזת עולמים ומקצת החתומים הם הם אשר הסכימו באזהרותינו אשר שלחנו

שם ויחתמו שמותם באגרותם להחרים ולנדות על כל מי שידבר תועה על הגאון רבינו משה הנזכר ז"ל או על שום ספר מספריו והנה הוא בידינו מאחר שרואים אנחנו כי מאן המערער לשמוע את דברינו ומוציא דבה על ספר מורה הנבוכים אין עמו להתאפק עוד וגזרנו ונדינו והחרמנו בשם..... וכל איש ואשה קטן וגדול שידבר תועה על הגאון רבינו משה ז"ל או על ספרו מורה הנבוכים הן בפני יחיד הן בפני רבים או שיאמר שיש בו דבר מינות או שיאמר שהקורא יצא לדרך מינות בקריאתו בו הן שיאמר אלו הדברים בפני יחיד או בפני רבים או שימנע קריאתו או שיצוה לגונזו בין בפיו בין בכתב או כל מי שיש בידו כתב או העתקה או הסכמה או אגרת חתומה בשמות האנשים או בלתי חתומה שכתובה בה לפי אחד מכל הדברים הנזכרים למעלה הן צווי ליחיד או לרבים יתחייב להוצואם מרשותו ומיכלתו וימסרם הם והעתקותיהם ביד הנגיד רבינו דוד ש"ץ בן הנגיד רבינו אברהם ז"ל או ביד אחד מבני הנגיד תחתיו לקבלם ומסרם תוך שלשה ימים משתקרא גזרתנו (אפילו) בפני עשרה מישראל ר"ל הם יגידו לקצת מן המדברים עמו והם יגידו לו מיד בכח החרם והנדוי הזה וכל מי שיבוא כתבים עוד מאיזה מקום שיהיה וכתוב בהם אפילו אחד מכל הדברים האמורים למעלה אשר מנענום לא יהיה רשאי להעתיקם ואף לא להראותם לשום אדם אלא יתחייב מיד שיודיעוהו גזרתינו לתתם ליד הנגיד רבינו דוד או לאחד מבניו ואם לא יהיה בעיר שום אחד מהם יתחייב המביא הכתבים להראותם ולהביאם בפני עשרה מחשובי העיר המחזיקים בתורת ה' ובדברי הגאון ז"ל רבינו משה ז"ל ויבערום מיד וכל מי שיעבור אפילו על אחת מכל גזרותינו הכתובות למעלה יהיה באלה ובחרם ובנידוי ובשמתא הוא והמהנים אותו והעוזרים אותו וסומכין כמוהו מבני ישראלי וגם כל מי שישתדל עוד להביא הכתבים האלה אשר מנענו לקיימם וצונו לתתם ביד הנגיד ש"ץ המשתדל ההוא יהיה באלה ובחרם ובנידוי וכל מי שיערים שום ערמה בעולם כדי להשאיר בעולם שום אחד מכתבים האלו או העתקתם אשר גזרנו לתתם ביד הנגיד ש"ץ הנ"ל המערים ההוא יהיה בחרם ובנידוי ואם ח"ו יהיה שום אחד מהנמצאים היום באכו (אל בעכו) או מאשר יבואו עדיין ויהיה בידו כתב וכתוב בו שום דבר מהדברים אשר מנענום ויתן כתף סוררת לגזרתינו לבלתי תתם ליד הנגיד או ביד אחד מבניו ש"ץ או למסרם לעשרה מחשובי העיר המחזיקים בתורה ובדברי הגאון רבינו משה ז"ל לבערם מיד הנה אנחנו מרשים לכל אדם לעשות כל יכולתו להוציאם מתחת רשותם אפילו בכח ערכאות של אומות העולם והמקיים גזרתינו ישמרהו ויברכהו אלהי עולם:

בכאן חותם הנשיא ותחת החותם כתב זה:

זאת גזרתי וחתימת ידי אני ישי בן חזקיהו בן ישי הנשיא והסכמת חבירי הדיינים ועמהם השרים והחכמים יברכם צורם והשומע ישמע והסכל יחדל ודוד הזהיר ואמר שמעוני אחי ועמי ואמרו רבותינו ז"ל אם אחי למה עמי ואם עמי למה אחי אם תשמעוני אתם אחי וברכתי תחול עליכם ואם לא תשמעו עמי אתם וארדה אתכם בשבט כדכתיב לא יסור [שבט] מיהודה בשלום רב וישע יקרב בחדש תמוז ה"מ"ו ליצירה:

וזה באמצע הכתב מסביב אלו החתומים מקצתם לימינו ומקצתם לשמאלו ומקצתם תחתיו:

הסכמתי על אשר הסכים אדונינו נשיא הגדול ראש הגולה יטריה מן שמיא וכתב:

שמואל בן הרב רבינו יהוסף

גם העבד מסכים על אשר הסכים אדונינו נשיא הגדול ראש הגולה על כל מה דכתוב ומפורש לעיל וכתב:

יצחק ברבי יהודה נ"ע

ואני כמותם אלעזר הכהן בר' משה הכהן נ"ע

ואני כמותם דוד הכהן ברבי משה הכהן הי"ד

גם אני הסכמתי צדקה ברבי אלעזר ז"ל

גם אני הסכמתי כאשר הסכימו החכמים וכתב:

אלישע בר' עובדיה ז"ל

גם העבד הצעיר הסכים על כל מה שכתוב למעלה וכתב: יצחק ברבי אברהם ז"ל

גם אני הסכמתי כאשר הסכימו החכמים וכתב: ישועה בר' צדקה ברבי משה ז"ל

גם אני הסכמתי כאשר הסכימו החכמים על כל הכתוב למעלה וכתב: פרחיה ברבי נסים ז"ל

גם אני הסכמתי על הסכמת ראש הגולה ומ"ש וכתב: סעדיה ברבי אברהם ז"ל

גם אני הסכמתי על הסכמת אדונינו הנשיא ראש הגולה וכתב: אהרן ברבי יצחק תשבו"א דיו לעבד להיות כרבו וכתב: אהרן הלוי ברבי שמואל הלוי מ"כ

גם אנחנו הקהל הדרים בצפת בגלילא עילאה בעת שהגענו כתב אדונינו הנשיא והסכמתו וחתימת ידו על מי שחזר וערער על חבורי הגאון רבינו משה זכר צדיק לברכה ולא נרתע ולא שב מההסכמה הראשונה אלא חידש המחלוקת וחזר ועבר לעבר הים וחיפה עליהם דברים לא כן עלו על דעת הגאון והחזיר המחלוקת לישנה והצריך חכמי איי הים לחזור בדבריהם ולשנות מה שחתמו בראשונה כפי מה ששמעו מרוב הבליו האמינו אליו ולא חקרו ענייניו ולא ידעו כי אין רצונו אלא לחרחר ריב וכיון שחזר לארץ הצבי התחיל להרבות המחלוקת על זאת נערנו חצנינו תחלה ועמדנו על קבר הגאון

ז"ל עם מקצת מחכמי עכו וקרינו ההסכמה והחרמנו ונדינו על כל מי שיראה דברינו והסכמת נשיאנו ולא ישוב בכל מאודו וישליך מה שבידו מן הכתבים והעתקותיהם והעתקות העתקותיהם אל יד הנגיד רבינו דוד ראש הישיבה של גאון ז"ל או ליד חמודי הנגידים או ליד מי שמנה תחתיו וכל הרשום בכתב אמת וכל השומע וכל המאזין להסכמת הנשיא הנזכר ולחתימת בית דינו ולשרים עמו יחולו ברכות עליו ועל זרעו ועל עמו ורבותינו יודעים כמה שנואה המחלוקת וכמה אמרו עליהם השלום בענין השלום וכל המעורר המחלוקת כופר בתורת שנקראת שלום כדכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ומכחש באלהיו שנקרא שלום והאל ישים שלום בין כלל עמו כדכתיב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום וכל העומד על כתבינו זה ונוטה אחר השלום יתברך בברכת אהרן ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום:

וכתב משה הכהן בן הרב הגדול רבינו יהודה הכהן זצ"ל (ק"ל)

עובדיה ברבי שמואל הסכים (עם) המסכימים:

ואנו כמותם אלעזר ברבי תמים נ"ע יצחק ברבי שלמה הגר:

ואני דוד קלונימוס מצאתי מה שכתוב לעיל כתוב בסוף ספר מורה (המורה) מכתיבה קדומה וישנה הרבה כמעט בלתי יכולה להקרא שבחדש השני בנפולי רציתי לחדש ולגלות לכל מה שהסכים הנשיא מהגולה מהזמן ההוא שנת המ"ו ליצירה שהיה שמו הגדול ישי בן חזקיה הנשיא והיה חונה בדמשק הוא ובית דינו והם החתומים תחת מאמריו הישרים והנכונים אשר כוון לתת מקום לאמת לגדל ולרומם ולשבח וגם לפאר מאמרי הרב מורה צדק זצ"ל בכל חבוריו הגדולים ולמנוע סגירת דלתי הלמוד והעיון מספרו הנכבד והמעולה מורה הנבוכים המאיר עיני ישראל ומסיר המסוה מפניהם מההרגל והמנהג והנה נתעוררתי בזה לסבת הגזרות והגרושים ושריפת החבורים הקדומים בעונותיהם שהיו במערב קשטיליאה וקטולוניא וגם ממעלה מהם במלכות פורטוגללו עד שבסבת זה מקום ההעתק אשר אצלי אפשר שהוא לבדו נשאר באיטליאה וכדי לפרסם מאמרי הנשיא הנזכר ובית דינו רציתי להעתיק מהם שנים גם שלשה למען דעת זה לכל אשר מי חכמת התורה עלתה ולחזק לבבו בשקידת עיון חכמת המורה מצד התועלת המושג לו וגם לכבוד ולתפארת ולהתגאות מעלת מחברו הרב מורה צדק ז"ל:

נכתב בנאפולי א' אב מאתים ששים ושש מהאלף הששי

שיר נמצא בכת"י ישן

והוא לאחד מנכדי הרמב"ם ז"ל

אתיתי מרבבות קדש \ לתת באש דת מימיני

יושר אמרי פי בן עמרם \ קבל אוצר ממטמוני
יושב הכרובים לו בחר \ משנהו משה מימוני
חזק יאדיר יד החורט \ ירחיק מעליו הצפוני
ברך (לרב) יועץ ותשועה \ יאיר על ניניו קוני
מכתב על דבר המורה אשר מצאתי בכ"י ישן

בשנת חמשת אלפים וחמשים ליצירה קמו שנית מקצת מהצרפתים לעורר על מורה הנבוכים ונודעו הדברים אל הנשיא וראש הגולה בדמשק תנשא ממשלתו! ונידה הוא ובית דינו וכל קהלות ארץ הצבי ורבני עכו כל איש שידבר תועה על הרמב"ם ז"ל ועל ספריו ושלחו הכתבים לברצלונ"ה ומשם נשלח אלינו וכראותי אותו נתעוררתי לכתוב אלה הדברים:

דברי נרגן לריב ארח \ היו עלינו לטורח
אך דרך לו בכסל \ אך בשכל אין לו אורך
לילה לא יגה לו סהר \ יומם לו שמש לא יזרח
מי נחלי צדק יבשו אך \ צץ המטה ורון פרח
אתמה מחלקים על משה \ איך לא זכרו עונש קרח
מורה צדק הוא ודברו \ כאש ודברם כקרח

שמעו חכמים מלי! ויודעים האזינה לי משפט נבחרה לנו נדעה בינינו מה טוב השומר אמת לעולם ישתור נפשות הרבנים הגדולים המתיצבים בתורה ורבי פעלים אלהי עולם ה' יתן מאוויהם ועולמם יראו בחייהם יזכו בבא לציון גואל ותהי משכורתם מעם ה' אלהי ישראל כי התחילו וסיימו בשבח הרב הגדול רבינו משה ז"ל בן הרב רבינו מיימון ז"ל ספרו כבוד לפי האמת ולא החניפו ולא אמרו על מה שישנו אינו ועל מה שאינה ישנו כי פלס ומאזני משפט לשונם קנאו לכבדו ונידו המדברים עליו תועה השולחים פיהם ברעה והכסיל המוציא עליו דברי און ומרמה ימחו לי' וכו' כולם הסכימו ונפל פתקא מרקיע דהיה כתב בו אמת כי חתמו של הקב"ה אמת:

חזרנו פעמים רבות על כל דברי הספר ההוא ודקדקנום לפי דעתינו ולא מצאנו בהם אפילו דבה אחת מכל הדבות שמוציאין עליו וכל מה שאומרים אין לו שורש וענף ואין להם על מה שיסמוכו הספר ההוא היה בידינו בלשון המחברו ובחננו דבריהם אם כנים הם יודע כי רוב מה שכתב באותו הספר כבר קדמהו רבנן אלא שהם דברו בסתום והוא דיבר במפורש וזה היה סבה שקטרג המקטרג וטען עליו הפתי טענה שהוא נתברר לנו מדבריו כי הנקודה שסובב עליו ספרו וכל כוונתו והשתדלותו לבטל דברי המינים

הכופרים בתורה הנארים במארה וזה מבואר למעיין בדבריו בעין היושר לא בעין האיבה ובעבור כי מדת כל חכם להודיע אמת נודעה לו להרים מכשול מדרך ה' כי כל כח יכריח בעליו לעשות פעלו גם הוא כראותו שיש דעות לפילסופים שהם כנגד אמונתינו והביאו עליהם ראיות בדים מלבם והם אומרים שהשכל מעיד על אותן הראיות ושהם לקוחות ממדע נטוע בלב מאת החונן לאדם דעת וקראו אותם מופתים חשש רבינו שמא אחד יקרא דבריהם וימשך אחריהם בראותו ראיותיהם וידחה ויודה להם ואם לא יודה ישאר נבוך ע"כ חיבר אותו הספר להצילו ממבוכתו והדרך לנחותו כמו שאמר בפ' כ"ג מח"ב וז"ל ואמנם העירותי על זה מפני שלא תפת כי אפשר שיטען אחד מבני אדם בספק יספקהו בחידוש העולם ותמהר להתפתות כי באמונת הקדמות בכללה סתירת התורה ודבר כזב בחק אלקי יתברך והיה תמיד חושד שכלך ומקבל מהנביאים שהם יסוד המין האנושי שנאמר ואנשי לבב ישמעו לי ע"כ וזה משה האיש הלך בדרך התורה להזהירה על הנביא שקר הלא ישמעו לו אעפ"י שיתן אות ובכמה מקומות מספרו הזהיר שלא יתפתה איש שקבל תורת ה' בדבר מדברי הפילוסופים ההוא כנגד האמונה ואעפ"י שיביאו עליו ראיות חזקות לפי דעתם ושהיה חושד שכלו תמיד והביא ראיות ברורות מצד החקירה על דבריהם שאשבו שיהיו סמוכים לעד לעולם וסתר הבנין שבנו שחשבו שיסודו יסוד עולם והוא באר שטחו אותו תפל וערה עד היסוד בו וידיו יסדו חומה גדולה סביב התורה לבל יורו המורים אליה כמו שאמר בח"ב פכ"ו: וצריך שתשמר בזה הענין כי הוא חומה עצומה בניתיה סביב התורה מקיף בה ימנע אבן כל משליך אליה עכ"ל ואני אומר כי לא בנה רבינו מאבני גזית אלא חומת אש סביב לה אין היד שולטת בה ומי יוכל לעשות הדבר הגדול הזה אלא איש כמוהו די רוח אלהין קדישין בי' ולי נראה שצורך אחד הכריחו לחבר אותו הספר בראותו רבים מעם מאמינים דעות מביאות להגשמה ותמונה לנגד עיניהם ודמות יערכו לו חושבים שמיחדים ומרבים מחפאים דברים אשר לא כן על ה' אלוהיהם בפיהם צדק דוברים והעון טמון בחובם ולא ישיתו לב למה שאמרה תורה ונשמרתם מאוד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ותמונה אינכם רואים וזה הצריכו לדבר בתארים בספר ההוא ובכל הדברים שמביאים להגשמה כי עיניו ראו רבים מהנקראים רבנים חוטאים לה' בזה החטא כמו שכתב באגרת תחה"מ אמר: וראיתי מי שיחשבהו מחכמי ישראל ויודע בדרך ההלכה ונושא ונותן במלחמתה של תורה מילדותו כמו שהיה חושב והוא מסופק אם הבורא בעל עין ואוזן יד ורגל ומעים כמו שבא במקצת הפסוקים וראיתי אחרים מאנשי הקצוות גזרו במוחלט שהוא גוף ומחזיקים כטפש מי שמאמין הפך זה וקראו שמו מין ואפיקורס והבינו דרשות במסכת

ברכות על פשוטיהם ע"כ ואחד מהרבנים כתב על מה שכתב בספר המדע והאומר שיש אלא שהוא גוף ובעל תמונה וכו' ואמר ולמה קראהו מין לזה וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר מה שראו בדברי האגדות המשבשות הדעות ע"כ ויתכן שהיו גדולים ממנו בקומתם וטובי מראה ובריאי בשר ואני לא אומר בעדם שהיו קטני אמונה אם האמינו גשמות או מקרי אלא אומר כי אבדה האמונה מלבם ונכרתה מפיהם ורבינו ז"ל דיבר מזה הענין בפרק ל"ה מחלק ראשון ודיבר במה שאמר זה הרב שהלכו באותה המחשבה לפי מה שראו במקראות וגם אני ראיתי מהם רבים ואחד הוא מוחזק ברב גדול והיה מהקצינים והיה מדבר תועה על רבינו ז"ל בהרחיקו מה שהרחיק מהדברים הגשמיים ואני סאלתיהר התאמין כי היד ה' כיד האדם? והשיב כי הוא יד ממש ברואה כשמעי דברו החרשתי ממנו וידעתי כי לא יתן להטותו אל הדרך כי היה כפרה סוררה והגיע לגבורת וגם שיבה זרקה בו ולא ידע את ה' וגדל על אותה הדעת מנעוריו וצדק האומר: כמו שלא יצמיח המטר האבן כן לא ירשמו הדברים בפתי וצדק המשל בו: חוצבי חיואר מליאך סרוקא ואני אמרתי עליו:

אל תחשוב כי האנוש ירבה שכלו לרב שניו ואמנם דע כי יש לעול יתרון עלי זקן בו זרקה שיבה ולא ידע

אבל בדבר אחד יצא מפיו צדקה כי אמר שאינו מצטרך לספר מורה נבוכים כי אינו נבוך בתורה ומי יתן ויתנהגו בזה המנהג כל הדומים לו ולא יזכריהו ולא ישאו שמו על שפתם כי זה טוב להם ולמה יבואו בים עמוק ואינם יודעים לשחות והם כאבן שאין לה הופכים כי בלא ספק יטבעו במצולות כמו אבן לפי שכלו יהלל איש ונעוה לב יהיה לבוז שבחו לפני מכם גדול מחכמי האומות איש מפורסם בחסידות ובעל מדות טובות ולא היה סר ימין ושמאל מכל אשר תצוה דתם ויאמר להם שכל ושלימות רבינו מפורסם וגלוי לכל ולא היה חכם בחכמה שהיה בהנחה ומצות אנשים מלומדה אלא היה חכם בחכמה שהיא דעת קדושים ובתורת חכם שהיא מקור חיים ותורת אלקיו בלבו ועל כן לא מעדה אשורו ולא נטתה מני הדרך מרגלא בפום הקורא אותו משה השני ואני אומר על דרך השיר כי מה שאמר ר' יוחנן שאין דור שאין בו כמשה על דורו נאמר והוא בחכמתו ראה הנולד ושיקטרגו על דבריו ונבא וידע מה נבא ולא רצה לאבד ספרו המועיל לחכמים שהם מעטים ואחד בדור בעבור סכלים שהם רבים שאפשר שיקלקלו ולא יבינו כונתו ויסברו סברות כוזבות והנה בתורה שהוא דבר אלהים חיים מקומות פקרו בהם המינים והבינו הדברים בהפך הכוונה ובכיוצא בזה אמרו חז"ל: כי כשהגיע משה רבינו ע"ה לפסוק נעשה אדם אמר רבש"ע למה אתה נותן פתחון פה למינים אמר

לו הקב"ה כתוב והרוצה לטעות יטעה והגרים היו טועמים המן מר כגד ומי שנפסד דמיונו ידמה אמת כזב והכזב אמת ולא יערב המאכל הערב אלא לבריא וצוף דבש אמרו נועם לא ימתק אלא לנעימים החוזים בנועם ה' וע"כ אמר המדבר ברוח הקודש: מה נמלצו לחכי אמרותיך ולא אמר לחיך ולפה לא יחפוץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו יש חולקים על גדולים מהם לקנות להם שם ולמען יזכרו ואין תימה אם העם ידברו ברבינו כי כבר דיבר העם באלקים ובמשה והפושעים מבטן אמרו אויל הנביא משוגע איש הרוח רק התימה מהמוחזקים בחכמי לב היו במורדי אורו והם השכילו דרכיו בתורה וראו הליכותיו בה ידעו כבודו ומרדו בו מעלתו מסותרת בלבם ויכחישוה בפיהם הוציאו דבה ספרו ולא תרו אותו כי ידיעתו פליאה מהם נשגבה ולא יכלו לה לא ידעו להזהר ועברו על מה שאמרו חז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים אבדו מהם כל גבורי התורה הנקראים אישים ושמו כלי מלחמתם החרפה והגדוף שהם כלי הנשים שהם קנטרנין ולא להורות דבר אחד הם באים אלא לפקח בדבריהם והשנאה שהיא הקנאה השורה מקלקלת גורמת להכחיש האמת והדעת מסכלת וסבתה מחלה לב יבושו ויכלמו מלספרה והוא כי אכל בשרא שמינא והם גורמים גרמי ולא הניח להם מקום להתגדר בו כי לשונו כסף נבחר:

ועוד ראיתי בימי הבלי דעה אחרת וחנופה יוצאת הלב שוברת כי סכלים שלמדו ראשי דברים מהחכמה ולא העמיקו ושחתו והעלו לבם טינא כתבו על רבינו שטנה כדי להוציא להם שם שהם מחזיקים ידי האמונה ויש בהם שורש פורה ראש ולענה תאלמנה שפתי שקר הדוברות עתק על צדיק מושל ביראת אלהים הזריח בארץ מאפליה נגוהות עשה חיל בתורה הפליא לעשות והיה זקן שקנה חכמה ולא זכרו החסד שעשה שנתן במי תלמוד העזים נתיבה והשיב שלום בין התלמידים והשבית מדון ומריבה הודיע הלכה למעשה ולא יצטרך להדורי אפירכי ואשינויי לצאת מדחי אל דחי ומקושיא לקושיא ולבסוף סלקא בתיובתא בקלים וחמורים ואסף פרורי התורה הפזורים וקמו נד אחד כל רעב ישא עומר עד שיהיו מזוייו צדק מלאים ולא יצטרך ללקוט שבלים בעמק רפאים חכמים יצפנו דעת האומר כי לבות החורים לסודות קברים וגלות סודות האלקות כפירה והחכם הצנוע דבש וחלב תחת לשונו אם יאמר החכם שאין ראוי לגלות דברים שהעתיק מבריותיו צדיק חי העולם כי הדורש אותם מתגאה ומבזה על כבודו ועוד כי הכרובים ולהט החרב המתהפכת שומרים דרך עץ החיים ושיש בדברי רבינו מקום לטעות (לטעון) היו כשנגה והרם לדבר בדברים החוטא בהם חטא אחד יאבד טובה הרבה מה ידעו ולא ידע? וזה וכל כיוצא בו לא נכחד ממנו ועל כן באר בפתיחת ספרו הצורך שהצריכו לדבר

באותם הדברים וכל דבריו היו לשם שמים והחושד בכשרים לוקה בנפשו דרך אמונה יבחר לו המשכיל ואם איש מזרע הקדש נדבה רוחו אותו להיות תורתו אמונתו שדי דקילי זקיף להו ועוצם עיניו מראות בשום חכמה אחרת כי לפי דעתו הרואה בהם רואה ברע משמרת הקדש נפשו שומרת ומפנה עצמו לתורה ולמצות ואין לו עבודה אחרת אשריו ואשרי חלקו כי ירחיב לו במלאת ספקו יען בלחמה של תורה נפשו אוכלת ומימיו שותה וטוביו לגברא דהוי גופא דריפתקא לאורייתא ואם ימצא אחד עושה התורה עקר והחכמה טפילה ולעתים רחוקות ובשעת הפנאי יתעסק בספרי חכמי המחקר לדעת האמת אתם ולנסות ומלמד להבין ולהורות אבל לא לעשות גה זה בחר דרך אמונה ובה הלכו מרבותינו הראשונים כי שמואל שהוא גדול בתורה אסטרלוגים היה ועליו אמרו שקוד מני? שמואל שהיה שקוד ללמוד תורה ולהשיב לאפיקורס וחכמי ישראל היה נושאים ונותנים בחכמה עם חכמי האומות כמו שנזכר במקומות רבות בתלמוד וכר' עקיבא עם זונן והיא משיבים אותם לפי המחקר והיו נותנים להם ראיה מספקת על דבריהם והיו רואים אותם ומקבלים האמת מהאומרה כדבריהם בגלגל קבוע ומזלות חוזרים כי תפארת היא לישראל בהיות בהם חכמים משיבים לחכמי האומות בשיטתם ויפה פי' המפרש: כי מי גוי גדול בעבור חכמי לב ויראי ה':

למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין רבינו הודיע בספרו מי הראוי לקרוא בספרו ומי הוא שאינו ראוי באמרו: זה המאמר לא חברתיו אלא למי שהתפלסף וידע מה שהתבאר מדבר הנפש וכחותיו והפורץ הגדר וכו' ואם מי שאינם ראוים לקרוא באותו הספר לא יתפתו בו וירחיקוהו מעליהם הדין עמהם שלא לקרוא בו כלל ותבא עליהם ברכה וזה כבוד רבינו ז"ל כי הוא הזהיר על זה בכמה מקומות: אבל המשתדלים והיגעים לאבד זכרו מני ארץ ולא שם על פני תבל חוץ ולפני ולפנים יגעו לריק וייעפו וכשול יכשלו מי שהוכה בסנורים ויזקהו אור השמש ולא יוכל להסתכל באורו ויסתום חלונות בידו כדי שלא יכנס בהם האור היכולת בידו אבל לא יוכל למנוע שלא יזרח על הארץ ומי שאין לו עסק אלא בהויית דאביי ורבא איך יוכל לקום על איש שהכל בו והוא אוצר בלום כ"ד עקיבא בצורת יאורים וכל יקר ראתה עינו:

שועל איכה יפרוץ חומה \ יסדו אותו בעלי חכמה
וזבוב מות איכה דמה \ כי בכנפיו יחשיך חמה
קרית ספר מאז קדמה \ כל עמה גבורים המה
איך יערכו לה מלחמה \ חלשים וה' שמה
איך יפרו אמרה תמה \ על פי אבשלום היא שומה

כמים עמוקים עצה בלב איש תבונה ידלנה אם יוחיל החכם לדעת סוף כוונת רבינו באותו הספר מקריאתו פעמים רבות מבלי עיון גדול הן תוחלתו נכזבה ע"כ אני אומר תמה אני אם יש בארצות האלה מי שירד לעומק כוונת רבינו באותו הספר ואם יש אחד אין שני לו כי כוונתו תודע בקריאת ספרים אחרים שהם עקרי ספר החכמה והמתיגע נהבין כוונתו מספרו בלבד ייגע לריק ודברים רבים נכתבו בו כדי להעלים הכוונה ולא תושג אלא בעיון גדול ודקדוק עצום משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגליות וכשמוצאה משליך הצרורות מידו ונוטל המרגליות דרכי התורה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ואם המחלוקת רעות רבות גורמת כ"ש כשתהא על האמת כי החולק על האמת חולק על אלקי האמת ועל תורתו שהיא אמת נפל בין אנשים שלא הורגלו לקרוא בספרי החכמה ולא למדו לשון ערבי שרוב ספרי חכמה מחוברים באותו לשון וע"כ הקורא באותו ספר בערבי לא ישתבש כמו שישתבש הקורא אותו בהעתקה ובלבד בהעתקה השנית כי ההעתקה הראשונה יש בו שגיאות במקומות מועטים ואלו היה פנאי להחכם המעתיק אותו היה מתקן אבל ההעתקה השנית היה רבים טעיותיה והישר שבה לא ימלט מעקשות והמעוות לא יוכל לתקן והפך הכוונה במקומות רבות ורצה לבאר והשים אבן גדולה על פי הבאר ואני אומר כי המשכינה באוהל משכין בו עולה ואני מודה בדברים שדברתי שהיה לי לחשות ועצור במילין מי יוכל והארכתי בדברים שהיה לי לקצר והבא במים עמוקים לא יוכל לצאת אל השפה מהרה ואל אלקי ישראל ברחמיו וברוב חסדיו יקח מועד ומשרים ישפוט והדברים המכוסים ממנו יהיה לנו צפוים כמו שכתוב: והולכתי עורים בדרך לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אמן סלה:

נשלמו אגרות קנאות בעזר אלוהי צבאות